

Håkon Ree

**Dativ i mellomnorske bondebrev fra indre og ytre
Østlandet**

Hovedfagsoppgave i nordisk språk

Det humanistiske fakultet

Universitetet i Tromsø

Høsten 2006

INNHold

1 Innledning	1
1.1 Prosjektbeskrivelse og mål for oppgaven	2
1.2 Tekstutvalget	3
2 Samfunnet og skriftmålet i seinmiddelalderen (1350-1536)	5
3 Dativ i norrønt	7
3.1 Bruk av dativ	7
3.1.1 Verb som styrer dativ	7
3.1.1.1 Dativ for det indirekte objektet	8
3.1.1.2 Annen bruk av dativ styrt av verb	9
3.1.2 Dativ styrt av preposisjoner	9
3.1.3 Dativ styrt av adjektiv	10
3.1.4 Dativ i adverbial bruk	11
3.2 Formen på dativendelsene i norrønt	11
3.2.1 Substantiv	12
3.2.2 Pronominell bøyning	14
3.2.3 Adjektiv	15
4 Dativ i moderne norsk	18
4.1 Stivnede former	18
4.2 Språkforholdene i opplandsk	18
4.3 Språkforholdene i vikkværsk	20
5 Presentasjon av tekstmaterialet	22
6 Materialinnsamling	24
7 Sortering av materialet	26
7.1 Hvordan materialet er sortert i vedleggene	26
7.2 Behandling av hypotagmer og paratagmer	26
7.3 Ledd med apposisjon	27
7.4 Utfordringer med å identifisere dativformer	29
7.4.1 Tvetydige former	29
7.4.2 Vokalreduksjon og sammenfall	30
7.4.3 Nye former og forsøk på å markere kasus	31
7.4.4 Dativformer uten korrekt funksjon	32

8 Beskrivelse av dativformer fra det vikkværske dialektområdet	33
8.1 Diplomer fra 1400-1424	33
8.1.1 Generelt om diplomene	33
8.1.2 I hvor stor grad er norrøne dativformer bevart?	35
8.1.3 Bruksområder	35
8.1.3.1 Dativ som indirekte objekt	35
8.1.3.2 Annen bruk av dativ styrt av verb	36
8.1.3.3 Dativ etter preposisjoner	37
8.1.3.4 Dativ brukt i adverbial, tidsledd	40
8.1.4 Formene i de ulike ordklassene	41
8.1.4.1 Substantiv	41
8.1.4.1.1 Fellesnavn	41
8.1.4.1.2 Egennavn	42
8.1.4.2 Pronomen	42
8.1.4.3 Determinativer	43
8.1.4.4 Adjektiv	44
8.2 Diplomer fra 1450-1474	46
8.2.1 Generelt om diplomene	46
8.2.2 I hvor stor grad er norrøne dativformer bevart?	47
8.2.3 Bruksområder	47
8.2.3.1 Dativ som indirekte objekt	47
8.2.3.2 Annen bruk av dativ styrt av verb	48
8.2.3.3 Dativ etter preposisjoner	49
8.2.3.4 Dativ brukt i adverbial, tidsledd	52
8.2.4 Formene i de ulike ordklassene	52
8.2.4.1 Substantiv	52
8.2.4.1.1 Fellesnavn	52
8.2.4.1.2 Egennavn	53
8.2.4.2 Pronomen	54
8.2.4.3 Determinativer	55
8.2.4.4 Adjektiv	56
8.3 Diplomer fra 1500-1524	57
8.3.1 Generelt om diplomene	57
8.3.2 I hvor stor grad er norrøne dativformer bevart?	58

8.3.3 Bruksområder	58
8.3.3.1 Dativ brukt som indirekte objekt	58
8.3.3.2 Annen bruk av dativ styrt av verb	59
8.3.3.3 Dativ etter preposisjoner	60
8.3.3.4 Dativ brukt i adverbial, tidsledd	62
8.3.4 Formene i de ulike ordklassene	63
8.3.4.1 Substantiv	63
8.3.4.1.1 Fellesnavn	63
8.3.4.1.2 Egennavn	64
8.3.4.2 Pronomen	65
8.3.4.3 Determinativer	66
8.3.4.4 Adjektiv	68
9 Beskrivelse av dativformer fra det opplandske dialektområdet	69
9.1 Diplomer fra 1400-1424	69
9.1.1 Generelt om diplomene	69
9.1.2 I hvor stor grad er norrøne dativformer bevart?	70
9.1.3 Bruksområder	70
9.1.3.1 Dativ brukt som indirekte objekt	70
9.1.3.2 Annen bruk av dativ styrt av verb	71
9.1.3.3 Dativ etter preposisjoner	71
9.1.3.4 Dativ brukt i adverbial, tidsledd	73
9.1.4 Formene i de ulike ordklassene	74
9.1.4.1 Substantiv	74
9.1.4.1.1 Fellesnavn	74
9.1.4.1.2 Egennavn	75
9.1.4.2 Pronomen	76
9.1.4.3 Determinativer	77
9.1.4.4 Adjektiv	78
9.2 Diplomer fra 1450-1474	79
9.2.1 Generelt om diplomene	79
9.2.2 I hvor stor grad er norrøne dativformer bevart?	80
9.2.3 Bruksområder	80
9.2.3.1 Dativ brukt som indirekte objekt	80
9.2.3.2 Annen bruk av dativ styrt av verb	81

9.2.3.3 Dativ etter preposisjoner	81
9.2.3.4 Dativ brukt i adverbial, tidsledd	83
9.2.4 Formene i de ulike ordklassene	84
9.2.4.1 Substantiv	84
9.2.4.1.1 Fellesnavn	84
9.2.4.1.2 Egennavn	85
9.2.4.2 Pronomen	86
9.2.4.3 Determinativer	86
9.2.4.4 Adjektiv	87
9.3 Diplomer fra 1500-1524	89
9.3.1 Generelt om diplomene	89
9.3.2 I hvor stor grad er norrøne dativformer bevart?	90
9.3.3 Bruksområder	90
9.3.3.1 Dativ brukt som indirekte objekt	90
9.3.3.2 Annen bruk av dativ styrt av verb	91
9.3.3.3 Dativ etter preposisjoner	93
9.3.3.4 Dativ i adverbial, tidsledd	95
9.3.4 Formene i de ulike ordklassene	96
9.3.4.1 Substantiv	96
9.3.4.1.1 Fellesnavn	96
9.3.4.1.2 Egennavn	97
9.3.4.2 Pronomen	98
9.3.4.3 Determinativer	98
9.3.4.4 Adjektiv	101
10 Sammenligning av periodene og dialektområdene	102
10.1 Grad av bevarte dativformer totalt	102
10.2 Grad av bevarte dativformer i ulike funksjoner	104
10.2.1 Grad av bevarte dativformer i indirekte objekt	104
10.2.2 Grad av bevarte dativformer i annen bruk av dativ styrt av verb	107
10.2.3 Grad av bevarte dativformer etter preposisjoner	109
10.2.3.1 Grad av bevarte dativformer etter preposisjonen <i>í</i>	111
10.2.3.2 Grad av bevarte dativformer etter preposisjonen <i>með</i>	113
10.2.4 Grad av bevarte dativformer i adverbial, tidsledd	114
10.2.5 Oppsummering av dativbruken i ulike funksjoner	115

10.3 Grad av bevarte dativformer i de ulike ordklassene	116
10.3.1 Grad av bevarte dativformer i substantiv	116
10.3.1.1 Grad av bevarte dativformer i fellesnavn	116
10.3.1.2 Grad av bevarte dativformer i egennavn	122
10.3.2 Grad av bevarte dativformer i pronomen	122
10.3.3 Grad av bevarte dativformer i determinativer	124
10.3.3.1 Grad av bevarte dativformer i demonstrativer	124
10.3.3.2 Grad av bevarte dativformer i possessiver	125
10.3.3.3 Grad av bevarte dativformer i kvantorer	126
10.3.4 Grad av bevarte dativformer i adjektiv	128
10.3.5 Oppsummering av dativbruken i ulike ordklasser	131
11 Sammendrag av undersøkelsen	131
Litteraturliste	134
Vedlegg	137

Tabeller

3.1. Bøyings skjema for den sterke substantivbøyinga i norrønt.   3.2. Bøyings skjema for den svake substantivbøyinga i norrønt.   3.3. Bøyings skjema for pronomene i norrønt.   3.4. Bøyings skjema for den demonstrative determinativen <i>sá</i>.   3.5. Bøyings skjema for den demonstrative determinativen <i>þessi</i>.   3.6. Bøyings skjema for den sterke adjektivbøyinga i norrønt.   3.7. Bøyings skjema for den svake adjektivbøyinga i norrønt.
<p>4.1. Substantivbøyinga i opplandsk illustrert med eksempel fra Nes på Hedmark.</p> <p>4.2. Substantivbøyinga i vikkværsk illustrert med eksempel fra Solum i Ytre Telemark</p>
<p>8.1.1. De undersøkte tekstene fra det vikkværske området, 1400-1424.</p> <p>8.1.2. Grad av dativmarkering i ulike funksjoner.</p> <p>8.1.3. Grad av dativmarkering etter ulike preposisjoner.</p> <p>8.1.4. Grad av dativmarkering i fellesnavn.</p> <p>8.1.5. Grad av dativmarkering i determinativer.</p> <p>8.1.6. Grad av dativmarkering i adjektiv.</p> |
|--|

8.2.1. De undersøkte tekstene fra det vikkværske området, 1450-1474.

8.2.2. Grad av dativmarkering i ulike funksjoner.

8.2.3. Grad av dativmarkering etter ulike preposisjoner.

8.2.4. Grad av dativmarkering i fellesnavn.

8.2.5. Grad av dativmarkering i determinativer.

8.2.6. Grad av dativmarkering i adjektiv.

8.3.1. De undersøkte tekstene fra det vikkværske området, 1500-1524.

8.3.2. Grad av dativmarkering i ulike funksjoner.

8.3.3. Grad av dativmarkering etter ulike preposisjoner.

8.3.4. Grad av dativmarkering i fellesnavn.

8.3.5. Grad av dativmarkering i determinativer.

8.3.6. Grad av dativmarkering i adjektiv.

9.1.1. De undersøkte tekstene fra det opplandske området, 1400-1424.

9.1.2. Grad av dativmarkering i ulike funksjoner.

9.1.3. Grad av dativmarkering etter ulike preposisjoner.

9.1.4. Grad av dativmarkering i fellesnavn.

9.1.5. Grad av dativmarkering i determinativer.

9.1.6. Grad av dativmarkering i adjektiv.

9.2.1. De undersøkte tekstene fra det opplandske området, 1450-1474.

9.2.2. Grad av dativmarkering i ulike funksjoner.

9.2.3. Grad av dativmarkering etter ulike preposisjoner.

9.2.4. Grad av dativmarkering i fellesnavn.

9.2.5. Grad av dativmarkering i determinativer.

9.2.6. Grad av dativmarkering i adjektiv.

9.3.1. De undersøkte tekstene fra det opplandske området, 1500-1524.

9.3.2. Grad av dativmarkering i ulike funksjoner.

9.3.3. Grad av dativmarkering etter ulike preposisjoner.

9.3.4. Grad av dativmarkering i fellesnavn.

9.3.5. Grad av dativmarkering i determinativer.

9.3.6. Grad av dativmarkering i adjektiv.

10.1. Grad av bevarte dativformer totalt.

10.2.1 Grad av bevarte dativformer i indirekte objekt.

10.2.2 Grad av bevarte dativformer i annen bruk av dativ styrt av verb.

10.2.3 Grad av bevarte dativformer etter preposisjoner.

10.2.3.1 Grad av bevarte dativformer etter preposisjonen *í*.

10.2.3.2 Grad av bevarte dativformer etter preposisjonen *með*.

10.2.4 Grad av bevarte dativformer i adverbial, tidsledd.

10.3.1 Grad av bevarte dativformer i fellesnavn, ubestemte former.

10.3.2 Grad av bevarte dativformer i fellesnavn, bestemte former.

10.3.3 Grad av bevarte dativformer i fellesnavn, singularis.

10.3.4 Grad av bevarte dativformer i fellesnavn, pluralis.

10.3.5 Grad av bevarte dativformer i fellesnavn i entall, maskulin.

10.3.6 Grad av bevarte dativformer i fellesnavn i entall, feminin.

10.3.7 Grad av bevarte dativformer i fellesnavn i entall, nøytrum.

10.3.8 Grad av bevarte dativformer i adjektiv, sterke former.

10.3.9 Grad av bevarte dativformer i adjektiv, svake former.

Diagram

1. Dativ totalt.

2. Indirekte objekt der dativ er helt markert.

3. Alle indirekte objekt med dativformer.

4. Dativmarkering i innledningsformelen.

5. Indirekte objekt utenom innledningsformelen.

6. Annen bruk av dativ styrt av verb.

7. Preposisjoner der dativ er helt markert.

8. Alle preposisjoner med dativformer.

9. Markering av dativ etter preposisjonen "i".

10. Markering av dativ etter preposisjonen "med".

11. Dativformer i adverbial, tidsledd.

12. Dativ markert i fellesnavn, ubestemte former.

13. Dativ markert i fellesnavn, bestemte former.
14. Grad av bevarte dativformer i fellesnavn, singularis.
15. Grad av bevarte dativformer i fellesnavn, pluralis.
16. Grad av bevarte dativformer i egennavn.
17. Grad av bevarte dativformer i pronomen.
18. Grad av bevarte dativformer i demonstrative determinativer.
19. Grad av bevarte dativformer i demonstrative determinativer utenom innledningsformelen.
20. Grad av bevarte dativformer i possessive determinativer.
21. Grad av bevarte dativformer i kvantoren i innledningsformelen.
22. Grad av bevarte dativformer i kvantorer utenom den i innledningsformelen.
23. Grad av bevarte dativformer i kvantorer.
24. Grad av bevarte dativformer i adjektiv, sterke former.
25. Grad av bevarte dativformer i adjektiv, svake former.

Forord

Med denne undersøkelsen om bruk av dativ i bondebrev fra den mellomnorske språkperioden, avslutter jeg mitt studium i nordisk språk ved Universitetet i Tromsø. Arbeidet med denne oppgaven har til tider vært svært tidkrevende, og det var en periode der jeg på mange måter følte at dette ikke kom til å gå. Med full jobb har det vært vanskelig og fått tida til å strekke til. Men enestående veiledning fra professor Endre Mørck og en familie som har støttet meg gjennom dette arbeidet, har lagt forholdene til rette. Jeg er svært takknemlig for denne innsatsen.

1 Innledning

I dagens norske språksituasjon står den gjenværende bruken av dativ igjen som en svært liten rest av et urgammelt kasussystem. I norrønt var dativ en sammensatt kasus med ulike former og bruksområder. I dag finner vi dativ igjen i stivnede former, samt i enkelte dialekter i levende bruk.

Etter at jeg hadde skrevet en undersøkelse om dativbruk i tekster på norsk fra dansketida da jeg tok mellomfag i nordisk ved Universitetet i Tromsø, ble det på mange måter naturlig for meg å jobbe videre med akkurat dativ. I mellomfagsoppgaven undersøkte jeg et utvalg tekster fra hele landet i en periode fra 1525 til et godt stykke ut på 1800-tallet. Her konkluderte jeg med at dativ hadde holdt seg sterkest ved preposisjoner. Geografisk sett holdt dativ seg sterkest i områder på indre Østlandet, og Telemark var det området som klart brøt med dagens dativgrense. I det store og hele observerte jeg dativformer etter preposisjon flere steder i tekstene fra Telemark. Ifølge Venås (1990:30) hørte Telemark til det strøket i landet der den gammelnorske skrifttradisjonen hadde holdt seg lengst.

Her vil jeg gå lenger tilbake i tid til den mellomnorske perioden. Det er to grunner for å studere nærmere hvordan dativ blir brukt i akkurat denne perioden. For det første går det gammelnorske bøyingsverket i oppløsning, og vi mister dermed fast bruk av dativ i skrift (Indrebø 1951:247). I tillegg til at bøyingsverket løses opp begynner de ulike kasusene å blande seg med hverandre (Larsen 1993:61). For det andre er morfologien i mellomnorsk ennå nokså lite utforsket, og det foreligger bare spredte iakttagelser av den nevnte utviklingen (Pettersen 1991:2). Egil Pettersen har selv undersøkt (1991) morfologiske forhold i vestnorsk i perioden 1450-1550.

Indrebø (1951:236, 247) peker på at blant annet konsonantbortfall spilte en viss rolle for utviklingen til kasussystemet. Det skjedde i utlyd etter vokal i trykksvak stilling (f.eks. *fullnaðr* > *fullna*). Videre sier Indrebø at assimilasjoner (som *rn* > *nn*) førte til at flere endelser falt sammen i lyd. Til og med hele stavelser falt bort på denne tida, hevder han. Bortfall av *-t*, *-r*, *-n* og *-m* i utlyd er også viktig for utviklinga av substantivbøyinga. Da kan *húsit* bli til *huse*, *armr* bli til *arm*, *bygðin* bli til *bygda* og *húsum* bli til *huso*.

En annen sentral skikkelse som har studert både morfologiske og andre språklige fenomen i denne perioden, er Per Nyquist Grøtvedt. Han har tatt for seg områder i Vestfold og deler av Buskerud, og sett nærmere på diplomer fra 1350-1450. Grøtvedt (1970) påpeker flere steder i disse undersøkelsene at usikkerheten i bruken av de grammatiske formene tiltar, og at dette danner grunnlaget for forenkling av bøyningssystemet.

Av hovedfagsoppgaver har Audhild Margrete Grønvik (1978) sett nærmere på dativformer i mellomnorske diplom fra 1395-1400, mens Unni Myren har i sin hovedfagsoppgave fra 2005 sett nærmere på bøyingsystemet i substantiv i *Aslak Bolts jordebok* fra 1430-årene. Av nyere interesse for morfologi bør man kanskje nevne at Kjartan Óttoson (2003) har sett nærmere på utviklinga av person- og numerusbøyinga av verb, både i gammelnorsk og mellomnorsk. Dersom man ser på lignende undersøkelser i svensk, har Dominika Skrzypek i sin doktorgradsavhandling fra Universitetet i Lund fra 2004 sett nærmere på hvordan dativmarkeringen gradvis forsvant i tekster fra 1200-1500.

Det har fra flere hold blitt pekt på at lydendringer virket inn på kasusendringene i mellomnorsk. Grønvik (1978:1) gjør i sin hovedoppgave oppmerksom på at det skjer en del lydutviklinger i mellomnorsk tid, og at disse er med på å løse opp kasussystemet. Hun sier at vokalreduksjon i trykksvak stilling er den viktigste lydendringen. Endringen består i at fonemene /a/, /i/ og /u/ reduseres til [ə], som gjerne kan sees på som en variant av fonemet /e/. I skrift viser dette seg ved at bokstavene a, i, u, og o erstattes av æ eller e. Reduksjonen kunne føre til sammenfall mellom dativ og andre kasusformer.

Forholdet mellom de fonologiske og morfologiske endringene er nok innfløkt og uavklart. Selv om noen lydendringer virket inn på kasusendringene, kan det også være snakk om endringer i reglene for kasusbruken som gav seg utslag i frekvensen av de ulike endelsene.

1.1 Prosjektbeskrivelse og mål for oppgaven

Jeg skal i denne oppgaven ta for meg bruken av dativ i et utvalg diplomer hentet fra *Diplomatarium Norvegicum*. Dette er en samling med tekster fra tiden før 1570, og har blitt selve flaggskipet for norske trykte kilder fra middelalderen (Sprauten 1997:1). Samlingen fins både i en trykt utgave og i ny elektronisk utgave. Den siste elektroniske utgaven fins på nettet under "Dokumentasjonsprosjektet" ved Universitetet i Oslo sine hjemmesider.

Undersøkelsen har et sentralt geografisk aspekt ved seg. Jeg tar sikte på å sammenligne tekster fra indre Østlandet, nærmere bestemt det *opplandske dialektområdet*, med tekster fra kyststrøk på Østlandet, det vil si det *vikværske dialektområdet*. Man vet at dativ har holdt seg sterkere i områder på indre Østlandet enn ved kyststrøk. Ifølge Knudsen (1967(1):9) har dativen trukket seg tilbake fra kysten og nordover, fra områder som er under bymålspåvirkning. Derfor vil det være interessant å se om man finner dette forholdet også i den mellomnorske perioden. Knudsen er inne på (1967(1):9) at det er slett ikke sikkert at de geografiske grensene for dativområdene i middelalderen faller sammen med nåtidens.

Grunnen til at jeg velger nettopp disse dialektområdene, er at jeg får to klart atskilte områder. Opplandsk har et sentrum i bygdene rundt Mjøsa, mens det vikvørske dialektområdet omfatter begge sider av sørlige Oslofjorden. Jeg kommer til å se bort fra det mellomliggende midtaustlandske området. En nærmere omtale av dialektene kommer i kapittel 4.2 og 4.3.

I tillegg kan man si at undersøkelsen min er diakron, siden jeg tar sikte på å sammenligne ulike språkperioder med hverandre. Men hensikten med sammenligningen er å prøve å gi et bilde av hvordan dativ blir brukt i de to aktuelle områdene i det mellomnorske språkstadiet.

I norrønt hadde dativformene flere bruksområder, og et interessant aspekt ved oppgaven er dessuten å se på hvilke bruksmåter dativ holder seg lengst ved. Jeg kommer også til å se på hvordan dativ holder seg i ulike ordklasser.

Opgaven er lagt opp på en slik måte at jeg starter med å se på hvordan forholdene knyttet til dativ var i norrønt språk. Deretter vil jeg belyse aktuelle språklige forhold i de to områdene jeg undersøker i moderne norsk. Så vil jeg presentere tekstmaterialet, og gi et oversyn over den geografiske utbredelsen av dativ i den mellomnorske perioden, samt ved hvilke funksjoner dativ holder seg sterkest.

1.2 Tekstutvalget

Siden jeg skal undersøke et språklig fenomen, er det viktig hvilke tekster som undersøkes. Det er stor spennvidde over de norske diplomene, både når det gjelder språk og innhold. Siden tekstene er datert og stedsangitt, har man et godt grunnlag for å drive språklige undersøkelser. Selv om svært mange av diplomene har et fast og regelbundet språk, og det kan virke som om skriverne var mest mulig opptatt av å finne fram til brevtyper og formuleringer som skulle svare til hvilken funksjon brevet hadde (Hamre 1972:27), så varierer språket i diplomene. De ulike lokale uttrykksmåtene kommer i enkelte diplom godt fram, men her er også eksempler på både danske og latinske tekster.

Utstederne av de ulike diplomene varierer også i stor grad. Jeg har valgt å undersøke en bestemt type tekst; bondebrev. Dette gjør jeg fordi jeg vil at utstederne skal komme fra en mest mulig "lik" sosial klasse, og jeg velger å kategorisere bøndene som en egen sosial gruppe. Bøndene var også de mest stedbundne og kan derfor best gi inntrykk av lokal talemåte. Blant annet Rindal (1981:15) stiller seg litt tvilende til at bøndene skrev selv. Som regel så var det prestene, som ofte hadde blitt utdannet ved skolene ved domkirkene, som kunne skrive. Muligens skrev prestene for bøndene. Egil Pettersen (1975:20) deler dette synet, og mener at man må gå ut fra at brevene som oftest representerer samme

skrivermiljøer, uansett hvilke institusjoner og enkeltpersoner som utsteder dem. Dersom dette er tilfelle, må jeg i alle fall unngå brev som er skrevet på kirkelig eller verdslig senter, eller som har et innhold som handler om kirken eller adelen. For da er det i hvertfall lite trolig en bonde som har skrevet brevet. Siden målet med undersøkelsen er å undersøke geografiske forskjeller mellom to områder, er det naturlig å velge bondebrevene som primærlitteratur, fordi bondebrevene som sagt trolig er den brevtypen som i størst grad kan gi inntrykk av lokale språkforhold. *Diplomatarium Norvegicum* er sånn sett et godt materiale, fordi vi får opplysninger om avsender. Riktignok hevder Larsen (1993:59) at det er vanskelig å rekonstruere det virkelige talte språks lyd og former i middelalderen, fordi man ikke finner en tradisjonell skrivemåte bevart ved siden av gjengivelse av samtidens destruerende lydforhold. Skrzypek er inne på det samme (2005:20) i sin undersøkelse om bortfall av dativ i svensk i middelalderen, og hevder at det grenser til det umulige å skille variasjoner i skrivemåten fra separate grammatiske former, med bare skriftlige kilder tilgjengelig.

Jeg har valgt å undersøke 12-15 tekster ifra tre like lange perioder med like stort mellomrom; 1400-1424, 1450-1474 og 1500-1524. Grunnen til at jeg har valgt tre slike perioder, er at jeg dermed vil kunne se de morfologiske endringene på en tilfredsstillende måte, dersom de har skjedd gradvis. Periodene 1425-1449 og 1475-1499 har jeg utelatt fra undersøkelsen for å gjøre arbeidet overkommelig. Begrunnelsen for å ikke undersøke flere enn mellom 12 og 15 tekster fra hver periode, er delvis for ikke å utsette meg selv for et uoverkommelig stort arbeid, og delvis på grunn av manglende kildemateriale (spesielt etter 1500).

Tidsmessig er den mellomnorske språkperioden meget interressant for språkmessige studier. Gustav Indrebø (1951:214) karakteriserer det som om at hele grammatikkssystemet i den mellomnorske perioden ble utsatt for et langvarig jordskjelv. Omveltningene gjaldt kasusbøying i substantiv, adjektiv og pronomen, person- og tallbøying i verb, bøyingsklassene i verb, reglene for bruk av artikkel og sterk og svak adjektivbøying. Videre hevder Indrebø at det er rundt 1370-1380 at de første endringene skjer, og han forklarer det med at det kan være ettervirkninger av svartedauden som da viser seg. Denne farsotten rammet prestene spesielt, og han hevder at opplæringa av klerker muligens har vært nokså tilfeldig etter 1350. Ifølge Indrebø (1951:214) kan man videre også se klare endringer i grammatikkssystemet fra 1450 og utover, og at det er nå de største morfologiske endringene kommer til syne.

Jeg har altså ikke tatt med diplomer før 1400 i undersøkelsen min, siden det ut fra tidligere undersøkelser ser ut til å skje lite når det gjelder bortfall av kasus. En ganske relevant årsak til

at jeg ikke har valgt en seinere periode enn 1500-1524, er at det er lite kildemateriale etter det. Av tidligere undersøkelser har som allerede nevnt Grøtvedt (1970) sett nærmere på perioden 1350-1450, mens Pettersen (1991) har tatt for seg perioden 1450-1550. Grønvik (1978) har sett nærmere på dativformer i femårsperioden 1395-1400.

Diplomene jeg har undersøkt, er som sagt trykt i *Diplomatarium Norvegicum*. Jeg var en stund usikker på om dette verket kanskje ikke var helt tilfredsstillende til den undersøkelsen jeg har foretatt. Her er det ikke markert med kursiv hvor forkortelsestegn er oppløst. Dette gjelder riktignok ikke det siste bindet; nr. 21.

Jeg har sammenlignet et fotokopi av brevoriginalen av et diplom med den trykte versjonen av samme diplom; Lider, 1:697. I dette diplommet var det ingen dativformer som var uklare fordi de har vært forkortet. Den elektroniske utgaven av *Diplomatarium Norvegicum* har dessuten vært svært praktisk å bruke, siden jeg har kunnet studert tekstene hjemmefra.

2 Samfunnet og skriftspråket i seinmiddelalderen (1350-1536)

For å skildre den dramatiske språkutviklingen på 1400-tallet sier Hægstad på en billedlig måte i sin tiltreddelsesforelesning ved Universitetet i Oslo 1899: "Og umformingi av maalet stadnar ikkje med det som eg nyleg nemnde. Tvertum. Med ein fart som minner um umskapnaden av eit norsk landskap um vaaren, skrid det fram i same leid gjennom heile det 15de hundreaaret" (Hægstad 1899 (1993):91).

Språklig sett er det ikke noe brått skifte mellom høymiddelalderen og seinmiddelalderen ved år 1350, dvs. ved svartedauden. Indrebø er inne på at det skjer endringer rundt 1370, men de store språklige virkningene av svartedauden skjer som sagt rundt 1450.

Svartedauden utløste ei stor økonomisk krise som satte dype spor i samfunnet. Både folketallet og produksjonen gikk sterkt ned. Kongemakta og adelen, som levde av avgifter fra bøndene, mistet dermed også mye av det økonomiske grunnlaget sitt (Almenningen et al. 1981:36).

Svartedauden sørget for at den norske adelen led et stort tap, og holdt på å dø ut. På 1300-tallet ble det vanlig med adelsinngifte fra Sverige, og på 1400-tallet flyttet mange danske og tyske adelsmenn til Norge. Kongen satte bevisst inn danske og tyske menn i norske embete (Almenningen et al. 1981:37).

Da utlendingene tok over embetene og dominerte overklassen, økte også faren for at det svenske og danske skriftmålet skulle trenge ut det norske. Etter hvert ble det norske skriftmålet blandet med svenske, danske og tyske ord og former, og brev ble også skrevet på ren dansk eller svensk. Siden det var folk med høy sosial prestisje som brukte svensk og dansk, ble påvirkningen forsterket. Den svenske påvirkningen kom først, fra ca. 1370, men gjorde seg for alvor gjeldende i den første halvdel av 1400-tallet. Påvirkningen kom gjennom kongene og adelsmennene med svensk tilknytning, men den svenske birgittinerordenen sørget kanskje for den største påvirkningen, hevder Almenningen et al. (1981:37). Utlendinger i viktige embeter følte seg lenge pliktige til å bruke det norske skriftmålet, særlig når de skrev brev til nordmenn og om norske spørsmål. Kongen og kansellet brukte i stor grad norsk fram til 1450, men etter 1478 ble det ikke skrevet mer på norsk fra den kanten. Det norske skriftmålet holdt seg lenger i brev fra storfolk, lensherrer og lokale tjenestemenn, til ca. 1500. Kirka brukte norsk fram til rundt 1510. Lagmenn og borgere skrev på norsk fram til midten av 1530-årene, men skriftmålet bar preg av å være sterkt blandet. Brev skrevet av norske bønder holdt lengst på det norske skriftmålet, og utgjør sånn sett et godt forskningsmateriale for min undersøkelse, siden norsken dominerte fram til langt inn på 1500-tallet. Som vi ser, trenger det danske skriftmålet seg inn ovenfra i samfunnet, først hos konge og stormenn, sist hos bøndene. Bøndene måtte og til slutt gi etter, og ville ifølge Almenningen et al. (1981:39) uansett ha fått problemer med å holde oppe en stø skriftradisjon helt alene.

Da det gamle kongedømmet og den norske overklassen brøt sammen, fikk det følger for bruken av skriftmålet. Bruken avgrenset seg ifølge Almenningen et al. (1981:39) til de praktiske behovene i administrasjon, rettsapparat og handel. Kildene fra mellomnorsk tid er for det meste diplommateriale, og består av brev og dokumenter fra offentlige kontor og fra privatpersoner. Ellers fins det noen lovavskrifter, lovendringer, jordebøker, runeinnskrifter og ei prekesamling. I tillegg ble en del av den svenske birgittinerlitteraturen oversatt fra svensk til et norsk-svensk blandingspråk.

Jan Ragnar Hagland stiller seg ikke bak teorien om at seinmiddelalderen var ei nedgangstid for den norske skriftkulturen. Han hevder i forordet til boka *Literacy i norsk seinmellomalder* (2005) at en litterariseringsprosess har gått sin gang seinmiddelalderen igjennom, til tross for fravær av sentrale riksskapende institusjoner. Hans hovedpoeng er at samfunnet blir mer preget av skriftspråk ved at skriftfestinga i diplomene av handlinger som før ble bevitnet muntlig, blir viktigere.

3 Dativ i norrønt

Dativ i det norrøne språket er som sagt en sammensatt kasus. Fire ulike kasus fra det indo-europeiske grunnspråket har smeltet sammen (dativ, instrumentalis, ablativ, lokativ) (Haugen 1998:260). I norrønt krysser disse gruppene hverandre slik at grensene blir flytende (Nygaard 1905:98). Derfor er det naturlig å sette opp en annen inndeling for bruk av dativ i norrønt enn den som tilsvarer de fire indo-europeiske kasusene.

3.1 Bruk av dativ

Det vil fremgå i de neste underkapitlene hvor man kan forvente dativ etter norrøne regler. Dersom man ser bort fra at substantiv tar nominale underledd i genitiv, er det ordklassene verb, preposisjoner og adjektiv som styrer nominale ledd slik at de får kasus. Når det gjelder hvilke ordklasser som styres slik at de får dativform, er det substantiv og personlige pronomen. Dette er nominale ledd som har selvstendig syntaktisk funksjon. Dessuten har vi noen ordklasser som kongruerer med disse leddene og dermed får dativform. Disse er adjektiv og determinativer. Et interessant spørsmål i min undersøkelse blir å se om det er forskjell i utviklinga av dativ i styrte ord og kongruerende ord.

3.1.1 Verb som styrer dativ

I nyere faglitteratur er det ofte et skille mellom strukturell og leksikalsk kasusbruk. Ved strukturelt kasus har vi ”regelmessig” kasusbruk bestemt av leddets funksjon:

Eks.: Konungr synjaði *honum* ei dóttur sinnar.
Subjekt i nominativ-verb-indir.obj. i dativ-dir.obj. i gen.
(Kongen nektet han ikke datteren sin.)

Ved leksikalsk kasus har vi kasusbruk som ikke stemmer med dette mønsteret:

Eks.: Mik dreymir.
”Subjekt” i akk.-verb
(Jeg drømmer.)

I begge tilfellene er det verbet som styrer leddenes form, men vi ser at leksikalsk kasus ikke lar seg kategorisere på lik linje som i det første eksempelet.

Når det gjelder klassifiseringa av det materialet som jeg skal gjennomgå, så kommer jeg til å ha to hovedkategorier for dette arbeidet; dativ for det indirekte objektet og annen bruk av dativ styrt av verb.

3.1.1.1 Dativ for det indirekte objektet

I norrønt står det indirekte objektet alltid i dativ. Som oftest står det indirekte objektet i lag med et direkte objekt:

Eks.: Þorsteinn gaf þeim góðar gjafir

Subjekt i nominativ-verb-indir.obj. i dativ-dir.obj. i akk.

(Torstein gav dem gode gaver.)

Men det forekommer også at et ledd som det er naturlig å klassifisere som indirekte objekt, står som eneste objekt. Dette gjelder når de står i sammenheng med verb som blir regnet for å være intransitive, for eksempel *vaxa* (vokse) og *fara* (gå, skje), perseptive verb som *líka* (like), *lítask* (synes), *sýnask* (synes), *una* (like) og *þykkja* (synes) og til slutt konstruksjoner med *vera* (være) (etisk dativ) (Haugen 1998:261).

Eks.: Hann spennir sik megingjörðum ok óx honum ásmegin.

(Han spenner styrkebeltet på seg, og da vokste åsemakten hans.)

Lízk mér svá á mey þessa, at mér þykkir mikil gipta í at eiga jafnfagrt barn.

(Det synes meg slik om denne jenta at jeg synes det må være ei stor lykke å ha et så fagert barn)

Þó er mér þat mikil hugarbót at þú takir við málinu.

(Enda er det til stor trøst for meg at du tar imot saka.)

Verbene *þykkja* og *líka* skal man merke seg. Den som synes eller liker noe, står i dativ, mens gjenstanden for dette inntrykket står i nominativ (Haugen 1998:226):

Eks.: þetta líkar þrælnum illa.

(Trælen liker dette dårlig.)

3.1.1.2 Annen bruk av dativ styrt av verb

Ved visse verb kan dativ også være kasus for det direkte objektet. Dette er verb som betegner en handling som står i forhold til, sikter til eller har hensyn til en annen person (Nygaard 1905:100). Dette er verb som *bjarga* (berge), *þolva* (forbanne), *eira* (skåne), *eyða* (legge øde), *fagna* (glede seg), *fylgja* (følge), *halda* (holde), *henta* (hente), *hjalpa* (hjelp), *lúka* (stenge, avslutte), *móta* (møte), *ógná* (true), *stjórna* (styre), *trúa* (tro), *týna* (tyne, drepe), *þjóna* (tjene), *unna* (elske) og *valda* (volde).

Eks.: En guð veit at ek ann *honum* svá mikit.
(Men Gud veit at jeg elsker han så høyt.)

En del verb tar dativledd med nokså klart instrumentalt innhold. Det vil si at man underforstått benytter seg av et redskap eller et middel. Dette er verb som for eksempel *ausa* (ause), *kasta* (kaste), *ríða* (ri) og *verpa* (kaste) (Haugen 1998:226).

Eks.: Einarr hyggr at Hrafnkell mundi eigi vita þótt hann riði *hestinum*.
(Einar tenkte at Ramnkjell ikke trengte få greie på det selv om han reid hesten.)

Det er ikke alltid like enkelt å vurdere markering av dativ styrt av verb, siden det er så mange forskjellige typer verb involvert. Dominika Skrzypek (2005:33) omtaler denne problematikken i sine undersøkelser om tap av dativmarkering i tekster på svensk fra 1200-1500. Hun peker på at det ikke alltid er opplagt i hvilken grad en bestemt form er styrt av et verb, og derfor en obligatorisk del av setningen, et objekt, eller om formen ikke er styrt av verbet og ikke inngår som en obligatorisk del av setningen, et adverbial.

3.1.2 Dativ styrt av preposisjoner

Alle norrøne preposisjoner styrer en eller annen oblik kasus. Noen preposisjoner styrer alltid samme kasus, andre preposisjoner kan styre mer enn en kasus. Valg av kasus blir i slike tilfeller avgjørende for betydningen (Spurkland 1989:147).

Preposisjoner som alltid styrer dativ, er: *af* (av), *at* (attmed, hos, ved), *frá* (fra), *hjá* (hos), *mot* (mot), *nær* (nær), *ór* (ut av).

Preposisjonene *á* (i, på), *í* (i), *fyrir* (foran, for), *undir* (under) og *yfir* (under) styrer dativ når de uttrykker ro på stedet (eventuelt bevegelse innenfor et bestemt område).

Eks.: Hon fell í *vatnit* – bevegelse mot et mål, og dermed akkusativ.

Hon lá í *vatninu* – ro på stedet, og dermed dativ.

For preposisjonene *með* (med), *við* (ved, med) og *eptir* (etter) er det andre betydningsforskjeller som bestemmer kasusvalget. Disse preposisjonene kan også styre både akkusativ og dativ. På grunn av betydningen er det vanskelig å forestille seg at de kan uttrykke ”bevegelse” eller ”ro”. Preposisjonen *með* styrer oftest dativ. Dette er i betydningen ”sammen med”. *Með* + akkusativ betyr ”medbringende”. Preposisjonen *við* styrer helst akkusativ, men i sammenhengen ”mot” og ”sammen med” styrer den dativ. *Eptir* styrer dativ med lokal funksjon (stedsangivelse), men i tidsuttrykk får vi akkusativ. Preposisjonen *án* (uten) kan styre dativ, men i betydningsforskjeller kan *án* også styre akkusativ og genitiv (Spurkland 1989:149).

3.1.3 Dativ styrt av adjektiv

Adjektiv som uttrykker skade eller gagn, kan styre dativ (Spurkland 1989:144):

Eks.: Hann var *henni* ótrúr.

(Han var utro mot henne.)

Hon var *honum* góð.

(Hun var god mot han.)

En del adjektiv med annen betydning styrer også dativ. I visse tilfeller har vi verb og adjektiv med lik betydning som styrer samme kasus:

Eks.: Hann hlýddi *henni*.

(Han adlød henne.)

Hann var *henni* hlýðinn.

(Han var lydige mot henne.)

Ved adjektiv (og adverb) i komparativ settes forskjellen i dativ:

Eks.: Han var *fjórum* *vetrum* ellri.

(Han var fire vintre eldre.)

3.1.4 Dativ i adverbial bruk

Ifølge Haugen (1998:262) er det primært i instrumental rolle at dativ opptrer adverbialt, og at man til denne rollen regner dativledd som uttrykker *måte*, *redskap* og *egenskap*:

Eks.: Váru allir klæddir *silki hvítu*, ok váru ljósir mjök.
(Alle var kledd i hvit silke, og de var svært lyse)

Eks.: Skjót at honum *vendi þessum*!
(Skyt på han med denne kvisten!)

Eks.: En höfðingi sá reið hesti þeim, er *mörgum hlutum* er gofgari en gervastir allir aðrir.
(Men den høvdingen som red denne hesten, er i mange ting mektigere enn de gjeveste av alle andre.)

Uttrykk for *tid* og *sted* kan stå i dativ, såkalt lokativisk dativ. Denne formen for dativ er brukt noe oftere med tidsbetydning enn med stedsbetydning (Hanssen et al. 1975:129):

Eks.: Var þat mitt erendi *þessu sinni*
(Det var ærendet mitt denne gangen.)

En del litteratur presiserer riktignok at adverbiale tidsledd også kan stå i akkusativ, for eksempel Haugen (1998:260):

Eks.: Han reið *niu nætr* (akkusativsformer).
(Han red ni netter.)

Ifølge Falk og Torp (1900:40) er dativformer brukt i stedsbetydning kun påvist noen ganger i den norrøne poetiske litteraturen:

Eks.: *tveim me gum*
(på to sider)

3.2 Formen på dativendelsene i norrønt

Endelsene i norrønt har forskjellig form etter hvilken ordklasse de tilhører, og vi kan skille mellom substantivisk, pronominell og adjektivisk bøyning.

3.2.1 Substantiv

Ifølge Haugen (1998:111) er det tre kategorier i substantivbøyinga: *kasus* (nominativ, genitiv, dativ, akkusativ), *numerus* (entall, flertall) og *bestemthet* (ubestemt form, bestemt form). I tillegg skjer den morfologiske hovedinndelinga av substantivene på grunnlag av skillet mellom sterk og svak bøying.

Skjemaene nedenfor viser endelser og omlydsforhold i de sentrale bøyingsmønstrene for substantiv i norrønt. Morfologisk i-omlyd av rotvokalen er markert med + og morfologisk u-omlyd med °. Alle de norrøne bøyings skjemaene som her er nevnt, er konstruert på grunnlag av Odd Einar Haugen (1993). Stammemarkeringene bygger på endingene i akkusativ flertall i norrønt.

Tabell 3.1. Bøyings skjema for den sterke substantivbøyinga i norrønt.

	STERK BØYING								
	Mask.				Fem.				Nøytr.
	a	i	u	r	ar	ar	ir	r	null
Entall									
nom.	r	r [°]	r	r	- [°]			-	
akk.	-	- [°]	-						
dat.	i	-	i+	i/i+	i	- [°] /u	- [°]		i
gen.	s	s/ar	ar	s/ar	ar			ar/r+	s
Flertall									
nom.	ar	ir	ir+	r+	ar	ir	r+	- [°]	
akk.	a	i	u/(i+)						
dat.	um								
gen.	a								

Tabell 3.2. Bøyingsskjema for den svake substantivbøyinga i norrønt.

	SVAK BØYING						
	Mask.		Fem.		Nøytr.		
	a	r	ur	i	u		
Entall							
nom.	i		a	i	a		
akk.	a		u				
dat.							
gen.							
Flertall							
nom.	ar	r+	ur	i	u		
akk.	a						
dat.	um					um	
gen.	a					na	na

Dativ står i norrønt sterkest i flertall, der denne kasus har ensartet endelse um i alle kjønn og alle stammetyper. I entall er dativ markert med forskjellige endelser. Ord av samme stammetype kan ha ulik endelse. Ofte faller endelsen i dativ sammen med endelsen i en eller flere andre kasus. Ifølge Knudsen (1967(a):1) har dette at endelsene er splittet ved sin form og ofte felles for flere kasus, bidratt til å svekke dativens posisjon som selvstendig grammatisk kategori. I dativ entall har vi følgende endelser i norrønt: i, u og a, samt ingen endelse. Når det gjelder de bestemte formene så er endelsen i singularis -inum/anum i maskulin, -inni/unni i feminin og -inu/anu i nøytrum. I pluralis er endelsen på bestemte former -unum.

På basis av tidligere forskning har Mørck (2005:1131-1132) oppsummert utviklingen av dativformene i mellomnorsk tid på denne måten: De bestemte formene holder seg mye bedre enn de ubestemte formene utover i de den mellomnorske perioden. Dativformene i bestemt form bevarer sin distinktive form som skiller dem fra andre kasus. Når det gjelder de ubestemte formene så forsvinner dativformene først i feminin singularis, hvor det strengt tatt ikke var noen distinktiv dativform for sterke former i norrønt. Dativformen til noen av de feminine substantivene var nemlig lik akkusativsformen. Deretter forsvinner dativformene i maskulin singularis, der dativmarkeringen kunne mangle allerede i tekster fra 1200-tallet. Til slutt er det de nøytrale ordene som mister dativmarkeingen. De

ubestemte formene i pluralis kunne derimot i stor grad bevare dativmarkeringen helt fram til 1500-tallet.

3.2.2 Pronominell bøyning

Den pronomielle bøyinga forekommer i to ordklasser; pronomen og determinativer.

Riktignok er det bare noen av determinativene som hører hjemme i denne bøyinga. Dette gjelder demonstrativene *sá* (dem) og *þessi* (denne), og grunntallene *tveir* (to), *þrír* (tre) og *fjórir* (fire). *Baðir* (begge) har også pronominel bøyning. Den pronomielle bøyinga har som regel særegne dativformer, og kjennetegnes ved høy grad av stammeskifte. Bøyinga omfatter alltid *kasus*, i noen tilfeller også *genus* og *numerus*.

Skjemaene nedenfor viser de sentrale bøyingsmønstrene i pronomen i norrønt, og dessuten bøyinga av de demonstrative determinativene *sá* (den) og *þessi* (denne).

Tabell 3.3. Bøyingsskjema for pronomene i norrønt.

Pronomen				
		1. person	2. person	Refleksivt
Sing.	nom.	ek	þú	-
	akk.	mik	þik	sik
	dat.	mér	þér	sér
	gen.	mín	þín	sín
Dual.	nom.	vit	(þ)it	-
	akk.	ok(k)r	yk(k)r	sik
	dat.			sér
	gen.	okkar	ykkar	sín
Plur.	nom.	vér	(þ)ér	-
	akk.	oss	yðr	sik
	dat.			sér
	gen.	vár	yð(v)ar	sín

Tabell 3.4. Bøyingsskjema for den demonstrative determinativen *sá*.

sá				
		Mask.	Fem.	Nøytr.
Sing.	nom.	sá	sú	þat
	akk.	þann	þá	
	dat.	þeim	þeir(r)i	því
	gen.	þess	þeir(r)ar	þess
Plur.	nom.	þeir	þær	þau
	akk.	þá		
	dat.	þeim		
	gen.	þeir(r)a		

Tabell 3.5. Bøyingsskjema for den demonstrative determinativen *þessi*.

þessi				
		Mask.	Fem.	Nøytr.
Sing.	nom.	sjá, þessi		þetta
	akk.	þenna	þessa	þetta
	dat.	þessum, þeima	þessi, þessar(r)i	þvísa, þessu
	gen.	þessa	þessar, þessar(r)ar	þessa
Plur.	nom.	þessir	þessar	þessi
	akk.	þessa	þessar	
	dat.	þessum, þeima		
	gen.	þessa, þessar(r)a		

3.2.3 Adjektiv

Den adjektiviske bøyinga omfatter ordklassene adjektiv og determinativer, og dessuten verbpartisippene. De fleste av determinativene regnes for å ha adjektivisk bøying. Det er tre kategorier i den adjektiviske bøyinga: *kasus*, *numerus* og *genus*. I tillegg blir adjektivene bøyde i *grad* (positiv, komparativ og superlativ). Den adjektiviske bøyinga kan deles i sterk og svak bøying. Den sterke er formrik, mens den svake er formfattig.

Skjemaene nedenfor viser endelser og omlydsforhold i de sentrale bøyingsmønstrene i adjektiv i norrønt. Morfologisk u-omlyd er markert med ^o.

Tabell 3.6. Bøyingsskjema for den sterke adjektivbøyinga i norrønt.

STERK BØYING			
	Mask.	Fem.	Nøytr.
Entall			
nom.	r	- ^o	t
akk.	an/n	a	
dat.	um	ri	u
gen.	s	rar	s
Flertall			
nom.	ir	ar	- ^o
akk.	a		
dat.	um		
gen.	ra		

Tabell 3.7. Bøyingsskjema for den svake adjektivbøyinga i norrønt.

SVAK BØYING			
Positiv og superlativ			
	Mask.	Fem.	Nøytr.
Entall			
nom.	i	a	a
akk.	a	u	
dat.			
gen.			
Flertall			
nom.	u		
akk.			
dat.			
gen.			
Komparativ og presens partisipp			
Entall			
	Mask.	Fem.	Nøytr.
nom.	i	i	a
akk.	a		
dat.			
gen.			
Flertall			
nom.	i		
akk.			
dat.			
gen.			

Den sterke adjektivbøyinga har i entall særpregede endelser, som skiller seg fra endelsene i substantivbøyinga. I den sterke bøyinga opptrer følgende endelser ved dativ: mask: um, fem: ri, nøytr: u. I flertall har adjektiv samme ending som ved substantiv: um. For den svake adjektivbøyinga vil den være helt lik den svake substantivbøyinga i entall.

4.0 Dativ i moderne norsk

4.1 Stivnede former

I dialektene finner vi noen rester etter ubundne dativformer, selv om disse formene ikke har en fast plass i bøyingsystemet. Man kan derfor ikke snakke om en levende grammatisk kategori, men mer om stivnede uttrykk (Skjeggeland 1997:151). Eksempler på ubundne dativformer i moderne norsk er: *av ga:re, i ma:ke, i li:ve, i lende, i hende, av da:ge, i svi:me*. I noen dialekter finner vi også enkelte slike dativformer i flertall: *på fo:tom, i løyndom, i sy:nom*.

Enkelte stedsnavn har også sitt opphav i dativ ubestemt form entall, oftest styrt av en preposisjon i norrønt: *Førde, Hauge, Lunde, Åse*. Et eksempel på dativ flertal er *Lom*.

4.2 Språkforholdene i opplandsk

Opplandsk er en del av den østlandske målgreina. Østlandsk omfatter flatbygdene på Østlandet, Sørøst-Telemark og Østerdalen. De andre dialektområdene innenfor østlandsk er vikkværs, midtøstlandsk og østerdalsk (Skjeggeland 1997:210).

Opplandsk (dativområdet nord for den markerte grensen), bildet hentet fra Borg (1974:31)

Av de østlandske dialektområdene er det bare opplandsk og østerdalsk som har noenlunde levende dativbruk. I opplandsk er dativ ikke i bruk på Hadeland (Jevnaker, Lunner og Gran) og sør i Solør, fra Brandval og sørover (Borg 1974:45). Det betyr at man i dag kan forvente å registrere dativformer i Solørbygdene Nord-Odalen, Våler, Åsnes, Hof og Grue. Borg peker også på at dativ ved verb og adjektiv er nesten utdødt i Solør. Riktignok lar dativformene seg fortsatt styre av verbene *møte* og *følgje* i dette området.

Det er likevel trolig i den nordvestlige delen av det opplandske målområdet at dativ holder seg sterkest. Dette er område som heter Land. Her er det bare i de nyere målene i bygdene i sør som ikke har dativ (Kolsrud 1974: 90). Kolsrud hevder også at dativformene ikke holder seg godt i enkelte possessive og påpekende pronomen i Land.

Når det gjelder totenmålet, som er det midtliggende området i opplandsk, så går dativbøyinga bort i sørvest.

I bygdene på begge sider av Mjøsa er det mange verb som styrer dativ, for eksempel *felja* (mangle), *gjæte*, *hjelpe*, *likne*, *helse*, *svara*, *tilgje*, *vørde*, *anse*, *sky*, *sleppe*, *møte* og *følgje*. Bygdeungdommene kjenner som oftest til de spesielle dativformene. Riktignok bruker de dem sjelden i skolene, heller når de er hjemme. Undersøkelser av talemålet til ungdom på Hamar viser at til og med de kan bruke dativformer ved enkelte anledninger (Borg 1974:45).

I substantivbøyinga skiller ikke opplandsk mellom sterke og svake hunkjønnsord i bestemt form entall (gjelder hele østlandske). Det heter *bygda* og *vi:sa*. Svake jamvektsord har i bestemt form entall samme endelse som i ubestemt form entall: *ei vi:ku* og *den vi:ku*, eller de får endelsen *-a*: *ei vi:ku* – *den vi:kua*.

Østlandske holder på *-r* i ubestemt form flertall av hankjønns- og hunkjønnsord, og store deler av området har også fått analogisk tillagd *-r* i ubestemt form flertall av intetkjønnsord av typen *eple* og *merke*. I opplandsk har flertallsendelsene i substantiv reduksjon av norr. *-ar*, *-ir*, *-ur* i *overvektsord*: *hester* (norr. *-ar*), *skå:ler* (norr. *-ir*), *vi:ser* (norr. *-ur*). I ubestemt form flertall av jamvektsord holder *-ar* og *-ur* seg, men helst bare i svake substantiv som ender på *-ur* eller *-ar* i ubestemt form entall: *vi:kur*, *ha:nar* i ubestemt form flertall.

I bestemt form flertall i hankjønn og hunkjønn har opplandsk: *allje hesta* og *allje skålen*. Bestemt form flertall av enstavede intetkjønnsord har vanligvis endelsen *-a*. Enstavings intetkjønnsord som ender på vokal, kan i Mjøs-bygdene ha dativ på *-n* i entall: *bla:n*, *tre:n*, *kne:n*, *strå:n*, *frø:n*.

Siden framstillingen min bygger på nokså gamle beskrivelser av den tradisjonelle dialekten, er det viktig å understreke at dativformene står ganske svakt i mange bygder. Dette

poenget framhever Borg i sin beskrivelse av opplandsmålet (1974:45), og gjelder muligens også i større grad den dag i dag.

Tabell 4.1. Substantivbøyinga i opplandsk illustrert med eksempel fra Nes på Hedmark (Skjekkeland 1997:214):

Ubest. ent.	Best. ent.	Ubest. flt.	Best. flt.
Hankjønn			
<i>hest</i>	<i>hesten</i>	<i>hester</i>	<i>hesta</i>
	<i>hesta</i> (dativ)		<i>hestom</i> (dativ)
<i>ti:me</i>	<i>ti:men</i>	<i>ti:mer</i>	<i>ti:ma</i>
	<i>ti:ma</i> (dativ)		<i>timom</i> (dativ)
<i>ha:na</i>	<i>ha:nan</i>	<i>ha:nar</i>	<i>ha:na-a</i>
	<i>ha:na-a</i> (dativ)		<i>hanom</i> (dativ)
Hunkjønn			
<i>bygd</i>	<i>bygda</i>	<i>bygder</i>	<i>bygden</i>
	<i>bygden</i> (dativ)		<i>bygdom</i> (dativ)
<i>vi:se</i>	<i>vi:sa</i>	<i>vi:ser</i>	<i>vi:sen</i>
	<i>vi:sen</i> (dativ)		<i>visom</i> (dativ)
<i>vi:ku</i>	<i>vi:ku-a</i>	<i>vi:kur</i>	<i>vi:kun</i>
	<i>vi:kun</i> (dativ)		<i>vikom</i> (dativ)
Intetkjønn			
<i>hu:s</i>	<i>hu:se</i>	<i>hu:s</i>	<i>hu:sa</i>
	<i>hu:si</i> (dativ)		<i>hu:som</i> (dativ)
<i>eple</i>	<i>eple</i>	<i>epler</i>	<i>epla</i>
	<i>epli</i> (dativ)		<i>eplom</i> (dativ)

4.3 Språkforholdene i vikværsk

Vikværsk omfatter dialektene i Østfold og Vestfold, og dessuten noe av nedre Buskerud, nedre Telemark og Akershus. Området omfatter altså begge sider av Oslofjorden. Her er et kart over det vikværske dialektområdet. Kartet viser også skillet mellom vikværsk, midtaustlandsk og opplandsk:

Skillet mellom de østlandske dialektområdene, bildet hentet fra Helleland og Papazian (1981)

Vikværsk har ikke levende dativ. I forhold til substantivbøyinga er historisk *-a* delvis redusert til *-æ* i bestemt form entall i hunkjønn (*bruæ*), og ubestemt flertall av substantiv (*bilær*, *båtær*). I yngre dialekter kommer *-a* gjerne inn igjen i utlyd (*brua*), men *-æ* holder seg foran *-r*. I bestemt form flertall har vikværsk trestavingsformer i hankjønn og hunkjønn (*alle hestæne/hestene* og *alle skå:lene*).

Tabell 4.2. Substantivbøyinga i vikværsk illustrert med eksempel fra Solum i Ytre Telemark (Skjekkeland 1997:213):

Ubest. ent.	Best. ent.	Ubest. flt.	Best. flt.
Hankjønn			
<i>hest</i>	<i>hesten</i>	<i>hestær</i>	<i>hestane</i>
<i>ti:me</i>	<i>ti:men</i>	<i>ti:mer</i>	<i>ti:mane</i>
<i>ha:na</i>	<i>ha:nan</i>	<i>ha:nær</i>	<i>ha:nane</i>
Hunkjønn			
<i>nå:l</i>	<i>nå:la</i>	<i>nå:ler</i>	<i>nå:lene</i>
<i>vi:se</i>	<i>vi:sa</i>	<i>vi:ser</i>	<i>vi:sene</i>
<i>ve:ke</i>	<i>ve:ka</i>	<i>ve:ker</i>	<i>ve:kene</i>
Intetkjønn			
<i>hu:s</i>	<i>hu:se</i>	<i>hu:s</i>	<i>husa</i>
<i>eple</i>	<i>eple</i>	<i>eplær</i>	<i>epla/eplene</i>

5 Presentasjon av tekstmaterialet

Jeg har altså tatt for meg tekster fra det vikværsket og det opplandske målområdet, og valgt tekster fra periodene 1400-1424, 1450-1474 og 1500-1524. Svært mange av tekstene jeg har studert, handler om jord- og eiendomsoverdragelser. Jeg har vært veldig kritisk til valg av utstedere av diplomene. Ofte valgte jeg diplom der utstederne er nevnt bare ved navn, men jeg har også valgt å undersøke diplomer der ”lagrettemenn” har vært utstedere. Dersom det kommer fram av innholdet i diplommet at konger, prester, geistlige, lagmenn eller andre embetsmenn, har vært utstedere eller direkte involvert innholdsmessig, har jeg utelatt disse diplomene.

Det er altså store sosiale ulikheter mellom utstederne av de mellomnorske diplomene, og skrifterne kan deles inn i ulike grupperinger. Mørck har f.eks. foretatt en sosial inndeling av de forskjellige utstederne i diplomene på denne måten:

1. Kongebrev – fra konge, dronning eller prins.
2. Brev fra høyere geistlige – fra erkebisp, bisp, abbed eller abbedisse.
3. Brev fra lavere geistlige – fra alle andre geistlige.
4. Brev fra høyere embetsmenn – fra riksråd, drottsete, fehirde, sysselmann, høvedsmann, kansler, visekansler eller adelige som ikke har embete.

5. Brev fra lavere embetsmenn – fra fogd, underfogd, lensmann eller ombudsmann.
6. Lagmannsbrev.
7. Borgerbrev – fra borgermester, rådmann, borger eller oldermann.
8. Bondebrev – alle brev som ikke er med i noen av de andre gruppene.

(Mørck 1980:17)

Som allerede nevnt vil jeg undersøke brev som faller inn under kategorien bondebrev i denne klassifiseringen. Det at bøndene muligens ikke skrev selv, men brukte en skriver, er selvfølgelig litt uheldig for å få det beste inntrykket av den lokale talemåten. På en annen side var bøndene de mest stedbundne, og vil derfor være det beste alternativet ved valg av sosial klasse dersom en vil prøve å avdekke lokale dialektforhold.

I sin artikkel om muntlighet og replikker i norske middelalderdiplomer skriver Knudsen (1967(b):77) at den generelle karakteristikken av diplomenes språk har vært ”tradisjonelt”, ”stivnet” og ”stereotyp”. Han peker på at skriverne som oftest ikke har skrevet noe levende idiom, men har brukt et papirspråk eller et ”pergamentspråk” de stiftet bekjentskap med i eldre aktstykker, som de lærte sin skrivekunst og ortografi av. Videre påpeker han at man sjelden møter en individuell språkform i diplomene, og at når skriverne tillater seg private ortografiske krumspring, skyldes det ikke noen trang til å hevde sin selvstendighet. Likevel presiserer Knudsen at diplomene er aktstykker fra livet på denne tida, og at straks skrivereren skulle presisere detaljer, var han som oftest henvist til seg selv og sitt språk. Dersom man skal vurdere diplomenes språkformer på en god måte, mener Knudsen (1967(b):85) at man må ha øye for at brevene ikke alltid er stilistiske enheter. De faste formelaktige rammene kan gi rom for muntlighet i forskjellige grader, både i resonnementer, referater og replikker.

Oppbyggingen av diplomene er altså fast og består av tre hoveddeler:

- 1) Protokoll: Inscriptio (adresse), superscriptio (avsender), salutio (hilsen)
- 2) Tekst: Publicatio (kunngjøring), narratio (utgreiing), corroboratio (bekreftelse)
- 3) Eskatoll: sigillatio (besegling), actum/datum (stedfesting/datering)

(Hamre 1972:41-59)

Hamre (1972) sier at narratio er den mest spesielle delen, der variasjonen i størst grad kommer frem. Derfor kan man kanskje forvente at det akkurat er i denne delen av diplomene

at jeg vil finne det mest interessante i min forskning. Muligens er det nettopp her forfatteren i størst mulig grad har måttet bruke sitt eget språk. Samtidig er jeg klar over at også i friere deler av diplomene er det mange faste uttrykksmåter. F.eks. brukes ofte i forbindelse med jordoverdragelse *frá fornu ok nýju* og *með hlutum ok hlunnendum*. Slike formler vil jeg være oppmerksom på, om de beholder/mister dativ lettere enn andre deler av språket.

Grøtvedt (1970:379) peker også på at mange av brevene i mellomnorsk er skrevet etter et visst mønster.

Diplomatarium Norvegicum utgjør i alt 22 bind, med over 19000 diplom, og er ifølge Rindal (1997) den eneste skriftlige kilden til kunnskap om norsk historie, litteratur og kultur etter 1300.

Termen brev, latin *breve (scriptum)*, ”kort skrift”, ble opprinnelig brukt om mindre viktige skriv fra det pavelige kanselliet. Senere er brev brukt om alle skriv i middelalderen. I vår sammenheng betyr diplom og brev så å si det samme, men termen diplom har et litt mer offisielt preg (Rindal 1997).

I 1847 begynte *Diplomatarium Norvegicum* å komme ut, og utgiverne var Chr. Lange og C. R. Unger. Utgivelsen av *Diplomatarium Norvegicum* og *Norges gamle lover* ble sett på som viktige nasjonale prosjekter. Stortinget, som ellers spinket og sparte, bevilget penger til disse kildeutgavene. Det ble lagt vekt på at nordmennene, som nylig hadde opplevd sitt lands politiske gjenfødelse (1814), måtte gjøre mest mulig for å trygge sin nasjonalitet (Sprauten 1997).

De fleste brevene har norsk språkform, men vi har også mange brev skrevet på latin, og brev på dansk, svensk og tysk. I dag ligger de fleste diplomene på Riksarkivet i Oslo, men mange fins i utenlandske arkiv, særlig i Danmark. Noen diplomer er også bevart privat.

Landsdelene er ulikt representert i samlingen fordi det noen steder er blitt skrevet flere diplomer eller blitt tatt bedre vare på dem. Det siste er trolig forklaringen på at områder med mye selveie i eldre tid er særlig godt representert, så som Telemark og Aust-Agder, mens områder med lite selveie er dårlig representert, så som Trøndelag og Nord-Norge. Størstedelen av avskriftene gjelder nemlig eiendomsforhold (Næshagen:www.riksarkivet.no).

6 Materialinnsamling

Ved materialinnsamlinga har jeg brukt den elektroniske utgaven av *Diplomatarium Norvegicum*, som fins på internett under ”Dokumentasjonsprosjektet” ved Universitetet i Oslo sine hjemmesider. I tillegg til tekstene inneholder disse sidene en søkemotor, som åpner for

muligheten til å spesifisere sine søk. Dette er en stor fordel for akkurat denne undersøkelsen, siden både tidsaspektet og det geografiske aspektet står sentralt. I søkemotoren kan en søke etter tekster fra de stedene man vil undersøke, og man kan også spesifisere hvilke årstall tekstene skal være fra:

Finne brev etter bind, side og brevnummer i det trykte Diplomatariet:

Bind: (bruk arabertall 1,2,3...)
Side: (bruk arabertall 1,2,3...)
Brevnr: (bruk arabertall 1,2,3...)

Finne brev etter hvor og når brevet er skrevet:

Sted:
Dato:
Fra og med år: til og med år
Kilde:

Søke etter ord og fraser i sammendraget (regist) og i brevteksten:

Sammendraget:
Brevteksten:
Tilleggsopplysninger (bakpåskrift, seglremmer, forklaringer):

Søkemotoren til "Dokumentasjonsprosjektet". Hentet fra
http://www.dokpro.uio.no/dipl_norv/diplom_felt.html

Tekstene som blir undersøkt, er altså tekster fra det vikkværske og opplandske målområdet fra tre ulike perioder. Den tidsmessige avgrensingen man kan legge inn som en forutsetning i søket, gjør søkemotoren til et svært praktisk verktøy. Når det gjelder valg av sted, må man rett og slett prøve seg fram. Større, og kanskje mer kjente steder, var de første jeg søkte på. Deretter tok jeg for meg enkelte av diplomene som Grøtvedt tok for seg i sin undersøkelse av diplomer fra Folden-området. Jeg har også undersøkt noen diplomer som Mørck tidligere har tatt for seg i syntaktiske undersøkelser fra det vikkværske målområdet. I begge disse undersøkelsene er mange diplomer stedfestet til å være skrevet på mere ukjente steder. Bruk av digitale kart har sånn sett vært helt nødvendig for dette arbeidet. Dette er detaljerte kart som er tilgjengelige på internett, og de er dessuten svært praktiske å bruke. Stort sett benyttet

jeg meg av kartene som finnes på følgende internettadresser: www.kvasir.no/kart/ og www.finn.no/kart/. Til slutt må man avgjøre om diplommet kan brukes som primærkilde, og da ser man på hvem som er utsteder. Utstederne kan altså ikke være hvem som helst, men skal altså falle inn under kategorien ”bondebrev”. En nærmere beskrivelse av denne klassifiseringen kommer fram i det forrige kapitlet om tekstmaterialet.

7 Sortering av materialet

7.1 Hvordan materialet er sortert i vedleggene

Materialet fra hver av de tre periodene og fra hvert av de to geografiske områdene er i vedleggene sortert på tre måter:

I Inndeling av materialet basert på formelt grunnlag: For det første vil materialet bli delt inn etter hvorvidt det er dativmarkeringer i henhold til norrøne regler eller ikke. Dersom de norrøne reglene er fulgt, blir dette materialet videre inndelt i klart markerte dativformer, klart markert dativformer med tvetydige ledd og tvetydige former. Dersom det er snakk om avvik fra norrøne regler, så blir materialet delt inn etter hvorvidt det er delvis markerte dativformer eller bortfall av dativformer.

II Inndeling av materialet gruppert etter funksjon: Deretter blir materialet delt inn etter hvilke bruksområder dativformene er bevart eller ikke bevart i. Dette er de bruksområdene som er omtalt tidligere i kapitel 3.

III Inndeling av dativformene gruppert etter ordklasser: Til slutt skal jeg foreta ei ordklasseinndeling av de dativformene som er funnet. Her blir også former som skulle ha hatt markering tatt med.

7.2 Behandling av paratagmer og hypotagmer

I min undersøkelse er paratagmene splittet opp, dvs. at to eller flere sidestilte ledd blir behandlet hver for seg:

Rosso 1415, 8:255:

Eks.: fran **sik** oc **sinom æruingom**

I dette tilfellet må vi regne med at preposisjonen *fran*, som er en variant av *frá*, styrer dativ. Til preposisjonen har vi to sidestilte ledd; *sik* og *sinom æruingom*, altså et paratagme med to ledd. Dessuten består den siste delen av paratagmet av et hypotagme, der *sinom* fungerer som underledd og *æruingom* som overledd. Formen *sik* er et avvik fra norrøne regler, og man skulle ha forventet *sér*. Riktignok må det andre paratagmet, *sinom æruingom*, karakteriseres som et klart markert tilfelle. I vedleggene er de to paratagmene likevel behandlet hver for seg, der (fran) *sik* er klassifisert som et ”avvik fra norrøne regler”, mens (fran) *sinom æruingom* er klassifisert sammen med ”klart markerte dativformer”.

Sande 1400, 4:705:

Eks.: med allvm lvtvym ok lvnnændvm

Preposisjonen *með* styrer som oftest dativ i norrønt, og her har begge de sidestilte leddene dativmarkering. I dette eksemplet består paratagmet av to deler, og kvantoren fungerer som underledd for begge delene. Riktignok har jeg i vedleggene regnet underleddet til den delen der det står.

Tønsberg 1403, 4:732:

Eks.: j *øfra lothanum*

Denne preposisjonsfrasen består av preposisjonen *j*, som styrer dativ ved ro på stedet, og hypotagmen *øfra lothanum*, med *øfra* som underledd og *lothanum* som overledd. I norrønt har ikke den svake adjektivsbøyinga noen distinktiv dativform i entall, og derfor må underleddet karakteriseres som tvetydig. Overleddet, *lothanum*, er derimot klart markert. I tabellene er denne, og tilsvarende hypotagmer, klassifisert som ”klart markerte former, men med tvetydige ledd”.

7.3 Ledd med apposisjon

Apposisjonsforbindelser har det fellestrekket med paratagmer at hver av delene kan fungere alene på samme måte som helheten. Likevel regnes vanligvis apposisjonsforbindelser med til hypotagmene, trolig fordi apposisjonen regnes som et slags beskrivende tillegg på linje med underledd i hypotagmer. Jeg var i tvil om hvorvidt jeg skulle regne ledd med apposisjon som ett ledd, som et hypotagme, men det ble til slutt den endelige løsningen. Likevel kan det noen ganger få litt rare utslag:

a) Sande 1400, 4:705:

Eks.: moder þæyrira hafdv sælt ader næmfdvm Rodghyri Lodenssyni mærkabool

Ved navn er det nok opplagt at fornavnet er navnet og kjerne/overledd. Farsnavnet (evt. morsnavnet) er et beskrivende tillegg som kan regnes som underledd. Altså er en analyse som hypotagme grei nok. Alle leddene her er for øvrig klart markert, og er klassifisert som ”klart markerte dativformer” i vedleggene.

b) Tønsberg 1414, 2:633:

Eks.: ek hæfuer sælt **Jon** Karlssyni lagmanne ... græsgarden

Haathveit 1429, 1:723:

Eks.: Eynar Biornsun hafde fengit Erike syni sinom

Tønsberg 1415, 2:637:

Eks.: jak hafuer selt minom frændæ Porsteine Rangualdzsyni ...jord

Tønsberg 1403, 4:732:

Eks.: Gunnar borgade adernæmpdum herra Jone sit goz

Tønsberg 1410, 11:117:

Eks.: hafuer iæk gifuet minom frendom Gunner ... ein kraghæ ok eino jacku

Om vi ser bort fra farsnavnstilleggene her (*Karlssyni* og *Rangualdzsyni*), har vi to substantiv i hvert ledd (akkurat som paratagmer med to ledd). Spørsmålet blir om dette bør sees som ett eller to ledd. Jeg har altså valgt å se på de som ett ledd. Alle tilfellene består av et indirekte objekt, som ifølge norrøne regler skal stå i dativ.

I det første eksemplet er det indirekte objektet *Jon Karlssyni lagmanne*. Fornavnet har ingen markering, men farsnavnet, som regnes som underledd, og substantivet, som er apposisjon, er markert. Slike hypotagmer, som bare er delvis markerte, er klassifisert som ”delvis markerte dativformer” i vedleggene.

I det andre tilfellet er det indirekte objektet *Erike syni sinom*. Her står alle ordene i dativ, og eksemplet er klassifisert sammen med ”klart markerte dativformer”.

I det tredje indirekte objektet, *minom frændæ Þorsteine Rangualdzsyni*, har alle ordene dativform bortsett fra fellesnavnet. Slike eksempel er klassifisert sammen med ”delvis markerte dativformer” i vedleggene.

Det fjerde eksemplet har et indirekte objekt bestående av to klart markerte dativformer; *adernæmpdum* og *Jone*, samt det tvetydige substantivet *herra*. Dette eksemplet er klassifisert sammen med ”klart markerte dativformer, men med tvetydige ledd”.

Til slutt har vi det siste eksemplet der det indirekte objektet mangler markering i egennavnet, *Gunner*, mens de andre leddene er markert. Eksemplet er klassifisert sammen med ”delvis markerte dativformer”.

c) Aulin 1406, 1:607:

Eks.: fore hueriom manne hannom oc hans arfuingom

Her består apposisjonen av et paratagme med to ledd; *hannom* og *hans arfuingom*. Alle tre delene er likevel klart markerte dativformer, og eksemplet er klassifisert sammen med ”klart markerte dativformer” i vedleggene.

Kanskje hadde det vært lettere å behandle materialet om man delte opp apposisjonsforbindelser på samme måte som paratagmer. Men det som taler mot en slik løsning, er at ledd med apposisjon trolig fungerer som en helhet der det kan være nok at ett ord har kasusmarkering. Apposisjonsforbindelser valgte jeg altså til slutt å ikke splitte opp.

7.4 Utfordringer med å identifisere dativformer

I løpet av arbeidsprosessen har jeg måttet foreta en del valg i forhold til fortolkning av formene, og den videre sorteringen av disse. De neste underkapitlene gir noen eksempler på dette:

7.4.1 Tvetydige former

I det norrøne bøyingsmønsteret er det flere stammer som mangler en distinktiv dativform i ubestemt entall. Den svake hankjønns- og hokjønnsbøyinga, for eksempel, skiller ikke mellom genitiv, dativ og akkusativ i entall. Her er det bare nominativsendelsen som skiller seg fra de oblike formene. Under identifiseringprosessen dukket denne problemstillingen opp

relativt frekvent. Flere steder fant jeg former som jeg måtte anta var dativformer på bakgrunn av konteksten:

Eidsberg 1451, 4:925:

Eks.: mith varom j Eidzbergx **kirkiu** fierde dag paschæ

I dette tilfellet kan man bare anta at *kirkiu* indikerer dativ ut fra konteksten. Preposisjonen *i* styrer, ifølge norrøne regler, dativ, når den uttrykker ro på stedet.

Alle slike former, som ikke skiller seg ut som distinktive dativformer, har jeg valgt å plassere i tabellen ”tvetydige former” (se vedlegg).

Stange 1452, 3:820:

Eks.: af eynne halfwo

I dette tilfellet kan man også bare anta at *halfwo* indikerer dativ ut fra konteksten, siden preposisjonen *af* alltid styrer dativ i norrønt. Riktignok har vi i dette tilfellet også en annen bøyingsform som vitner om dativ, nemlig kvantoren *eynne*. Selv om ordet har blitt utsatt for vokalreduksjon, så skiller det seg forholdsvis klart fra akkusativsformen *eina*.

Alle slike tilfeller, der vi har hypotagmer som består av et tvetydig og et klart markert ledd, har jeg plassert i tabellen ” Klart markerte dativformer, men med tvetydige ledd” (se igjen vedlegg).

Ved oppsummering av resultatene for de ulike periodene har jeg valgt å telle de tvetydige tilfellene som om de norrøne dativreglene er fulgt. De er altså med og danner grunnlaget for statistikk, sammen med de klart markerte formene, som tilsier at norrøne bøyingsformer er fulgt. Dominika Skrzypek har i sin doktorgradsavhandling fra 2005 om tap av dativmarkering i tekster på svensk fra 1200-1500 valgt å skille ut de tvetydige formene fra statistikken sin, siden de ikke kan klassifiseres som verken dativ eller akkusativ (Skrzypek 2005:19).

7.4.2 Vokalreduksjon og sammenfall

I innledninga var jeg inne på at lydutviklinga har gjort sitt til at kasussammenfall kommer til syne i mellomnorsk. I mange av tekstene fant jeg eksempler på sammenfall av former på grunn av vokalreduksjon.

Tønsberg 1465, 3:867:

Eks.: som ligger j Sandæ hæradh j Yxn **øynæ**

I dette tilfellet kan man anta ei dativform, siden preposisjonen **j** (*i*) styrer dativ ifølge norrøne regler når den uttrykker ro på stedet. I norrønt ville man da ha fått *eynni*, mens man i akkusativ ville fått *eyna*. Dersom man ser nærmere på formen i eksemplet ovenfor (*øynæ*), kan man spørre seg om ikke ordet har blitt utsatt for vokalreduksjon, og vi har fått sammenfall av de opprinnelige akkusativ- og dativformene.

Når dativformer som har falt sammen med andre kasusformer, blir identifisert i tekstmaterialet, blir disse formene plassert i tabellen ”bortfall av dativformer”.

På en annen side trenger ikke vokalreduksjonen nødvendigvis å føre til sammenfall av former:

Streysnes 1470, 11:225:

Eks.: fore **hwarium manne**

I dette tilfellet har vi preposisjonen *fore*, som må sies å tilsvare den norrøne preposisjonen *fyrir*. Preposisjonen styrer dativ når den uttrykker ro på stedet. Her har vi å gjøre med en mulig vokalreduksjon som går igjen i stort sett alle diplomene, nemlig overgangen fra -i til -e (opprinnelig hadde ordet formen *manni*). Riktignok kunne det variere om denne vokalen ble skrevet <i> eller <e> allerede i gammelnorsk, og det gjør det også i mellomnorsk, men der skjer det en overgang fra <i> til mer bruk av <e>. I dette tilfellet er det likevel mulig å skille dativformen fra de andre kasusformene. Derfor blir slike former klassifisert som ”klart markerte dativformer” i min undersøkelse.

7.4.3 Nye former og forsøk på å markere kasus

I enkelte diplomer, spesielt fra perioden 1500-1524, er det flere tilfeller av former som vitner om usikkerhet hos skriveren. Noen av dativformene er ikke til å kjenne igjen fra de vi kjenner i norrønt:

Rakkestad 1508, 1:1024:

Eks.: af **eino halfvo**

Eks.: af **andro halfvo**

I begge disse tilfellene har vi preposisjonen *af*, som alltid styrer dativ i norrønt. Overleddet i hypotagmene er det tvetydige substantivet *halfvo*. Det som oppmerksomheten her rettes mot, er likevel formene *eino* og *andro*. Ut fra norrøne regler skulle man ha ventet formene *einni* og *annarri*. Endelsene stemmer altså ikke, selv om de likner på sterke adjektivformer i nøytt. sg. dat, og svake adjektivformer.

Gautestad 1521, 1:1057:

Eks.: for **hwarie manne**

I dette tilfellet har vi preposisjonen *for*, som må være en variant av den norrøne *fyrir*. Preposisjonen styrer dativ når den uttrykker ro på stedet. Substantivet, *manne*, har ei klar markering. Spørsmålet her blir hvordan man skal tolke den formen som kvantoren har. Ut fra norrøne regler skulle man ha forventet *hverjum*. Istedetfor har vi fått ei ny form, som ikke er klart markert. Formen er heller ikke lik den vi har i moderne norsk; *hver*.

Jeg var lenge i tvil om hvordan jeg skulle behandle slike former, men valgte til slutt å karakterisere dem som brudd på norrøne regler, og klassifiserte dem som avvik. Hovedgrunnen til det er at de avviker fra det en skulle ha forventet ut fra norrøne regler, og det er *ikke bare vokalreduksjon* som har endret ordenes form. Riktignok er vel systemet med dativ atskilt fra andre former bevart, og sånn sett burde kanskje slike former ha blitt kategorisert som ”klart markerte dativformer”. Jeg har likevel vært oppmerksom på slike former under arbeidet med identifisering, og vil komme til å kommentere dem spesielt i beskrivelsen av formene som kvantorene har.

I de nevnte eksemplene har vi å gjøre med preposisjonsfraser, der overleddet er et substantiv. *Halfvo* er en tvetydig form, mens *manne* har ei klar markering. Disse hypotagmene har blitt klassifisert som ”delvis markerte former” (se vedlegg).

7.4.4 Dativformer uten korrekt funksjon

Ved noen enkelte tilfeller finner man dativformer uten at funksjonen stemmer overens med norrøne regler:

Rosso 1415, 8:255:

Eks.: þil **Amunde** och hans **æruingom**

I dette tilfellet har vi preposisjonen *pil* (til), som i norrønt styrte genitiv. Likevel kan det her se ut som om vi har klare dativformer både i egennavnet og fellesnavnet.

Röseem, Vardal 1524, 15:267:

Eks.: jegh haffver vpboret fyste penningh och syste och **allom theym** som y kaup theyres kom

I dette tilfellet har vi dativformer i den tredje delen av et paratagme, som utgjør en del av det direkte objektet i setningen. Ifølge norrøne regler skal man ikke ha dativformer her. Likevel er både kvantoren og den demonstrative determinativen klart markert.

Selv om funksjonen ikke stemmer overens med norrøne regler i disse eksemplene, så er formene klart markerte dativformer. Og siden mitt prosjekt dreier seg om å identifisere dativformer, så er disse tilfellene like viktige som andre dativformer, som er et resultat av de funksjonene man kjenner igjen fra norrønt. Begge tilfellene er derfor kategorisert som ”klart markerte dativformer” i vedleggene. Det første eksemplet er klassifisert i tabellen ”dativ etter preposisjoner”, mens det andre eksemplet er tolket som ”annen bruk av dativ styrt av verb”(mest fordi de andre funksjonene vi kjenner fra norrønt i hvertfall ikke passer). Slike avvik viser at vanlig dativbruk er på vei ut.

8 Beskrivelse av dativformer fra det vikkværske dialektområdet

8.1 Diplomer fra 1400-1424

8.1.1 Generelt om diplomene

Geografisk sett har jeg kanskje ikke den største spredningen på de vikkværske diplomene jeg valgte å undersøke fra perioden 1400-1424. Men det er neppe så viktig med spredning innenfor et såpass lite område. Jeg har forresten også tatt med et diplom fra 1429. Grunnen for dette er at det er et diplom som Per Nyqvist Grøtvedt har undersøkt tidligere, samt at det var noe vanskelig å finne tilstrekkelig kildemateriale. Alle disse diplomene er fra Vestfold, bortsett fra diplomene fra 1429, som er fra Håtveit (ved Gvarv i Telemark). Flere av diplomene er for øvrig de samme som inngikk i Per Nyqvist Grøtvedts undersøkelser i hans *Skrift og tale i mellomnorske diplomer fra Folden-området 1350-1450* (1970). Innholdsmessig omhandler

diplomene for en stor del salg eller overdragelse av mark og eiendom. Her er en kort beskrivelse av innholdet og utstedere i diplomene fra denne perioden. Jeg har valgt å bruke de gamle navneformene på stedsnavnene, siden det er skrivemåten som brukes i *Diplomatarium Norvegicum* av utgiverne der. Personnavnene jeg har brukt er de formene som brukes i diplomene av utstederne eller skriverne:

Tabell 8.1.1. De undersøkte tekstene fra det vikkværske området, 1400-1424.

Sted, år og diplomnr.	Innhold	Utsteder(e)
Sande 1400, 4:705	To menn kunngjør et salg.	Arne Drængsson og Asvaldar Ogmundson
Foss bro 1402, 1:581	To menn kunngjør grensen mellom to gårder.	Gunleker Gudulfsson og Þorstein Finsson
Tønsberg 1403, 4:732	Fire menn kunngjør en overdragelse av en eiendom.	Jon Karlsson, Ogmundher Einadzson, Asgouter Niclisson og Jon Pætersson
Thufn 1405, 5:442	Tre menn kunngjør en overdragelse av en eiendom.	Giurdær Giurdson, Jon Karlson og Þorgardær Alfson
Aulin 1406, 1:607	En mann kunngjør en overdragelse av en eiendom.	Andres Giurdsson
Hærland 1409, 1:622	To menn vitner om bruksretten av en vei.	Þosstein Helghason og Gløder Olafsson
Tønsberg 1410, 11:117	En mann skriver et testament.	Nikles Arnbjörnsson
Svarvstad 1413, 8:250	Tre menn kunngjør et salg.	Ellingar Ellingson, Þosteinn Helgason og Aslakar Þiodgeirsson
Tønsberg 1414, 2:633	En mann selger en hage.	Hænrík van Bokæm
Rosso 1415, 8:255	Fire menn kunngjør et salg.	Gunne Vinolfson, Tosten Helgason, Torger Kætilson og Biorn Sigursson
Tønsberg 1415, 2:637	En mann selger en gård.	Simon Þorgersson
Haathveit 1429, 1:723	Fire lagrettemenn vitner om en arv.	Lodhen Olfuersun, Þorbiorn Asbiornasun, Fyngardher Þorsteinsun og Þosteinn Þiostolfsun

Litt uheldig er det kanskje at jeg har valgt to diplom der Jon Karlsson er med som utsteder, siden han var lagmann i Tønsberg på denne tiden, men det var vanskelig å finne nok diplom. Såkalte lagmannsbrev skulle jeg helst prøve å unngå. Riktignok er han ikke alene om å være utsteder av de to diplomene jeg har undersøkt.

8.1.2 I hvor stor grad er norrøne dativformer bevart?

Samlet sett kan man si at de norrøne dativformene har holdt seg sterkt. Av 188 undersøkte tilfeller der det skal være dativ etter norrøne regler, har vi dativformer eller tvetydige former i 163 av tilfellene. Dette betyr at i 87 % av tilfellene har vi har ei bøyning tilnærmet lik det norrøne bøyingsmønsteret.

8.1.3 Bruksområder

Følgende tabell gir et inntrykk av i hvor stor grad dativformer er bevart i de ulike funksjonene:

Tabell 8.1.2. Grad av dativmarkering i ulike funksjoner.

Funksjon	Grad av markerte/tvetydige former
Dativ som indirekte objekt	82 % (18 av 22)
Annen bruk av dativ styrt av verb	82 % (9 av 11)
Dativ etter preposisjoner	85 % (116 av 136)
Dativ brukt i adverbial, tidsledd	100 % (4 av 4)

Her følger en nærmere beskrivelse av de ulike bruksområdene der jeg fant dativformer i diplomene:

8.1.3.1 Dativ som indirekte objekt

Av i alt 22 undersøkte tilfeller av indirekte objekt, har altså 18 (82 %) av tilfellene klart markerte dativformer eller tvetydige former. Nå skal det riktignok sies at hele 9 av disse 18 tilfellene er den faste formellignende innledningen vi ofte finner i diplomene. Dette er den delen av protokollen som Hamre (1972:41) kaller for *inscriptio* (adresse), her eksemplifisert gjennom innledningsordene i et diplom fra Rosso:

Rosso 1415, 8:255:

Eks.: **Ollum monnom þæim** sæm þetta bref sea ædher hæra sænder Gunne Vinolfson.
Tosten Helgason Torger. Kætilson. Biorn. Sigursson q. Gudz ok sina.

Ellers er det verdt å merke seg at tre av de fire tilfellene som ikke har klar dativmarkering i indirekte objekt, faktisk er hypotagmer med delvis markering:

Tønsberg 1410, 11:117:

Eks.: hafuer iæk gifuet minom frendom Gunner ... ein kraghæ ok eino jacku

Tønsberg 1414, 2:633:

Eks.: ek hæfuer sælt Jon Karlssyni lagmanne ... græsgarden

Rosso 1415, 8:255:

Eks.: þaug hafðhe selth. adhernempde Amundæ ... þuægæ marka bool jærdher

I det første tilfellet er det fornavnet, overleddet i hypotagmet, som ikke er markert. I det andre tilfellet er det også fornavnet som ikke har markering, mens farsnavnet, som regnes som underledd, og substantivet, som er apposisjon, er markert. I det tredje tilfellet har vi markering i overleddet i hypotagmet; *Amundæ*. Her regner jeg *Amondæ* lik norrøn dativ *Ámundi* av sterk form *Ámundr*, og ikke lik norrøn dativ *Ámunda* av svak form *Ámundi* med redusert endingsvokal, siden jeg ikke fant noen eksempler i teksten på vokalreduksjon. Overleddet står i dativ, og det er ingen markering i adjektivet.

Det siste eksemplet som mangler dativmarkering i indirekte objekt, finner vi som en del av et paratagme i et diplom fra Aulin:

Aulin 1406, 1:607:

Eks.: tha skal Andresæ først til kops standæ (hannom oc) hans **arfuingie** om theræ kaupæ om their vilæ

Som vi ser, har vi ingen dativmarkering i *arfuinge* her. Den andre delen av paratagmet har for øvrig dativmarkering. Riktignok kan man her spørre seg om dette kan være som i nynorsk, der *honum* kan brukes som objektsform, og at ei dativform opptrer i ny funksjon.

Dermed er det ingen av de indirekte objektene fra denne perioden som er helt uten dativmarkering.

8.1.3.2 Annen bruk av dativ styrt av verb

Ni av elleve (82 %) undersøkte tilfeller av annen bruk av dativ styrt av verb har klart markerte dativformer eller tvetydige former, og alle disse dativformene er styrt av verbene *fylgja* (følge) og *halda* (holde). Her er to tilfeller i et diplom fra Tønsberg:

Tønsberg 1403, 4:732:

Eks.: þow hældo hondum saman

Eks.: skal herra Jon fylgia **thessom jordum**

Siden det ikke er så lett å avgjøre hvilke tilfeller som mangler dativmarkering styrt av verb, var jeg spesielt oppmerksom på verb som betegner en handling som står i forhold til, sikter til eller har hensyn til en annen person (jfr. kap 3.1.1.2). Likevel var det ganske sjelden jeg klarte å identifisere former som ikke hadde fått dativmarkering, men som skulle ha hatt det ifølge norrøne regler. Riktignok fant jeg to eksempler på hypotagmer som bare var delvis markert:

Thufn 1405, 5:442:

Eks.: skal fylgia (Sundby oc) **hæim addræ jordom**

Eks.: skal fylgia **sydræ gardenom**

I det siste hypotagmet er bare substantivet, som også er overledd, markert. Adjektivet mangler dativmarkeringa som vi kjenner igjen fra norrønt.

Når det gjelder annen bruk av dativ styrt av verb, har altså alle eksemplene hel eller delvis dativmarkering.

8.1.3.3 Dativ etter preposisjoner

Av i alt 136 undersøkte tilfeller av dativ etter preposisjoner er det klart markerte dativformer eller tvetydige former i 116 (85 %) av tilfellene. Her følger en oversikt over hvilke preposisjoner som i stor grad har dativformer/tvetydige former etter seg, og i noen få tilfeller bare har delvis dativmarkering eller ingen dativformer etter seg:

Tabell 8.1.3. Grad av dativmarkering etter ulike preposisjoner.

Preposisjon	Antall klart markerte/tvetydige former	Antall delvis markerte former/bortfall av former
i/j	34	5
med/medh/mæd/mæder/medar/mædar	25	1
fyrir/firi/firir/fore	16	2
a/aa	15	4
œftir/œptir/efter/eftir/epter/eptir	8	0
fra/fran	6	3
af	4	1
wndan/vndan/vnder	3	3
or	2	0
hia	1	0
þil	1	Prep. styrte genitiv

Tabellen viser at dativformer for en stor del er bevart etter preposisjoner i denne perioden. Av de preposisjonene som alltid styrer dativ i norrønt, er det *fralfran* som her skiller seg litt ut, siden tre av tilfellene ikke har bevart sin dativform. Hovedgrunnen til dette er at i disse tre tilfellene er preposisjonen etterfulgt av et refleksivt pronomen, der dativformen svært sjelden er bevart i mellomnorske tekster:

Rosso 1415, 8:255:

Eks.: fra **sik** (oc sinom æruingom)

Tønsberg 1415, 2:637:

Eks.: fra **seg** (oc sinom arfwingiom) (to ganger)

I begge tilfellene ser vi at dativformen (*sér*) har blitt erstattet av akkusativsformen (*sik*). Jeg fant ingen eksempler på refleksive pronomen med markerte dativformer i preposisjonsfraser.

Jeg identifiserte heller ingen dativformer blant pronomen i 2. person entall. Derimot fant jeg ett avvik:

Tønsberg 1417, 5:522:

Eks.: af **mik**

I mange av de tilfellene der formene bryter med norrøne regler, er det ikke sjelden underledd i hypotagmer, og en overvekt av adjektiv som mangler dativmarkering. Alle de ti hypotagmene som har delvis markerte dativformer, består av adjektiv som har mistet sin markering:

Aulin 1406, 1:607:

Eks.: j **nørstæ gardenom**

Eks.: j **fornemdæ Skardæberge**

Tønsberg 1415, 2:637:

Eks.: j **ræidehuite peningom**

Bare syv hypotagmer som inneholder kongruerende adjektiv er faktisk markert, slik som her:

Hærland 1409, 1:622:

Eks.: a **fyrnemd garde**

Preposisjonsfraser som inneholder adjektiv har altså dativmarkering i adjektivet i syv av sytten tilfeller.

Men det er også tilfeller der dativ ikke er markert i det hele tatt, som her i egennavnet:

Rosso 1415, 8:255:

Eks.: j **Lagerdal**

Riktignok skal man her huske på at maskuline substantiv i **a**-klassen tidlig kunne mangle dativmarkering i entall (Haugen 1998:113).

For å illustrere noe av usikkerheten i forhold til formene, kan jeg gi to eksempler fra samme diplom:

Rosso 1415, 8:255:

Eks.: j **Branzrode**

Eks.: j **Branzrod**

I ett og samme diplom finner vi disse ulike formene, både med og uten dativmarkering.

Når det gjelder egnavn i preposisjonsfraser er for øvrig dativ markert i 26 av 29 tilfeller. Fellesnavnene er markert i 77 av 80 preposisjonsfraser, og de tre formene som avviker fra norrøne dativformer er *kyrlagh* (to ganger) og *arfwingiæ*.

Nå skal det sies at hele 59 av de 116 dativformene som jeg identifiserte etter preposisjoner, er faste formellignende uttrykk som går igjen i svært mange av diplomene:

Tønsberg 1415, 2:637:

Eks.: med allom lutum oc lunnvndum

Eks.: fra forno oc nyghio

Eks.: firi hueriom manne

Tønsberg 1403, 4:732:

Eks.: j louso ok fasto

Tidligere nevnte jeg at Knudsen (jfr. kap. 5) var inne på at man sjelden møter en individuell språkform i diplomene. De mange formellignende preposisjonsfrasene er nok et bevis på det.

Bare 10 av de 136 undersøkte tilfellene av dativformer etter preposisjonsfraser hadde mistet dativmarkeringen helt i denne perioden, mens 10 preposisjonsfraser var delvis markerte.

Ved enkelte tilfeller er altså ikke dativ markert, mens andre ganger er det snakk om hypotagmer med delvis markering. Om dette sier Grøtvedt (1970:160): ”Kasusfølelsen opphører å være en virksom faktor ved preposisjoner dels på grunn av sammenfall av kasusformer, og dels på grunn av en ny tenkemåte som gjør preposisjonenes betydningsinnhold tilstrekkelig klart til at kasusformene trenges tilbake i bevissthetsskyggen.”

8.1.3.4 Dativ brukt i adverbial, tidsledd

I kapitel 3.1.4 skrev jeg at uttrykk for tid kan stå i dativ. Samtidig er jeg klar over at slike tidsadverbial kan stå i akkusativ. Likevel har jeg tatt med tidsledd i dativ som en del av undersøkelsen min, siden det er interessant å se i hvor stor grad dativ brukes i slike funksjoner. I de to diplomene jeg kom over slike tidsledd fra denne perioden, var det snakk om paratagmer som hadde klar dativmarkering:

Tønsberg 1403, 4:732:

Eks.: var dægi ok are fore sæghir

Haathveit 1429, 1:723:

Eks.: var degi oc aare som fyr segher

8.1.4 Formene i de ulike ordklassene

8.1.4.1 Substantiv

Jeg har i undersøkelsen min valgt å skille fellesnavnene fra egennavnene, siden jeg synes det er spesielt interessant å se i hvor stor grad egennavnene har dativformer. Grøtvedt tar opp det fenomenet at ingen synes å gjøre krav på at deres navn skal ha en fast skrivemåte, og ikke engang skriverne selv skriver sine egne navn på samme måte (1970:157). Dersom dette er tilfelle, kan man kanskje også forvente ulike former i egennavn i dativposisjon.

8.1.4.1.1 Fellesnavn

På bakgrunn av fellesnavnene i forventet dativposisjon har jeg laget en tabell som illustrerer i hvor stor grad dativformer er bevart:

M/T = Markerte/Tvetydige former

A = Former som avviker fra norrønt

Formene i parentes er bestemte former.

Tabell 8.1.4. Grad av dativmarkering i fellesnavn.

Sterke former					
Maskulin		Feminin		Nøytrum	
Singularis					
M/T	A	M/T	A	M/T	A
24 (6)		1		17	2
Pluralis					
M/T	A	M/T	A	M/T	A
22		8		6	
Svake former					
Maskulin		Feminin		Nøytrum	
Singularis					
M/T	A	M/T	A	M/T	A
2 (1)		9			
Pluralis					
M/T	A	M/T	A	M/T	A
	2				

Som tabellen viser, er det bare i fire tilfeller at jeg ikke har funnet dativformer i fellesnavn, og det gjelder ordene *arfuingielarfwingiæ* og *kyrlagh* (to ganger). Disse ordene tilhører henholdsvis svake maskuline substantiv i flertall, og sterke nøytrale substantiv i entall. Jeg fant ingen avvik blant bestemte former. Ellers er dativmarkeringene i stor grad bevart (96 % av tilfellene).

8.1.4.1.2 Egennavn

I de fleste tilfellene har også egennavnene dativmarkering. I hele 39 av 46 tilfeller (85 %) har egennavn i dativposisjon ei markert dativform (i noen tilfeller ei tvetydig form). Avviket fra norrønt er altså ikke stort. Men som allerede nevnt, fins det tilfeller i diplomene som beviser inkonsekvens hos skriveren:

Rosso 1415, 8:255:

Eks.: j **Branzrode**

Eks.: j **Branzrod**

De syv egennavnene som mangler dativmarkering er alle sterke maskuliner i entall med ubestemt form.

8.1.4.2 Pronomen

Det var ikke mange pronomen jeg kunne finne i de diplomene jeg undersøkte. Av i alt seks pronomen i dativposisjon bryter tre med norrøne dativformer. De tre pronomene som har markerte eller tvetydige former, er to tilfeller i 3. person singularis (*hannom/hanum*), samt den tvetydige formen i 1. person pluralis (*oss*). De avvikende formene er en i 1. person singularis og to refleksive pronomen. Avviket i 1. person singularis er kanskje ikke uventet:

Tønsberg 1417, 5:522:

Eks.: af **mik**

At dativmarkeringen i 1. person singularis forsvinner tidlig, finner vi også i svensk. Skrzypek (2005:115) gjør oppmerksom på dette, og påpeker at det samme gjelder dativformen i 2. person. Det er akkusativsformen som stort sett har erstattet dativformen.

Som jeg nevnte i kapitlet om preposisjonsfraser, så har vi fått et sammenfall av former også når det gjelder det refleksive pronomenet:

Tønsberg 1415, 2:637:

Eks.: fra **seg** (oc sinom arfwingiom)

Når det gjelder 3. person singularis, er dativformen alltid bevart:

Aulin 1406, 1:607:

Eks.: tha skal Andresæ først til kops standæ hannom (oc hans **arfuingie**) om theræ kaupæ om their viliaæ

Av i alt syv pronomener i dativposisjon har fire (57 %) dativformer/tvetydige former.

8.1.4.3 Determinativer

For determinativenes del er dativformene også bevart i stor grad:

M/T = Markerte/Tvetydige former

Tabell 8.1.5. Grad av dativmarkering i determinativer.

Determinativer		
Demonstrativer	Possessiver	Kvantorer
M/T	M/T	M/T
91 % (21 av 23)	90 % (11 av 12)	100 % (22 av 22)

De demonstrativene som ikke har bevart sin dativform, har både vokalreduksjon og konsonantbortfall, her eksemplifisert gjennom *þæssæ* og *tæssæ*:

Thufn 1405, 5:442:

Eks.: a **þæssæ tweme arom**

Aulin 1406, 1:607:

Eks.: medh **tæssæ mynæ obnæ brefue**

Selv om demonstrativene her har endret seg fra de norrøne dativformene *þessum* i pluralis og *þessu* i nøytrum singularis, så kan man spørre seg om disse formene likevel markerer dativ.

Det er et nokså klart skille mellom dativformen *tæssæ* og nominativ- og akkusativsformen

thetta i entall. I flertall derimot er forholdet mer uklart der *þæssæ* også kan komme fra nominativ- og akkusativsformen *þessi* i nøytrum pluralis.

I det siste eksemplet har vokalreduksjonen ført til sammenfall av former i *myrnæ* (norrøn dativ *mínu*), som er den possessive determinativen uten markering.

Alle kvantorene har bøyingsformer som tilsvarer norrøne former.

8.1.4.4 Adjektiv

Av i alt 31 undersøkte adjektiv i dativposisjon, har 23 (74 %) bøyning tilnærmet lik norrønt. Til sammen er det 25 sterke og seks svake former i tekstene fra denne perioden:

Tabell 8.1.6. Grad av dativmarkering i adjektiv.

	Adjektiv		
	Sterke former	Svake former	Sum
Former med markert dativ	21 (84,0 %)	2 (33,3 %)	23 (74,2 %)
Former i alt	25	6	31

Fire av de åtte adjektivene som har mistet dativmarkering, er svake former på vokal, slik som i dette eksemplet:

Aulin 1406, 1:607:

Eks.: j **nørstæ gardenom**

De fleste av adjektivene som har mistet sin dativform, har blitt utsatt for vokalreduksjon, og fungerer i mange av tilfellene som underledd i hypotagmer, slik som her:

Tønsberg 1415, 2:637:

Eks.: j **ræidehuite peningom**

Dette er ett av de fire tilfellene der den sterke adjektivformen er umarkert.

I det følgende eksemplet har jeg tolket adjektivet som ei sterk form, siden det ikke står noe foranstilt ubestemt artikkel e.l.. Likevel var jeg litt i tvil her, siden det virker som om det er noe bestemt det henvises til:

Aulin 1406, 1:607:

Eks.: j **fornemdæ Skardæberge**

Av ordklassene skiller adjektivene seg litt ut, siden vi har færre dativmarkeringer her enn i andre ordklasser.

8.2 Diplomer fra 1450-1474

8.2.1 Generelt om diplomene

Dersom det var liten geografisk spredning på diplomene fra perioden 1400-1424, så er den noe bedre i diplomene fra perioden 1450-1474. Av i alt 14 diplom er ni fra Vestfold og fem fra Østfold. Mange av disse diplomene er de samme som Mørck tidligere har tatt for seg i syntaktiske undersøkelser fra det vikværske området. Her er en kort beskrivelse av innholdet og utstedere i diplomene fra denne perioden:

Tabell 8.2.1. De undersøkte tekstene fra det vikværske området, 1450-1474.

Sted, år og diplomnr.	Innhold	Utsteder(e)
Eidsberg 1451, 4:925	To lagrettemenn kunngjør et arveskifte.	Annund Smidzson ok Guttorm Aslak
Nordre Brunstad 1453, 7:448	Tre lagrettemenn kunngjør et arveskifte.	Byørn Jonson, Swen Thorgrimsson og Gautar Thormodhson
Vestby 1457, 4:940	To lagrettemenn vitner om et eieforhold.	Karl Einarsson og Neskonunger Vlfsson
Skotbud 1457, 16:191	En mann vitner om et eieforhold og bruksretten der.	Helghæ Baardzson
Sande 1459, 1:847	To lagrettemenn vitner om et salg.	Haluord Aslaccson og Nicles Niclesson
Grønset 1461, 8:371	To lagrettemenn vitner om et salg.	Haraldh Tolfsson og Bendikt Torbiornsson
Tønsberg 1465, 3:867	To lagrettemenn vitner om et salg.	Arne Eilifsson og Anund Tordzson
Sande 1465, 2:857	Tre menn kunngjør et salg.	Ketil Awdunsson, Jacob Jønson og Tarkel Ewindson
Rakkestad 1465, 4:956	En mann erklærer salg av mark.	Amundh Berghulffson
Sigmundstad 1466, 7:466	Fem lagrettemenn kunngjør et eiendomsskifte.	Andres Einarson, Torstein Torstenson, Asulwer Gunnarson, Gunnar Torleiffson og Gunleiker Beintson
Öval 1467, 3:878	To lagrettemenn kunngjør et salg av en gård.	Haluardh Andstenson og Alff Andorson
Tønsberg 1469, 3:883	Fire menn kunngjør et salg.	Pædher Olafsson, Niels Pedersson, Tormodh Jensson, og Pædher Jensson
Streysnes 1470, 11:225	To lagrettemenn kunngjør et salg.	Torer Niclisson og Haluarder Bottolfsson
Karlsruud 1473, 5:880	To lagrettemenn kunngjør et salg av mark.	Hagin Tolløfson og Olaf Gunnarson

Også her har lagmannen i Tønsberg, denne gang Pædher Olafsson, kommet med som en av utstederne. Men heller ikke her er han alene om å være utsteder, så termen lagmannsbrev blir vel uansett ikke helt riktig. I et annet diplom er presten i Sande, Jacob Jønson, og presten på stedet Hedrum, Ketil Awdunsson, utstedere sammen med en lagrettemann. Selvsagt skulle jeg ha ønsket at alle diplomene jeg tok for meg, var reine bondebrev, men etterhvert blir det mindre utvalg av kildematerialet, så jeg har måttet godta et par slike diplom.

8.2.2 I hvor stor grad er norrøne dativformer bevart?

Av i alt 276 undersøkte tilfeller av dativformer har 181 (66 %) klart markerte eller tvetydige former. I kapitel 1.1 henviste jeg til Gustav Indrebø der han mente at man kan se klare endringer i grammatikksystemet fra 1450 og utover, og at det er nå de største morfologiske endringene kommer til syne (1951:214). Når avviket blir så stort som 34 % for dativformenes del, må Indrebøs beskrivelse sies å stemme godt overens med resultatene fra undersøkelsen min.

8.2.3 Bruksområder

Blant bruksområdene skal man merke seg en gradvis nedgang i alle funksjoner, bortsett fra ved annen bruk av dativ styrt av verb. Det siste skyldes nok i all hovedsak svært få identifiserte former av den typen:

Tabell 8.2.2. Grad av dativmarkering i ulike funksjoner.

Funksjon	Grad av markerte/tvetydige former
Dativ som indirekte objekt	73 % (19 av 26)
Annen bruk av dativ styrt av verb	100 % (3 av 3)
Dativ etter preposisjoner	64 % (147 av 230)
Dativ brukt i adverbial, tidsledd	77 % (10 av 13)

8.2.3.1 Dativ som indirekte objekt

Av i alt 26 undersøkte tilfeller av indirekte objekt fra denne perioden har 19 (73 %) markerte dativformer eller tvetydige former. Den faste formellignende innledningen i mange av diplomene manifesterer seg i flere av diplomene fra denne perioden, og utgjør i alt 14 av de 19 eksemplene med dativformer i indirekte objekt:

Grønset 1461, 8:371:

Eks.: **Ollum monnum theim** som thetta bref see ædher hœræ sender Haraldh Tolfsson oc Bendikt Torbiornsson logrettis men

Men i samme diplommet finner man eksempel på delvis markering av dativ i leddet:

Grønset 1461, 8:371:

Eks.: Tormodh oc Gunbiorgh kona hans hafdhe selth **Gunnar Olafssyni** marker bool jardher

Her er det bare farsnavnet, som må sies å være underleddet i hypotagmen, som har markering. Egennavn uten markering utgjør for øvrig de avvikende formene når det gjelder de indirekte objektene. Felles for disse er at de er overledd i hypotagmer:

Tønsberg 1465, 3:867:

Eks.: han hafde sælt **førnembdom Torgiuls** halft annet øyris bool jardar

Sande 1465, 2:857:

Eks.: the hafde selth **fyrnemdum Arne Eilifsson** marke bol

Öval 1467, 3:878:

Eks.: Stanæ Olafson seldha **adernepdom Borgar Jonson** iij auræ boll

Av de syv indirekte objektene som manglet dativmarkering var det bare to indirekte objekt som helt hadde mistet dativmarkeringen:

Tønsberg 1469, 3:883:

Eks.: forne Torgils selde forne **her Hartich** ij marka bol jardher

Karlsrud 1473, 5:880:

Eks.: Liua Biørns dotter hafdhe selth **Gesth Halwardson** vi øris bol iordir

8.2.3.2 Annen bruk av dativ styrt av verb

Det var ved få tilfeller at jeg kunne registrere annen bruk av dativ styrt av verb, men som i den første perioden jeg undersøkte, gjaldt dette dativformer etter verbene *fylgja* (følge) og *halda* (holde). De eksemplene jeg fant fra denne perioden, har full dativmarkering:

Nordre Brunstad 1453, 7:448:

Eks.: ath the hældho **handom** saman

Eks.: alt thet som fylkt hafuer varet thil thenna dag **fyrnemdom jordom**

Öval 1467, 3:878:

Eks.: ath their heldho **handom** saman

8.2.3.3 Dativ etter preposisjoner

Av i alt 231 undersøkte tilfeller av dativ etter preposisjoner har 147 (64 %) klart markerte dativformer eller tvetydige former. Det betyr at det er 84 preposisjonsfraser som ikke har forventet dativmarkering ifølge norrøne regler, og 50 av disse har mistet markeringen helt, slik som her:

Grønset 1461, 8:371:

Eks.: af eina **halfua**

Sigmundstad 1466, 7:466:

Eks.: j **arff**

34 av de hypotagmene som utgjør deler av preposisjonsfraser, er delvis markert, og det er i stor grad de kongruerende underleddene (adjektiv og determinativer) som har mistet sin dativmarkering. Hele 30 ganger er underleddet umarkert, som i disse eksemplene:

Eidsberg 1451, 4:925:

Eks.: j øffre **lutanom**

Nordre Brunstad 1453, 7:448:

Eks.: j **nørdre gardenom**

Grønset 1461, 8:371:

Eks.: fore **hwarie manne**

Tønsberg 1465, 3:867:

Eks.: af eina **halfuo**

I de to første eksemplene er de kongruerende underleddene adjektiv, mens i de to siste eksemplene er underleddene kvantorer som avviker fra norrøn bøyning.

Her følger en oversikt over i hvilken grad preposisjonene hadde dativformer/tvetydige former etter seg i denne perioden:

Tabell 8.2.3. Grad av dativmarkering etter ulike preposisjoner.

Preposisjon	Antall klart markerte/tvetydige former	Antall delvis markerte former/bortfall av former
i/j	43	35
med/medh/mæd/meth	31	4
fra/fraa/ffra/fran	21	7
a	20	12
firir/fore/fare/for	16	6
af/aff	5	19
efter/eftir/effther	6	1
vndan/wnder	4	1
vidt	1	0

Av de preposisjonene som alltid styrte dativ i norrønt, er det preposisjonen *af* som skiller seg ut. Et stort flertall av de undersøkte tilfellene hadde faktisk mistet dativmarkering. Flere av disse preposisjonsfrasene var av denne typen:

Sande 1465, 2:857

Eks.: af **eino haluo**

Her har substantivet ei tvetydig form, mens kvantoren ikke har korrekt endelse ifølge norrøne regler. Likevel kan det se ut som et forsøk på å markere kasus (jfr. kap. 7.1.3), og da er det ikke forhold ved preposisjonen, men ved nominalleddet som gjør at det ved *af* er lite dativmarkering. Riktignok valgte jeg altså å tolke slike former som avvik.

Preposisjonen *frá*, som også alltid styrte dativ i norrønt, har ved 7 tilfeller mistet sin dativmarkering. I dette eksemplet er ikke dativ markert i noen av leddene:

Tønsberg 1469, 3:883:

Eks.: fra **sik** oc **sinæ ærffuinge**

Som vi ser, har akkustivsformen erstattet dativformen i denne preposisjonsfrasen.

Av i alt 3 identifiserte refleksive pronomen i dativposisjon i preposisjonsfraser, var det bare ett som hadde bevart dativformen:

Streysnes 1470, 11:225:

Eks.: fraa seer oc sinom erwinghum

29 av 45 egennavn i preposisjonsfraser har dativmarkering i denne perioden, som i dette eksemplet:

Nordre Brunstad 1453, 7:448:

Eks.: af Gunleke

Men 16 preposisjonsfraser inneholder altså egennavn der dativmarkering mangler. I dette tilfellet er fornnavnet, som er overleddet i hypotagmet umarkert, mens farsnavnet, som er underledd, har dativmarkering:

Grønset 1461, 8:371:

Eks.: af Gunnar Olafsyni

Når det gjelder fellesnavn i preposisjonsfraser er dativ markert i 83 av 116 tilfeller, slik som i dette eksemplet med bestemt form:

Tønsberg 1465, 3:867:

Eks.: af annare halfuonne

Akkurat slik som innledningen i mange av diplomene er flere av preposisjonsfrasene faste uttrykk som inneholder dativformer, og som går igjen flere steder. Hele 75 av de 147 preposisjonsfrasene som inneholder dativformer og tvetydige former, er faste uttrykk som går igjen i flere av diplomene, slik som i disse eksemplene:

Eidsberg 1451, 4:925:

Eks.: med ollom luttom ok lunindom

Karlsrud 1473, 5:880:

Eks.: for huarium manne

8.2.3.4 Dativ brukt i adverbial, tidsledd

Man skal legge merke til at det er dativformer, og ikke akkusativsformer, som brukes i tidsledd i diplomene fra denne perioden. Det var faktisk i bare ett diplom der skriveren ikke hadde brukt dativformer:

Öval 1467, 3:878:

Eks.: var ... **dagh** och **aar** som fyr segir

8.2.4 Formene i de ulike ordklassene

8.2.4.1 Substantiv

8.2.4.1.1 Fellesnavn

I den følgende tabellen har jeg oppsummert hvilke fellesnavn som har bevart sin opprinnelige form i dativposisjon, og hvilke former som avviker fra norrønt:

M/T = Markerte/Tvetydige former

A = Former som avviker fra norrønt

Formene i parentes er bestemte former.

Tabell 8.2.4. Grad av dativmarkering i fellesnavn.

Sterke former					
Maskulin		Feminin		Nøytrum	
Singularis					
M/T	A	M/T	A	M/T	A
29 (12)	8 (3)	13 (1)		28	9
Pluralis					
M/T	A	M/T	A	M/T	A
30	1	4		13	
Svake former					
Maskulin		Feminin		Nøytrum	
Singularis					
M/T	A	M/T	A	M/T	A
2		9 (1)	4 (1)		
Pluralis					
M/T	A	M/T	A	M/T	A
	1				

84 % av fellesnavnene har bøyingsformer tilnærmet lik norrøne. 128 av de undersøkte fellesnavnene er ubestemte former, og 19 av disse avviker fra norrøne dativformer. Som vi

kan se av tabellen, er det i nøytrale og maskuline fellesnavn i singularis at dativ forsvinner lettest, som i disse eksemplet:

Tønsberg 1465, 3:867:

Eks.: a **handarband** þeiræ

Öval 1467, 3:878:

Eks.: **var (stad) dagh** (och **aar**) som fyr segir

Ellers har jeg i noen tilfeller tolket svake femininsformer i singularis som avvik, for eksempel slik som i her:

Sande 1459, 1:847:

Eks.: a Magnus **messe**

Substantivet *messa* får ifølge norrøne regler *messu* i alle oblike kasus. Når det ikke skjer, men heller vokalreduksjon til *messe*, så må det karakteriseres som et avvik.

18 av fellesnavnene er bestemte former, og 4 av dem avviker fra norrøne dativformer, slik som her:

Eidsberg 1451, 4:925:

Eks.: j **vestre garden**

8.2.4.1.2 Egennavn

Av 65 egennavn i dativposisjon har 39 (60 %) bøyingsformer tilnærmet lik norrøne. Dette er en markant nedgang fra den første perioden jeg undersøkte. 23 av de 36 egennavnene i ubestemt form har dativmarkering, som her:

Tønsberg 1469, 3:883:

Eks.: i **Tonsberge**

Blant de 6 bestemte formene er det 3 tilfeller som avviker fra norrøne dativformer, som i dette eksemplet:

Tønsberg 1465, 3:867:

Eks.: j **Maatraudhen** (av Matrauðrinn, som var en bygård i Tønsberg)

4 av de avvikende formene er svake, resten er sterke former. Ellers er nesten alle de avvikende formene hankjønnord i singularis.

Litt spesielt er det at egennavnene, som alltid er overledd i hypotagmer, begynner å miste dativmarkeringen, mens de kongruerende leddene, som er underledd, i mange tilfeller er klart markert. Dette kan nok ha noe å gjøre med formene på endingene, siden -um i mask. dat. sg. i adjektiv er mer ”holdbar” enn -i i mask. dat. sg. i substantiv:

Öval 1467, 3:878:

Eks.: Stanæ Olafson seldha **aderneþdom Borgar Jonson** iij auræ boll

Sande 1465, 2:857

Eks.: af **fyrnemdum Arne Eilifsson**

4 av de avvikende formene er forresten ord som avslutter på -son.

8.2.4.2 Pronomen

I 2 av 6 tilfeller (33 %) avviker pronomenformene i dativposisjon fra norrøne former.

Avvikene gjelder dativmarkeringen av det refleksive pronomenet:

Öval 1467, 3:878:

Eks.: fra **sek** och **synom arwingom**

Ellers fant jeg ett tilfellet med den korrekte dativformen for det refleksive pronomenet:

Streysnes 1470, 11:225:

Eks.: fraa **seer** oc **sinom erwinghum**

Jeg fant ett tilfelle av dativmarkering blant maskuliner i 3. person singularis:

Vestby 1457, 4:940:

Eks.: firir **honom**

To identifiserte tilfeller er eksempler på denne tvetydige formen:

Tønsberg 1465, 3:867:

Eks.: firir **oss**

Streysnes 1470, 11:225:

Eks.: for **os**

8.2.4.3 Determinativer

Determinativene har bevart sine opprinnelige dativformer i rimelig stor grad.

M/T = Markerte/Tvetydige former

Tabell 8.2.5. Grad av dativmarkering i determinativer.

Determinativer		
Demonstrativer	Possessiver	Kvantorer
M/T	M/T	M/T
88 % (29 av 33)	80 % (4 av 5)	72 % (28 av 39)

Demonstrativene som avviker fra norrøne former er to former som går igjen to ganger:

Eidsberg 1451, 4:925:

Eks.: med **thet sama vilkor** (Her er det *thet* som ikke er markert. *Sama* er ei tvetydig form, mens *vilkor* er også umarkert)

Vestby 1457, 4:940:

Eks.: firir **sama eng** (her skulle man ha forventet *samu* etter norrøne regler, mens *eng* er ei tvetydig form)

Possessiven som avvikte fra sin opprinnelige dativform var i dette eksemplet:

Tønsberg 1469, 3:883:

Eks.: fra (sik oc) **sinæ ærffuinge**

Som vi ser, har verken underleddet eller overleddet dativmarkering her.

Ellers skal man legge merke til at kvantorene avviker i større og større grad fra norrøne former. I fem av tilfellene kan man spørre seg om det er et forsøk på å markere kasus (jfr. kap 7.1.3 og 8.2.3.3), slik som i disse eksemplene:

Sande 1459, 1:847:

Eks.: af eno haluo

Streysnes 1470, 11:225:

Eks.: af eino halfuo

Grønset 1461, 8:371:

Eks.: fore hwarie manne

8.2.4.4 Adjektiv

Av i alt 55 undersøkte adjektiv i dativposisjon har bare 27 (49 %) bøyning tilnærmet lik norrønt. Dette er den ordklassen som skiller seg ut sånn sett. Adjektivene som bryter med norrøne former i svært stor grad svake former på vokal. Ingen av de 14 svake formene hadde dativmarkering. Disse formene har stort sett blitt utsatt for vokalreduksjon, og vi har fått kasussammenfall. Jeg identifiserte også avvik blant de sterke formene, men ikke i så stor grad:

Tabell 8.2.6. Grad av dativmarkering i adjektiv.

	Adjektiv		
	Sterke former	Svake former	Sum
Former med markert dativ	27 (66,0 %)	0 (0 %)	27 (49,1 %)
Former i alt	41	14	55

Slik som i perioden 1400-1424, så er mange adjektiv underledd i hypotagmer der overleddet har bevart markering:

Nordre Brunstad 1453, 7:448:

Eks.: j nørdre gardenom

Streysnes 1470, 11:225:

Eks.: j føestæ gardenum

Men som jeg nevnte i kapitlet om egennavn (8.2.4.1.2), er det litt forbausende at dativmarkeringen er bevart i flere av adjektivene, når de står til egennavn.

8.3 Diplomer fra 1500-1524

8.3.1 Generelt om diplomene

Etter hvert som vi kommer ut på 1500-tallet, er det mindre aktuelt kildematerialet, og det var ei utfordring i seg selv å finne tilstrekkelig nok diplomer fra området. Her er det syv diplomer fra Østfold, tre fra Vestfold og to fra Telemark:

Tabell 8.3.1. De undersøkte tekstene fra det vikværske området, 1500-1524.

Sted, år og diplomnr.	Innhold	Utsteder(e)
Straum 1501, 3:1022	To lagrettemenn kunngjør at at en gård er til salgs.	Torsthen Jonsson og Aslach Gunnerson
Eidsberg 1501, 1:1005	En privatperson gir bort jord til et prestegjeld.	Torgyls Euinds son og Hans Hakons son
Haathveit 1506, 2:1027	Fire menn kunngjør et salg.	Tron Olaffson, Kooll Helgheson, Olaff Petharson, og Swndre Folkwardson
Rakkestad 1508, 1:1024	To lagrettemenn kunngjør et salg.	Steinar Toreson og Magnvss Asgavtson
Hvaal 1510, 3:1049	To menn kunngjør et arveforlik.	Erlandh Dyresson og Ewyndh Thorwinsson
Skien 1511, 4:1054	En mann samtykker et salg av mark.	Anders Neritson
Sande 1512, 4:1056	To lagrettemenn kunngjør bruksretten til en fiskeplass.	Anwndh Gwttormson og Engielbrikth Olaffson
Stokke 1512, 7:532	To lagrettemenn kunngjør et salg.	Ewyndh Gløderson og Hanes Vyllemsson
Rakkestad 1512, 15:142	Tolv lagrettemenn vitner om en urett pågripelse.	Berg Clemetsson, Gwnner Ormsson, Amwnd Nielsson, Gutbrand Reidersson, Moons Asgawtsson, Helie Olafson, Simon Hermandsson, Wlff Karlsson, Ingelbriect Neridsson, Karll Ionsson, Bord Torsteinsson og Tormod Ionsson
Aremark 1513, 21:712	To menn vitner om et eiendomsforhold.	Audun Persson og Torgaut Tordsson
Gautestad 1521, 1:1057	En mann overdrar en eiendom til en annen mann.	Biern Olson
Sarpsborg 1522, 9:508	Fire lagrettemenn kunngjør en lovnad om en persons odel.	Trydicke Biørnson, Tharald Pederson, Thordh Eygildsson og Siøffar Thorgiwlsson

8.3.2 I hvor stor grad er norrøne dativformer bevart?

Av i alt 145 antall undersøkte tilfeller av dativ totalt er det i 64 av tilfellene (44 %) tatt i bruk dativformer eller tvetydige former.

8.3.3 Bruksområder

Tabell 8.3.2. Grad av dativmarkering i ulike funksjoner.

Funksjon	Grad av markerte/tvetydige former
Dativ som indirekte objekt	65 % (13 av 20)
Annen bruk av dativ styrt av verb	100 % (2 av 2)
Dativ etter preposisjoner	44 % (47 av 108)
Dativ brukt i adverbial, tidsledd	13 % (2 av 15)

Som det fremgår av tabellen, er det en nedgang i så å si alle funksjoner når det gjelder bruk av dativformene. Annen bruk av dativ styrt av verb fant jeg nesten ingen eksempler på. Ellers ser vi nå at i tidsledd var det få dativformer. Bare ett paratagme inneholdt dativformer.

8.3.3.1 Dativ brukt som indirekte objekt

I denne funksjonen holder dativformene seg relativt godt (65 %), og mye skyldes den formellignende innledningen i mange av diplomene. Ni av de tretten indirekte objektene der dativformene er klart markert, er altså denne innledningsformelen. Men jeg fant ett eksempel der dativformene hadde forsvunnet i denne formelen:

Aremark 1513, 21:712:

Eks.: **Alle mend** thette Breff hender fore kommer, Bekiendis wij efterne Ouden perszen och thorgauter thorszen

Av de syv indirekte objektene der dativformer har falt bort, er to av tilfellene delvis markert:

Skien 1511, 4:1054:

Eks.: fordæ Annundh skal geuæ **atternendum** Anders j margh gillæ

Stokke 1512, 7:532:

Eks.: Andress Knwsson ... pa sin verffarderss vengna saldhe **adernendum** Andress Knwsson orthogho boll

Blant de indirekte objektene der dativ er markert, finner man to pronomen i 3. person singularis:

Sande 1512, 4:1056:

Eks.: Olaff Neridson ... gaff honom siw pund lax

Sarpsborg 1522, 9:508:

Eks.: Gwdbrand Reyderson lowede honom sith jnzcigle

Som vi ser, er det i maskulin dativformene i 3. person singularis er bevart.

Det siste tilfellet av dativmarkering i indirekte objekt finner man i et diplom fra Straum:

Straum 1501, 3:1022:

Eks.: swarade tha forde Reydon hwem skal jach tet androm wtthan Tordh Halstensson som myn ombotz man ær

Ellers inneholder seks av de indirekte objektene egennavn, som alle mangler markering av dativ:

Sarpsborg 1522, 9:508:

Eks.: Gwdbrand Reiderson loffwede **Gwdbrand Lafranson** nørsthe Wesby

8.3.3.2 Annen bruk av dativ styrt av verb

Det er veldig få tilfeller der verbene styrer dativformer, uten at formene fungerer som indirekte objekt. De to tilfellene der jeg registrerte dativformer i denne funksjonen, er et formellignende uttrykk som går igjen:

Straum 1501, 3:1022:

Eks: holder tha handom samen

Eidsberg 1501, 1:1005:

Eks.: thau heldæ handom saman

8.3.3.3 Dativ etter preposisjoner

Stadig færre preposisjonsfraser inneholder dativformer i diplomene fra 1500-tallet. I 44 % (47 av 108) av tilfellene får vi dativformer/tvetydige former etter preposisjoner. Av de 61 preposisjonene som mangler dativmarkering, er det 13 tilfeller med delvis markering. Det vil si at i hele 48 tilfeller har dativformene falt helt bort. Her er en oversikt over i hvilken grad preposisjonene hadde dativformer/tvetydige former etter seg i denne perioden:

Tabell 8.3.3. Grad av dativmarkering etter ulike preposisjoner.

Preposisjon	Antall klart markerte/tvetydige former	Antall delvis markerte former/bortfall av former
i/j/y	14	19
med/medh/met/medt	14	11
a/aa/poo/ppa/pa/paa	7	9
fra/fraa/ffraa	6	5
for/ffor	3	6
af/aff	2	9
effter	1	1
wnder	0	1

Som i diplomene fra perioden 1450-1474 skiller preposisjonen *af* seg ut, men manglende markerte former gir seg nå utslag ved flere preposisjoner. Nå skal det også nevnes at en god del av formene som er tatt med blant de som har bevart dativ, ikke nødvendigvis er markerte dativformer, men tvetydige former. Når disse tas med i beregningene, gir det kanskje et litt galt bilde av preposisjonenes kasusmarkering:

Straum 1501, 3:1022:

Eks.: j Osloo

Haathveit 1506, 2:1027:

Eks.: med ooss

I denne perioden fant jeg 49 hypotagmer i preposisjonsfraser, og i 10 av disse hypotagmene hadde underleddet mistet sin dativmarkering, som her:

Haathveit 1506, 2:1027:

Eks.: i ffordh Hathwetom

I preposisjonsfraser er det bare to eksempler på at de norrøne dativformene er bevart i pronomen, og det ene eksempelet er som sagt tvetydig:

Haathveit 1506, 2:1027:

Eks.: ffra henne

Eks.: med ooss

I to tilfeller har akkusativsformen erstattet dativformen i det refleksive pronomen i preposisjonsfrasene, mens i ett tilfelle har det samme skjedd i pronomenet i 2. person singularis:

Eidsberg 1501, 1:1005:

Eks.: for sek

Eks.: fra sek oc sinom eruingham

Gautestad 1521, 1:1057:

Eks.: fra meg oc myne erwinge

15 av 32 egennavn i preposisjonsfraser har markerte eller tvetydige former i denne perioden, som i dette eksemplet:

Sande 1512, 4:1056:

Eks.: a Sandom

21 av 45 fellesnavn i preposisjonsfraser er markerte eller har tvetydige former, som her:

Sarpsborg 1522, 9:508:

Eks.: med them skilordom

18 av de 49 markerte formene i preposisjonsfraser er faste formler som går igjen i mange diplomer, men nå begynner flere av de formellignende preposisjonsfrasene også å miste sin dativmarkering, og det kan jo være et sikkert tegn på at dativ ikke fungerer:

Aremark 1513, 21:712:

Eks.: medt **fullan æidstaff**

Hele 24 av de 61 preposisjonsfrasene som ikke har bevart dativmarkering, er formellignende fraser som går igjen i flere av diplomene, og som tidligere har bevart markeringen i stor grad.

8.3.3.4 Dativ i adverbial, tidsledd

I diplomene fra denne perioden får vi en markant nedgang i bruk av dativformer i denne funksjonen. I bare ett paratagme finner vi dativformer:

Haathveit 1506, 2:1027:

Eks.: war jnsegle for thetta breff **dege** och **are** som førre seghir

Dativformene i paratagmet ovenfor utgjør bare 13 % av de undersøkte tilfellene.

8.3.4 Formene i de ulike ordklassene

8.3.4.1 Substantiv

8.3.4.1.1 Fellesnavn

40 av 77 fellesnavn (57 %) har dativformer eller tvetydige former i denne perioden.

M/T = Markerte/Tvetydige former

A = Former som avviker fra norrønt

Formene i parentes er bestemte former.

Tabell 8.3.4. Grad av dativmarkering i fellesnavn.

Sterke former					
Maskulin		Feminin		Nøytrum	
Singularis					
M/T	A	M/T	A	M/T	A
4	10 (2)	3	1	7	18
Pluralis					
M/T	A	M/T	A	M/T	A
15	2	2	1	6	1
Svake former					
Maskulin		Feminin		Nøytrum	
Singularis					
M/T	A	M/T	A	M/T	A
		3	1		
Pluralis					
M/T	A	M/T	A	M/T	A
	1		2		

Man finner et stort avvik fra norrøne dativformer i både maskulin og nøytrum singularis.

Mange av disse substantivene går igjen flere steder, og er ord som blir ofte brukt i diplomene (*dagldagh* – fem ganger, *arlaar* – sju ganger). Dativformene i pluralis holder seg fortsatt meget godt, men 7 unntak fins. I dette eksemplet er det dativformene i feminin pluralis som ikke er markert, ei heller kvantoren:

Rakkestad 1512, 15:142:

Eks.: paa **bode sidher** (to ganger)

De aller fleste formene jeg identifiserte i denne perioden er sterke former, både med og uten markering. Riktignok ser man at de svake formene, til tross for få identifiserte former, ikke har bevart dativformene i særlig stor grad. Jeg fant ett avvik i singularis og tre avvik i pluralis. De tre tilfellene av svake former som er regnet blant de som har bevart dativmarkering, er denne tvetydige formen:

Stokke 1512, 7:532:

Eks.: aff **eino halffwo**

Av de 37 avvikende formene, er det kun 2 bestemte former, som begge er sterke maskuliner i entall. Jeg fant forøvrig ingen fellesnavn med bestemt form som hadde bevart dativmarkering. I dette eksemplet har vi heller ingen markering i adjektivet, som er det kongruerende underleddet:

Gautestad 1521, 1:1057:

Eks.: i **østre garden**

De fleste identifiserte formene i denne perioden er altså ubestemte former. 40 av 75 (53 %) ubestemte former har bevart dativmarkeringen.

8.3.4.1.2 Egennavn

I denne perioden har vi enda færre markerte dativformer/tvetydige former i egennavnene (37 %). Likevel så finner vi dativformer også her, og i størst grad i stedsnavn. 13 av 25 stedsnavn har bevart dativmarkering, slik som her:

Sande 1512, 4:1056:

Eks.: a **Sandom**

Eidsberg 1501, 1:1005:

Eks.: i **Brandzrudi**

Bare to av femten personnavn er regnet sammen med de markerte formene i denne perioden, og det ene tilfellet er tvetydig:

Haathveit 1506, 2:1027:

Eks.: skal och Torger giffwe **Ase** en koo

Stokke 1512, 7:532:

Eks.: aff thiitnemdum Andressee

De egennavnene som har mistet sin dativmarkering i denne perioden, er alle sterke former, og de fleste er hankjønnord i entall. Tre av de avvikende formene er bestemte former:

Hvaal 1510, 3:1049:

Eks.: j **Hogssoggen**

Sande 1512, 4:1056:

Eks.: pa **westre Rawdene**

Eks.: pa **fornempth Rawdene**

Jeg fant ingen eksempler på at egennavn med bestemt form hadde dativmarkering.

15 av 37 egennavn med ubestemt form har bevart dativformene eller har tvetydige former.

8.3.4.2 Pronomen

I seks av ni (67 %) tilfeller er norrøne dativformer eller tvetydige former bevart. Den maskuline dativformen i 3. person singularis er bevart i de to tilfellene jeg identifiserte dem. Den feminine dativformen i 3. person singularis er også registrert ved ett tilfelle. Dette betyr at alle pronomene i 3. person er bevart i dativ.

Sande 1512, 4:1056:

Eks.: Olaff Neridson ... gaff honom siw pund lax

Haathveit 1506, 2:1027:

Eks.: ffra henne

I 2. person singularis og i det refleksive pronomenet er ikke dativformen bevart i de tre tilfellene jeg identifiserte dem:

Gautestad 1521, 1:1057:

Eks.: aff meg

Eidsberg 1501, 1:1005:Eks.: fra sek oc sinom eruingham**Haathveit 1506, 2:1027:**

Eks.: ffor siik

8.3.4.3 Determinativer

Determinativene har i rimelig stor grad bevart norrøne bøyingsformer:

M/T = Markerte/Tvetydige former

Tabell 8.3.5. Grad av dativmarkering i determinativer.

Determinativer		
Demonstrativer	Possessiver	Kvantorer
M/T	M/T	M/T
72 % (13 av 18)	63 % (5 av 8)	48 % (11 av 23)

Slik som i perioden 1450-1474 er det kvantorene som i større grad ikke har bevart de norrøne bøyingsformene. Likevel er det færre dativformer i både demonstrativene og possessivene i denne perioden.

For demonstrativenes del gjelder avviket 4 tilfeller av denne typen:

Hvaal 1510, 3:1049:Eks.: for **thette offnæ breff**

Den demonstrative determinativen *thette* har altså ingen markering her. Denne preposisjonsfrasen er et formellignende uttrykk, som tidligere i stor grad hadde dativformene bevart.

Det siste avviket fant jeg etter preposisjonen *med*:

Sarpsborg 1522, 9:508:Eks.: med **then beste**

Når det gjelder possessivene, fant jeg avvikende former i 3 av de 8 tilfellene. I 1. person singularis fant jeg to av disse avvikene:

Skien 1511, 4:1054:

Eks.: met **thettæ mit oppne breff**

Gautestad 1521, 1:1057:

Eks.: met **thette mith opne breff**

Den possessive determinativen *mit/mith* er ikke markert, heller ikke de andre formene.

Det siste avviket fant jeg i samme type formel, og gjelder 1. person pluralis. Ingen andre former er for øvrig markert her:

Sande 1512, 4:1056:

Eks.: med **thette worth opne breff**

Kvantorene skiller seg ut, siden bare 11 av 23 tilfeller (48 %) har markerte dativformer eller tvetydige former. Det er faktisk bare *ollom/allom* i innledningsformelen som har ei klar dativmarkering. Det er ulike typer kvantorer som ikke har bevart sin opprinnelige dativform:

Haathveit 1506, 2:1027:

Eks.: ppa **bade siidhe**

Eks.: ffor **hwart aar**

Gautestad 1521, 1:1057:

Eks.: met **flere danne men**

Som vi ser, er det ikke bare kvantorene som har mistet dativformen i disse eksemplene.

I denne perioden har vi også fire tilfeller av avvikende dativformer, men som likevel skiller seg fra nominativ- og akkusativsformen. Man kan igjen spørre seg om systemet med dativ er bevart i formene som disse kvantorene representerer. Her er to av disse eksemplene:

Stokke 1512, 7:532:

Eks.: aff **eino halffwo**

Gautestad 1521, 1:1057:

Eks.: for **hwarie manne**

8.3.4.4 Adjektiv

Av i alt 36 undersøkte adjektiv i dativposisjon er det bare 13 (36 %) som har dativformer. Som det fremgår av tabellen nedenfor, er det svake former på vokal som i stor grad ikke har bevart de norrøne dativformene. De sterke formene avviker også i ganske stor grad:

Tabell 8.3.6. Grad av dativmarkering i adjektiv.

	Adjektiv		
	Sterke former	Svake former	Sum
Former med markert dativ	12 (46,2 %)	1 (10,0 %)	13 (36,1 %)
Former i alt	26	10	36

Felles for flere av adjektivene er at de går igjen enkelte steder, og at de er uttrykk som til stadighet går igjen i diplomene:

Stokke 1512, 7:532:

Eks.: ffra ffwnno ock nygho

Stokke 1512, 7:532:

Eks.: Andress Knwsson ... pa sin verffarderss vengna saldhe adernemdum Andress
Knwsson orthogho boll

Adjektiv *adernemdum* går igjen to steder, og som vi har tidligere eksempler på, har det dativmarkering, mens egennavnet, som er overledd, har ingen markering. Ved tre tilfeller er adjektivet også forkortet. I slike tilfeller har jeg tolket det som et avvik fra norrønt:

Rakkestad 1512, 15:142:

Eks.: j forne skipreide

9 Beskrivelse av dativformer fra det opplandske dialektområdet

9.1 Diplomer fra 1400-1424

9.1.1 Generelt om diplomene

Eiendomsforhold er et sentralt tema også i diplomene fra det opplandske dialektområdet, og utstederne er ofte lagrettemenn eller bare navngitte personer. Alle diplomene ligger innenfor dagens dativgrense. Mange av tekstene er fra mindre steder. Derfor har jeg i tabellen under i noen tilfeller skrevet i hvilket distrikt stedet ligger:

Tabell 9.1.1. De undersøkte tekstene fra det opplandske området, 1400-1424.

Sted, år og diplomnr.	Innhold	Utsteder(e)
Sand (Nord-Odal) 1400, 5:395	To lagrettemenn kunngjør et salg.	Jærper Byornson og Alfwer Amundason
Aasnes 1400, 14:20	En mann erkjenner salg av eiendom.	Sighbiorn Oghmundzson
Olstad (Grue) 1400, 3:551	To lagrettemenn kunngjør et ekteskap.	Sebiorn Þorbiornsson og Halstæin Hallwardzson
Flisnes (Grue) 1403, 11:108	En mann erkjenner salg av eiendom.	Siwghurdr Þorstæinsson
Ringsaker 1403, 4:730	To menn kunngjør at en kvinne har fått betaling for salg av en gård.	Þorkiæl Daffinzson og Ogmund Þorlæifsson
Grue 1405, 21:233	En person stevner en annen for å ha satt opp gildre i hans skog.	Arne Hallvardsson
Haug (Nord-Odal) 1407, 5:454	En person avhører to vitner om et salg.	Þorkel Þorgeirsson
Frang (Stange) 1412, 7:357	En person avhører vitner om grensen mellom to gårder.	Gunner Holtasson
Frestad i Vardal 1412, 1:632	Seks lagrettemenn takserer en eiendom.	Androder Grimsson og Andres Þorgrimsson
Dofla (Furnes) 1412, 9:213	To lagrettemenn avklarer hvem som ble tilgodesett i et testament.	Eriker Ogmunsson og Lafranz Jonson
Søndre Land 1414, 5:502	To menn kunngjør et arveforhold.	Neridhir Þorstæinzson og Ormstæin Gudbrandzson
Hverven (Stange) 1416, 3:629	En person avhører to vitner om arverett.	Gunnar Holtasson
Voll (Grue) 1417, 7:367	En person avhører to vitner om arverett.	Androder Joonsson
Haug (Nord-Odal) 1423, 5:560	To lagrettemenn kunngjør et salg.	Asle Þorirsson og Hongeir Arnason
Straum (Nord-Odal) 1423, 5:559	To lagrettemenn kunngjør et salg.	Joar Gutthorms son og Asgouthir Oudbiorna son

9.1.2 I hvor stor grad er norrøne dativformer bevart?

Av 292 undersøkte tilfeller der det skal være dativ etter norrøne regler, har vi dativformer eller tvetydige former i 247 (85 %) av tilfellene. I to av diplomene kunne jeg ikke finne noen eksempler på bortfall av dativformer. Disse diplomene er datert helt i begynnelsen av den aktuelle perioden, og ligger begge innenfor dagens dativområde (Aasnes 1400, 14:20 og Olstad (Grue) 1400, 3:551).

9.1.3 Bruksområder

Jevnt over kan man si at dativformene er godt bevart i alle funksjoner i denne perioden:

Tabell 9.1.2. Grad av dativmarkering i ulike funksjoner.

Funksjon	Grad av markerte/tvetydige former
Dativ som indirekte objekt	89 % (24 av 27)
Annen bruk av dativ styrt av verb	100 % (10 av 10)
Dativ etter preposisjoner	84 % (207 av 247)
Dativ brukt i adverbial, tidsledd	75 % (6 av 8)

Her følger en nærmere beskrivelse av de ulike bruksområdene med dativformer i diplomene:

9.1.3.1 Dativ som indirekte objekt

Av i alt 27 undersøkte tilfeller av indirekte objekt har 24 (89 %) av tilfellene klart markerte dativformer eller tvetydige former. 14 av de 24 klart markerte formene i indirekte objekt er den faste innledningsformelen:

Voll (Grue) 1417, 7:367:

Eks.: Ollom monnom Pæim sæm Þetta bref sia ædher høyra sændæ Androder Joonsson

Alle de tre eksemplene der dativformer har falt bort, er delvis markerte hypotagmer. Felles for de avvikende formene er at de alle er underledd i hypotagmene:

Hverven (Stange) 1416, 3:629:

Eks.: Thørbiørn Thørbiørnasson gaff Sigridhe dotther sinne halft medal Vida

Eks.: tha samw geff som fadher hans gaff forda Sigridhe systher hans

Haug (Nord-Odal) 1407, 5:454:

Eks.: han antvardade en hustru Ingeride adernemfde ... atte kyyr

I det første eksemplet er det fellesnavnet som ikke har sin opprinnelige norrøne form i oblike kasus (*dóttur*). I det andre eksemplet har adjektivet blitt forkortet, mens det tredje eksemplet inneholder et umarkert adjektiv.

Ingen ledd er altså helt uten dativmarkering for det indirekte objektet i denne perioden.

9.1.3.2 Annen bruk av dativ styrt av verb

10 ganger kom jeg over dativformer som er styrt av verb, uten at formene fungerte som indirekte objekt. Jeg identifiserte ingen avvik i dativbruken der jeg kom over de samme verbene. I disse tilfellene var det følgende verb som styrte dativformene, her oppført med opprinnelig norrøn skrivemåte: *býta* (bytte), *halda* (holde), *hlýða* (lyde, høre på), *stefna* (stevne). Felles for disse verbene er at de står i forhold til, sikter til eller har hensyn til en annen person (jfr. kap. 3.1.1.2):

Voll (Grue) 1417, 7:367:

Eks.: þau byta synsta gardenum

Dofla (Furnes) 1412, 9:213:

Eks.: Ingebiorgh Wæsette dotter helt (j hand) Þorsteine Skøldulfue ssyni

Hverven (Stange) 1416, 3:629:

Eks.: at lydha yattom sinom

Frastad i Vardal 1412, 1:632:

Eks.: Olæifuer hafde stemft fyrnemfdhom Þorgrime

Ellers fant jeg 3 tilfeller av dette faste formellignende uttrykket:

Straum (Nord-Odal) 1423, 5:559:

Eks.: þaw heldo handom saman

9.1.3.3 Dativ etter preposisjoner

I 206 av 247 undersøkte tilfeller (83 %) av dativformer etter preposisjoner er det klart markerte dativformer eller tvetydige former. Her følger en oversikt over i hvilken grad dativformene er bevart etter preposisjoner i denne perioden:

Tabell 9.1.3. Grad av dativmarkering etter ulike preposisjoner.

Preposisjon	Antall klart markerte/tvetydige former	Antall delvis markerte former/bortfall av former
i/j	61	15
a/aa	40	7
med/medh/meder/mæd/mæder/mædher	35	5
fra/fraa	17	1
firir/fir/fire/for/fore	14	3
af	11	5
efter/effter/eftir/æftir/æptir/aptir	7	0
vndan/wnder	2	2
at	1	1
or	1	0

Som vi kan se, er dativformene godt bevart etter preposisjoner her. Preposisjonen *i/j* skiller seg kanskje noe ut, siden dativformer faller bort i 15 av de undersøkte tilfellene. Riktignok er det bare i syv av disse tilfellene at dativformene har falt helt bort, som for eksempel her:

Grue 1405, 21:233:

Eks.: i **grensiøen**

Haug (Nord-Odal) 1423, 5:560:

Eks.: j **Odall**

Ellers skyldes avviket for denne preposisjonen ni delvis markerte hypotagmer, der det kongruerende underleddet har mistet sin dativmarkering. Her har det svake adjektivet mistet dativendelsen vi kjenner igjen fra norrønt:

Søndre Land 1414, 5:502:

Eks.: i syndre **Lande**

Preposisjonen *af* med sine fem avvik skiller seg forsåvidt også litt ut, siden denne preposisjonen alltid styrte dativ i norrønt. I tre av disse tilfellene har dativformene falt helt bort, som for eksempel her:

Voll (Grue) 1417, 7:367:

Eks.: af **eina holfw**

For alle delvis markerte preposisjonsfraser i denne perioden, er det seks tilfeller der underleddet er markert uten at overleddet har noen dativform, som i disse eksemplene:

Frang (Stange) 1412, 7:357:

Eks.: med fullum eidzstaf

Straum (Nord-Odal) 1423, 5:559:

Eks.: j førnemdom Oodall

Felles for alle disse underleddene med markert dativ er at de er sterke adjektivsformer i flertall.

Åtte av 55 preposisjonsfraser som inneholder hypotagmer, har umarkerte underledd i denne perioden, slik som i dette eksemplet:

Frang (Stange) 1412, 7:357:

Eks.: i **nørðhra** Frangastodhene

23 av de 41 avvikende tilfellene fra denne perioden er preposisjonsfraser der dativformene har falt helt bort.

9.1.3.4 Dativ i adverbial, tidsledd

Dativformer i denne funksjonen fant jeg i 6 av 8 tilfeller (75 %) i denne perioden. Alle disse tilfellene gjelder det formellignende uttrykket som avslutter mange av diplomene. Det er også i et slikt paratagme der de to avvikende formene er:

Grue 1405, 21:233:

Eks.: Var **dag** och **aar** szom forre Siger

9.1.4 Formene i de ulike ordklassene

9.1.4.1 Substantiv

9.1.4.1.1 Fellesnavn

Fellesnavnene i forventet dativposisjon har i meget stor bevert dativformene i denne perioden:

M/T = Markerte/Tvetydige former

A = Former som avviker fra norrønt

Formene i parentes er bestemte former.

Tabell 9.1.4. Grad av dativmarkering i fellesnavn.

Sterke former					
Maskulin		Feminin		Nøytrum	
Singularis					
M/T	A	M/T	A	M/T	A
37 (8)	10 (3)	32 (3)	3 (1)	27	2
Pluralis					
M/T	A	M/T	A	M/T	A
29				9/10	
Svake former					
Maskulin		Feminin		Nøytrum	
Singularis					
M/T	A	M/T	A	M/T	A
		15 (3)	2		
Pluralis					
M/T	A	M/T	A	M/T	A
3		0/1			

Som tabellen viser, er det ikke mange dativformer som avviker fra norrønt. I 154 av 173 undersøkte tilfeller (89 %) av fellesnavn i dativposisjon er det klart markerte former eller tvetydige former. Det største avviket finner man i den sterke hankjønnsbøyingen i entall, der 10 av 37 former avviker:

Frang (Stange) 1412, 7:357:

Eks.: med **fullum eidzstaf**

Frastad i Vardal 1412, 1:632:

Eks.: af **fyrnemfdhom** konunghs **gard**

I disse hypotagmene er for øvrig adjektivene, som er underledd, markert.

Det var bare i 4 tilfeller at jeg identifiserte umarkerte former blant de bestemte formene, som for eksempel her:

Grue 1405, 21:233:

Eks.: a **Laugerdagen**

Hverven (Stange) 1416, 3:629:

Eks: vm **jordheno**

Det siste eksemplet ovenfor kan nok være et forsøk på å markere dativ i feminin singularis, men rett form er altså ikke brukt. De to andre avvikende formene blant de sterke formene i feminin singularis er:

Dofla (Furnes) 1412, 9:213:

Eks.: j **hand**

Hverven (Stange) 1416, 3:629:

Eks.: Thørbiørn Thørbiørnasson gaff **Sigridhe dotther sinne** halft medal Vida

Ett av tilfellene er faktisk tvetydig, der det ikke er mulig å avgjøre kjønnet:

Søndre Land 1414, 5:502:

Eks.: medh **fyshche** ok **fyghle** ok **ollum tyll laghom**

Her kan vi ikke avgjøre om dette er det sterke intetkjønnsordet *tillag* eller det svake hunkjønnsordet *tillaga*, som begge er *tillogum* i dativ pluralis og brukes med samme betydning. Dette er uansett ikke en veldig relevant problemstilling, siden dativformen likevel er identifisert.

9.1.4.1.2 Egennavn

I hele 85 av 93 (91 %) egennavn i dativposisjon har vi dativformer eller tvetydige former. I stor grad er altså dativformene bevart. 2 av totalt 8 umarkerte egennavn er bestemte former av det maskuline substantivet *sjór*:

Grue 1405, 21:233:

Eks.: i **grensziøen**

Eks.: i **tandsziøn**

De 6 andre umarkerte egennavnene er ubestemte sterke maskuliner i entall, som for eksempel her:

Straum (Nord-Odal) 1423, 5:559:

Eks.: j **førnemdom** Oodall

Her er for øvrig adjektivet, som er et kongruerende underledd, markert.

9.1.4.2 Pronomen

4 av 8 (50 %) undersøkte pronomen i dativposisjon har klar markering eller ei tvetydig form i denne perioden. To av avvikene er i 1. person singularis, mens de andre avvikene finner vi i det refleksivet pronomenet:

Grue 1405, 21:233:

Eks.: for **mik**

Sand (Nord-Odal) 1400, 5:395:

Eks.: vndan **sik** ok **sinum arfwm**

I ett diplom er faktisk det refleksive pronomenet markert:

Søndre Land 1414, 5:502:

Eks.: fra **seer** ok **sinum arfuyingum**

Dette er for øvrig den eneste klare dativmarkeringen i denne perioden. De 3 andre pronomene som ikke avviker med norrøne former, er tvetydige former. Her er et eksempel på en slik tvetydig form:

Frastad i Vardal 1412, 1:632:

Eks.: meder **okker**

Jeg fant ingen eksempler på pronomen i 3. person i disse diplomene. Derfor er det umulig å si noe om i hvor stor grad dativ i 3. person er bevart.

9.1.4.3 Determinativer

Determinativene har i svært stor grad bevart sin dativmarkering i denne perioden:

M/T = Markerte/Tvetydige former

Tabell 9.1.5. Grad av dativmarkering i determinativer.

Determinativer		
Demonstrativer	Possessiver	Kvantorer
M/T	M/T	M/T
96 % (27 av 28)	100 % (13 av 13)	97 % (33 av 34)

Hele 96 % (27 av 28) av demonstrativene hadde klart markerte eller tvetydige former. Det ene avviket registrerte jeg i kombinasjon med en tvetydig og en klart markert form:

Haug (Nord-Odal) 1407, 5:454:

Eks.: j **pet sama iorde** (*pet* er umarkert, *sama* tvetydig, mens *iorde* er markert)

Her er demonstrativen underledd i hypotagmen. Fellesnavnet, som er overledd i hypotagmen, er markert.

Alle de undersøkte possessivene i dativposisjon er klart markerte dativformer. Dette er possessiver av 3 ulike typer:

Hverven (Stange) 1416, 3:629:

Eks.: Thørbiørn Thørbiørnasson gaff **Sigridhe dotther sinne** halft medal Vida

Eks.: at lydha **yattom sinom**

Aasnes 1400, 14:20:

Eks.: med **mino**

Når det gjelder kvantorene, var det bare i ett tilfelle jeg kunne registrere en avvikende form:

Voll (Grue) 1417, 7:367:Eks.: af **eina holfw**

I dette tilfellet skulle vi ha ventet *einni*, siden preposisjonen *af* alltid styrer dativ i norrønt. Likevel er det akkusativsformen som er brukt her.

I hele 33 av 34 (97 %) tilfeller er altså kvantorene markert i denne perioden.

9.1.4.4 Adjektiv

I 51 av 63 (81 %) tilfeller har vi klart markerte dativformer eller tvetydige former blant adjektiv med forventet dativmarkering ut fra norrøne regler. Det er de svake formene som i stor grad avviker fra norrøn bøyning, som i dette eksemplet:

Flisnes (Grue) 1403, 11:108:Eks.: j **nørdræ gardhenom**

Den følgende tabellen gir et inntrykk av i hvor stor grad dativ er markert i adjektiv i denne perioden:

Tabell 9.1.6. Grad av dativmarkering i adjektiv.

	Adjektiv		
	Sterke former	Svake former	Sum
Former med markert dativ	47 (92,2 %)	4 (33,3 %)	51 (81,0 %)
Former i alt	51	12	63

Slik det framgår av tabellen, er det bare fire svake former som har dativ markert. Nå skal det her påpekes at det er snakk om fire tvetydige former, som er regnet sammen med de markerte formene, slik som her:

Hverven (Stange) 1416, 3:629:Eks.: a **siwnda are**

De sterke formene har dativ markert i hele 47 av 51 tilfeller (92,0 %).

9.2 Diplomer fra 1450-1474

9.2.1 Generelt om diplomene

Innholdsmessig omhandler de fleste undersøkte diplomene fra denne perioden ulike eiendomsforhold. I denne perioden har jeg også i stor grad tatt i bruk elektronisk kart for å kartlegge hvor de ulike mindre stedene ligger. Derfor har jeg tatt med hvilket distrikt de ulike stedene ligger, dersom det er mindre eller ukjente steder:

Tabell 9.2.1. De undersøkte tekstene fra det opplandske området, 1450-1474.

Sted, år og diplomnr.	Innhold	Utsteder(e)
Stange 1452, 3:820	To lagrettemenn kunngjør et salg av en gård.	Sighurder Alfson og Jfwar Tiostolfson
Stange 1453, 3:822	To menn kunngjør et arveforhold i en gård.	Sighurder Alfsson og Jfwar Thiostolfson
Raudstad (Vinger) 1455, 5:790	Tre menn stadfester bruksretten til en odde.	Haluardher Siwgurdzson, Biorn og Pædher Tordz synir
Berger (Grue) 1457, 3:838	To lagrettemenn erklærer et eiendomsforhold.	Biorn Þordsson ok Haluardh Þordsson
Vardal 1457, 18:72	To lagrettemenn kunngjør et eiendomsforhold.	Þorer Guttormsson og Þorer Þorgylsson
Setre (Sør-Odal) 1459, 3:844	To menn kunngjør et salg.	Finkæl Hakanson og Orm Andresson
Kråkeberg (Biri) 1460, 21:511	To lagrettemenn vitner om et eiendomsforhold.	Biarne Havforson og Audhun Palson
Hol (Stange) 1460, 5:825	Tre lagrettemenn kunngjør et arveforhold.	Chæthil Algotsson, Haluorder Æiwindzson og Æirikker Þoraaldhson
Langeland (Kongsvinger) 1460, 5:826	Tre lagrettemenn kunngjør et eiendomsforhold.	Hakon Thofueson, Orm Andresson og Thord Omundzson
Grefsheim (Nes) 1466, 2:861	Tre lagrettemenn kunngjør et salg av en gård.	Ketil Øysteinson, Pael Ellingxson, Rolf Awdenson og Pael Halsteinson
Løken (Våler) 1471, 21:564	Tre lagrettemenn vitner om et eiendomsforhold.	Jwer Øysteinsson, Haftor Torgarsson og Peder Torgarsson
Brotstad (Vardal) 1472, 2:884	En mann selger en eiendom	Gudlæiker Siugursson
Skyttren (Grue) 1474, 2:893	Tre lagrettemenn kunngjør en uenighet om et eiendomsforhold.	Hunger og Gutthorm Hauordsinir, Harald Jonson og Kethil Olaffson

3 av diplomene er fra steder utenfor dagens dativgrense, nemlig de fra Raudstad, Setre og Langeland. Likevel skiller ingen av disse tre diplomene seg ut med lite dativmarkerte former her.

9.2.2 I hvor stor grad er norrøne dativformer bevart?

Samlet sett holder dativ seg rimelig godt i disse tekstene. I 155 av 188 undersøkte tilfeller der det skal være dativ etter norrøne regler, har vi dativformer eller tvetydige former. Dette betyr at i 82 % av tilfellene har vi ei bøyning tilnærmet lik det norrøne bøyingsmønsteret.

9.2.3 Bruksområder

Den følgende tabellen gir et inntrykk av i hvilken funksjon dativformer holder seg best i denne perioden:

Tabell 9.2.2. Grad av dativmarkering i ulike funksjoner.

Funksjon	Grad av markerte/tvetydige former
Dativ som indirekte objekt	91 % (21 av 23)
Annen bruk av dativ styrt av verb	100 % (3 av 3)
Dativ etter preposisjoner	81 % (119 av 147)
Dativ i adverbial, tidsledd	71 % (10 av 14)

9.2.3.1 Dativ brukt som indirekte objekt

I 21 av 23 (91 %) undersøkte tilfeller av dativ som indirekte objekt har endelsene dativformer tilnærmet lik norrøne. Riktignok er 13 av disse 21 indirekte objektene den formelaktige innledningen som er i mange av diplomene:

Hol (Stange) 1460, 5:825:

Eks.: Ollum monnum beim som þetta bref se æder hæyre kungørom mer Chæthil
Algotsson logrete man

Når det gjelder de to tilfellene uten klar dativmarkering, har det ene tilfellet delvis markering. Her er det bare substantivet, som også er overleddet i hypotagmen, som er markert:

Vardal 1457, 18:72:

Eks.: Pronder Eiriksson gaf Jnggegerde dotter sine ... halft Kattestade

Det andre tilfellet er helt uten markering:

Løken (Våler) 1471, 21:564:

Eks.: botolf botolfsson og Gaadæ Amunsdotter æjngen kona hans. gaffwæ ok vnttæ **Ottor aslaksson** Amundrud

Altså er det bare ett tilfelle der et indirekte objekt har mistet dativmarkeringen helt i denne perioden.

9.2.3.2 Annen bruk av dativ styrt av verb

I denne perioden registrerte jeg bare 3 tilfeller der verb styrte dativformer, uten at formene selv fungerte som indirekte objekter. Jeg kunne ikke registrere identifisere avvikende former etter verb. I to tilfeller identifiserte jeg dativformer etter verb i et fast uttrykk:

Stange 1452, 3:820:

Eks.: thau hello **handom** saman

Stange 1453, 3:822:

Eks.: thaw hello **handom** saman

Det siste eksemplet med dativformer etter verb i denne perioden er etter verbet *þykkja*. Den som synes noe, står her i dativ:

Skyttren (Grue) 1474, 2:893:

Eks.: thikthe **as** thet tha radhalig vara **allom** thet Jon Hungerson firmeder skuldhe fillia thil Miolnarud fiordoghen

Alle de 3 tilfellene der man etter verb forventer dativ etter norrøne regler, har altså dativmarkering i denne perioden.

9.2.3.3 Dativ etter preposisjoner

Av totalt 147 undersøkte tilfeller av dativ styrt av preposisjoner, så har 119 (81 %) klart markerte former eller tvetydige former. Her følger en oversikt over i hvilken grad dativformene er bevart etter preposisjoner i denne perioden:

Tabell 9.2.3. Grad av dativmarkering etter ulike preposisjoner.

Preposisjon	Antall klart markerte/tvetydige former	Antall delvis markerte former/bortfall av former
i/j	38	13
med/medh/meder/mæd	19	0
a/aa	16	5
fra/fraa/fran	13	3
firir/firi/fore	13	0
af/aff	6	5
eptir/efther/æfter	5	0
vndan	1	1

Tabellen viser at dativformer for en stor del er bevart etter preposisjoner. Av de preposisjonene som alltid styrte dativ i norrønt, skiller både *af/aff* og *fral/raal/fran* seg ut. Bare seks av elleve preposisjonsfraser med preposisjonen *af* inneholder dativformer eller tvetydige former. Det betyr avvik fra dativformer i nesten halvparten av tilfellene. Her er eksempler på slike avvik:

Stange 1452, 3:820:

Eks.: af *adhre halfw*

Langeland (Kongsvinger) 1460, 5:826:

Eks.: af warum *werduga fader biscop Gunnar*

I det første eksemplet er adjektivet umarkert, mens substantivet er tvetydig. I det andre tilfellet har vi markering i den possessive determinativen, *warum*, mens adjektivet, *werduga*, har ei tvetydig form. De tre siste ordene er derimot umarkert.

De tre avvikene etter preposisjonen *fra* er et resultat av at det refleksive pronomenet har mistet sin dativmarkering, som i dette eksemplet:

Løken (Våler) 1471, 21:564:

Eks.: fra *sek ok ærvingom sinom*

Som vi ser har den andre delen av paratagmet bevart dativmarkering her. I alle de fire preposisjonsfrasene der det refleksive pronomenet er i dativposisjon, har for øvrig akkusativsformen erstattet dativformen i alle tilfellene.

Ellers ser vi at 13 av 51 preposisjonsfraser med *i/j* inneholder umarkerte dativformer. To av disse 13 har delvis markering, der substantivet har bevart dativmarkering:

Hol (Stange) 1460, 5:825:

Eks.: i store Markestadom

Vardal 1457, 18:72:

Eks.: i fyrnemde bryllauppe

13 av de 54 hypotagmer som fins i preposisjonsfraser i denne perioden har for øvrig umarkerte underledd slik som i eksemplene ovenfor.

33 av 42 egennavn i preposisjonsfraser har dativformer eller tvetydige former, slik som her:

Kråkeberg (Biri) 1460, 21:511:

Eks.: a Biride

Når det gjelder fellesnavn i dativposisjon i preposisjonsfraser, er dativ markert i hele 57 av 62 tilfeller.

58 av de 119 preposisjonsfrasene som har bevart dativformene er faste formler som går igjen i flere diplomer.

Av de 28 preposisjonsfrasene fra denne perioden som inneholder former som avviker fra norrønt, er det bare 17 tilfeller der dativformer har falt helt bort.

9.2.3.4 Dativ brukt i adverbial, tidsledd

I 10 av 14 (71 %) tilfeller er det benyttet dativformer i tidsledd i denne perioden. Både de avvikende og markerte formene er den formelaktige avslutningen i mange av diplomene:

Stange 1452, 3:820:

Eks.: war **dach** stadh oc **aar** som firi seghir

Grefsheim (Nes) 1466, 2:861:

Eks.: war degi ok are som før seghir

9.2.4 Formene i de ulike ordklassene

9.2.4.1 Substantiv

9.2.4.1.1 Fellesnavn

Av 103 undersøkte tilfeller av fellesnavn i dativposisjon har 92 (89 %) klart markerte dativformer eller tvetydige former. Følgende tabell illustrerer i hvor stor grad dativformer er bevart i fellesnavn:

M/T = Markerte/Tvetydige former

A = Former som avviker fra norrønt

Formene i parentes er bestemte former.

Tabell 9.2.4. Grad av dativmarkering i fellesnavn.

Sterke former					
Maskulin		Feminin		Nøytrum	
Singularis					
M/T	A	M/T	A	M/T	A
17 (1)	5	10	1	15	5
Pluralis					
M/T	A	M/T	A	M/T	A
21		2		11	1 (1)
Svake former					
Maskulin		Feminin		Nøytrum	
Singularis					
M/T	A	M/T	A	M/T	A
		9 (2)			
Pluralis					
M/T	A	M/T	A	M/T	A
5					

Som tabellen viser, er det største avviket blant maskuline og nøytrale former i singularis, hvor jeg har funnet 5 avvik av begge kjønn. Disse eksemplene illustrerer dette avviket:

Langeland (Kongsvinger) 1460, 5:826:

Eks.: af warum werduga fader biscop Gunnar

Setre (Sør-Odal) 1459, 3:844:

Eks.: a **handarband**

I det første eksemplet avviker begge fellesnavnene fra norrøne dativformer (*fader* og *biscop*). Dette er maskuliner i singularis. Det siste eksemplet mangler markering i det nøytrale ordet *handarband*.

Bare ett av totalt fire bestemte former avviker i denne perioden, og det er en sterk form i nøytrum singularis:

Hol (Stange) 1460, 5:825:

Eks.: i **brefuene**

Når det gjelder de ubestemte formene fant jeg avvik i elleve av 94 tilfeller, og det er de maskuline og nøytrale ordene i singularis som mangler dativformer i størst grad.

På bakgrunn av resultatene kan man dermed si at dativformene holder seg svært godt i fellesnavn i denne perioden.

9.2.4.1.2 Egennavn

Av totalt 54 undersøkte egennavn i dativposisjon har 43 (80 %) dativformer eller tvetydige former. Åtte av de elleve avvikene er maskuliner i singularis:

Grefsheim (Nes) 1466, 2:861:

Eks.: j **Wardall**

Eks.: a **Grefsheim**

Ellers har avvikene ubestemte former, bortsett fra i ett tilfelle:

Løken (Våler) 1471, 21:564:

Eks.: j **store løykene**

Egennavnene er altså for en stor del markert i denne perioden. Dette gjelder både personnavn og stedsnavn.

9.2.4.2 Pronomen

5 av 9 (56 %) pronomener i dativposisjon er markert eller har en tvetydig form i denne perioden. Alle de 4 avvikende formene gjelder det refleksive pronomenet:

Løken (Våler) 1471, 21:564:

Eks.: fra **sek** (ok ævingom sinom)

Når det gjelder de 5 bevarte formene, så er det i 3 tilfeller den tvetydige flertallsformen *oss*, som i dette eksemplet:

Skyttren (Grue) 1474, 2:893:

Eks.: meder **ass**

De 2 siste bevarte formene gjelder maskulin og feminin 3. person singularis:

Hol (Stange) 1460, 5:825:

Eks.: Gudrun adernemdh gaf Eirikke þer i motthe xii kørlag (af sinom penigom) honom

Grefsheim (Nes) 1466, 2:861:

Eks.: med henne

9.2.4.3 Determinativer

For en stor del har determinativene i denne perioden bevart dativmarkering:

M/T = Markerte/Tvetydige former

A = Former som avviker fra norrønt

Tabell 9.2.5. Grad av dativmarkering i determinativer.

Determinativer		
Demonstrativer	Possessiver	Kvantorer
M/T	M/T	M/T
100 % (19 av 19)	88 % (7 av 8)	96 % (26 av 27)

Når det gjelder demonstrativene så har de bevart sine dativformer i alle de undersøkte tilfellene. Riktignok er det 3 registrerte tilfeller av ordet *sama*, som er ei tvetydig form:

Hol (Stange) 1460, 5:825:Eks.: a sama aare

Blant possessivene fant jeg bare ett eksempel som manglet dativmarkering. Riktignok er egennavnet, som også er overledd, markert i dette eksemplet, mens possessiven er underledd:

Vardal 1457, 18:72:Eks.: Þronder Eiriksson gaf Jnggegerde dotter sine ... halft Kattestade

For kvantorenes del er det bare også bare ett tilfelle uten den dativmarkeringen som man kjenner fra norrønt:

Grefsheim (Nes) 1466, 2:861:Eks.: af **eino halfuo**

I dette faste uttrykket skulle man ha ventet *einni* etter norrøne regler. Som tidlige nevnt (jfr. kap. 7.4.3) kan man diskutere om dette er et forsøk på å markere kasus. Dette er riktignok det eneste tilfellet av en slik form jeg registrerte i denne perioden.

9.2.4.4 Adjektiv

33 av 41 (81 %) undersøkte adjektiv i dativposisjon har klart markerte eller tvetydige former i denne perioden. 29 av de 33 (88 %) sterke formene i dette materialet er markert, mens fire av åtte (50 %) svake former er tvetydige former, som er regnet sammen med de markerte formene:

Tabell 9.2.6. Grad av dativmarkering i adjektiv.

	Adjektiv		
	Sterke former	Svake former	Sum
Former med markert dativ	29 (87,9 %)	4 (50,0 %)	33 (80,5 %)
Former i alt	33	8	41

For øvrig ser det ut som om mange adjektiv i denne perioden får den formen som vi kjenner fra moderne norsk:

Hol (Stange) 1460, 5:825:

Eks.: i store Markestadom

Kråkeberg (Biri) 1460, 21:511:

Eks.: i Østre Skumsrudi

I begge disse tilfellene er overleddene markert, mens de kongruerende adjektivene altså har mistet sin dativform.

9.3 Diplomer fra 1500-1524

9.3.1 Generelt om diplomene

Det var ikke enkelt å finne passende diplomer fra denne perioden, men litt hjelp fikk jeg gjennom bruk av elektroniske kart. Riktignok har jeg ikke funnet like mange diplom i denne perioden som i de andre periodene, så sammeligningsgrunnlaget blir kanskje ikke det beste. Jeg har vært nødt til å undersøke ett diplom fra 1498, siden det var vanskelig å finne tilstrekkelig kildemateriale.

Tabell 9.3.1. De undersøkte tekstene fra det opplandske området, 1500-1524.

Sted, år og diplomnr.	Innhold	Utsteder(e)
Farberg (Ringsaker) 1498, 21:676	Tre lagrettemenn vitner om et salg, og dessuten bruksretten av en skog og ei havn.	Eirik Karsson, Pedher Pedherson og Olaffh Toresson
Grefsheim (Nes) 1500, 2:1012	To menn inngår en avtale om bytte av markområder og gårder.	Arne Paelsson
Skikkelstad (Vardal) 1504, 2:1021	To menn gjør rede for arv av gårder.	Gunnar Gudbrandson og Auden Gunnarson
Sivesin (Vestre Toten) 1505, 2:1024	En mann selger to gårder.	Tørlof Sywardhson
Frang (Stange) 1508, 3:1042	En mann kvitterer for kjøpesummen av en gård.	Dale Siwndeson
Holmen (Åsnes) 1509, 2:1031	Fire menn kunngjør en overdragelse av en gård.	Torsthen Ottherson, Halsten Haraldson, Jon Nielson og Olaf Juerson
Hammer (Stange) 1511, 2:1038	En mann selger en gård.	Olaff Arnesson
Gran (Vardal) 1517, 8:493	Seks lagrettemenn kunngjør et salg av markområder.	Gwtorm Tordson, Amundhe Torgerson, Sywrth Kielson, Tøsthen Pederson, Tordh Kelson og Amundhe Ionson
Kraby (Østre Toten) 1517, 4:1073	Tre lagrettemenn kunngjør en avtale om bytte av gårder.	Jens Olsen, Bordh Halduorsen og Gwdmwndh Ændhredsen
Humblestad (Fluberg) 1519, 4:1077	Fire menn kunngjør et salg av en gård.	Jens Matzsson, Ffynboo Paalsson, Erick Haraldzsson og Alff Amwndzsson
Röseem (Vardal) 1524, 15:267	To lagrettemenn vitner om et salg.	Ketell Laffransson og Guttorm Paelsson

De ulike utstederne er for en stor del lagrettemenn, men i flere av diplomene står det kun oppført at et gitt antall ”menn” er utstedere. Ett diplom har soknepresten i Fluberg, Jens

Matzsson, som medutsteder. Siden han ikke er alene om å være utsteder av diplommet, og siden det var vanskelig å finne tilstrekkelig mange diplom, valgte jeg å ta brevet med i undersøkelsen min.

Alle diplomene kommer fra området som omfatter dagens dativområde.

9.3.2 I hvor stor grad er norrøne dativformer bevart?

Av i alt 191 undersøkte tilfeller der det skal være dativ etter norrøne regler, har vi dativformer eller tvetydige former i 69 av tilfellene. Det betyr at vi har dativformer eller tvetydige former i bare 37 % av tilfellene.

Det er ganske store forskjeller fra diplom til diplom i hvor stor grad dativformene er bevart i denne perioden. Diplomene fra Nes, Vestre Toten, Østre Toren og Åsnes inneholder i det hele tatt veldig få dativformer. Alle de 3 diplomene fra Vardal har derimot bevart dativformene i stor grad.

9.3.3 Bruksområder

Den følgende tabellen gir et inntrykk av i hvilke funksjoner dativformene holder seg best i denne perioden:

Tabell 9.3.2. Grad av dativmarkering i ulike funksjoner.

Funksjon	Grad av markerte/tvetydige former
Dativ som indirekte objekt	47 % (7 av 15)
Annen bruk av dativ styrt av verb	100 % (4 av 4)
Dativ etter preposisjoner	35 % (56 av 160)
Dativ i adverbial, tidsledd	17 % (2 av 12)

9.3.3.1 Dativ brukt som indirekte objekt

Dativformer eller tvetydige former er i indirekte objekt bevart i 7 av 15 tilfeller (47 %) i denne perioden. Her er det riktignok viktig å få fram at 5 av de 7 markerte tilfellene er den faste formelaktige innledningen som er i mange av diplomene:

Skikkelstad (Vardal) 1504, 2:1021:

Eks.: Ollom monnom thøm som thette breff se eller høyræ sender Gunnar Gudbrandson oc Auden Gunnarson

Utenom denne formelen er dativ også markert i disse to tilfellene:

Skikkelstad (Vardal) 1504, 2:1021:

Eks.: En ther a mot fengom mit **thøm**

Hammer (Stange) 1511, 2:1038:

Eks.: tha vill jægh frælsa **honom** jæmgoth gozs

Ellers skal man legge merke til at 2 av de 8 tilfellene som er regnet sammen med avvikene, er delvis markerte. Disse finner man i innledningsformelen:

Sivesin (Vestre Toten) 1505, 2:1024:

Eks.: **Alle the gode mendh tøm** som thette bræf sye heldher høre thet kendis iag Tørlof
Sywardhson

Kraby (Østre Toten) 1517, 4:1073:

Eks.: **Alle mendh tøm** som thette bref syer heldher høre thet kændhes vy æftherscrifne
sorne lagrætis mendh på Thodhen som saa hedhe Jens Olsen Bordh Halduorsen oc
Gwdmwndh Ændhredsen

Siden det er såpass mange dativformer i den formellignende innledningen i denne perioden, er nok resultatet på 47 % dativmarkering kunstig høyt, og det spørs om dette avspeiler levende språkbruk. Seks setninger med indirekte objekt har ingen markering, slik som her:

Hammer (Stange) 1511, 2:1038:

Eks.: jægh ... haffer saalth **ærligh** och **beskedeligh man Maans Trvellsson** myn gard Myr

Dermed er det altså seks tilfeller av indirekte objekt der dativformene har falt helt bort i denne perioden.

9.3.3.2 Annen bruk av dativ styrt av verb

Det var bare i 4 tilfeller jeg fant dativformer styrt av verb i denne perioden. Riktignok kunne jeg ikke finne eksempler på manglende dativmarkering etter verb. Felles for 3 av disse tilfellene er at de er faste uttrykk som går igjen i flere diplomer, slik som disse:

Farberg (Ringsaker) 1498, 21:676:

Eks.: som theim badhum vel ath nøghdhe

Humblestad (Fluberg) 1519, 4:1077:

Eks.: thee heeldom handom samman

I ett tilfelle er funksjonen mer vanskelig å skjønne, og det er ikke enkelt å forklare bruken av dativ her:

Rösem (Vardal) 1524, 15:267:

Eks.: jegh haffver vpboret fyste penningh och syste och allom thevm som y kaup theyres
kom

Noe overraskende har vi dativformer i en del av det direkte objektet her. Jeg valgte å kategorisere dette tilfellet for ”annen bruk av dativ styrt av verb”, mest fordi de andre funksjonene i hvert fall ikke passet.

9.3.3.3 Dativ etter preposisjoner

Av i alt 160 preposisjonsfraser med forventede dativformer eller tvetydige former, fant jeg norrøne bøyningsformer i 56 (35 %) av tilfellene. Avviket er altså så stort som 65 %. Den følgende tabellen viser i hvor stor grad vi får dativformer etter de ulike preposisjonene i denne perioden:

Tabell 9.3.3. Grad av dativmarkering etter ulike preposisjoner.

Preposisjon	Antall klart markerte/tvetydige former	Antall delvis markerte former/bortfall av former
med/medh/met/meth/mit	20	23
i/j	14	20
a/pa/paa	9	13
fra/fraa/fro	5	29
fyrje/for/ffor/fore/ffore	4	8
af/aff	1	10
efter	1	0
vnder	1	1
wppa	1	0

Blant preposisjonene som alltid styrer dativ i norrønt, skiller *frá* seg ut. I hele 29 preposisjonsfraser med denne preposisjonen avviker formene fra norrønt, som i dette eksemplet:

Kraby (Østre Toten) 1517, 4:1073:

Eks.: fra **Bernwlf** oc hans **arwyng**e

Til og med flere faste uttrykk med denne preposisjonen mister sin markering:

Humblestad (Fluberg) 1519, 4:1077:

Eks.: fra **forne** och **nyge**

Holmen (Åsnes) 1509, 2:1031:

Eks.: fra **sig** ock **syne eruinghe**

At det refleksive pronomenet mister dativmarkering her er kanskje ikke overraskende, men den andre delen av paratagmet har heller ingen markering her.

Preposisjonen *af* styrer heller ikke mange dativformer i denne perioden. Denne preposisjonen styrer også alltid dativ i norrønt. Men i hele 10 tilfeller identifiserte jeg avvikende former etter denne preposisjonen, som i dette eksemplet:

Holmen (Åsnes) 1509, 2:1031:

Eks.: af **begge halfue**

Det er altså til sammen 104 preposisjonsfraser som inneholder avvikende former i denne perioden. Av disse 104 frasene er 17 delvis markerte, som i disse eksemplene:

Rösem (Vardal) 1524, 15:267:

Eks.: med fornemdhom **Ketell Laffransson**

Sivesin (Vestre Toten) 1505, 2:1024:

Eks.: for **hwere manne**

Eksemplene her er ulike. Det første tilfellet inneholder et underledd som er markert, mens i det andre tilfellet er overleddet markert. Der preposisjonsfrasene bare er delvis markerte i denne perioden, er det bare 2 hypotagmer som har et dativmarkert underledd. Av totalt 52 preposisjonsfraser som inneholder hypotagmer, er det 15 tilfeller der underleddet mangler dativmarkering.

Alle preposisjonsfraser som inneholder pronomen i dativposisjon mangler dativmarkering i denne perioden.

Når det gjelder egennavn i dativposisjon i preposisjonsfraser mangler 33 dativmarkering, mens bare elleve har dativformer eller tvetydige former. I disse eksemplene er formene henholdsvis umarkert og markert:

Skikkelstad (Vardal) 1504, 2:1021:

Eks.: i Vardalle

Grefsheim (Nes) 1500, 2:1012:

Eks.: i **Stasbergh**

Fellesnavn i dativposisjon i preposisjonsfraser er markert i 32 av 68 tilfeller.

31 av de 56 preposisjonsfrasene med markerte dativformer er faste formler som går igjen i mange av diplomene. Like interessant er det her at hele 53 av de 104 preposisjonsfrasene som har mistet markering, faktisk også er faste formler.

For en stor del har altså dativformene i preposisjonsfrasene falt helt bort i denne perioden, i hele 87 fraser.

9.3.3.4 Dativ i adverbial, tidsledd

I bare 2 av 12 (17 %) tilfeller har vi dativformer i denne funksjonen i denne perioden:

Farberg (Ringsaker) 1498, 21:676:

Eks.: for thetta breff som giortth var **dagh** ok ore som før seigier

Skikkelstad (Vardal) 1504, 2:1021:

Eks.: at arom epter gudz børd

I det første eksemplet, som er et formellignende uttrykk, er det bare den andre delen av paratagmet som er markert. Her er dativ markert i nøytrum singularis. Det andre eksemplet har dativmarkering i nøytrum pluralis.

9.3.4 Formene i de ulike ordklassene

9.3.4.1 Substantiv

9.3.4.1.1 Fellesnavn

Følgende tabell gir et inntrykk av i hvor stor grad fellesnavnene har bevart sine dativformer, eller har tvetydige former:

M/T = Markerte/Tvetydige former

A = Former som avviker fra norrønt

Formene i parentes er bestemte former.

Tabell 9.3.4. Grad av dativmarkering i fellesnavn.

Sterke former					
Maskulin		Feminin		Nøytrum	
Singularis					
M/T	A	M/T	A	M/T	A
10	11 (1)	8	1	8	13
Pluralis					
M/T	A	M/T	A	M/T	A
13	5 (1)	2		10	
Svake former					
Maskulin		Feminin		Nøytrum	
Singularis					
M/T	A	M/T	A	M/T	A
1	1	2	4	3	
Pluralis					
M/T	A	M/T	A	M/T	A
2	5		1		

Av totalt 100 undersøkte fellesnavn i dativposisjon har 59 (59 %) bøyingsformer tilnærmet lik norrøne. To av de umarkerte tilfellene er bestemte former, og begge disse er maskuliner.

Den ene er i singularis, mens den andre er i pluralis:

Grefsheim (Nes) 1500, 2:1012:

Eks.: i **sydherluthen**

Hammer (Stange) 1511, 2:1038:

Eks.: aff **myt fæderne**

Jeg fant for øvrig ingen eksempler på at dativ er bevart i bestemt form i fellesnavnene i diplomene fra denne perioden.

I singularis avviker 30 av 52 fellesnavn med norrøne dativformer. Det er interessant å se at hele 11 av 38 dativformer i pluralis ikke har bevart markeringen i denne perioden, slik som i disse eksemplene:

Holmen (Åsnes) 1509, 2:1031:

Eks.: **Alle men** som thette bref see eller høre læses helsæ wij eftherscrefnæ Torsthen
Ottherson Halsten Haraldson Jon Nielson sworne lagrettis men

Eks.: fra **sig** ock **syne eruinghe**

Som vi kan se av den foregående tabellen, er det de maskuline og nøytrale formene som avviker flest ganger.

Ellers skal man merke seg at mange av fellesnavnene inngår i faste uttrykk, og det er nok en viktig årsak til at vi har en så høy grad av dativmarkering i denne perioden.

9.3.4.1.2 Egennavn

I 14 av 60 (23 %) undersøkte tilfeller har egennavnene i dativposisjon markering i denne perioden. Nå skal det riktignok sies at 5 av disse 14 tilfellene er tvetydige former, slik som i disse eksemplene:

Skikkelstad (Vardal) 1504, 2:1021:

Eks.: a **Skikkelstad** (*stað* har ingen entydig dativform)

Kraby (Østre Toten) 1517, 4:1073:

Eks.: paa **Krageby** (*býr* har ingen ending i dativ)

2 av de markerte egennavnene er bestemte former i maskulin singularis:

Farberg (Ringsaker) 1498, 21:676:

Eks.: i holmz **bekkenom**

Eks.: i **nedhre** moossz **vtveghenum** (markering mangler i adjektivet)

Blant de avvikende formene er 5 av egennavnene bestemte former, slik som her:

Grefsheim (Nes) 1500, 2:1012:

Eks.: i **Gudbranzdalen**

Sivesin (Vestre Toten) 1505, 2:1024:

Eks.: pa **Enestrandhen**

De avvikende formene gjelder alle kjønn, men de fleste ordene er maskuliner. Nøytrale ord utgjør også en stor del av de avvikende formene.

9.3.4.2 Pronomen

Dativformene i pronomen er bevart i bare 1 av 7 tilfeller (14 %) i denne perioden.

Dativmarkeringen gjelder i 3. person singularis, hankjønn:

Hammer (Stange) 1511, 2:1038:

Eks.: tha vill jægh frælsa honom jæmgoth gozs

Blant de avvikende formene er det i 4 av tilfellene 1. person singularis som mangler dativmarkering, slik som her:

Frang (Stange) 1508, 3:1042:

Eks.: fra **mik** oc minom erwinghwm

De 2 siste avvikende formene gjelder det refleksive pronomenet:

Holmen (Åsnes) 1509, 2:1031:

Eks.: fra **sig** ock syne eruinghe

Rösem (Vardal) 1524, 15:267:

Eks.: fra **segh** och synom erfuinghom

9.3.4.3 Determinativer

Den følgende tabellen gir et inntrykk av i hvor stor grad determinativene har bevart dativmarkeringen i denne perioden:

M/T = Markerte/Tvetydige former

A = Former som avviker fra norrønt

Tabell 9.3.5. Grad av dativmarkering i determinativer.

Determinativer		
Demonstrativer	Possessiver	Kvantorer
M/T	M/T	M/T
65 % (15 av 23)	19 % (3 av 16)	44 % (14 av 32)

Demonstrativene har altså i 65 % av tilfellene klart markerte dativformer. I 11 av de 15 markerte formene er det ulike varianter av ordet *heim* som går igjen, slik som her:

Farberg (Ringsaker) 1498, 21:676:

Eks.: som theim badhum vel ath nøghdhe

Skikkelstad (Vardal) 1504, 2:1021:

Eks.: En ther a mot fengom mit thøm

De fire andre markerte formene er tre ulike varianter av *þy*, samt ordet *samme*:

Gran (Vardal) 1517, 8:493:

Eks.: efter thi

Humblestad (Fluberg) 1519, 4:1077:

Eks.: j samme handherbande

De åtte avvikende demonstrativene er i 6 av tilfellene ordet *þette*, som i dette eksemplet:

Kraby (Østre Toten) 1517, 4:1073:

Eks.: for **thette worth obene bref**

De to siste avvikene er to varianter av ordet *the*, som her:

Sivesin (Vestre Toten) 1505, 2:1024:

Eks.: meth **alle the lott** oc lwndwm

Bare tre av 16 (19 %) possessiver har bevart dativmarkeringen i denne perioden. Dette er i disse tilfellene:

Skikkelstad (Vardal) 1504, 2:1021:

Eks.: i varom skilmalom

Frang (Stange) 1508, 3:1042:

Eks.: fra **mik** oc minom erwinghwm

Röseem (Vardal) 1524, 15:267:

Eks.: fra **segh** och synom erfuinghom

I alle disse tilfellene har possessivene bevart dativformen foran markerte fellesnavn i pluralis. Riktignok er det fire eksempler på at dativformene forsvinner også i pluralis, slik som her:

Sivesin (Vestre Toten) 1505, 2:1024:

Eks.: fra **meg** oc **myne arwynghe**

Hammer (Stange) 1511, 2:1038:

Eks.: fraa **migh** och **myna ærffwinghe**

Til sammen mangler altså possessivene dativmarkering i 13 av tilfellene.

14 av 32 (44 %) kvantorer har bevart dativmarkering. De markerte kvantorene er 3 ord som går igjen i flere av diplomene, og som inngår i faste uttrykk:

Skikkelstad (Vardal) 1504, 2:1021:

Eks.: Ollom monnom thøm som thette breff se eller høyræ sender Gunnar Gudbrandson oc
Auden Gunnarson

Frang (Stange) 1508, 3:1042:

Eks.: ffore hwariwm monnwm

Farberg (Ringsaker) 1498, 21:676:

Eks.: som theim badhum vel ath nøghdhe

Riktignok opptrer de samme ordene også uten dativmarkering i 2 av de samme uttrykkene:

Holmen (Åsnes) 1509, 2:1031:

Eks.: **Alle men** som thette bref see eller høre læses helsæ wij eftherscrefne Torsthen
 Ottherson Halsten Haraldson Jon Nielson sworne lagrettis men

Sivesin (Vestre Toten) 1505, 2:1024:

Eks.: for **hwere manne**

Jeg fant også eksempler på den moderne formen av denne kvantoren:

Holmen (Åsnes) 1509, 2:1031:

Eks.: af **begge halfue**

Blant de formene som jeg har definert som avvik fra norrøne regler, fant jeg et par eksempler på faste uttrykk med denne kvantoren:

Gran (Vardal) 1517, 8:493:

Eks.: aff **eno haluo**

Humblestad (Fluberg) 1519, 4:1077:

Eks.: aff **eeno halfwo**

Som jeg har diskutert tidligere oppgaven (7.4.3), har jeg altså definert denne formen som bortfall av dativmarkering.

9.3.4.4 Adjektiv

Av i alt 37 undersøkte adjektiv som ut fra norrøne regler skulle ha hatt dativmarkering, er det bare 4 (11 %) som er markert i denne perioden:

Tabell 9.3.6. Grad av dativmarkering i adjektiv.

	Adjektiv		
	Sterke former	Svake former	Sum
Former med markert dativ	4 (13,8 %)	0 (0 %)	4 (10,8 %)
Former i alt	29	8	37

Som vi ser, er det bare fire av 29 sterke former som har dativmarkering, mens ingen av de åtte svake formene er markert.

2 av de 4 adjektivene som er markert finner man i et paratagme i denne formelaktige preposisjonsfrasen:

Skikkelstad (Vardal) 1504, 2:1021:

Eks.: fra forno oc nyo

Riktignok har dativformene i stor grad forsvunnet også i dette faste uttrykket:

Grefsheim (Nes) 1500, 2:1012:

Eks.: fraa forne och nye

De 2 siste adjektivene som har dativmarkering i denne perioden fungerer som underledd i disse uttrykkene:

Farberg (Ringsaker) 1498, 21:676:

Eks.: fra fornefnndhum eiliff tordhsson

Röseme (Vardal) 1524, 15:267:

Eks.: med fornemndhom Ketell Laffransson

Resten av adjektivene i denne perioden har ikke bevart dativmarkering.

10 Sammenligning av periodene og dialektområdene

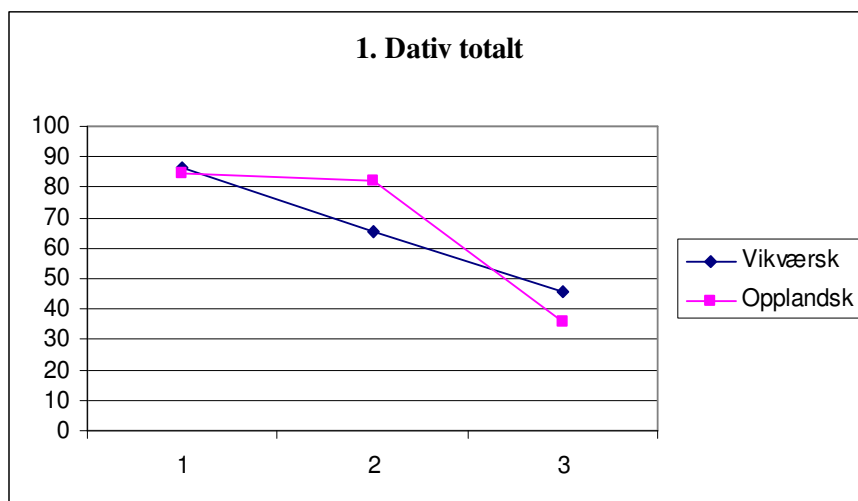
I dette kapitlet skal jeg ta for meg de ulike periodene jeg har undersøkt, og sammenligne dem med hverandre. Opplandsk og vikkværsk blir dessuten satt opp mot hverandre. Formålet med denne delen av framstillinga er å vurdere utviklingen av dativ samlet sett, og dessuten å se på om det er slik at dativformene holder seg bedre i opplandsk enn i vikkværsk.

10.1 Grad av bevarte dativformer totalt

Den følgende tabellen og diagrammet gir et inntrykk av hvordan dativ mister sin posisjon i de 3 ulike periodene i vikkværsk og opplandsk:

Tabell 10.1. Grad av bevarte dativformer totalt.

Periode	1400-24	1450-74	1500-24	Sum
Vikværsk				
Former med markert dativ	163 (86,7 %)	181 (65,6 %)	64 (44,1 %)	408 (67,0 %)
Former i alt	188	276	145	609
Opplandsk				
Former med markert dativ	247 (84,6 %)	155 (82,4 %)	69 (36,1 %)	471 (70,2 %)
Former i alt	292	188	191	671
Sum				
Former med markert dativ	410 (85,4 %)	336 (72,4 %)	133 (39,6 %)	879 (68,7 %)
Former i alt	480	464	336	1280

I dette diagrammet viser y-aksen hvor stor prosentandel av de undersøkte formene som har markerte dativformer eller tvetydige former. X-aksen indikerer de 3 ulike periodene kronologisk, der 1 tilsvarer 1400-1424, 2 tilsvarer 1450-1474 og 3 tilsvarer 1500-1524.

Ut fra dette diagrammet kan man si at dativ forsvinner gradvis fra det vikværske området. Det indikerer den jevne fallende kurven. I opplandsk derimot holder dativen seg mye bedre i periode 2, før vi får en dramatisk nedgang i periode 3. Det synes kanskje merkelig at diplomene fra det opplandske dialektområdet i perioden 1500-1524 ikke

inneholder flere dativformer enn i 36,1 % av de undersøkte formene. Spørsmålet er om det er noe ved tekstmaterialet som kan forklare dette. For det første har jeg et dårligere grunnlag for sammenligning i perioden 1500-1524, siden det er færre aktuelle tekster å undersøke. For det andre er noen av de undersøkte tekstene fra denne perioden ganske korte, og det er færre former å ta med i undersøkelsen. Det er vanskelig å gi noe klart svar på hvorfor det er såpass få dativformer i tekstene fra denne perioden. Ettersom opplandsk har bevart dativ lenger i talemålet enn vikkværsk, skal man kanskje ikke legge for mye vekt på tallene i den siste perioden. Likevel kan man i hvert fall slå fast at dativformene begynner å forsvinne tidligere i det vikkværske området enn i opplandsk.

10.2 Grad av bevarte dativformer i ulike funksjoner

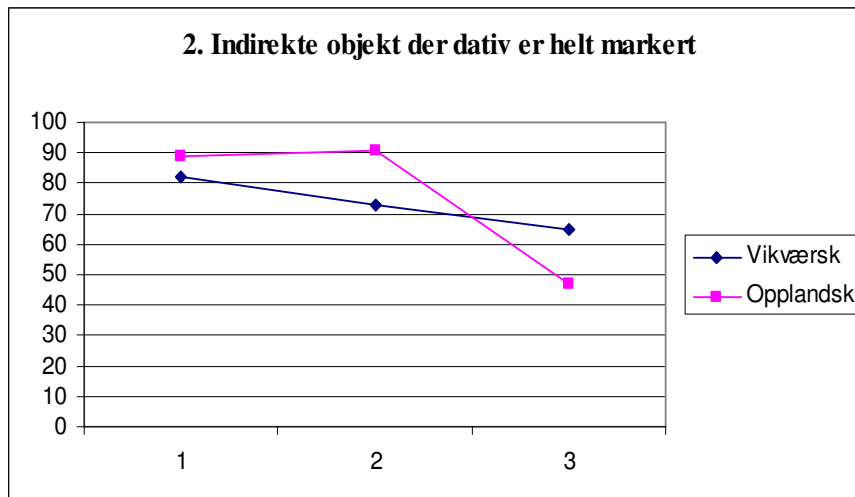
I de følgende kapitlene vil jeg se nærmere på hvordan dativformene er bevart i de ulike funksjonene.

10.2.1 Grad av bevarte dativformer i indirekte objekt

Utviklingen av dativ for det indirekte objektet kan illustreres gjennom følgende tabell og diagram:

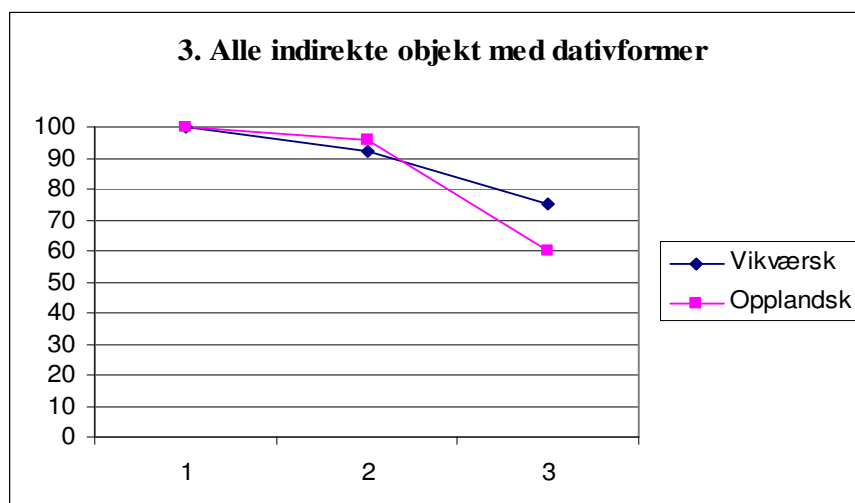
Tabell 10.2.1 Grad av bevarte dativformer i indirekte objekt.

Periode	1400-24	1450-74	1500-24	Sum
Vikkværsk				
Former med markert dativ	18 (81,8 %)	19 (73,1 %)	13 (65,0 %)	50 (73,5)
Former i alt	22	26	20	68
Opplandsk				
Former med markert dativ	24 (88,9 %)	21 (91,3 %)	7 (46,7)	52 (80,0 %)
Former i alt	27	23	15	65
Sum				
Former med markert dativ	42 (85,7 %)	40 (81,6 %)	20 (57,1 %)	102 (76,7 %)
Former i alt	49	49	35	133

Som vi ser, er dativformene i indirekte objekt bedre bevart i opplandsk enn i vikkværsk i periodene 1400-1424 og 1450-1474. I den siste perioden, 1500-1524, får vi derimot en markant nedgang i antall dativformer i det indirekte objektet i opplandsk. Vikværsk ser derimot ut til å gradvis miste dativformene i denne funksjonen. Det indikerer den jevne rette kurven.

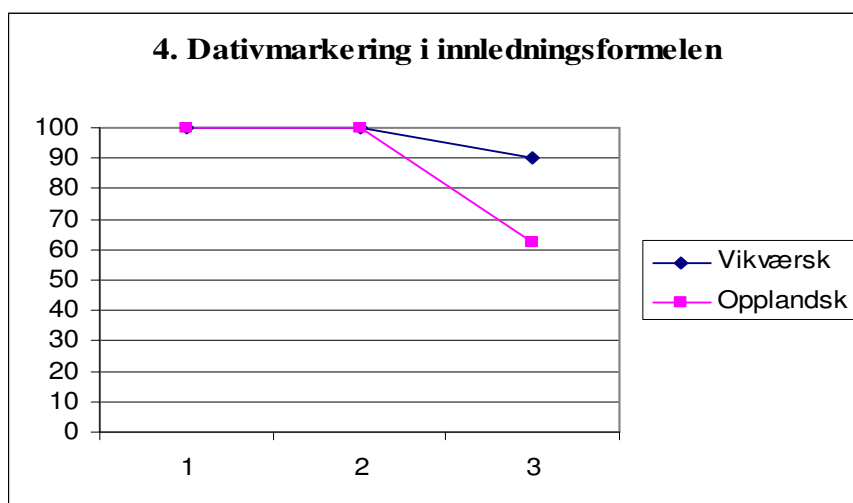
Dersom man ser nærmere på materialet og inkluderer de delvis markerte indirekte objektene, ser man i hvor stor grad dativformer er representert, men ikke nødvendigvis i alle ordene:

Som vi ser, er tendensen den samme. Riktignok ser vi at det er mer sjelden at dativformene faller helt bort i de indirekte objektene. Forskjellen mellom tabellene med helt

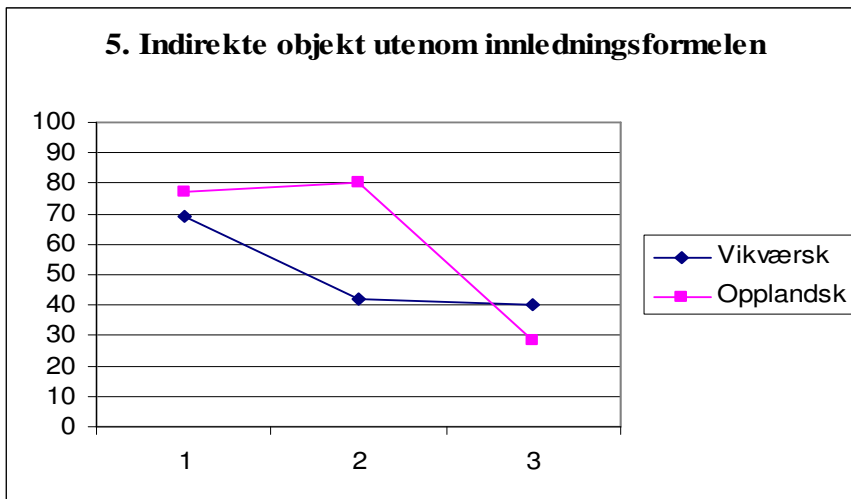
markert og delvis markert er interessant. Vi ser at selv om det blir mindre dativmarkering, kan dativ fungere som kasusmarkering helt fram til rundt 1500.

Jeg har tidligere vært inne på at innledningsformelen utgjør svært mange dativmarkeringer i de indirekte objektene. De følgende kurvene illustrerer i hvor stor grad det indirekte objektet i innledningsformelen har fullstendig dativmarkering:

I vikværsk, perioden 1400-1424, har ni av ni innledningsformler full dativmarkering. 14 av 14 innledningsformler har full dativmarkering i den samme perioden i opplandsk. I perioden 1450-1474, er alle de 14 innledningsformlene fra det vikværsk område markert. De 13 innledningsformlene i opplandsk fra den samme perioden, er også markert. I perioden 1500-1524 har vi altså avvik i innledningsformelen. Ni av ti innledningsformler fra det vikværsk område er markert, mens 5 av 8 innledningsformler i opplandsk har full dativmarkering. Man kan spørre seg hvorfor dativformene er så godt bevart i innledningsformelen. Det er nok slik at dette er en formel der dativformene har stivnet, siden formelen går igjen i svært mange diplomer i alle periodene.

Dersom man derimot ser på i hvor stor grad dativ er bevart i indirekte objekt når man ser bort fra de klare markeringene i innledningsformelen, gir følgende diagram et bilde på det:

Dativ bevares altså mye bedre i enn utenom den faste innledningsformelen. Ni av 13 indirekte objekt utenom innledningsformelen har dativmarkering i vikværsk, perioden 1400-1424. I den samme perioden er ti av 13 indirekte objekt i opplandsk markert. I perioden 1450-1474 har fem av 12 indirekte objekt fra det vikværsk område full dativmarkering, mens åtte av ti er markert i opplandsk. Fire av ti indirekte objekt utenom innledningsformelen er markert i vikværsk, perioden 1500-1524. I den samme perioden i de opplandske tekstene, er det bare to av syv indirekte objekt utenom denne formelen som har markering. Dersom man sammenligner diagram nr. 4 og nr. 5 og vurderer hva som avspeiler talemålet best, gir nok nr. 5 et mer riktig bilde.

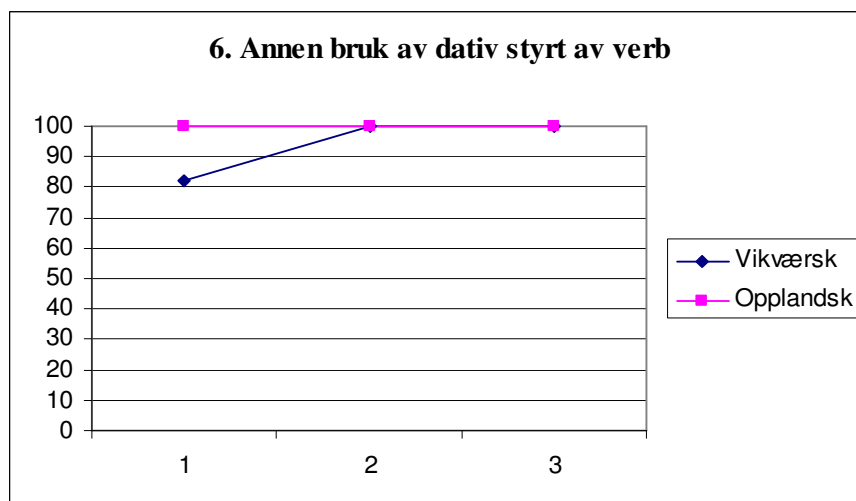
Egennavn utgjør ofte deler av de indirekte objektene, og på mange måter kan man si at den økende manglende markeringen av dativ i denne funksjonen er representert gjennom umarkerte egennavn. Utviklingen av dativmarkering i egennavn er omtalt i kapittel 10.6.2.

10.2.2 Grad av bevarte dativformer i annen bruk av dativ styrt av verb

Felles for denne funksjonen i alle periodene er at jeg ikke identifiserte spesielt mange tilfeller. Når grunnlaget blir såpass lite, er det vanskelig å gi noe godt bilde av i hvor stor grad dativformene er bevart i denne funksjonen. Likevel skal jeg her beskrive i hvor stor grad jeg fant markerte dativformer etter verb, uten at dativformene fungerte som indirekte objekt:

Tabell 10.2.2 Grad av bevarte dativformer i annen bruk av dativ styrt av verb.

Periode	1400-24	1450-74	1500-24	Sum
Vikværsk				
Former med markert dativ	9 (81,8 %)	3 (100 %)	2 (100 %)	14 (87,5 %)
Former i alt	11	3	2	16
Opplandsk				
Former med markert dativ	10 (100 %)	3 (100 %)	4 (100 %)	17 (100 %)
Former i alt	10	3	4	17
Sum				
Former med markert dativ	19 (90,5 %)	6 (100 %)	6 (100 %)	31 (94,0 %)
Former i alt	21	6	6	33

Som vi ser, er det bare to tilfeller der vi har et verb som etter norrøne regler skulle ha styrt dativ, men der vi altså har avvikende former. Begge tilfellene er forresten delvis markerte, og er styrt av verbet *fylgja*. Disse avvikene fant jeg i perioden 1400-1424 i vikværsk:

Thufn 1405, 5:442:

Eks.: skal fylgia sydræ gardenom

Eks.: skal fylgia Sundby oc bæim addræ jordom

I begge tilfellene er det adjektivet som mangler markering. I det andre tilfellet er egennavnet *Sundby*, som er den første delen av paratagmet, tvetydig, og er altså ikke regnet som noe avvik.

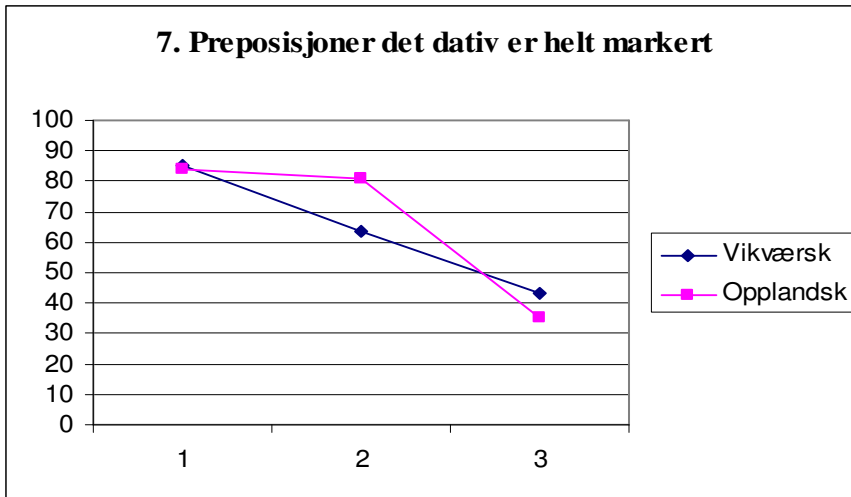
De verbene som jeg kunne registrere styre dativformer i disse diplomene, er: *fylgja* (følge), *halda* (holde), *býta* (bytte), *hlýða* (lyde, høre på), *stefna* (stevne), *þykkja* (synes) og *nægja* (være tilstrekkelig). Nå skal det nevnes at mange av verbene er deler av faste formler som inneholder dativformer, og det er i mindre grad tilfeller av varierende bruk av disse verbene. Høy bruk av dativ kan da skyldes mer eller mindre stivnet bruk liksom i de indirekte objektene i innledningsformelen.

10.2.3 Grad av bevarte dativformer etter preposisjoner

Den preposisjonelle konteksten er den som opptrer hyppigst i tekstutvalget, og den gir sånn sett et svært godt grunnlag for å sammenligne resultatene fra de ulike periodene med hverandre:

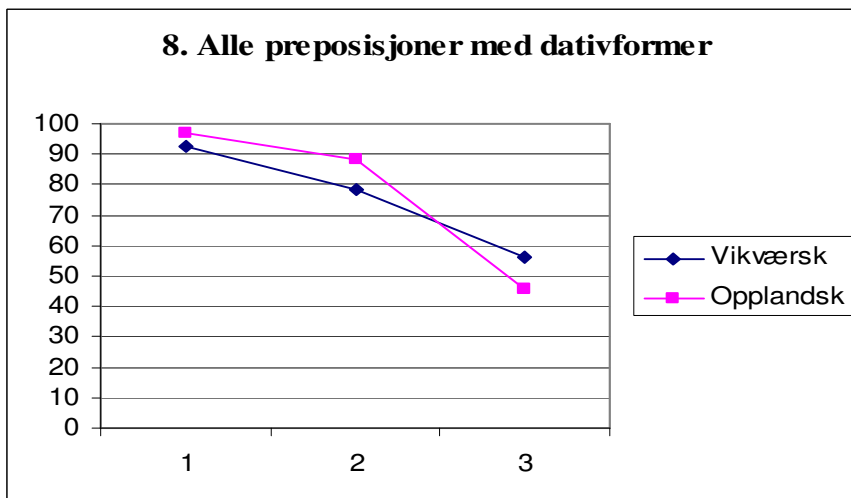
Tabell 10.2.3 Grad av bevarte dativformer etter preposisjoner.

Periode	1400-24	1450-74	1500-24	Sum
Vikværsk				
Former med markert dativ	116 (85,2 %)	147 (63,6 %)	47 (43,5 %)	310 (65,3 %)
Former i alt	136	231	108	475
Opplandsk				
Former med markert dativ	207 (83,8 %)	119 (81,0 %)	56 (35,0 %)	382 (69,0 %)
Former i alt	247	147	160	554
Sum				
Former med markert dativ	323 (84,3 %)	266 (70,4 %)	103 (38,4 %)	692 (67,2 %)
Former i alt	383	378	268	1029

Kurvene som skildrer utviklingen av dativformer i den preposisjonelle konteksten, ligner på de allerede omtalte kurvene, bortsett fra de som illustrerer annen bruk av dativ styrt av verb. Kurvene viser at dativformene forsvinner tidligere i vikværsk enn i opplandsk i den preposisjonelle konteksten. På en annen side får vi en markant nedgang i antall dativformer i opplandsk i perioden 1500-1524.

Dersom man inkluderer de delvis markerte preposisjonsfrasene, ser man i hvor stor grad dativformer er markert, men ikke nødvendigvis i alle ordene:

Også disse kurvene utvikler seg på samme måte. I vikværsk faller dativen bort gradvis, mens det i stor grad blir færre dativformener i opplandsk i 1500-1524.

I den videre gjennomgangen vil jeg ta for meg preposisjonene *í* og *með*, og se på i hvor stor grad de styrer dativformer i dette materialet. Grunnen til at jeg velger nettopp disse preposisjonene, er at de ut fra frekvens opptrer hyppigst i tekstutvalget, og sånn sett utgjør det beste sammenligningsgrunnlaget. Grunnen til at jeg ikke velger flere preposisjoner her, er at jeg må avgrense denne delen av undersøkelsen slik at dette ikke blir altfor omfattende.

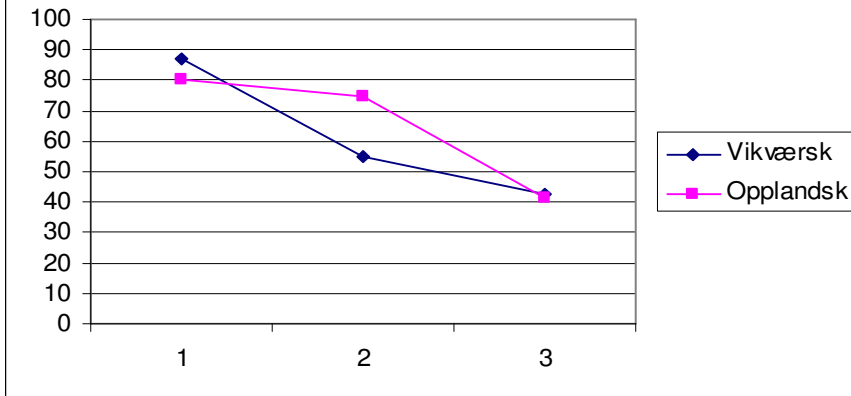
10.2.3.1 Grad av bevarte dativformer etter preposisjonen *í*

Den følgende tabellen og kurven gir et inntrykk av i hvor stor grad dativformene er bevart etter denne preposisjonen:

Tabell 10.2.3.1. Grad av bevarte dativformer etter preposisjonen *í*.

Periode	1400-24	1450-74	1500-24	Sum
Vikværsk				
Former med markert dativ	34 (87,2 %)	43 (55,1 %)	14 (42,4 %)	91 (60,7 %)
Former i alt	39	78	33	150
Opplandsk				
Former med markert dativ	61 (80,3 %)	38 (74,5 %)	14 (41,2 %)	113 (70,2 %)
Former i alt	76	51	34	161
Sum				
Former med markert dativ	95 (82,6 %)	81 (62,8 %)	28 (41,8 %)	204 (65,6 %)
Former i alt	115	129	67	311

9. Markering av dativ etter preposisjonen "i"

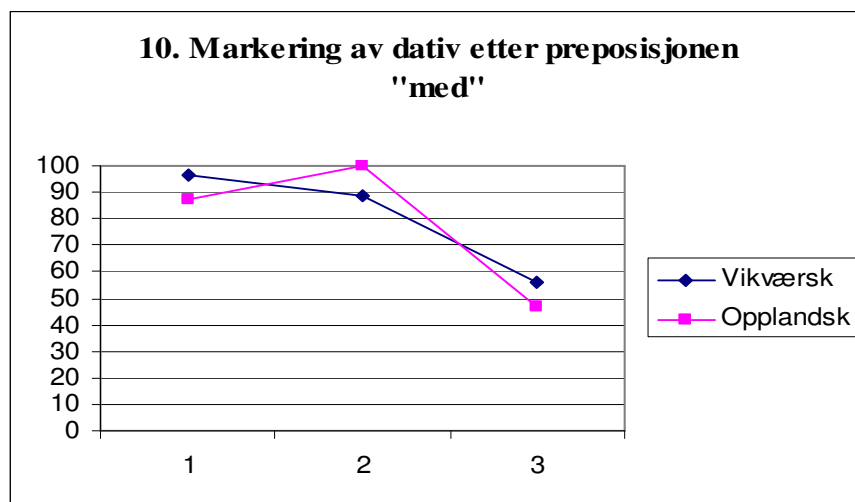
Som vi ser, har vi noen færre dativformer etter denne preposisjonen enn det som er gjennomsnittet for alle preposisjoner i vikværsk 1450-1474. Ellers er graden av markerte dativformer stort sett ganske lik. Jeg har selvsagt ikke inkludert preposisjonsfraser med bevegelse til stedet, der man forventer akkusativ etter norrøne regler.

10.2.3.2 Grad av bevarte dativformer etter preposisjonen *með*

I det følgende kapittel skal jeg ta for meg preposisjonen *með*, og i hvilken grad dativformene er markert etter denne preposisjonen:

Tabell 10.2.3.2 Grad av bevarte dativformer etter preposisjonen *með*.

Periode	1400-24	1450-74	1500-24	Sum
Vikværsk				
Former med markert dativ	25 (96,2 %)	31 (88,6 %)	14 (56,0 %)	70 (81,4 %)
Former i alt	26	35	25	86
Opplandsk				
Former med markert dativ	35 (87,5 %)	19 (100 %)	20 (46,5 %)	74 (72,5 %)
Former i alt	40	19	43	102
Sum				
Former med markert dativ	60 (90,1 %)	50 (92,6 %)	34 (50,0 %)	144 (76,6 %)
Former i alt	66	54	68	188

Preposisjonen *með* styrer dativformer i flere preposisjonsfraser enn preposisjonen *í* i både vikværsk og opplandsk. Dette gjelder spesielt for periodene 1400-1424 og 1450-1474. I opplandsk kunne jeg forresten ikke finne noen preposisjonsfraser som ikke hadde dativformer etter *með* i de undersøkte tekstene fra 1450-1474. Hvorfor det er flere dativformer etter

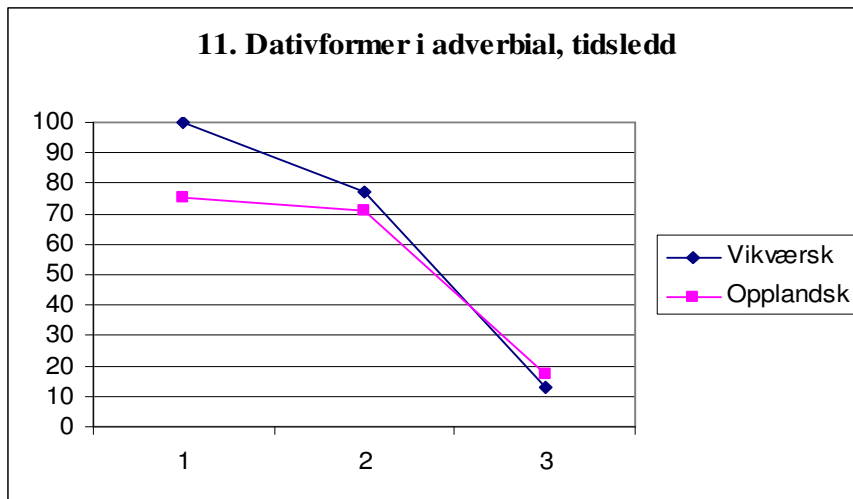
preposisjonen *með* enn *í*, kan kanskje ha noe å gjøre med at *með* som regel styrte dativ i norrønt. Når det gjelder preposisjonen *í*, kunne den styre både akkusativ og dativ, avhengig om det er bevegelse til stedet eller ikke. Muligens har den spesielle bruksmåten i norrønt ført til usikkerhet.

10.2.4 Grad av bevarte dativformer i adverbial, tidsledd

I denne funksjonen har jeg et lite sammenligningsgrunnlag, og det er ikke enkelt å gi noe godt bilde av hvordan dativ har utviklet seg. Likevel skal jeg her sette resultatene opp mot hverandre:

Tabell 10.2.4 Grad av bevarte dativformer i adverbial, tidsledd.

Periode	1400-24	1450-74	1500-24	Sum
Vikværsk				
Former med markert dativ	4 (100 %)	10 (77,0 %)	2 (13,0 %)	16 (50,0 %)
Former i alt	4	13	15	32
Opplandsk				
Former med markert dativ	6 (75,0 %)	10 (71,0 %)	2 (17,0 %)	18 (52,9 %)
Former i alt	8	14	12	34
Sum				
Former med markert dativ	10 (83,3 %)	20 (74,1 %)	4 (14,8 %)	34 (51,5 %)
Former i alt	12	27	27	66

Selv om jeg identifiserte denne funksjonen i ganske få tilfeller, er det likevel klart at dativformene ikke blir brukt i særlig stor grad i perioden 1500-1525. Dette gjelder i både vikkværsk og opplandsk.

10.2.5 Oppsummering av dativbruken i ulike funksjoner

Av de fire bruksområdene jeg har tatt for meg, viser undersøkelsen min at dativ holder seg sterkest etter verb, både i setninger med indirekte objekt og annen bruk av dativ styrt av verb. Riktignok spørs det om resultatet gir et riktig bilde, siden jeg fant veldig få former som man skulle forvente ble styrt av verb utenom indirekte objekt. I tillegg er mange av de indirekte objektene deler av faste formler, der dativformene er bevart i mye større grad. Når en tar hensyn til dette, blir det nok mer riktig å si at dativ holder seg best etter preposisjoner, jfr. diagram 7 og 8. I den adverbiale funksjonen forsvinner dativformene i perioden 1500-1524, etter at de ble identifisert i stor grad i 1400-1424 og 1450-1474. Sånn sett holder ikke dativformene seg i særlig stor grad i tidsledd.

Når det gjelder forholdet mellom vikkværsk og opplandsk, kan man med sikkerhet si at dativformene forsvinner tidligere i vikkværsk enn i opplandsk. Men materialet mitt viser at vi har en markant nedgang i antall dativformer i opplandsk i perioden 1500-1524. Både i indirekte objekt og etter preposisjoner har vi flere dativformer i opplandsk enn i vikkværsk i perioden 1450-1474, men dette snur seg dramatisk i tekstene fra 1500-1524. Resultatet er sånn sett overraskende, når man vet at dativ har holdt seg sterkere i innlandsstrøk enn ved kysten. Dette kan, slik jeg var inne på i kapittel 10.1, ha noe med tekstmaterialet å gjøre. Dessuten identifiserte jeg veldig få substantiv i bestemt form i de opplandske tekstene fra

1500-1524, og det er jo nettopp der opplandsk har bevart dativ i moderne språk. Muligens har dette noe å si for den markante nedgangen i antall dativformer i denne perioden.

10.3 Grad av bevarte dativformer i de ulike ordklassene

I de følgende kapitlene skal jeg se nærmere på i hvor stor grad dativformer er bevart i de ulike ordklassene.

10.3.1 Grad av bevarte dativformer i substantiv

På samme måte som jeg har skildret hvordan dativformer bevares ut i fra funksjon, skal jeg i de påfølgende kapitlene se på hvordan dativformene holder seg i de ulike ordklassene.

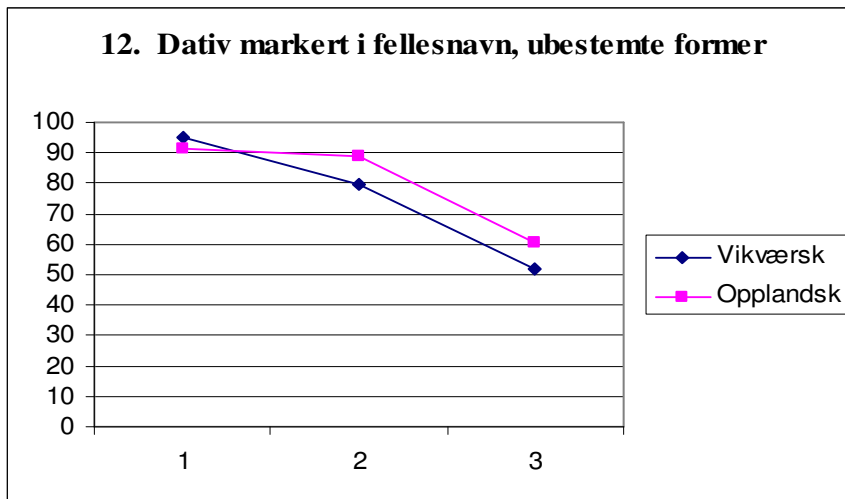
Når det gjelder substantiv, har jeg altså behandlet fellesnavn og egnnavn for seg.

10.3.1.1 Grad av bevarte dativformer i fellesnavn

I hvor stor grad de ubestemte formene har dativmarkering, uavhengig av sterk/svak form, kjønn og tall kan illustreres ved hjelp av følgende tabell og kurve:

Tabell 10.3.1. Grad av bevarte dativformer i fellesnavn, ubestemte former.

Periode	1400-24	1450-74	1500-24	Sum
Vikværsk				
Former med markert dativ	82 (95,3 %)	110 (79,7 %)	40 (53,3 %)	232 (77,6 %)
Former i alt	86	138	75	299
Opplandsk				
Former med markert dativ	139 (91,4 %)	87 (88,8 %)	59 (60,2 %)	285 (81,9 %)
Former i alt	152	98	98	348
Sum				
Former med markert dativ	221 (92,9 %)	197 (83,5 %)	99 (57,2 %)	517 (79,9 %)
Former i alt	238	236	173	647

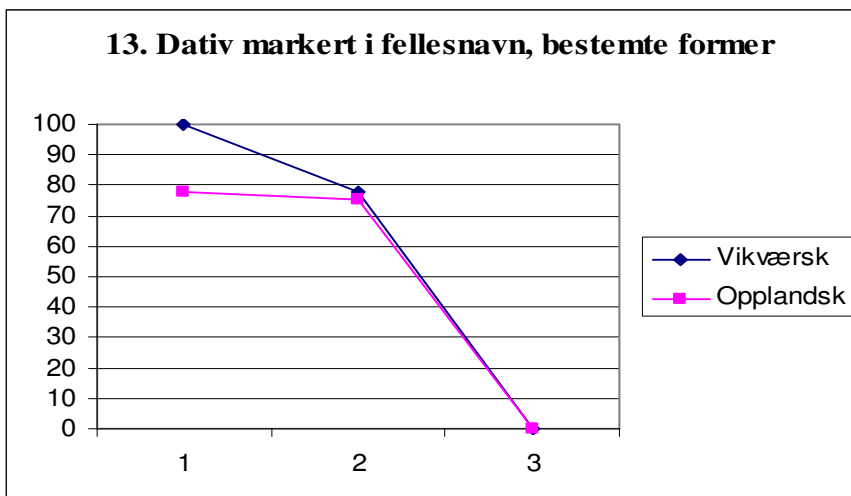

Slik jeg var inne på i omtalen av de enkelte periodene, er det flest maskuline og nøytrale ubestemte former av fellesnavn som ikke har bevart dativformene. Som oftest er det sterke former i singularis som ikke har bevart dativ.

Når det gjelder bestemte former, så identifiserte jeg for få slike til at den følgende kurven gir noe godt representativt bilde av utviklingen av dativmarkering i bestemte former:

Tabell 10.3.2 Grad av bevarte dativformer i fellesnavn, bestemte former.

Periode	1400-24	1450-74	1500-24	Sum
Vikværsk				
Former med markert dativ	7 (100 %)	14 (77,8 %)	0 (0 %)	21 (77,8 %)
Former i alt	7	18	2	27
Opplandsk				
Former med markert dativ	14 (77,8 %)	3 (75 %)	0 (0 %)	17 (70,8 %)
Former i alt	18	4	2	24
Sum				
Former med markert dativ	21 (84,0 %)	17 (77,3 %)	0 (0 %)	38 (74,5 %)
Former i alt	25	22	4	51

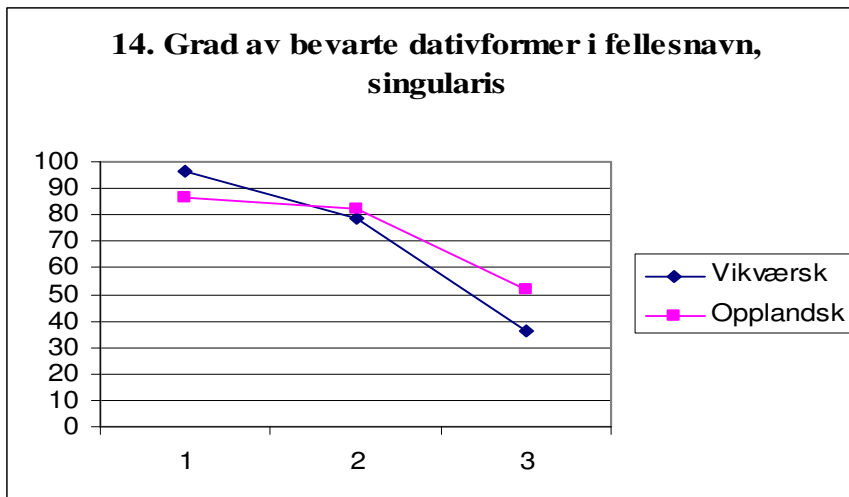

I perioden 1500-1524 fant jeg både i vikværsk og opplandsk til sammen bare fire bestemte former, og ingen av disse hadde dativmarkering. Blant annet derfor får vi en markant nedgang slik som kurven ovenfor viser. De registrerte avvikene blant de bestemte formene er ofte sterke maskuliner i singularis.

Når det gjelder tall, gir de følgende tabellene og kurvene et godt inntrykk av hvor man finner de fleste avvikene i fellesnavn:

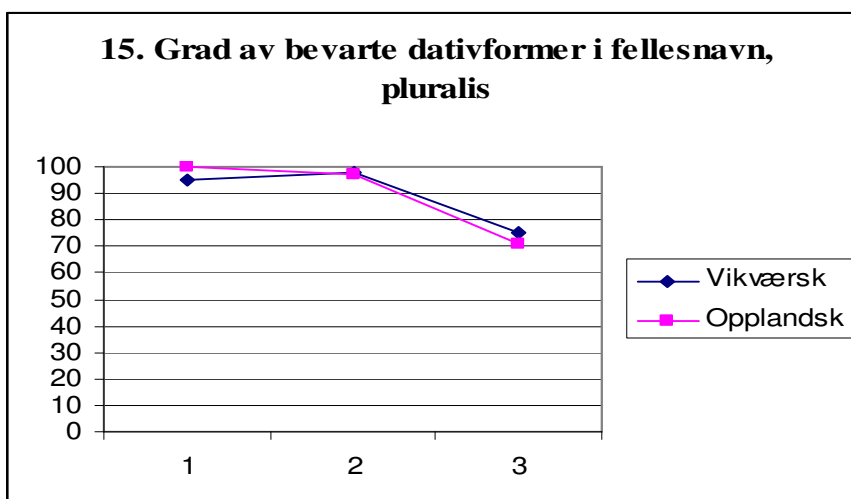
Tabell 10.3.3 Grad av bevarte dativformer i fellesnavn, singularis.

Periode	1400-24	1450-74	1500-24	Sum
Vikværsk				
Former med markert dativ	53 (96,4 %)	77 (78,6 %)	17 (36,2 %)	147 (73,5 %)
Former i alt	55	98	47	200
Opplandsk				
Former med markert dativ	111 (86,7 %)	51 (82,3 %)	32 (51,6 %)	194 (77,0 %)
Former i alt	128	62	62	252
Sum				
Former med markert dativ	164 (89,6 %)	128 (80,0 %)	49 (45,0 %)	341 (75,4 %)
Former i alt	183	160	109	452

Tabell 10.3.4 Grad av bevarte dativformer i fellesnavn, pluralis.

Periode	1400-24	1450-74	1500-24	Sum
Vikværsk				
Former med markert dativ	36 (94,7 %)	47 (97,9 %)	23 (76,7 %)	106 (91,4 %)
Former i alt	38	48	30	116
Opplandsk				
Former med markert dativ	42 (100 %)	39 (97,5 %)	27 (71,1 %)	108 (90,0 %)
Former i alt	42	40	38	120
Sum				
Former med markert dativ	78 (97,5 %)	86 (97,7 %)	50 (73,5 %)	214 (90,7 %)
Former i alt	80	88	68	236

Som vi ser, holder dativformene seg sterkere i flertall enn i entall. Riktignok er det en nedgang i antall dativformer i pluralis i perioden 1500-1524. Den viktigste årsaken til at dativ holder seg sterkere i flertall enn i entall, er nok at dativ har ensartet endelse -um i alle kjønn og alle stammetyper. I entall derimot, er dativ markert med forskjellige endelser.

Når det gjelder kjønn, gir følgende tabeller et inntrykk av hvor dativformene holder seg best i entall:

Tabell 10.3.5 Grad av bevarte dativformer i fellesnavn i entall, maskulin.

Periode	1400-24	1450-74	1500-24	Sum
Vikværsk				
Former med markert dativ	26 (100 %)	31 (79,5 %)	4 (28,6 %)	61 (77,2 %)
Former i alt	26	39	14	79
Opplandsk				
Former med markert dativ	37 (78,7 %)	17 (77,3 %)	11 (47,8 %)	65 (70,7 %)
Former i alt	47	22	23	92
Sum				
Former med markert dativ	63 (86,3 %)	48 (78,7 %)	15 (40,5 %)	126 (73,7 %)
Former i alt	73	61	37	171

Tabell 10.3.6 Grad av bevarte dativformer i fellesnavn i entall, feminin.

Periode	1400-24	1450-74	1500-24	Sum
Vikværsk				
Former med markert dativ	10 (100 %)	22 (84,6 %)	6 (75 %)	38 (86,4 %)
Former i alt	10	26	8	44
Opplandsk				
Former med markert dativ	47 (90,4 %)	19 (95,0 %)	10 (66,7 %)	76 (87,4 %)
Former i alt	52	20	15	87
Sum				
Former med markert dativ	57 (91,9 %)	41 (89,1 %)	16 (69,6 %)	114 (87,0 %)
Former i alt	62	46	23	131

Tabell 10.3.7 Grad av bevarte dativformer i fellesnavn i entall, nøytrum.

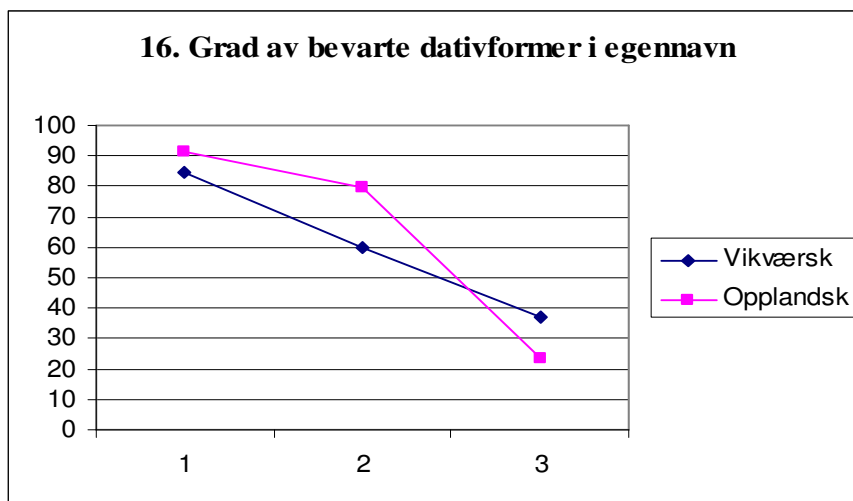
Periode	1400-24	1450-74	1500-24	Sum
Vikværsk				
Former med markert dativ	17 (89,5 %)	28 (75,7 %)	7 (28,0 %)	52 (64,2 %)
Former i alt	19	37	25	81
Opplandsk				
Former med markert dativ	27 (93,1 %)	15 (75,0 %)	11 (45,8 %)	53 (72,6 %)
Former i alt	29	20	24	73
Sum				
Former med markert dativ	44 (91,7 %)	43 (75,4 %)	18 (36,7 %)	105 (68,2 %)
Former i alt	48	57	49	154

Tabellen viser at jeg fant flest avvik blant de nøytrale fellesnavnene. Likevel er det interessant å se at dativformene i nøytrale fellesnavn holder seg noe bedre i opplandsk enn i vikværsk. De maskuline fellesnavnene mister dativmarkeringen lettere enn de feminine fellesnavnene. Nå

skal det riktignok sies at mange av de feminine substantivene var tvetydige former, som var regnet sammen med de markerte formene.

10.3.1.2 Grad av bevarte dativformer i egennavn

Representasjonen av dativmarkeringer i egennavn viser at markeringene forsvinner gradvis fra det vikkværske området, mens vi får en markant nedgang i antall dativformer i perioden 1500-1524 i opplandsk:

Svært mange av de avvikende formene blant egennavnene er, som jeg tidligere har vært inne på, sterke maskuliner i singularis.

10.3.2 Grad av bevarte dativformer i pronomen

Når det gjelder pronomen, er det kanskje noe intetsigende å gjøre greie for i hvor stor grad dativ er markert i alle pronomen under ett, siden mange pronomen svært tidlig mister markering, tvetydige former opptrer, og ganske få pronomen er identifisert. Dativformen til det refleksive pronomenet opptrer for eksempel bare en gang i alle disse tekstene:

Streysnes 1470, 11:225:

Eks.: fraa seer oc sinom erwinghum

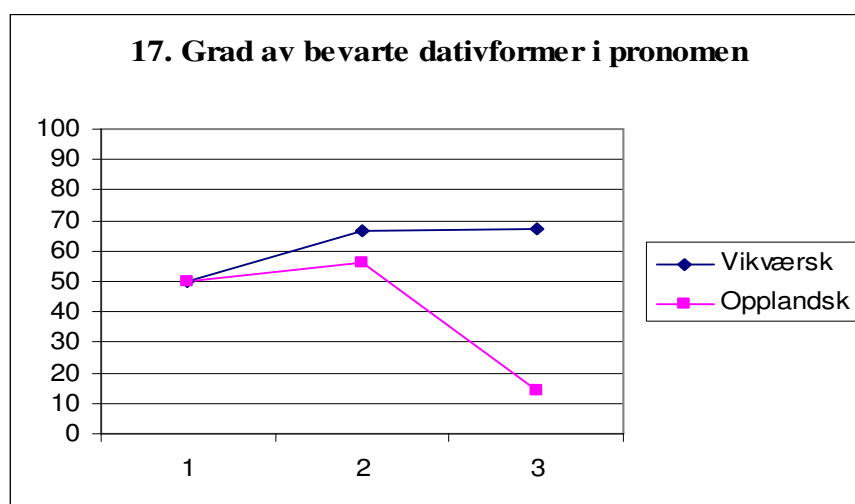
I alle andre tilfeller har akkusativsformen erstattet dativformen.

Den tvetydige formen i 1. person pluralis er regnet sammen med former som ikke karakteriseres som avvik, og er derfor med på å påvirke inntrykket av at mange former har dativmarkering:

Tønsberg 1465, 3:867:

Eks.: firir oss

Dette er faktorer som gjør at den følgende kurven, som skildrer graden av dativformer og tvetydige former, ikke kan legges for mye vekt på:

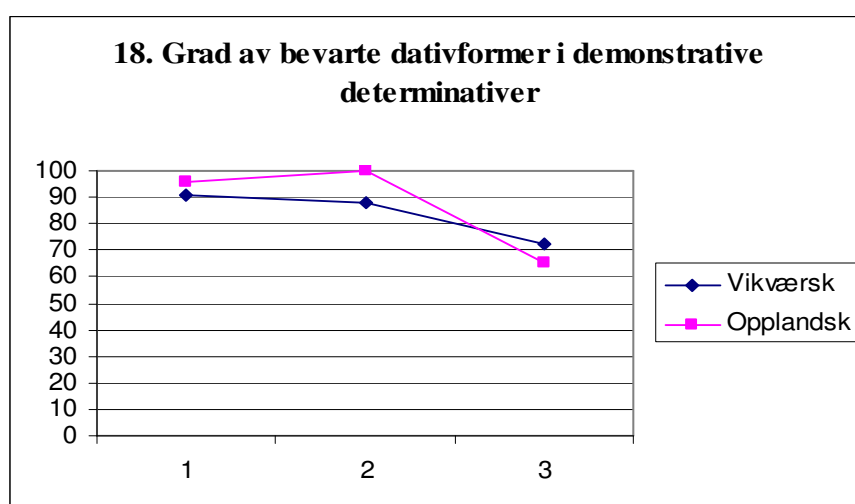
Diagrammet viser 50 % markering av dativformer eller tvetydige former i både vikværsk og opplandsk i perioden 1400-1424. Tre av seks former i vikværsk er markert, mens fire av åtte former har markering i de opplandske tekstene. I perioden 1450-1474 har fire av seks former dativmarkering i de vikværske tekstene, mens fem av ni former har markering i opplandsk. I den siste undersøkte perioden har seks av ni pronomer dativmarkering i vikværsk, mens bare en av syv former er markert i de opplandske tekstene. Slik jeg var inne på i gjennomgangen av de ulike periodene, er det det refleksive pronomer og pronomer i 2. person singularis, som gjennomgående ikke har bevart dativmarkeringen. De best bevarte dativformene blant pronomer er formene i 3. person singularis, både hankjønn og hunkjønn.

10.3.3 Grad av bevarte dativformer i determinativer

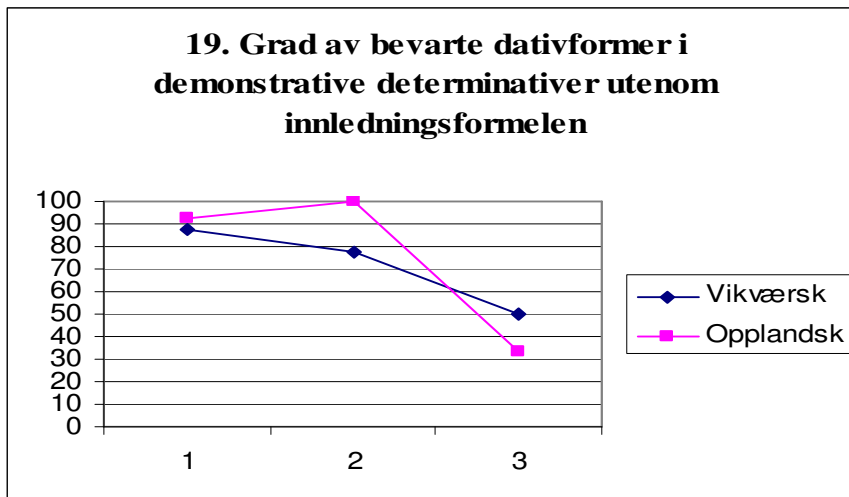
Jeg har altså delt determinativene i demonstrativer, possessiver og kvantorer. I de følgende kapitlene skal jeg ta for meg graden av dativmarkering i determinativene:

10.3.3.1 Grad av bevarte dativformer i demonstrativer

Graden av dativmarkering blant demonstrativene er forholdsvis høy i forhold til de andre ordklassene. Mye av årsaken til den høye graden av dativmarkering er at ordet *peim* går igjen i den formellignende innledninga i svært mange diplomer. Jeg fant faktisk ingen eksempler på at den demonstrative determinativen er umarkert i denne formelen.

Dersom man ser bort fra innledningsformelen og studerer de demonstrativene man så har, viser graden av dativmarkering noe annet:

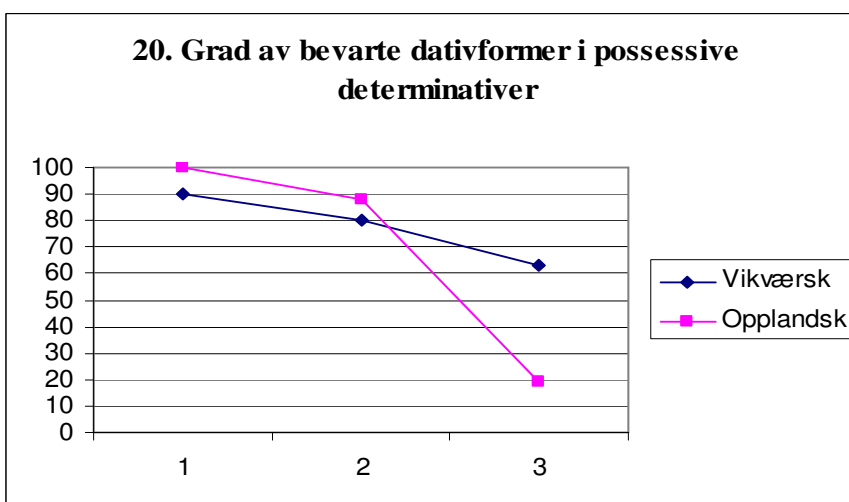
De demonstrative determinativene utenom innledningsformelen er altså ikke i veldig stor grad markert i perioden 1500-1524. Ellers ser vi at disse i stor grad har dativmarkering i periodene 1400-1424 og 1450-1474. Avvikene som jeg identifiserte i begge områdene i perioden 1500-1524, er uttrykk av denne typen som går igjen:

Kraby (Østre Toten) 1517, 4:1073:

Eks.: for **thette worth obene bref**

10.3.3.2 Grad av bevarte dativformer i possessiver

Når det gjelder de possessive determinativene, er dativ markert i rimelig stor grad, spesielt i periodene 1400-1424 og 1450-1474:

Som vi ser, er det en markant nedgang i antall dativformer i opplandsk i perioden 1500-1524. Interessant nok, er dativ både markert og umarkert i faste uttrykk i denne perioden:

Frang (Stange) 1508, 3:1042:

Eks.: fra **mik** oc **minom erwinghwm**

Sivesin (Vestre Toten) 1505, 2:1024:

Eks.: fra **meg** oc **myne arwyng**e

I vikkværsk ser vi igjen at dativformene forsvinner gradvis. Det indikerer den jevne rette kurven.

Jeg kunne ikke se noe spesielt system i hvilke former som har mistet dativ. Avvikene gjelder både i singularis og pluralis. De fleste possessivene som har mistet dativmarkering, står foran umarkerte maskuline og nøytrale fellesnavn.

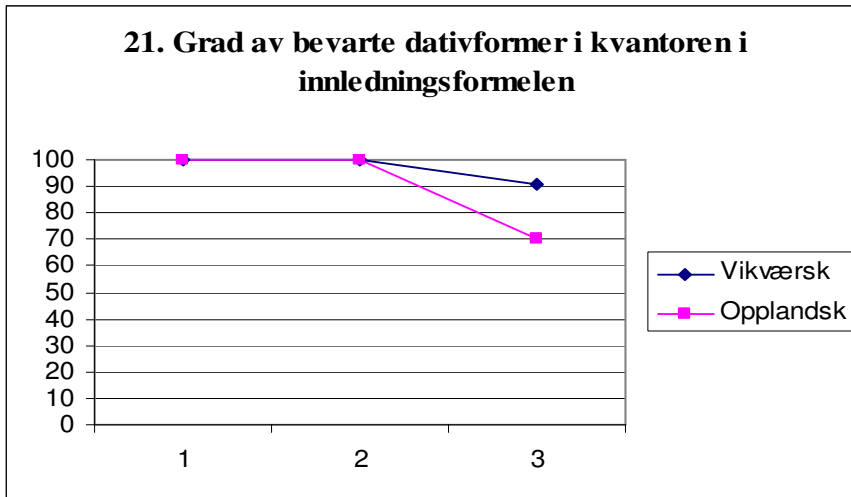
10.3.3.3 Grad av bevarte dativformer i kvantorer

Kvantorene har bevart dativ i rimelig stor grad i disse tekstene. Mye skyldes nok at det første ordet i innledningsformelen er en kvantor:

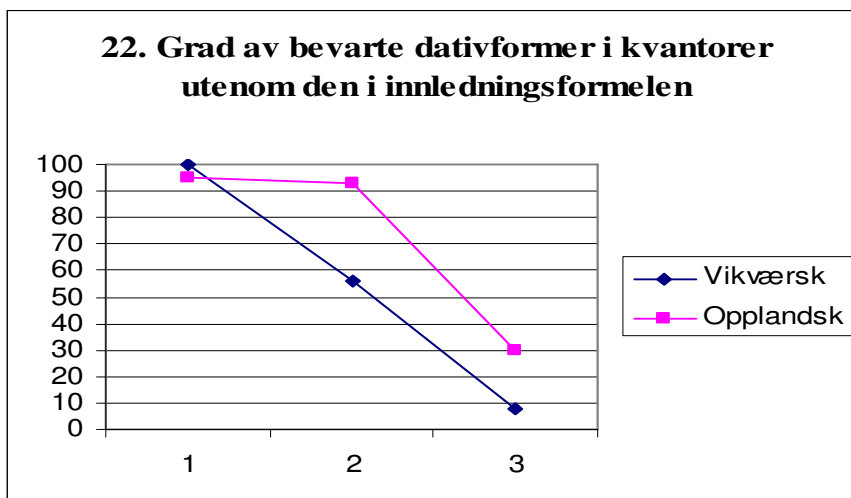
Skikkelstad (Vardal) 1504, 2:1021:

Eks.: **Ollom monnom thøm** som thette breff se eller høyræ sender Gunnar Gudbrandson oc Auden Gunnarson

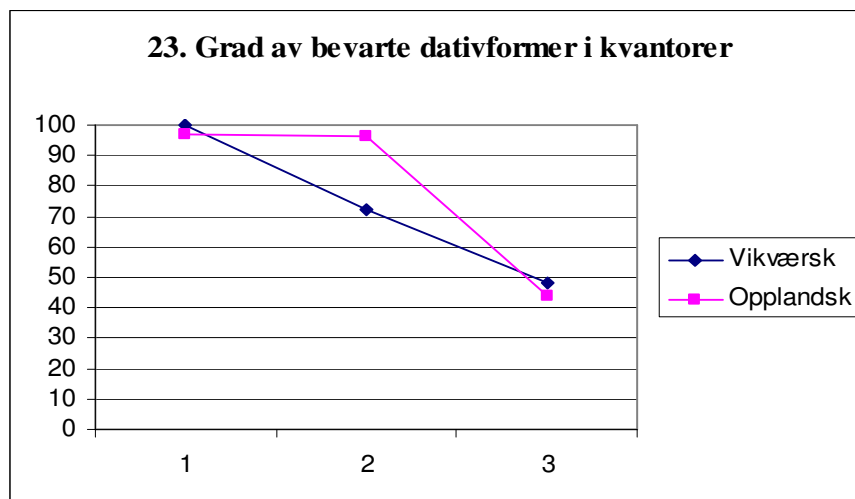
Dersom man kun tar for seg innledningsformelen, gir følgende kurve et bilde av i hvor stor grad kvantoren her er markert:

Kurvene viser at kvantoren holder seg godt i den faste innledningsformelen. Dersom man studerer kvantorene utenom denne formelen, vil man se at graden av dativmarkering er mye mindre, spesielt i perioden 1500-1524:

Samlet sett for alle kvantorer kan dativmarkeringen illustreres ved hjelp av følgende kurve:

Vi har sett mønsteret i disse kurvene før. De vitner om at dativmarkeringene i kvantorene forsvinner tidligere i vikværsk enn i opplandsk. Samtidig får vi en markant nedgang i antall dativformer i opplandsk i perioden 1500-1524. I vikværsk kan man si at dativformene i kvantorene forsvinner gradvis. Flere av de avvikende formene i både vikværsk og opplandsk i perioden 1500-1524 er moderne former:

Gautestad 1521, 1:1057:

Eks.: met **flere danne men**

Holmen (Åsnes) 1509, 2:1031:

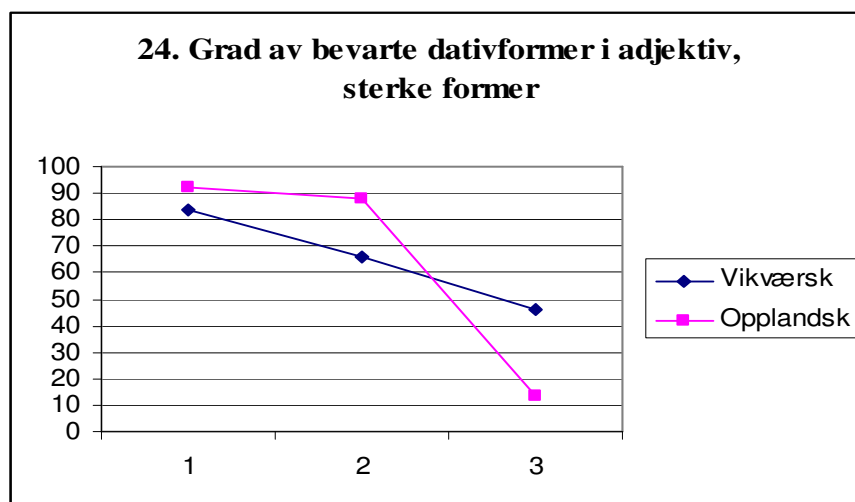
Eks.: af **begge halfue**

10.3.4 Grad av bevarte dativformer i adjektiv

Ifølge Grøtvedt (1970:165) holdt kausbøyningen ved adjektiv på å forsvinne relativt tidlig i mellomnorsk, og han hevder at dette kan ha sammenheng med konguensbøyningen i forhold til substantiv, eller sammenblanding med svak adjektivbøyning. At adjektiv mister dativmarkering tidlig, stemmer godt overens med mine observasjoner. Slik det framgår av de følgende tabellene og diagrammene, er det de svake formene på vokal som mister dativmarkering først:

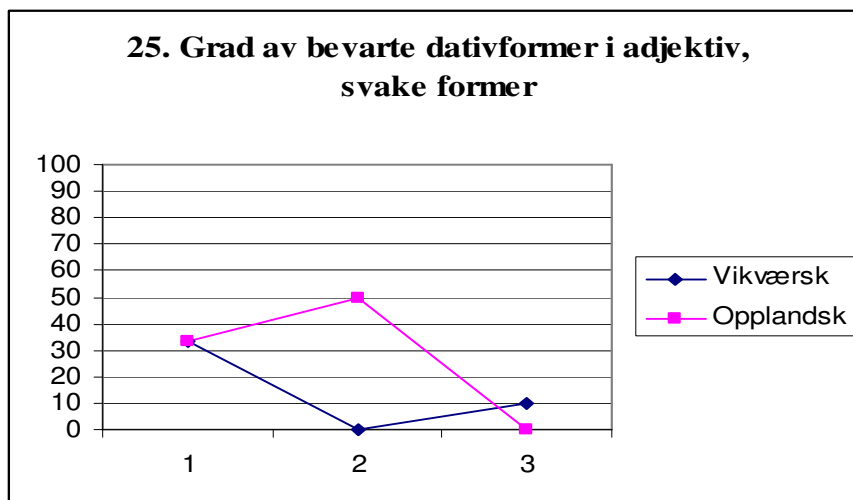
Tabell 10.3.8 Grad av bevarte dativformer i adjektiv, sterke former.

Periode	1400-24	1450-74	1500-24	Sum
Vikværsk				
Former med markert dativ	21 (84,0 %)	27 (66,0 %)	12 (46,2 %)	60 (65,2 %)
Former i alt	25	41	26	92
Opplandsk				
Former med markert dativ	47 (92,2 %)	29 (87,9 %)	4 (13,8 %)	80 (70,8 %)
Former i alt	51	33	29	113
Sum				
Former med markert dativ	68 (89,5 %)	56 (75,7 %)	16 (29,1 %)	140 (68,3 %)
Former i alt	76	74	55	205

Tabell 10.3.9 Grad av bevarte dativformer i adjektiv, svake former.

Periode	1400-24	1450-74	1500-24	Sum
Vikværsk				
Former med markert dativ	2 (33,3 %)	0 (0 %)	1 (10,0 %)	3 (15,0 %)
Former i alt	6	14	10	20
Opplandsk				
Former med markert dativ	4 (33,3 %)	4 (50,0 %)	0 (0 %)	8 (28,6 %)
Former i alt	12	8	8	28
Sum				
Former med markert dativ	6 (33,3 %)	4 (18,2 %)	1 (5,6 %)	11 (19,0 %)
Former i alt	18	22	18	58

De sterke adjektivformene bevarer altså dativ mye bedre enn de svake adjektivformene. De svake formene som ikke har bevart dativ, har i mange tilfeller blitt utsatt for vokalreduksjon. Dativformene forsvinner forttere fra det vikværske området, men i perioden 1500-1524 får vi en markant nedgang i antall dativformer i opplandsk.

10.3.5 Oppsummering av dativbruken i ulike ordklasser

Dersom man sammenligner de ulike ordklassene, ser man at dativ holder seg best i flertallsformer i fellesnavn. Dativformene er i ganske stor grad bevart også i entall. Jeg kan ikke konkludere hvorvidt dativ holder seg best i bestemt eller ubestemt form. Til det har jeg nok identifisert for få bestemte former i perioden 1500-1524. Dativformene holder seg godt i determinativene, men mange faste formler med stivnede dativformer påvirker nok inntrykket om at dativ er markert i så stor grad. De possessive determinativene skiller seg likevel ut med svært høy grad av dativmarkering. Det refleksive pronomenet og pronomenet i 2. person singularis har nesten ikke bevart dativmarkeringene i disse tekstene, mens både hankjønn- og hunkjønnformen i 3. person singularis er gjennomgående markert. Av de ulike ordklassene forsvinner dativmarkeringene tidligst fra adjektiv, og i svært stor grad i svake former som ender på trykksvak vokal.

11 Sammendrag av undersøkelsen

I denne undersøkelsen har jeg tatt for meg i hvor stor grad dativ er bevart i et utvalg bondebrev fra den mellomnorske språkperioden. Jeg har undersøkt tekster fra tre ulike perioder; 1400-1424, 1450-1474 og 1500-1524. Tekstene er fra det vikkværske og det opplandske dialektområdet. Formålet med undersøkelsen har vært å gi et bilde av i hvilke funksjoner, hvilke ordklasser og hvilke former dativ holder seg best, samtidig som jeg har forsøkt å sammenligne de to dialektområdene.

Undersøkelsen viser at dativ trolig holder seg best etter preposisjoner. Slik kan jeg konkludere, siden jeg fant dativformer i den preposisjonelle konteksten i 51 % av alle de undersøkte preposisjonsfrasene i perioden 1500-1524. Egentlig fant jeg en høyere prosentandel av dativformer etter verb, både som indirekte objekt og annen bruk av dativ styrt av verb. Men faste formler, der stivnede dativformer er bevart, er med på å øke prosentandelen av dativformer. Når det gjelder dativformer i tidsledd, fant jeg flere slike i periodene 1400-1424 og 1450-1474. Riktignok er dette former som inngår i den formelaktige avslutningen i flere av diplomene. I perioden 1500-1524 har mange av disse dativformene forsvunnet.

Undersøkelsen viser at dativ holder seg meget godt i fellesnavn, både i ubestemte og bestemte former. Likevel har vi en gradvis nedgang i antall markerte ubestemte former. Jeg fant veldig få bestemte former fra perioden 1500-1524, og ingen av disse formene hadde dativmarkering. Dativ holder seg mye bedre i flertall enn i entall, og hovedårsaken til det er nok at dativ har entydig endelse -um i alle kjønn og alle stammetyper. Nøytrale fellesnavn i

entall mister dativformene lettest, mens feminine fellesnavn har høyest grad av dativmarkering. Riktignok er mange av de feminine fellesnavnene tvetydige former uten ensartet dativmarkering. Egennavnene mister dativmarkeringen gradvis gjennom de tre undersøkte periodene. 88,1 % av alle egennavn i dativposisjon er markert i perioden 1400-1424, mens 30,2 % har markering i perioden 1500-1524. Det refleksive pronomenet og pronomenet i 2. person entall har bortsett fra to tilfeller med dativmarkering i det refleksive pronomenet ikke bevart dativ i disse tekstene. Jeg identifiserte ingen eksempler med pronomenet i 1. person entall. De pronomene som har dativmarkering, er gjennomgående i 3. person entall, både hankjønn og hunkjønn. Blant determinativene fant jeg gradvis færre dativformer utover i de tre periodene, men determinativene har likevel en ganske høy grad av dativmarkering totalt sett. Riktignok inngår flere demonstrativer, possessiver og kvantorer i noen faste stivnede formler, der dativ ofte er markert. Når det gjelder adjektiv, får vi en gradvis nedgang i antall dativformer. De sterke adjektivformene har i mye større grad bevart dativ enn de svake formene, som ender på trykksvak vokal.

Før jeg tok fatt på undersøkelsen, hadde jeg forventet å finne flere dativformer i opplandsk enn i vikkværsk, men dette gjorde jeg altså ikke. Riktignok fant jeg en høyere grad av dativmarkering i opplandsk i perioden 1450-1474, og sånn sett kan jeg konkludere med at dativ forsvinner tidligere i vikkværsk enn i opplandsk. Jeg har vært inne på at det kan være forhold med tekstmaterialet fra det opplandske området i perioden 1500-1524 som gjør at vi får en markant nedgang i antall dativformer her.

Hvorfor dativformene etterhvert forsvinner i den mellomnorske språkperioden, er nok et sammensatt fenomen. Blant annet Skrzypek (2005:109) har pekt på at både språklige indre og ytre faktorer har innvirkning på kasussystemets bortfall. Som indre faktorer, peker hun på at lydendringer har ført til vokalreduksjon av dativendelser, og at språket etter hvert har utviklet en fastere ordstilling. Blant de ytre faktorene nevner hun påvirkning fra både tysk og latin. Selv om denne forklaringsmodellen gjelder svensk, kan den nok i høyeste grad brukes også om oppløsningen av kasussystemet i mellomnorsk.

Det har vært interessant å studere hvordan dativmarkeringene gradvis forsvinner utover i den mellomnorske perioden. Jeg håper at denne undersøkelsen kan være et bidrag til den kunnskapen som allerede fins om morfologi i denne perioden. Ut fra denne undersøkelsen kan man ikke konkludere med at dativ holder seg bedre i bestemte former enn i ubestemte former i substantiv, slik som tidligere forskning er inne på. Riktignok identifiserte jeg mange færre bestemte former enn ubestemte former i dette materialet, og det har nok innflytelse på at prosentandelen av dativformer i bestemt form er lavere enn i ubestemt form. Det som

imidlertid stemmer med tidligere forskning, er at dativformene i substantiv holder seg mye bedre i flertall enn i entall. Blant formene i entall fant jeg flest avvik blant nøytrale fellesnavn. Dette samsvarer ikke med Mørcks sammenfatning av tidligere forskning, som er inne på at de nøytrale substantivene i entall faktisk bevarte dativformene lengst (2005:1131-1132). At pronomenet i 2. person, samt det refleksive pronomenet, mister sine dativformer tidlig, samsvarer med Egil Pettersens undersøkelser av vest-norske tekster fra den mellomnorske perioden (Pettersen 1991:515). Høy grad av dativmarkering i possessive determinativer, er noe som min undersøkelse har til felles med en undersøkelse av svenske tekster fra den samme perioden (Skrzypek 2005:118). Når det gjelder den funksjonelle bruken av dativ, viser undersøkelsen at dativ holder seg best etter preposisjoner. Dette resultatet er i tråd med forskning som fins om dialekter som har dativ i talemålet i dag (Skjekkeland 1997:153). Slik jeg var inne på i kapittel 1.1, hevder Knudsen (1967(1):9) at det ikke er sikkert at de geografiske grensene for dativområdene i middelalderen faller sammen med nåtidens. Denne undersøkelsen er for såvidt i tråd med denne teorien, uten at det er mulig å si noe helt sikkert om hvor grensene for dativområdene gikk. Likevel kan man konkludere med at dativformene ser ut til å forsvinne tidligere i vikkværsk enn i opplandsk, og at dette er en gradvis prosess.

LITTERATURLISTE

Almenningen, Olaf et al. 1981: *Språk og samfunn gjennom tusen år*, Universitetsforlaget, Oslo.

Borg, Arve 1974: "Opplandsmål" Ola Skogstad (red.): *Språkarv og språkbruk på indre Austlandet*, Det Norske Samlaget, Oslo.

Falk, H. & Torp, A.: *Dansk-norskens syntax i historisk framstilling*, Aschehoug, Kristiania.

Grønvik, Audhild Margrete 1978: Dativ i mellomnorske diplom fra 1395-1400. En sammenligning med klassisk gammelnorsk, Hovedfagsoppgave, Universitetet i Oslo.

Grøtvedt, Per Nyqvist 1970: *Skrift og tale i mellomnorske diplomer fra Folden-området 1350-1450 - bind 2*, Universitetsforlaget, Oslo.

Hamre, Lars 1972: *Innføring i diplomatikk*, Universitetsforlaget, Oslo.

Hanssen, Eskil et al. 1975: *Norrøn grammatikk*, Universitetsforlaget, Oslo.

Haugen, Odd Einar 1998: *Grunnbok i norrønt språk*, Gyldendal, Oslo.

Helleland, B. & Papazian 1981: *Norsk talemål. NRK Skoleradioen*, NRK, Oslo.

Hovland, Jan Ragnar 2005: *Literacy i norsk seinmellomalder*, Novus, Oslo.

Hægstad, Marius 1899 (1993): "Upphavet til det norske folkemaal." E. H. Jahr & O. Lorentz (red.): *Historisk Språkvitenskap/Historical Linguistics*. Novus, Oslo. 82-96. (*Syn og Segn* 1899, 257-271).

Indrebø, Gustav 1951: *Norsk Målsoga*, A. S John Griegs Boktrykkeri, Bergen.

Knudsen, Trygve 1967: *Kasuslære – bind 2*, Universitetsforlaget, Oslo. (1)

- Knudsen, Trygve 1967: *Skriftradisjon og litteraturmål*, Universitetsforlaget, Oslo. (2)
- Kolsrud, Sigurd 1974: *Nynorsken i sine målføre*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Larsen, Amund B. 1897 (1993): "Antegnelser om substantivbøiningen i middelnorsk." E. H. Jahr & O. Lorentz (red.): *Historisk Språkvitenskap/Historical Linguistics*. Novus, Oslo. 59-68 (*Arkiv for nordisk filologi* 1897, 244-53).
- Mørck, Endre 1980: Passiv i mellomnorske diplom, Hovedfagsoppgave, Universitetet i Oslo.
- Mørck, Endre 2005: "Morphological developments from Old Nordic to Early Modern Nordic: Inflexion and word formation" Oskar Bandle et al. (red): *The Nordic Languages: an international handbook of the history of the North Germanic languages – vol. 2*. Walter de Gruyter, Berlin - New York.
- Nygaard, Marius 1905: *Norrøn Syntax*, Aschehoug, Kristiania.
- Næshagen, Ferdinand Linthoe u.å: Kjeldeskriftavdelingens samlinger [Internett].
Tilgjengelig fra:
<http://www.arkivverket.no/arkivverket/publikasjoner/nett/handbok-ra/samlinger/kjelde.html>
[lest 13.10.06]
- Pettersen, Egil 1975: *Språkbrytning i Vest-Norge 1450-1550 – bind 1*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Pettersen, Egil 1991: *Språkbrytning i Vest-Norge 1450-1550 – bind 2*, Alma Mater, Bergen.
- Rindal, Magnus 1981: "Brev fra opplanda før 1350: skrivemiljø og språkform", *Nordisk institutts skriftserie 9*, Novus, Oslo.
- Rindal, Magnus 1997: "Norske brev frå mellomalderen" (kronikk i Aftenposten 9. November).
- Skjekkeland, Martin 1997: *Dei norske dialektane*, Høyskoleforlaget, Kristiansand S.

Skrzypek, Dominika 2005: *The Decline of Nominal Inflection in Old Swedish. The Loss of Dative Case*, Nordlund 26, Lund.

Sprauten, Knut 1997: "Diplomatarium Norvegicum – et nasjonalt prosjekt": *Diplomatarium Norvegicum 1847-1997*, Riksarkivet, Oslo.

Spurkland, Terje 1996: *Innføring i norrønt språk*, Universitetsforlaget, Oslo.

Venås, Kjell 1990: *Den fyrste morgonblånen – Tekster på norsk fra dansketida*, Novus, Oslo.

Øverby, Joleik 1974: "Målføra på indre Austlandet" Ola Skogstad (red.): *Språkarv og språkbruk på indre Austlandet*, Det Norske Samlaget, Oslo.

Vedlegg til dativformene

1. periode - Vikværsk 1400-1424

I Inndeling av materialet på formelt grunnlag

Dativmarkeringer i henhold til norrøne regler

Noen av tekstutdragene kan ha flere ledd som står i ulike kasus. Derfor har jeg i den følgende tabellen understreket hvilket ledd som står i dativ, dersom det finnes andre ledd i det aktuelle utdraget som ikke står i dativ. Deler av paratagmer som ikke er relevant i eksemplet, står i parentes.

Klart markerte dativformer
Sande 1400, 4:705: <ul style="list-style-type: none">- æftir þy- Ollum monnum þœym- i Sanda kyrkivgarde- moder þæyrra hafdv sælt <u>ader næmfðvm</u> <u>Rodghyri</u> <u>Lodenssyni</u> mærkabool- i Draflastadv- med allvm lvtv (ok lvnncøendvm)- med (allvm lvtv ok) lvnncøendvm- fyrir hvarivm manne- æftir þy- a dæghi (ok are sem fyr sæghir)- a (dæghi ok) are sem fyr sæghir
Foss bro 1402, 1:581: <ul style="list-style-type: none">- j fyrnempdom- Ollum monnum þeim- i Sandinne- or fyrnempdom- mæder vægenom- efter þui- mæder fullum eidstafwm- firi gudhi- or grindaledhino- j eidhe sinom
Tønsberg 1403, 4:732: <ul style="list-style-type: none">- mæd allo þy gozse- Ollum monnum þæim- j Tunsbergi- þow hældo <u>hondum</u> saman- mæder þy skilordæ- j louso (ok fasto)- j (louso ok) fasto- firir hvarium manne- mæder ollum luthum (ok lunnindum)- mæder (ollum luthum ok) lunnindum

- fra forno (ok nyiu)
- fra (forno ok) nyiu
- j Gudmundarudi
- j Wikenne
- Jon fylgia thessom jordum
- med ollum lunnindum
- wndan þeim (ok þeira ærfwingium)
- wndan (þeim ok) þeira ærfwingium
- war dægi (ok are fore sæghir)
- war (dægi ok) are fore sæghir

Thufn 1405, 5:442:

- firir hwarium manne
- a daghi
- Ollum monnum þeim
- j Tunsbærge
- j yttrælutanom
- heldo hondom saman
- mæder (þui skilorde oc) handærbande
- mæder þui skilorde (oc handærbande)
- a (daghi oc) are
- a daghi (oc are)
- aa huariu are

Aulin 1406, 1:607:

- fore hueriom manne hannom (oc hans arfuingom)
- fore (hueriom manne hannom oc) hans arfuingom
- medh luttom (oc lundinnom)
- medh (luttom oc) lundinnom
- allom godom mannom
- tha skal Andresæ først til kops standæ hannom (oc hans arfuingie) om theræ kaupæ om their vilia (igjen et usammenhengende dativledd; Andresæ+hanom oc hans arfuingie)

Hærland 1409, 1:622:

- Ollum monnum þæm
- a Hæralande
- j midgardenom
- j Lagardale
- a Uesfollenne
- medar þi skilorde
- heldo handom
- þaugh lofuade Gunnare frialssan
- firir huariom manne
- firir fyr nemdom garde
- j bakkunum
- a fynemdom garde

Tønsberg 1410, 11:117:

- j prestagardenom
- j vskiftom pennyngom
- aa Nesom
- i Lensbergi
- j Loftrudhi
- a Bergum

Svarvstad 1413, 8:250:

- hafde selth Glødere fyrnemdom haluar merkar booll
- j kirkivgardenom
- Ollum monnom þæm
- þeir heldo handhom saman
- mædar þi skilordhe
- j Ingialsstathom
- j odrum peninghom
- mædar lutom (oc lunnendhom)
- mædar (lutom oc) lunnendhom
- firir huarium manne
- eptir þi
- sem þem væl at nódhe badhom (usammenhengende dativledd)
- vndhan (Aslak oc Groo oc) þeira erfuingium
- firir (oos oc) flero godo folke

Tønsberg 1414, 2:633:

- j Twnsbergi
- med þesso mino opno brefue
- firir hwarium manne
- epter þy
- med mino
- j Pæders garde
- j Tunsberge

Rosso 1415, 8:255:

- Ollum monnom þæim
- j Branzrode
- af Amonde (her regner jeg *Amonde* lik norr. dat. *Ámundi*, og ikke lik norr. dat. *Ámunda* med redusert endingsvokal, siden jeg ikke fant noen eksempler i teksten på vokalreduksjon)
- af andro
- þaug heldo handom saman
- med þy skilorde
- þil Amunde och hans æruingom
- a Vestfallono (her skulle man ha forventet *foldinni* utifra norrøne regler, så det kan være et forsøk på å markere dativ)
- fran (sik oc) sinom æruingom

Tønsberg 1415, 2:637:

- a Fosnesi
- med þesso mino opno brefue
- a Romerikæ
- firi hueriom manne
- med allom lutum (oc lunnyndum)
- med (allom lutum oc) lunnyndum
- fra forno (oc nyghio)
- fra (forno oc) nyghio
- eftir þy
- j Berghe
- med mino
- j Tunsberge
- med mino
- er hia waro þessare minne widergango

- fra (seg oc) sinom arfwingiom
- Haathveit 1429, 1:723:**
- Ollum monnum þom
- a Hapuetum
- æptir Erike
- Eynar Biornsun hafde fengit Erike syni sinom
- han sculdhe sætia dættrum sinum swa mykit fasta godz
- heldo þau þa handom saman
- firir huorium manne
- var degi (oc aare) som fyr segher
- var (degi oc) aare som fyr segher

Klart markerte dativformer, men med tvetydige ledd

- Sande 1400, 4:705:**
- af annare halvo (*halvo* er tvetydig)
- Tønsberg 1403, 4:732:**
- j øfra lothanum (*øfra* er tvetydig)
- a xiiijda are (*xiiijda* er tvetydig)
- Gunnar borgade adernæmpdum herra Jone sit goz (*herra* er tvetydig)
- Tønsberg 1410, 11:117:**
- med sira Biorne (*sira* er tvetydig)
- Svarvstad 1413, 8:250:**
- j fyrnemdre sonk (etter alt å dømme en skrivefeil her for ordet *sokn*, som er hunkjønn uten egen dativform)
- Tønsberg 1415, 2:637:**
- a vii are (*vii* er tvetydig)

Tvetydige former

- Sande 1400, 4:705:**
- a Væstfold (ingen dativmarkering i norrønt)
- med gvds nad
- i Bothna sokn
- fyrir Mariv mæsson
- Foss bro 1402, 1:581:**
- efter krossmesso
- Tønsberg 1403, 4:732:**
- mæder gudz nadh
- Thufn 1405, 5:442:**
- j Rodo sokn
- mæder guds naad
- j Borgæsyslo (sv. fem. med –u i alle oblike kasus)
- firi Haluards messo
- fylgia Sundby (oc þæim addræ jordom) (*byr* har ingen ending i dat.)
- Hærland 1409, 1:622:**
- firir Marie messo (sv. fem. med –u i alle oblike kasus)
- mith vilium ydar kunnith gera (*ydar* er tvetydig)
- j samma eighu (sv. fem. med –u i alle oblike kasus)
- Svarvstad 1413, 8:250:**

- vndhan (Aslak oc) Groo (oc þeira erfuingium) (sv. fem. med –u i alle oblike kasus)
- firir oos (oc flero godo folke) (*oss* er tvetydig)

Tønsberg 1414, 2:633:

- j Pæders kirkiu sokn
- med gudz nadh

Tønsberg 1415, 2:637:

- j Skedzsmo sokn (st. fem. uten egen dativform)
- med gudz nad (st. fem. uten egen dativform)
- a sancte Mathes messo (sv. fem. med –u i alle oblike kasus)

Haathveit 1429, 1:723:

- meder gudz nadh
- æptir Pals messo
- j lausa fee (her er både *lausa* og fee *tvetydig*)
- j þeira luth (*luth* er tvetydig)
- meder bæggias þeira samþykt (st. fem. uten markering i dat. og akk.)

Avvik fra norrøne regler

I følgende tabeller, med eksempler på delvis markerte dativformer, er ordene i de leddene der dativ faktisk er markert, understreket.

Delvis markerte dativformer

Sande 1400, 4:705:

- a xi are (tallord uten bøyingsending)

Thufn 1405, 5:442:

- skal fylgia sydræ gardenom (ingen markering i adj. Overleddet i dativ)
- a þæssæ tweme arom (*þæssæ* kan fungere som dativ under den forutsetning av at formen ikke blir brukt i andre funksjoner, men må uansett karakteriseres som et avvik, siden vi har med et konsonantbortfall å gjøre: *þessum* > *þæssæ*)
- fylgia (Sundby oc) þæim addræ jordom (to paratagmer her som behandles hver for seg, men vi har et hypotagme i et paratagme. Her er det bare substantivet og demonstrativen som har dativform. Ingen markering i *addræ*)

Aulin 1406, 1:607:

- j nørstæ gardenom (ingen markering i adjektivet. Overleddet står i dativ)
- j fornemdæ Skardæberge (ingen markering i adjektivet. Overleddet står i dativ)
- medh tessæ mynæ obnæ brefue (*tessæ* kan fungere som dativ under den forutsetning av at formen ikke blir brukt i andre funksjoner. Her har vokalreduksjonen ført til sammenfall med andre former. Substantivet som er overledd i hypotagmet har likevel tydelig dativform)

Tønsberg 1410, 11:117:

- hafuer iæk gifuet minom frendom Gunner ... ein kraghæ ok eino jacku (dativbortfall i navnet)

Tønsberg 1414, 2:633:

- a v are (tallord uten bøyingsending)
- ek hæfuer sælt Jon Karlssyni lagmanne ... græsgarden (ingen markering i fornnavnet, men farsnavnet, som må regnes som underledd, og substantivet, som er apposisjon, er derimot markert)

Rosso 1415, 8:255:

- þaug hafdhe selth. adhernempde Amundæ ... þuægæ marka bool jærdher (også her regner

jeg *Amondæ* lik norr. dat. *Ámundi*, og ikke lik norr. dat. *Ámunda* med redusert endingsvokal, siden jeg ikke fant noen eksempler i teksten på vokalreduksjon. Overleddet står i dativ, og ingen markering i adjektivet)

Tønsberg 1415, 2:637:

- vnder Þorstein fornempdom (oc hans arfwingia) (ingen dativmarkering i egennavnet)
- j ræidehuite peningom (ingen dativmarkering i adj.)
- jak hafuer selt minom frændæ Þorsteine Rangualdzsyni (ingen dativmarkering i i *frændæ*)

Haathveit 1429, 1:723:

- a xle aare (tallord uten bøyingsending)

Bortfall av dativformer

Aulin 1406, 1:607:

- tha skal Andresæ først til kops standæ (hannom oc) hans arfuingie om theræ kaupæ om their vilia

Svarvstad 1413, 8:250:

- firir viii kyrlagh (oc ii marka kyrlagh)
- firir (viii kyrlagh oc) ii marka kyrlagh
- vndhan Aslak (oc Groo oc þeira erfuingium)

Tønsberg 1415, 2:637:

- vnder (Þorstein fornempdom oc) hans arfwingia
- fra seg (oc sinom arfwingiom)

Rosso 1415, 8:255:

- j Branzrod
- j Lagerdal
- fran sik (oc sinom æruingom)

Tønsberg 1417, 5:522:

- af mik

II Inndeling av materialet gruppert etter funksjon

Bruksområder der dativformene er bevart ut fra norrøne regler

I de fire følgende tabellene er det både klart markerte og tvetydige dativformer. Her er de klart markerte formene understreket. Den delen av paratagmet som ikke er relevant i eksemplet, står i parentes.

Dativ som indirekte objekt

Sande 1400, 4:705:

- Ollum monnum þæym sœm þetta bref sœa æda høyra sændir Arne Drængsson ok Asvaldar Ogmvndason
- moder þæyrra hafdv sælt ader næmfðvm Rodghyri Lodenssyni mærkabool

Foss bro 1402, 1:581:

- Ollum monnum þeim sem þetta bref sea æder høyra. sænder Gunleker Gudulfsson ok Þorstein Finsson

Tønsberg 1403, 4:732:

- Ollum monnum þæim sem þetta bref sia eda høyra sen]da Jon Karlsson logman j Tunsbergi Ogmundher Einadzson Asgouter Niclisson ok Jon Pætersson

- Gunnar borgade adernæmpdum herra Jone sit goz
- Thufn 1405, 5:442:**
- Ollum monnum þeim sëm þetta bref sea æder høyra sændir Giurdær Giurdson riddare Jon Karlson logman j Tunsbærge oc Þorgardær Alfson
- Aulin 1406, 1:607:**
- Thet see allom godom mannom kunnict at ek Andres Giurdsson kennes thet medh tessæ mynæ obnæ brefue
- tha skal Andresæ først til kops standæ hannom (oc hans arfuingie) om theræ kaupæ om their vilia
- Hærland 1409, 1:622:**
- Ollum monnum þæm sem þetta bref sea edar høra sender Þosstein Helghason oc Gløder Olafsson
- þaugh lofuade Gunnare frialssan
- mith vilium ydar kunnith gera
- Svarvstad 1413, 8:250:**
- Ollom monnom þæm sem þetta bref sea edar høra sender Ellingar Ellingson Þostein Helgason oc Aslakar Þiodgeirsson q. G. Oc sina.
- hafde selth Glødere fymemdom haluar merkar booll jardar
- Rosso 1415, 8:255:**
- Ollum monnom þæim sëm þetta bref sea ædher høra sænder Gunne Vinolfson. Tosten Helgason Torger. Kætilson. Biorn. Sigursson q. Gudz ok sina.
- Tønsberg 1415, 2:637:**
- jak hafuer selt minom frændæ Þorsteine Rangualdzsyni ... jord
- Haathveit 1429, 1:723:**
- Ollum monnum þom sem þetta breef sia æder høira sændher Lodhen Olfuersun, Þorbiorn Asbiornasun Fyngardher Þorsteinsun oc Þostein Þiostolfsun sworne laughrettes men
- han sculdhe sætia døttrum sinum swa mykit fasta godz
- Eynar Biornsun hafde fengit Erike syni sinom

Annen bruk av dativ styrt av verb

- Tønsberg 1403, 4:732:**
- þow hældo hondum saman
- skal herra Jon fylgia thessom jordum
- Thufn 1405, 5:442:**
- heldo hondom saman
- fylgia Sundby (oc þæim addræ jordom) (*Sundby* er ei tvetydig form)
- Hærland 1409, 1:622:**
- þaugh heldo handom samman
- Svarvstad 1413, 8:250:**
- þeir heldo handhom saman
- sem þem væl at nødhe badhom
- Rosso 1415, 8:255:**
- þaug. heldo handom saman
- Haathveit 1429, 1:723:**
- heldo þau þa handom saman

Dativ brukt i adverbial, tidsledd

Tønsberg 1403, 4:732:

- war dægi (ok are fore sæghir)
- war (dægi ok) are fore sæghir

Haathveit 1429, 1:723:

- var degi (oc aare som fyr segher)
- var (degi oc) aare som fyr segher

I den følgende tabellen er ikke dativformene understreket fordi preposisjonene viser konteksten klart nok, og vi har ingen andre ledd som kan stå i dativ.

Dativ etter preposisjoner

Sande 1400, 4:705:

- æftir þy
- i Sanda kyrkivgarde
- fyrir Mariv mæsson
- af annare halvo
- i Draflastadvn
- med allvm lvtvnm (ok lvnncøndvm)
- med (allvm lvtvnm ok) lvnncøndvm
- fyrir hvarivm manne
- æftir þy
- a dæghi (ok are sem fyr sæghir)
- a (dæghi ok) are sem fyr sæghir

Foss bro 1402, 1:581:

- j fyrnempdom
- i Sandinne
- or fyrnempdom
- mæder vægenom
- efter þui
- mæder fullum eidstafwm
- firi gudhi
- or grindaledhino
- j eidhe sinom
- efter krossmesso

Tønsberg 1403, 4:732:

- mæd allo þy gozse
- j Tunsbergi
- j øfra lothanum
- a xiiijda are
- af annare halfwo
- mæder þy skilordæ
- j louso (ok fasto)
- j (louso ok) fasto
- fra forno (ok nyiu)
- fra (forno ok) nyiu
- firir hvarium manne
- mæder ollum luthum (ok lunnindum)

- mæder (ollum luthum ok) lunnindum
- j Gudmundarudi
- j Wikenne
- med ollum lunnindum
- wndan þeim (ok þeira ærfwingium)
- wndan (þeim ok) þeira ærfwingium

Thufn 1405, 5:442:

- firir hwarium manne
- a daghi
- j Tunsbærge
- j yttrælutanom
- j Borgæsyslo
- firi Haluards messo
- mæder (þui skilorde oc) handærbande
- mæder þui skilorde (oc handærbande)
- a (daghi oc) are
- a daghi (oc are)

Aulin 1406, 1:607:

- fore hueriom manne hannom (oc hans arfuingom)
- fore (hueriom manne hannom oc) hans arfuingom
- medh luttom (oc lundinnom)
- medh (luttom oc) lundinnom
- a Vestfallono

Hærland 1409, 1:622:

- a Hæralande
- j midgardenom
- j Lagardale
- a Uesfollenne
- nesstom firir Marie messo
- medar þi skilorde
- firir huarior manne
- firir fyr nemdom garde
- j bakkunum
- a fyrnemdom garde
- j samma eighu

Tønsberg 1410, 11:117:

- med sira Biorne
- j prestagardenom
- j vskiftom pennyngom
- a Bergum
- aa Nesom
- i Lensbergi
- j Vikenæ
- j Loftrudhi

Svarvstad 1413, 8:250:

- j kirkivgardenom
- mædar þi skilordhe
- j Ingialsstathom
- j odrum peninghom
- mædar lutom (oc lunnendhom)

- mædar (lutom oc) lunnendhom
- firir huarium manne
- eptir þi
- vndhan (Aslak oc Groo oc) þeira erfuingium
- firir (oos oc) flero godo folke

Tønsberg 1414, 2:633:

- j Twnsbergi
- med þesso mino opno brefue
- firir hwarium manne
- epter þy
- j Pæders garde
- j Tunsberge

Rosso 1415, 8:255:

- af Amonde
- j Branzrode
- af andhro
- fran (sik oc) sinom æruingom
- med þy skilorde
- þil Amunde och hans æruingom (meget interessant, fordi denne preposisjonen styrte ikke dativ i norrønt)

Tønsberg 1415, 2:637:

- a Fosnesi
- med þesso mino opno brefue
- firi hueriom manne
- med allom lutum (oc lunnyndum)
- med (allom lutum oc) lunnyndum
- fra forno (oc nyghio)
- fra (forno oc) nyghio
- eftir þy
- j Berghe
- med mino
- j Tunsberge
- a sancte Mathes messo
- a vii are
- med mino
- er hia waro þessare minne widergango
- fra (seg oc) sinom arfwingiom

Haathveit 1429, 1:723:

- æptir Pals messo
- firir huorium manne
- j lausa fee
- j þeira luth
- meder bæggias þeira samþykt

Bruksområder der dativformer har falt bort

De følgende tabellene inneholder tekstutdrag der dativ helt eller delvis har falt bort. I parentes står deler av paratagmer som ikke er relevant. Deler av hypotagmer med dativ markert, er understreket.

Manglende markering av dativ som indirekte objekt
Aulin 1406, 1:607: - tha skal Andresæ først til kops standæ (hannom oc) hans arfuingie om theræ kaupæ om their viliaë
Tønsberg 1410, 11:117: - hafuer iæk gifuet <u>minom</u> <u>frendom</u> Gunner ... ein kraghæ ok eino jacku
Tønsberg 1414, 2:633: - ek hæfuer sælt Jon <u>Karlssyni</u> <u>lagmanne</u> ... græsgarden
Rosso 1415, 8:255: - þaug hafðhe selth. adhernempde <u>Amundæ</u> ... þuægæ marka bool jærdher

Manglende markering i annen bruk av dativ styrt av verb
Thufn 1405, 5:442: - skal fylgia sydræ <u>gardenom</u> - skal fylgia (Sundby oc) <u>þæim</u> addræ <u>jordom</u>

Manglende markering av dativ ved preposisjoner
Sande 1400, 4:705: - a xi <u>are</u>
Thufn 1405, 5:442: - a þæssæ <u>tweme arom</u>
Aulin 1406, 1:607: - j nørstæ <u>gardenom</u> - j fornemdæ <u>Skardæberge</u> - medh tessæ mynæ obnæ <u>brefue</u>
Svarvstad 1413, 8:250: - vndhan Aslak (oc Groo oc þeira erfuingium) - firir viii kyrlagh (oc ii marka kyrlagh) - firir (viii kyrlagh oc) ii marka kyrlagh
Tønsberg 1414, 2:633: - a v <u>are</u>
Rosso 1415, 8:255: - j Lagerdal - j Branzrod - fran sik (oc sinom æruingom)
Tønsberg 1415, 2:637: - vnder Þorstein <u>fornempdom</u> (oc hans arfwingiaë) - vnder (Þorstein fornempdom oc) hans arfwingiaë - j ræidehuite <u>peningom</u> - fra seg (oc sinom arfwingiom) - a vii <u>are</u> - fra seg (oc sinom arfwingiom)

Tønsberg 1417, 5:522:

- af mik

Haathveit 1429, 1:723:

- a xle aare

III Inndeling av dativformene gruppert etter ordklasser

Markerte dativformer. Tvetydige former er også tatt med her.

Substantiv
Fellesnavn
Sande 1400, 4:705: monnum, kyrkivgarde, mæssø, are, lvtvum, lvnncøendvm, manne, dæghi, are
Foss bro 1402, 1:581: monnum, vægenom, eidstafwm, gudhi, eidhe, krossmesso, grindaledhino
Tønsberg 1403, 4:732: monnum, lothanum, are, hondum, skilordæ, luthum, lunnindum, jordum, ærfwingium
Thufn 1405, 5:442: arom, manne, messo, skilorde, handærbande
Thufn 1405, 5:442: lutanom, hondom, jordom, gardenom, are, daghi
Aulin 1406, 1:607: gardenom, manne, arfuingom, luttom, lundinnom, brefue
Hærland 1409, 1:622: midgardenom, messo, skilorde, handom, manne, garde, bakkunum, eighu
Tønsberg 1410, 11:117: prestagardenom, pennyn(g)om
Svarvstad 1413, 8:250: kirkivgardenom, monnom, lutom, lunnendhom, manne, folke, erfuingium
Tønsberg 1414, 2:633: lagmanne, brefue, manne, garde, are
Rosso 1415, 8:255: monnom, handom, æruingom
Tønsberg 1415, 2:637: arfwingiom, peningom, brefue, frændæ, manne, lutum, lunnyndum, messo, are, widergango
Haathveit 1429, 1:723: messo, samþykt, aare, døttrum, handom, fee, luth, degi, aare, monnum, manne
Egennavn
Sande 1400, 4:705: Rodghyri, Lodenssyni, Draflastadvum
Foss bro 1402, 1:581: Sandinne
Tønsberg 1403, 4:732: Tunsbergi, Jone, Gudmundarudi, Wikenne
Thufn 1405, 5:442: Tunsbæрге, Borgæsyslo, Sundby
Aulin 1406, 1:607: Skardæberge
Hærland 1409, 1:622: Hæralande, Lagardale, Uesfollenne, Gunnare
Tønsberg 1410, 11:117: Biorne, Bergum, Nesom, Lensbergi, Vikenæ, Loftrudhi
Svarvstad 1413, 8:250: Glødere, Ingialsstathom, Groo
Tønsberg 1414, 2:633: Karlssyni, Twnsbergi, Tunsberge
Rosso 1415, 8:255: Amundæ, Amonde, Amunde
Tønsberg 1415, 2:637: Fosnesi, Porsteine, Rangualdzsyni, Romerikæ, Berghe, Tunsberge
Haathveit 1429, 1:723: Hapuetum, Erike
Pronomen
Aulin 1406, 1:607: hannom
Hærland 1409, 1:622: hanum

Svarvstad 1413, 8:250: oos

Determinativ

Demonstrative determinativer

Sande 1400, 4:705: þy
Foss bro 1402, 1:581: þæim, þui
Tønsberg 1403, 4:732: þæim, þy, thessom, þeim
Thufn 1405, 5:442: þui, þæim
Hærland 1409, 1:622: þi
Svarvstad 1413, 8:250: þæm, þi
Tønsberg 1414, 2:633: þesso, þy
Rosso 1415, 8:255: þæim, þy
Tønsberg 1415, 2:637: þesso, þy, þessare
Tønsberg 1425, 1:703: þeim
Haathveit 1429, 1:723: þom

Possessive determinativer

Foss bro 1402, 1:581: sinom
Hærland 1409, 1:622: ydar
Tønsberg 1414, 2:633: mino
Tønsberg 1415, 2:637: sinom, minom, mino, minne
Rosso 1415, 8:255: sinom
Haathveit 1429, 1:723: sinom, sinum

Kvantorer

Sande 1400, 4:705: Ollum, allvm, hvarivm
Tønsberg 1403, 4:732: Ollum, hvarium
Thufn 1405, 5:442: hvarium, tweme, æinnæ
Aulin 1406, 1:607: hueriom, hvarium, huarium
Hærland 1409, 1:622: huarium
Svarvstad 1413, 8:250: Ollom, huarium, badhom, flero
Tønsberg 1414, 2:633: hvarium
Rosso 1415, 8:255: Ollum
Tønsberg 1415, 2:637: hueriom, allom
Haathveit 1429, 1:723: Ollum, huorium

Adjektiv

Sande 1400, 4:705: ader næmfdvm, annare
Foss bro 1402, 1:581: fyrnempdom, fyrnemdom, fullum
Tønsberg 1403, 4:732: louso, fasto, adernæmpdum, annare, forno, nyiu
Thufn 1405, 5:442: annæræ
Aulin 1406, 1:607: godom
Hærland 1409, 1:622: fyr nemdom, fyrnemdom
Tønsberg 1410, 11:117: vskiftom
Svarvstad 1413, 8:250: fyrnemdom, godo, odrum
Tønsberg 1414, 2:633: opno
Tønsberg 1415, 2:637: fornempdom, opno
Haathveit 1429, 1:723: lausa

Former som avviker fra norrønt

Substantiv
Fellesnavn
Aulin 1406, 1:607: arfuingie Svarvstad 1413, 8:250: kyrlagh (to ganger) Tønsberg 1415, 2:637: arfwingæ
Egennavn
Aulin 1406, 1:607: Branzrod Tønsberg 1410, 11:117: Gunner Svarvstad 1413, 8:250: Aslak, Gloder Tønsberg 1414, 2:633: Jon Rosso 1415, 8:255: Lagerdal Tønsberg 1415, 2:637: Þorstein

Pronomen
Rosso 1415, 8:255: sik Tønsberg 1415, 2:637: seg Tønsberg 1417, 5:522: mik

Determinativ
Demonstrative determinativer
Thufn 1405, 5:442: þæssæ Aulin 1406, 1:607: tessæ
Possessive determinativer
Aulin 1406, 1:607: mynæ
Kvantorer
Ingen eksempler funnet

Adjektiv
Thufn 1405, 5:442: sydræ, addræ Aulin 1406, 1:607: nørstæ, fornemdæ, obnæ Rosso 1415, 8:255: adhernempde, andhro Tønsberg 1415, 2:637: ræidehuite

Resultater
<p>Antall undersøkte tilfeller av dativ totalt: 188 163 (87 %) av disse tilfellene hadde ei bøyning tilnærmet lik det norrøne bøyingsmønsteret. 25 (13 %) av tilfellene viste avvik ifra et norrønt bøyingsmønster.</p>
<p>Antall undersøkte tilfeller av dativ som indirekte objekt: 22 I 18 (82 %) av disse tilfellene hadde de indirekte objektene endelser tilnærmet lik norrøne. 4 (18 %) av tilfellene viste brudd med et norrønt bøyingsmønster.</p>
<p>Antall undersøkte tilfeller av annen bruk av dativ styrt av verb: 11 9 (82 %) av disse tilfellene hadde bøyingsformer tilnærmet lik norrøne. 2 (18 %) tilfelle brøt med et norrøne bøyingsformer.</p>
<p>Antall undersøkte tilfeller av dativ ved preposisjoner: 136 116 (85 %) av disse tilfellene viste bøyingsformer tilnærmet lik norrøne. 20 (15 %) av tilfellene brøt med et norrønt bøyingsmønster.</p>
<p>Antall undersøkte tilfeller av dativ i tidsledd: 4 Disse hadde bøyning tilsvarende lik den norrøne (100 %).</p>
<p>Antall undersøkte fellesnavn i dativposisjon totalt: 92 88 (96 %) av disse hadde bøyingsformer tilnærmet lik norrøne. 4 (4 %) av disse brøt med norrøne bøyingsformer.</p>
<p>Antall undersøkte egennavn i dativposisjon totalt: 46 39 (85 %) av disse hadde bøyingsformer tilnærmet lik norrøne. 7 (15 %) av disse brøt med norrøne bøyingsformer.</p>
<p>Antall undersøkte pronomen i dativposisjon totalt: 6 3 (50 %) av disse hadde norrøne dativformer. 3 (50 %) av disse brøt med norrøne dativformer.</p>
<p>Antall undersøkte demonstrative determinativer i dativposisjon totalt: 23 21 (91 %) av disse hadde norrøne dativformer. 2 (9 %) av disse brøt med norrøne dativformer.</p>
<p>Antall undersøkte possessive determinativer i dativposisjon totalt: 12 11 (90 %) av disse hadde norrøne dativformer. 1 (10 %) tilfelle brøt med norrøne dativformer.</p>
<p>Antall undersøkte kvantorer i dativposisjon totalt: 22 Disse 22 (100 %) av hadde norrøne dativformer.</p>
<p>Antall undersøkte adjektiv i dativposisjon totalt: 31 23 (74 %) av disse hadde norrøne dativformer. 8 (26 %) av disse brøt med norrøne dativformer.</p>

2. periode - Vikværsk 1450-1474

I Inndeling av materialet på formelt grunnlag

Dativmarkeringer i henhold til norrøne regler

Noen av tekstutdragene kan ha flere ledd som står i ulike kasus. Derfor har jeg i den følgende tabellen understreket hvilket ledd som står i dativ, dersom det finnes andre ledd i det aktuelle utdraget som ikke står i dativ. Deler av paratagmer som ikke er relevant i eksemplet, står i parentes.

Klart markerte dativformer

Eidsberg 1451, 4:925:

- Ollom monnom theim som thettæ breff se æder høira sender Annund Smidzson ok Guttorm Aslak son sworne logrettis men
- med ollom luttom (ok lunindom)
- med (ollom luttom ok) lunindom
- ffra fformo (ok nyo)
- ffra (fforno ok) nyo
- var degi (ok are) som ffyr segir
- var (degi ok) are som ffyr segir

Nordre Brunstad 1453, 7:448:

- Ollom monnom them som thetta bref sia ædher høyræ sændher Byørn Jonson Swen Thorgrimsson Gautar Thormodh(son) logrete mæn
- a Brunstodom
- j Sanzverfue
- ath the hældho handom saman
- medh thy skylorde
- medh lutum (lunindom)
- medh (lutum) lunindom
- fra fonno (ok nyo)
- fra (fonno ok) nyo
- fare hwarom manne
- afhænde fyrnemdom Niculasse
- gaf tha Niculas fyrnemdom hyonom ena ku
- fore thy
- af Gunleke
- alt thet som fylkt hafuer varet thil thenna dag fyrnemdom jordom
- vndan fyrnemdom hionom (ok theras arfuegom)
- vndan (fyrnemdom hionom ok) theras arfuegom
- var are (ok deye) som fyr syger
- var (are ok) deye som fyr syger

Vestby 1457, 4:940:

- Ollom monnom theim som thetta bref sea eder høyra sendæ Karl Einarsson ok Neskonunger Vlfsson logrettesmen
- i fasto
- Barder Haluardzsson ok Helge Haluardzsson hantzselde Erlende Asbiornesyni vitnisburd
- firir tesso brefue

- firir honom
- af Sænæ engennæ
- a degi (oc are)
- a (degi oc) are

Skotbud 1457, 16:191:

- Ollom monnom them sæm thetthæ bref sea adher høræ ssænder Helghæ Baardzson
- a wægenom
- war degi (ok aræ) sæm for segir
- war (degj ok) aræ sæm for segir

Sande 1459, 1:847:

- Ollom monnom them som thette bref see eller høræ sender Haluord Aslacsson oc Nicles Niclesson lagretes men
- a Sande
- a handerbande
- medh allom them lutom (oc lunnindom)
- medh (allom them lutom oc) lunnindom
- fra them (oc theres ærwinggom)
- fra (them oc) theres ærwinggom
- efter thy
- war degghi (oc are) som fire sigher
- war (degghi oc) are som fire sigher
- wnder (fyrnemdom Salue oc Tore oc) theres ærwinggom

Grønset 1461, 8:371:

- Ollum monnum theim som thetta bref see ædher høræ sender Haraldh Tolfsson oc Bendikt Torbionrsson logrettis men
- a Grøensæthæ
- j Rærdale
- a Westfollene
- a handebandhe
- med thyi skilorde
- j Wikum
- med allum theim luthum (oc lunnindhumbum)
- med (allum theim luthum oc) lunnindhumbum
- fra forno (oc nyo)
- fra (forno oc) nyo
- war degghi (oc aare) som fær sigher
- war (degghi oc) aare som fær sigher

Tønsberg 1465, 3:867:

- Ollum monnum þeim som þettæ bref sea æder høræ sendæ Arne Eilifsson oc Anund Tordzson
- j Tunsbærghe
- af annare halfuonne
- mæd thy skilordhe
- a Wæstfollennæ
- firir hworium manne
- mæd ollum þeim lutum (oc lunnindum)
- mæd (ollum þeim lutum oc) lunnindum
- fra forno (oc nyio)
- fra (forno oc) nyio
- eftir thy

- a deighi (oc aare)

- a (deighi oc) aare

Sande 1465, 2:857:

- Ollom monnom them som thette bref see eller høre sender Ketil Awdunsson prester a Heidrem Jacob Jønson prester a Sandom och Tarkel Ewindson lagretis man

- a Sandom

- a handerbande thiare

- fore hwariom manne

- medh allum them lutum (och lunnindom)

- medh (allum them lutum och) lunnindom

- efter thy

- a degghi (oc are)

- a (degghi oc) are

Rakkestad 1465, 4:956:

- Ollum monnum þeim sem þetta bref see æder høyra sender Amundh Berghulffson winligha heilso

- ek hafuer salt heidherlighom manne sire Pethre Jonssyni erchepreste j Oslo tweggia marka bool jerdir (skulle streng tatt ha vært *sira* etter norrøne regler, som er tvetydig uten markering)

- j Þorpom

- j mædhal gardenom

- firir huariom manne

- med allum lutum (oc lunnindom)

- med (allum lutum oc) lunnindom

- fran forno (oc nyo)

- fran (forno oc) nyo

- eftir þui

- med mino

Sigmundstad 1466, 7:466:

- Ollom them monnom som thettæ bref se æller høyra sender Andres Einarson Torstein Torstenson Asulwer Gunnarson Gunnar Torleiffson oc Gunleiker Beintson logrettis men

- a Simundhstadum

- j Dininæ fiordinghe

- vidt Sodeimæ

- i austægardenom

- j fiskenom

- j Orsneslaghenom

- j Rudhi

- j Skagafialle

- j Orsnese

- j Orsneslagenom

- meth quarnæfossenom (oc alth Myrer)

- i austægardenom

- j Orsnese

Öval 1467, 3:878:

- Ollom monnom them som thetta breff se eller hora sendha Haluardh Andstenson och Alff Andorson logrettis men

- a Oyghævolum

- ath their heldho handom saman

- medh thy skylordhe

- fra (sek och) synom arwingom
- med allom theim luthum (och lunninom)
- med (allom theim luthum och) lunninom
- fore allom logligom agongom

Tønsberg 1469, 3:883:

- Allom mannom theim som thettæ breff see eller høre sender Pædher Olafsson logm[an i Tonsberge] Niels Pedersson a wapn Tormodh Jensson oc Pædher Jensson radman
- i Tonsberge
- j Tonsberge
- med thii skilordhe
- med luthum (oc lunendom)
- med (luthum oc) lunendom
- fra forno (oc nyo)
- fra (forno) oc nyo
- fore hweriom manne
- effther thii

Streysnes 1470, 11:225:

- Ollum monnum theim som thetta breff sea heller høyræ sender Torer Niclisson oc Haluarder Bottolfsson logretis men
- med theim skilordom
- for (os oc) fleirum godum monnum
- hon hafde sælth adernempdum Osmunde v auræ bool
- fore hwarium manne
- med lutum (oc lunnindum)
- med (lutum oc) lunnindum
- fra fonno (oc nyio)
- fra (fonno oc) nyio
- fraa seer (oc sinom erwinghum)
- fraa (seer oc) sinom erwinghum
- af adernempdum Osmunde
- efter ty
- med gangoreide
- var degi (oc aare) som fyr seghir
- var (degi oc) aare som fyr seghir

Karlsruud 1473, 5:880:

- Ollum monnum them som thetta breff sya ælla hōra sendir Hagin Tolløfson ok Olaf Gunnarson lauretis men
- med lōddum (ok lundum)
- med (lōddum ok) lundum
- fra forno (oc nyo)
- fra (forno oc) nyo
- for huarium manne

Klart markerte dativformer, men med tvetydige ledd

Eidsberg 1451, 4:925:

- j sama handerbande (*sama* er tvetydig)

Nordre Brunstad 1453, 7:448:

- j samma handarbande

Sande 1459, 1:847:

- j samma handerbande
- Tønsberg 1465, 3:867:**
- j sama handarbande
- Streysnes 1470, 11:225:**
- i sama handerbande

Tvetydige former

- Eidsberg 1451, 4:925:**
- j Eidzbergx kirkiu
- j Askeim sokn
- j Ffrøyland skipreido (*skipreido* er tvetydig)
- j Borgæsystlo
- Nordre Brunstad 1453, 7:448:**
- j Heydenstada sokn
- Vestby 1457, 4:940:**
- a Vestby (*býr* har ingen ending i dat.)
- a Follo (*Follo* er ei tvetydig form)
- firir Marie messo (*messo* er tvetydig)
- Skotbud 1457, 16:191:**
- j Krakæstadsokn
- a Follo
- Sande 1459, 1:847:**
- j Sande sokn
- wnder (fyrnemdom Salue oc) Tore (oc theres ærwinggom)
- thau hafde solth (firnemdom Salue oc) Tore vj aura bol jardar
- Grønset 1461, 8:371:**
- j Hofs sokn
- Tønsberg 1465, 3:867:**
- firir oss
- Rakkestad 1465, 4:956:**
- j Oslo
- j Edzbergh sokn
- Sigmundstad 1466, 7:466:**
- j Sondenæ sokn
- Öval 1467, 3:878:**
- i Kysto
- i Seliæ sokn
- Tønsberg 1469, 3:883:**
- j Slagns sokn (*sokn* er tvetydig)
- Streysnes 1470, 11:225:**
- j Frøeylandz skipreidho
- for os (oc fleirum godum monnum)
- j Jgnæbakkæ sokn
- j Trygstade sokn
- Karlsrud 1473, 5:880:**
- i Hofs sokn
- i Vale sokn

Avvik fra norrøne regler

I følgende tabeller, med eksempler på delvis markerte dativformer, er ordene i de leddene der dativ faktisk er markert, understreket.

Delvis markerte dativformer
<p>Eidsberg 1451, 4:925:</p> <ul style="list-style-type: none">- j øffre <u>lutanom</u> (ingen markering i adjektivet)- j sydre <u>lutanom</u> (samme sak her)- med thet <u>sama</u> vilkor (<i>sama</i> er ei tvetydig form, mens <i>thet</i> og <i>vilkor</i> er umarkert)
<p>Nordre Brunstad 1453, 7:448:</p> <ul style="list-style-type: none">- af andro <u>halfuo</u> (<i>andro</i> er umarkert, <i>halfuo</i> tvetydig)- j nørdre <u>gardenom</u> (adjektivet er umarkert)- af eno <u>halfuo</u> (<i>eno</i> er umarkert, <i>halfuo</i> er tvetydig)
<p>Vestby 1457, 4:940:</p> <ul style="list-style-type: none">- firir <u>sama eng</u> (her skulle man ha forventet <i>samu</i> etter norrøne regler, mens <i>eng</i> er ei tvetydig form)
<p>Skotbud 1457, 16:191:</p> <ul style="list-style-type: none">- med jnciglæ <u>mino</u> (-i redusert til -æ i <i>jnciglæ</i>)
<p>Sande 1459, 1:847:</p> <ul style="list-style-type: none">- af eno <u>haluo</u> (ingen markering i <i>eno</i>)- af adro <u>haluo</u> (ingen markering i <i>adro</i>)- wnder <u>fyrnemdom</u> Salue (oc Tore oc theres ærwinggom) (egnavn uten markering)- af <u>firnemdom</u> Salue (nok en gang uten markering i egnavnet)- thau hafde solth <u>firnemdom</u> Salue (oc Tore) vj aura bol jardar (enda et tilfelle)
<p>Grønset 1461, 8:371:</p> <ul style="list-style-type: none">- Tormodh oc Gunbiorgh kona hans hafdhe selth Gunnar <u>Olafssyni</u> marker bool jardher (her har vi dativmarkering i farsnavnet, men ikke i fornnavnet)- af Gunnar <u>Olafsyni</u> (samme sak her, men annen funksjon)- fore hwarie <u>manne</u> (her er kvantoren umarkert)
<p>Tønsberg 1465, 3:867:</p> <ul style="list-style-type: none">- af einæ <u>halfuo</u> (ingen markering i <i>einæ</i>)- fra <u>førnembdum</u> Tofue (oc hans ærfuingiæ) (adj. med klar dativ, og subst.trolig med sammenfall mellom nom. <i>Tófi</i> og obl. form <i>Tófa</i>, pga. vokalreduksjon)- han hafde sælt <u>førnembdum</u> Torgiuls halft annet øyris bool jardar (ingen markering i egnavnet her)
<p>Sande 1465, 2:857:</p> <ul style="list-style-type: none">- kendis tha fyrnemde brødher Andres oc Arne fore os ath the hafde selth <u>fyrnemdum</u> Arne Eilifsson marke bol (ingen markering i navnet her)- j sydre garden <u>Matberghe</u> (ingen markering i adjektivet og fellesnavnet her)- af <u>fyrnemdum</u> Arne Eilifsson (igjen uten markering i navnet, men en annen funksjon her)- af eino <u>haluo</u> (<i>eino</i> er gal form i fem. dat. sg. , men er lik norr. nøyt. dat. sg. , mens <i>haluo</i> er tvetydig)- j (fulle oc) lagleglighe <u>ombodhe</u> (ingen markering i adjektivet)- af adro <u>haluo</u> (<i>adro</i> er gal form i fem. dat. sg. , men er lik norr. nøyt. dat. sg. , mens <i>haluo</i> er tvetydig)
<p>Sigmundstad 1466, 7:466:</p> <ul style="list-style-type: none">- j nedræ <u>gardenom</u> (adjektivet er ikke markert)

- j nedræ gardrnom (samme sak her, men med feilskriving i subst.)
- j fyrd Simu(n)dhstadum (adjektivet ikke markert, fordi det er forkortet)
- j austæ gardenom (umarkert adjektiv)
- aff einom attongh (dativ bortfalt i *attongh*)

Öval 1467, 3:878:

- aff ennæ halffuo (ingen markering i kvantoren, mens adjektivet er tvetydig)
- Stanæ Olafson seldha adernepdom Borgar Jonson iij auræ boll (ingen markering i egennavnet)
- i syndstæ gardenom (ingen markering i adjektivet)

Tønsberg 1469, 3:883:

- j westre gardenom (ingen markering i adjektivet her)
- j samæ handerbande (norr. *sama*, med redusert a>æ)

Streysnes 1470, 11:225:

- j fœstæ gardenum (adjektivet uten markering)
- af eino halffuo (*halffuo* er tvetydig, *eino* umarkert)
- af andro halffuo (*halffuo* er tvetydig, *andro* umarkert)

Bortfall av dativformer

Eidsberg 1451, 4:925:

- a handerband
- j vestre garden
- j Geilstade
- j øysteste Geilestad
- j fyrnemde Askeim sokn (*sokn* er tvetydig, mens adjektivet og stedsnavnet ikke har noen markering)
- j fyrnemde Kleff
- j adernemd Eidzbergx sokn

Nordre Brunstad 1453, 7:448:

- a mydukudagin
- fore alt thet

Vestby 1457, 4:940:

- firir fornempd eng (oc ey)
- firir (fornempd eng oc) ey

Skotbud 1457, 16:191:

- a manædagæn
- a xv laas høyy

Sande 1459, 1:847:

- a Westfallen
- a Magnus messe
- j Haneholm
- fra forna (oc nyghe)
- fra (forna oc) nyghe

Grønset 1461, 8:371:

- j fyrd Hofs sokn (*sokn* er tvetydig, mens adjektivet er umarkert)
- j Rœbygge skipræidhæ
- af eina halfua
- af adra halfua

Tønsberg 1465, 3:867:

- j Maatraudhen

- j Sandæ hæradh
- a midhwikudaghen
- a handarband þeiræ
- j Yxn øynæ
- j Haughanna
- fra (førnembdum Tofue oc) hans ærfuingiæ
- j kaup þeiræ

Sande 1465, 2:857:

- j preststofuen
- j fulle (oc lagleglighe ombodhe)

Sigmundstad 1466, 7:466:

- j arff
- effther Thorstein Ranason
- meth (quarnæfossenom oc) alth Myrer

Öval 1467, 3:878:

- aff andra
- i Slemdaall
- a (Oyghævolum) Marie messæ
- fra sek (och synom arwingom)
- var stad (dagh och aar) som fyr segir
- var (stad) dagh (och aar) som fyr segir
- var (stad dagh och) aar som fyr segir
- i fyræ sagdhæ iordhe

Tønsberg 1469, 3:883:

- aff enæ halffwe
- aff andre halffue
- forne Torgils selde forne her Hartich ij marka bol jardher (indirekte objekt uten markering)
- fra sik (oc sinæ ærffuinge)
- fra (sik oc) sinæ ærffuinge
- aff forne her Hartigh

Streysnes 1470, 11:225:

- a nørdræ Strøynes
- j Teighiæ

Karlsruud 1473, 5:880:

- a Kalsrødh
- Liua Biør(n)s dotter hafdhe selth Gesth Halwardson vi øris bol iordir (indirekte objekt uten markering)
- j nørre Askem
- a dagh (ok ar)
- a (dagh ok) ar
- i Valo skebredh
- j Rebekke skebredh

II Inndeling av materialet gruppert etter funksjon

Bruksområder der dativformene er bevart ut fra norrøne regler

I de fire følgende tabellene er det både klart markerte og tvetydige dativformer. Her er de klart markerte formene understreket. Den delen av paratagmet som ikke er relevant i eksemplet, står i parentes.

Dativ som indirekte objekt
Eidsberg 1451, 4:925: - <u>Ollom monnom theim</u> som thettæ breff se æder høira sender Annund Smidzson ok Guttorm Aslak son sworne logrettis men
Nordre Brunstad 1453, 7:448: - <u>Ollom monnom them</u> som thetta bref sia ædher høyræ sændher Byørn Jonson Swen Thorgrimsson Gautar Thormodh(son) logrete mæn - gaf tha Niculas <u>fyrnemdom hyonom</u> ena ku
Vestby 1457, 4:940: - <u>Ollom monnom theim</u> som thetta bref sea eder høyra sendæ Karl Einarsson ok Neskonunger Vlfsson logrettesmen - Barder Haluarczsson ok Helge Haluarczsson hantzselde <u>Erlende Asbiornesyni</u> vitnisburd
Skotbud 1457, 16:191: - <u>Ollom monnom them</u> sæm thettæ bref sea adher høyræ ssænder Helghæ Baardzson
Sande 1459, 1:847: - <u>Ollom monnom them</u> som thette bref see eller høyræ sender Haluord Aslacsson oc Nicles Niclesson lagretes men - thau hafde solth (firnemdom Salue oc) Tore vj aura bol jardar (<i>Tore</i> er ei tvetydig form)
Grønset 1461, 8:371: - <u>Ollum monnum theim</u> som thetta bref see ædher høyræ sender Haraldh Tolfsson oc Bendikt Torbionnsson logrettis men
Tønsberg 1465, 3:867: - <u>Ollum monnum þeim</u> som þettæ bref sea æder høyra sendæ Arne Eilifsson oc Anund Tordzson
Sande 1465, 2:857 - <u>Ollom monnom them</u> som thette bref see eller høre sender Ketil Awdunsson prester a Heidrem Jacob Jønson prester a Sandom och Tarkel Ewindson lagretis man
Rakkestad 1465, 4:956: - <u>Ollum monnum þeim</u> sem þetta bref see æder høyra sender Amundh Berghulffson winligha heilso - ek hafuer salt <u>heidherlighom manne sire Pethre Jonssyni erchepreste</u> j Oslo tweggia marka bool jerdir
Sigmundstad 1466, 7:466: - <u>Ollom them monnom</u> som thettæ bref se æller høyræ sender Andres Einarson Torstein Torstenson Asulwer Gunnarson Gunnar Torleiffson oc Gunleiker Beintson logrettis men
Öval 1467, 3:878: - <u>Ollom monnom theim</u> som thetta breff se eller hora sendha Haluardh Andstenson och Alff Andorson logrettis men
Tønsberg 1469, 3:883:

- Allom mannom them som thettæ breff see eller høre sender Pædher Olafsson logm[an i Tonsberge] Niels Pedersson a wapn Tormodh Jensson oc Pædher Jensson radman
- Streysnes 1470, 11:225:**
- Ollum monnum them som thetta breff sea heller høræ sender Torer Niclisson oc Haluader Bottolfsson logretis men
 - hon hafde sælth adernempdum Osmunde v auræ bool
- Karlsruud 1473, 5:880:**
- Ollum monnum them som thetta breff sya ælla hœra sendir Hagin Tolløfson ok Olaf Gunnarson lauretis men

Annen bruk av dativ styrt av verb

- Nordre Brunstad 1453, 7:448:**
- ath the hældho handom saman
 - alt thet som fylkt hafuer varet thil thenna dag fyrnemdom jordom
- Öval 1467, 3:878:**
- ath their heldho handom saman

Dativ brukt i adverbial, tidsledd

- Eidsberg 1451, 4:925:**
- var degi (ok are) som ffyr segir
 - var (degi ok) are som ffyr segir
- Skotbud 1457, 16:191:**
- war degj (ok aræ) sæm for segir
 - war (degj ok) aræ sæm for segir
- Sande 1459, 1:847:**
- war degghi (oc are) som fire sigher
 - war (degghi oc) are som fire sigher
- Grønset 1461, 8:371:**
- war degghi (oc aare) som fær sigher
 - war (degghi oc) aare som fær sigher
- Streysnes 1470, 11:225:**
- var degi (oc aare) som fyr seghir
 - var (degi oc) aare som fyr seghir

I den følgende tabellen er ikke dativformene understreket fordi preposisjonene viser konteksten klart nok, og vi har ingen andre ledd som kan stå i dativ.

Dativ etter preposisjoner

- Eidsberg 1451, 4:925:**
- j Eidzbergx kirkiu
 - j sama handerbande
 - j Askeim sokn
 - j Ffrøyland skipreido
 - j Borgæsyslo
 - med ollom luttom (ok lunindom)
 - med (ollom luttom ok) lunindom
 - ffra fforno (ok nyo)

- ffra (fforno ok) nyo

Nordre Brunstad 1453, 7:448:

- a Brunstadom

- j Heydenstada sokn

- j Sanzverfue

- medh thy skylorde

- j samma handarbande

- medh lutum (lunidom)

- medh (lutum) lunidom

- fra fonno (ok nyo)

- fra (fonno ok) nyo

- fare hwarom manne

- afhænde fyrnemdom Niculasse

- fore thy

- af Gunleke

- vndan fyrnemdom hionom (ok theras arfuegom)

- vndan (fyrnemdom hionom ok) theras arfuegom

Vestby 1457, 4:940:

- a Vestby

- a Follo

- firir Marie messo

- i fasto

- firir tesso brefue

- firir honom

- af Sænæ engennæ

- a degi (oc are)

- a (degi oc) are

Skotbud 1457, 16:191:

- j Krakæstadsokn

- a Follo

- a wægenom

Sande 1459, 1:847:

- a Sande

- a handerbande

- j Sande sokn

- medh allom them lutom (oc lunnindom)

- medh (allom them lutom oc) lunnindom

- fra them (oc theres ærwinggom)

- fra (them oc) theres ærwinggom

- j samma handerbande

- efter thy

- wnder (fyrnemdom Salue oc Tore oc) theres ærwinggom

- wnder (fyrnemdom Salue oc) Tore (oc theres ærwinggom)

Grønset 1461, 8:371:

- a Grøensæthæ

- j Hofs sokn

- j Rørdale

- a Westfollene

- a handebandhe

- med thyi skilorde

- j Wikum
- med allum theim luthum (oc lunnindhumb)
- med (allum theim luthum oc) lunnindhumb
- fra forno (oc nyo)
- fra (forno oc) nyo
- fore hwarie manne

Tønsberg 1465, 3:867:

- j Tunsbærghe
- af annare halfuonne
- mæd thy skilordhe
- firir oss
- j sama handarbande
- a Wæstfollennæ
- firir hworium manne
- mæd ollum þeim lutum (oc lunnindumb)
- mæd (ollum þeim lutum oc) lunnindumb
- fra forno (oc nyio)
- fra (forno oc) nyio
- eftir thy
- a deighi (oc aare)
- a (deighi oc) aare

Sande 1465, 2:857:

- a Sandom
- a handerbande thiery
- fore hwariom manne
- medh allum them lutum (och lunnindomb)
- medh (allum them lutum och) lunnindomb
- efter thy
- a degghi (oc are)
- a (degghi oc) are

Rakkestad 1465, 4:956:

- j Oslo
- j Þorpom
- j Edzbergh sokn
- j mædhal gardenom
- firir huarior manne
- med allum lutum (oc lunnindomb)
- med (allum lutum oc) lunnindomb
- fran forno (oc nyo)
- fran (forno oc) nyo
- eftir þui
- med mino

Sigmundstad 1466, 7:466:

- a Simundhstadumb
- j Sondenæ sokn
- j Dininæ fiordinghe
- vidt Sodeimæ
- i austægardenom
- j fiskenom
- j Orsneslaghenom

- j Rudhi
- j Skagafialle
- j Orsnese
- j Orsnestlagenom
- meth quarnæfossenom (oc alth Myrer)
- i austægardenom
- j Orsnese

Öval 1467, 3:878:

- medh thy skylordhe
- i Kysto
- fra (sek och) synom arwingom
- med allom theim luthum (och lunninom)
- med (allom theim luthum och) lunninom
- i Seliæ sokn
- fore allom logligom agongom

Tønsberg 1469, 3:883:

- i Tonsberge
- j Tonsberge
- med thii skilordhe
- j Slagns sokn
- med luthum (oc lunendom)
- med (luthum oc) lunendom
- fra forno (oc nyo)
- fra (forno) oc nyo
- fore hweriom manne
- effther thii

Streysnes 1470, 11:225:

- j Trygstade sokn
- j Jgnæbakkæ sokn
- j Fræylandz skipreidho
- med theim skilordom
- for os (oc fleirum godum monnum)
- for (os oc) fleirum godum monnum
- fore hwarium manne
- med lutum (oc lunnindum)
- med (lutum oc) lunnindum
- fra fonno (oc nyio)
- fra (fonno oc) nyio
- fraa seer (oc sinom erwinghum)
- fraa (seer oc) sinom erwinghum
- i sama handerbande
- af adernempdum Osmunde
- efter ty
- med gangoreide

Karlsruud 1473, 5:880:

- i Hofs sokn
- med løddum (ok lundum)
- med (løddum ok) lundum
- fra forno (oc nyo)
- fra (forno oc) nyo

- for huarium manne
- i Vale sokn

Bruksområder der dativformer har falt bort

De følgende tabellene inneholder tekstutdrag der dativ helt eller delvis har falt bort. I parentes står deler av paratagmer som ikke er relevant. Deler av hypotagmer med dativ markert, er understreket.

Manglende markering av dativ som indirekte objekt

Sande 1459, 1:847:

- thau hafde solth firnemdom Salue (oc Tore) vj aura bol jardar

Grønset 1461, 8:371:

- Tormodh oc Gunbiorgh kona hans hafdhe selth Gunnar Olafssyni marker bool jardher

Tønsberg 1465, 3:867:

- han hafde sælt førnemdom Torgiuls halft annet øyris bool jardar

Sande 1465, 2:857:

- the hafde selth fyrnemdom Arne Eilifsson marke bol

Öval 1467, 3:878:

- Stanæ Olafson seldha adernepdom Borgar Jonson iij auræ boll

Tønsberg 1469, 3:883:

- forne Torgils selde forne her Hartich ij marka bol jardher

Karlsruud 1473, 5:880:

- Liua Biørns dotter hafdhe selth Gesth Halwardson vi øris bol iordir

Manglende markering i annen bruk av dativ styrt av verb

Ingen eksempler identifisert

Manglende markering av dativ brukt i adverbial, tidsledd

Öval 1467, 3:878:

- var stad (dagh och aar) som fyr segir
- var (stad) dagh (och aar) som fyr segir
- var (stad dagh och) aar som fyr segir

Manglende markering av dativ ved preposisjoner

Eidsberg 1451, 4:925:

- a handerband
- j vestre garden
- j øffre lutanom
- j øysteste Geilestad
- j sydre lutanom
- j fyrnemde Kleff
- j adernemd Eidzbergx sokn
- med thet sama vilkor

Nordre Brunstad 1453, 7:448:

- af andro halfuo
- j nørdre gardenom

- a mydukudagin
- af eno halfuo
- fore alt thet
- Vestby 1457, 4:940:**
- firir sama eng
- firir fornempd eng (oc ey)
- firir (fornempd eng oc) ey
- Skotbud 1457, 16:191:**
- a manædagæn
- a xv laas høyy
- med jnciglæ mino
- Sande 1459, 1:847:**
- a Westfallen
- af eno haluo
- af adro haluo
- a Magnus messe
- j Haneholm
- wnder fyrnemdom Salue (oc Tore oc theres ærwingom)
- fra forna (oc nyghe)
- fra (forna oc) nyghe
- Grønset 1461, 8:371:**
- j fyrd Hofs sokn
- j Røbygge skipræidhæ
- af Gunnar Olafsyni
- fore hwarie manne
- af eina halfua
- af adra halfua
- Tønsberg 1465, 3:867:**
- j Maatraudhen
- j Sandæ hæradh
- a midhwikudaghen
- a handarband þeiræ
- af einæ halfuo
- j Yxn øynæ
- j Haughanna
- fra førnembdum Tofue (oc hans ærfuingiæ)
- fra (førnembdum Tofue oc) hans ærfuingiæ
- j kaup þeiræ
- firir thettæ bref
- Sande 1465, 2:857**
- j preststofuen
- af eino haluo
- j (fulle oc) lagleglighe ombodhe
- j fulle (oc lagleglighe ombodhe)
- af adro haluo
- j sydre garden Matberghe
- af fyrnemdum Arne Eilifsson
- Sigmundstad 1466, 7:466:**
- j nedræ gardenom
- j nedræ gardrnom

- j fyrd Simu(n)dhstadum
- j austæ gardenom
- j arff
- effther Thorstein Ranason
- meth (quarnæfossenom oc) alth Myrer
- aff einom attongh

Öval 1467, 3:878:

- a Marie messæ
- aff ennæ halfuo
- aff andra
- i syndstæ gardenom
- i Slemdaall
- fra sek (och synom arwingom)
- i fyræ sagdhæ iordhe

Tønsberg 1469, 3:883:

- aff enæ halffwe
- aff andre halffue
- j samæ handerbande
- j westre gardenom
- fra sik (oc sinæ ærffuinge)
- fra (sik oc) sinæ ærffuinge
- aff forne her Hartigh

Streysnes 1470, 11:225:

- j fæstæ gardenom
- af eino halfuo
- af andro halfuo
- j Teighiæ

Karlsruud 1473, 5:880:

- a Kalsrødh
- j nørre Askem
- a dagh (ok ar)
- a (dagh ok) ar
- i Valo skebredh
- j Rebekke skebredh

III Inndeling av dativformene gruppert etter ordklasser

Markerte dativformer. Tvetydige former er også tatt med her.

Substantiv
Fellesnavn
Eidsberg 1451, 4:925: monnom, kirkiu, handerbande, sokn, skipreido, lutanom, luttom, lunindom, degi, are
Nordre Brunstad 1453, 7:448: monnom, gardenom, sokn, skylorde, halfuo, handarbande, lutum, lunidom, manne, hyonom, jordom, hionom, arfuengom, are, deye
Vestby 1457, 4:940: monnom, messo, brefue, degi, are, eng, engennæ
Skotbud 1457, 16:191: monnom, wægenom, degj, aræ
Sande 1459, 1:847: monnom, handerbande, sokn, lutom, lunnindom, haluo, ærwinggom, degghi, are

<p>Grønset 1461, 8:371: monnum, sokn, handebandhe, skilorde, luthum, lunnindhum, manne, degghi, aare</p> <p>Tønsberg 1465, 3:867: monnum, halfuo, skilordhe, handarbande, manne, halfuonne, lutum, lunnindum, deighi, aare</p> <p>Sande 1465, 2:857: monnom, handerbande, ombodhe, manne, lutum, lunnindom, degghi, are, haluo</p> <p>Rakkestad 1465, 4:956: monnum, manne, sire, erchepreste, sokn, gardenom, lutum, lunnindom</p> <p>Sigmundstad 1466, 7:466: monnom, gardenom, sokn, fiordinghe, austægardenom, fiskenom, gardnom, quarnæfossenom, austægardenom</p> <p>Öval 1467, 3:878: monnom, handom, skylordhe, gardenom, halffuo, arwingom, luthum, lunninom, sokn, agongom</p> <p>Tønsberg 1469, 3:883: mannom, skilordhe, gardenom, sokn, luthum, lunendom, manne, handerbande</p> <p>Streysnes 1470, 11:225: monnum, sokn, skipreidho, skilordom, gardenom, manne, lutum, lunnindum, erwinghum, halfuo, handerbande, gangoreide, degi, aare</p> <p>Karlsruud 1473, 5:880: monnum, loddum, lundum, manne, sokn</p>
--

Egennavn

<p>Eidsberg 1451, 4:925: Borgæsyslo</p> <p>Nordre Brunstad 1453, 7:448: Brunstadom, Sanzverfue, Niculasse, Gunleke</p> <p>Vestby 1457, 4:940: Vestby, Follo, Erlende, Asbiornesynti</p> <p>Skotbud 1457, 16:191: Krakæstadsokn, Follo</p> <p>Sande 1459, 1:847: Sande, Tore</p> <p>Grønset 1461, 8:371: Grøensæthæ, Røerdale, Westfollene, Olafssynti, Wikum</p> <p>Tønsberg 1465, 3:867: Tunsbærghe, Wæstfollennæ</p> <p>Sande 1465, 2:857: Sandom, Matberghe</p> <p>Rakkestad 1465, 4:956: Pethre, Jonssynti, Oslo, Porpom</p> <p>Sigmundstad 1466, 7:466: Simundhstadium, Dininæ, Sodeimæ, Orsneslaghenom, Simu(n)dhstadium, Rudhi, Skagafialle, Orsnese, Orsneslagenom</p> <p>Öval 1467, 3:878: Oyghævolum, Kysto</p> <p>Tønsberg 1469, 3:883: Tonsberge</p> <p>Streysnes 1470, 11:225: Osmunde</p>
--

Pronomen

<p>Vestby 1457, 4:940: honom</p> <p>Tønsberg 1465, 3:867: oss</p> <p>Streysnes 1470, 11:225: os, seer</p>
--

Determinativ

Demonstrative determinativer

<p>Eidsberg 1451, 4:925: theim</p> <p>Nordre Brunstad 1453, 7:448: them, thy, samma</p> <p>Vestby 1457, 4:940: theim, tesso</p> <p>Skotbud 1457, 16:191: them</p> <p>Vestby 1457, 4:940: theim</p> <p>Sande 1459, 1:847: them, thy, samma</p> <p>Grønset 1461, 8:371: thyi, theim</p> <p>Tønsberg 1465, 3:867: þæim, thy, sama</p>
--

<p>Sande 1465, 2:857: them, thy Rakkestad 1465, 4:956: þeim, þui Sigmundstad 1466, 7:466: them Öval 1467, 3:878: theim, thy Tønsberg 1469, 3:883: theim, thii Streysnes 1470, 11:225: theim, ty, sama Karlsruud 1473, 5:880: them</p>
Possessive determinativer
<p>Skotbud 1457, 16:191: mino Rakkestad 1465, 4:956: mino Öval 1467, 3:878: synom Streysnes 1470, 11:225: sinom</p>
Kvantorer
<p>Eidsberg 1451, 4:925: Ollom Nordre Brunstad 1453, 7:448: Ollom, hwarom Vestby 1457, 4:940: Ollom Skotbud 1457, 16:191: Ollom Sande 1459, 1:847: Ollom, allom Grønset 1461, 8:371: Ollum, allum Tønsberg 1465, 3:867: Ollum, hworium, Sande 1465, 2:857: Ollom, hwarium, allum Rakkestad 1465, 4:956: Ollum, huarium, allum Sigmundstad 1466, 7:466: Ollom, einom Öval 1467, 3:878: Ollom, allom Tønsberg 1469, 3:883: allom, hweriom Streysnes 1470, 11:225: Ollum, fleirum, hwarium Karlsruud 1473, 5:880: Ollum, huarium</p>

Adjektiv
<p>Eidsberg 1451, 4:925: fforno, nyo Nordre Brunstad 1453, 7:448: fyrnemdom, fonno, nyo Vestby 1457, 4:940: fasto Sande 1459, 1:847: firnemdom Grønset 1461, 8:371: forno, nyo Tønsberg 1465, 3:867: annare, førnembdum, forno, nyio Sande 1465, 2:857: fyrnemdum Rakkestad 1465, 4:956: heidherlighom, forno, nyo Öval 1467, 3:878: adernepdom, logligom Tønsberg 1469, 3:883: forno, nyo Streysnes 1470, 11:225: godum, adernempdum, fonno, nyio Karlsruud 1473, 5:880: forno, nyo</p>

Former som avviker fra norrønt

Substantiv
Fellesnavn
<p>Skotbud 1457, 16:191: manædagæn, laas, høyy, jnciglæ Sande 1459, 1:847: messe</p>

<p>Grønset 1461, 8:371: skipræidhæ Tønsberg 1465, 3:867: midhwikudaghen, handarband, kaup, hæradh, halffwe, halffue Sande 1465, 2:857: preststofuen, garden Sigmundstad 1466, 7:466: arff, attongh Öval 1467, 3:878: messæ, dagh, aar, iordhe Tønsberg 1469, 3:883: ærffuinge Karlsruud 1473, 5:880: dagh, ar, skebredh</p>
Egennavn
<p>Eidsberg 1451, 4:925: Kleff Nordre Brunstad 1453, 7:448: Niculas Sande 1459, 1:847: Westfallen, Haneholm, Salue Grønset 1461, 8:371: Gunnar Tønsberg 1465, 3:867: Maatraudhen (av Matraudrinn, som var en bygård i Tønsberg), Haughanna, Yxn øynæ (av Yxney), Tofue Sande 1465, 2:857: Arne, Eilifsson Sigmundstad 1466, 7:466: Thorstein, Ranason, Myrer Öval 1467, 3:878: Borgar, Jonson, Slemdaall Tønsberg 1469, 3:883: Hartich, Hartigh Streysnes 1470, 11:225: Strøynes, Teighiæ Karlsruud 1473, 5:880: Kalsrødh, Gesth, Halwardson, Askem</p>

Pronomen
<p>Öval 1467, 3:878: sek Tønsberg 1469, 3:883: sik</p>

Determinativ
Demonstrative determinativer
<p>Eidsberg 1451, 4:925: thet, sama Nordre Brunstad 1453, 7:448: thet Tønsberg 1469, 3:883: samæ</p>
Possessive determinativer
<p>Tønsberg 1469, 3:883: sinæ</p>
Kvantorer
<p>Nordre Brunstad 1453, 7:448: alt, eno Sande 1459, 1:847: eno Grønset 1461, 8:371: hwarie, eina Tønsberg 1465, 3:867: einæ Sande 1465, 2:857: eino Sigmundstad 1466, 7:466: alth Öval 1467, 3:878: ennæ Tønsberg 1469, 3:883: enæ Streysnes 1470, 11:225: eino</p>

Adjektiv
<p>Eidsberg 1451, 4:925: vestre, øffre, øysteste, sydre, fyrnemde, adernemd Nordre Brunstad 1453, 7:448: nördre, andro Vestby 1457, 4:940: fornempd</p>

Sande 1459, 1:847: forna, nyghe, adro
Grønset 1461, 8:371: adra
Sande 1465, 2:857: fulle, lagleglighe, adro, sydre
Sigmundstad 1466, 7:466: nedræ, austæ
Øval 1467, 3:878: andra, syndstæ, fyræ sagdhæ
Tønsberg 1469, 3:883: andre, westre
Streysnes 1470, 11:225: nørdræ, foestæ, andro
Karlsruud 1473, 5:880: nørre

Resultater
Antall undersøkte tilfeller av dativ totalt: 276 181 (66 %) av disse tilfellene, hadde ei bøyning tilnærmet lik det norrøne bøyingsmønsteret. 95 (34 %) av tilfellene viste avvik ifra et norrønt bøyingsmønster.
Antall undersøkte tilfeller av dativ som indirekte objekt: 26 19 (73 %) av disse tilfellene hadde de indirekte objektene endelser tilnærmet lik norrøne. 7 (27 %) av tilfellene viste brudd med et norrønt bøyingsmønster.
Antall undersøkte tilfeller av annen bruk av dativ styrt av verb: 3 Disse hadde bøyning tilsvarende lik den norrøne (100 %).
Antall undersøkte tilfeller av dativ etter preposisjoner: 231 147 (64 %) av disse tilfellene viste bøyingsformer tilnærmet lik norrøne. 84 (36 %) av tilfellene viste brøt med et norrønt bøyingsmønster.
Antall undersøkte tilfeller av dativ i tidsledd: 13 10 (77 %) av disse hadde bøyingsformer tilnærmet lik norrøne. 3 (23 %) av disse brøt med norrøne bøyingsformer.
Antall undersøkte fellesnavn i dativposisjon totalt: 151 127 (84 %) av disse hadde bøyingsformer tilnærmet lik norrøne. 23 (16 %) av disse brøt med norrøne bøyingsformer.
Antall undersøkte egennavn i dativposisjon totalt: 65 39 (60 %) av disse hadde bøyingsformer tilnærmet lik norrøne. 26 (40 %) av disse brøt med norrøne bøyingsformer.
Antall undersøkte pronomener i dativposisjon totalt: 6 4 (67 %) av disse hadde norrøne dativformer. 2 (33 %) av disse brøt med norrøne dativformer.
Antall undersøkte demonstrative determinativer i dativposisjon totalt: 33 29 (88 %) av disse hadde norrøne dativformer. 4 (12 %) av disse brøt med norrøne dativformer.
Antall undersøkte possessive determinativer i dativposisjon totalt: 5 4 (80 %) av disse hadde norrøne dativformer. 1 (10 %) tilfelle brøt med norrøne dativformer.
Antall undersøkte kvantorer i dativposisjon totalt: 39 28 (72 %) av disse hadde norrøne dativformer. 11 (28 %) tilfeller brøt med norrøne dativformer.
Antall undersøkte adjektiv i dativposisjon totalt: 55 27 (49 %) av disse hadde norrøne dativformer. 28 (51 %) av disse brøt med norrøne dativformer.

3. periode - Vikværsk 1500-1524

I Inndeling av materialet på formelt grunnlag

Dativmarkeringer i henhold til norrøne regler

Noen av tekstutdragene kan ha flere ledd som står i ulike kasus. Derfor har jeg i den følgende tabellen understreket hvilket ledd som står i dativ, dersom det finnes andre ledd i det aktuelle utdraget som ikke står i dativ. Deler av paratagmer som ikke er relevant i eksemplet står i parentes.

Klart markerte dativformer
Straum 1501, 3:1022: <ul style="list-style-type: none">- <u>Allom</u> <u>mannom</u> som thetta breff see eller høre sendir Torsthen Jonsson och Aslach Gunnerson lagrettes men- j Strawme- holder tha <u>handom</u> samem- swarade tha forde Reydon <u>hwem</u> skal jach tet <u>androm</u> wthan Tordh Halstensson som myn ombotz man ær
Eidsberg 1501, 1:1005: <ul style="list-style-type: none">- <u>Ollom</u> <u>monnom</u> <u>them</u> som thetta bref se eller høre sendæ Torgyls Euinds son oc Hans Hakons son suorne lagrettismen- a snnedeghi- thau heldæ <u>handom</u> saman- med them skilordom- i Brandzrudi- for sinom- fra (sek oc) sinom eruinghom
Haathveit 1506, 2:1027: <ul style="list-style-type: none">- <u>Ollom</u> <u>monnom</u> <u>them</u> som thetta breff see eller høre kwngørom meir Tron Olaffson Kooll Helgheson Olaff Petharson Swndre Folkwardson- a Haathwetom- ffra henne- med oretthe- war jnsegle for thetta breff dege (och are) som førre seghir- war jnsegle for thetta breff (dege och) are som førre seghir
Rakkestad 1508, 1:1024: <ul style="list-style-type: none">- <u>Ollom</u> <u>monnom</u> <u>teim</u> som tetta bref se ader høræ scender Steinar Toreson Magnvss Asgavtson svorne logretes men- i fasto- medh teim skilordom- i Ravne- medh lvtum och lvninom- fra forno
Hvaal 1510, 3:1049: <ul style="list-style-type: none">- <u>Ollom</u> <u>mannwm</u> <u>them</u> swm thette breff seer eller høræ læssæ kennys midh Erlandh Dyresson oc Ewyndh Thorwinsson- aff Hvolæ
Sande 1512, 4:1056:

- Ollom monnom them som thetta breff see eller høre helse wii etther scriffne Anwndh Gwtormson oc Engielbrikth Olaffson sworne lagrettismen
- a Sandom
- a Sande
- Olaff Neridson ... gaff honom siw pund lax
- for thy

Stokke 1512, 7:532:

- Ollom manom thom som thetta breff see eller hore sender Ewyndh Gløderon Hanes Vyllemsson suorne lagrettis men
- med thii skilordhe
- med thesso varo vpno breffwe
- j ffwlllo ombode
- med allom thøm lwtthom (ock lwnendum)
- med (allom thøm lwtthom ock) lwnendum
- ffra ffwnno (ock nygho)
- ffra (ffwnno ock) nygho
- aff thiitnemdum Andresse
- effter thii
- med myno

Rakkestad 1512, 15:142:

- Ollom monnom them som thetta breff see eller høyre sender Berg Clemetsson Gwnner Ormsson Amwnd Nielsson Gutbrand Reidersson Moons Asgawtsson Helie Olafson Simon Hermandsson Wlff Karlsson Ingelbrict Neridsson Karll Ionsson Bord Torsteinsson oc Tormod Ionsson
- j Rette

Gautestad 1521, 1:1057:

- met myne
- poo myne

Sarpsborg 1522, 9:508:

- Ollom monnom them som thetta breff see eder høyre sender Trydicke Biørnson Tharald Pederson Thordh Eygildsson ok Siøffar Thorgiwllson
- med them skilordom
- ffraa (Gwdbrand Reydersson ok) hans erfwingwm
- med allwm lwtthwm (ok lwnnedwm)
- med (allwm lwtthwm ok) lwnnedwm
- Gwdbrand Reyderon lowede honom sith jnzcigle

Klart markerte dativformer, men med tvetydige ledd

Rakkestad 1508, 1:1024:

- i sama handerbandhe (*sama* er tvetydig)

Rakkestad 1512, 15:142:

- aa rettom stempnestad (stað både i akk. og dat. i norrønt)

Tvetydige former

Straum 1501, 3:1022:

- j Osloo
- j Rakkestade sokn
- j Aremark sokn

Haathveit 1506, 2:1027:

- med ooss (*ooss* er tvetydig)
- skal och Torger giffwe Ase en koo (Ase, som er indirekte objekt, er et sammenfall mellom *Ása* i nom. og *Ásu* i oblike former pga. vokalreduksjon)

Rakkestad 1508, 1:1024:

- i Rakkastadh sokn
- i Skavn skipredo (*skipredo* er tvetydig)

Rakkestad 1512, 15:142:

- j Oslo
- ffore Oss

Gautestad 1521, 1:1057:

- i Otestad sokn
- poo Gawtestad (stað både i akk. og dat. i norrønt)

Avvik fra norrøne regler

I følgende tabeller, med eksempler på delvis markerte dativformer, er ordene i de leddene der dativ faktisk er markert, understreket.

Delvis markerte dativformer**Haathveit 1506, 2:1027:**

- i ffordh Hathwetom (her er egennavnet markert, mens adjektivet er umarkert, siden det er forkortet)

Rakkestad 1508, 1:1024:

- af eino halfvo (*eino* er umarkert, *halfvo* tvetydig)
- af andro halfvo (*andro* er umarkert, *halfvo* tvetydig)

Hvaal 1510, 3:1049:

- i fwillom lagleggh ombwssmndh eyæ (her er *fwillom* markert)

Skien 1511, 4:1054:

- som kaupæ breuet self ther vm visser j sa matta at fordæ Annundh skal geuæ atnendum Anders (adjektivet, som også er underledd her, er markert)
- met mino incigel (her har vi dativmarkering i det possessive determinativet)

Stokke 1512, 7:532:

- pa sydre Stockom (her er substantivet markert, mens adjektivet er umarkert)
- aff eino halfwo (*eino* er umarkert, *halfwo* tvetydig)
- aff andre halfwo (*andre* er umarkert, *halfwo* tvetydig)
- Address Knwsson... pa sin verffarderss vengna saldhe adernemdum Address Knwsson orthogho boll (adjektivet, som også er underledd her, er markert)

Rakkestad 1512, 15:142:

- aa eyno halfwo
- j forne skipreide (adjektivet er forkortet og umarkert, mens *skipreide* har blitt utsatt for vokalreduksjon)

Gautestad 1521, 1:1057:

- met alle lwttwm (oc lwnnane) (her har vi markering i *lwttwm*)
- for hwarie manne (markering i substantivet)

Bortfall av dativformer

Straum 1501, 3:1022:

- j Marker
- befalte tha forde Reydon forde Tordh Halstensson ath seliæ forde Daalen retthæ odalsmannen ighen
- fore thetta breff som giordh ær ar (och dagh) fore siger (*ar*, som er et tidsledd, er umarkert)
- fore thetta breff som giordh ær (ar och) dagh fore siger (*dagh*, som er et tidsledd, er umarkert)

Eidsberg 1501, 1:1005:

- for sek
- fra sek (oc sinom eruinghom)

Haathveit 1506, 2:1027:

- ppa bade siidhe
- ffor siik
- ffor hwart aar

Rakkestad 1508, 1:1024:

- i nædre Rakkastadh
- fornæmdh Tore hafde scelth fornemdh Bardh thva broder deildh
- i Hofdhan
- for tetta bref som giorth var dagh (och ar) som fyr seigher (umarkert tidsledd)
- for tetta bref som giorth var (dagh och) ar som fyr seigher (umarkert tidsledd)

Hvaal 1510, 3:1049:

- j Hogssoggen
- aff enæ hallwæ
- aff andræ halwæ
- i løssæ (tolket som norr. dat. med redusert endingsvokal)
- i ffastæ (tolket som norr. dat. med redusert endingsvokal)
- for thette offnæ breff som gyorth wor or (oc dag) som foræ sygher (umarkert tidsledd)
- for thette offnæ breff som gyorth wor (or oc) dag som foræ sygher (umarkert tidsledd)
- for thette offnæ breff

Skien 1511, 4:1054:

- met thettæ mit oppne breff
- af Otter Nilson
- i Skogan
- j godhæ redhæ
- i Skydan
- for thettæ bref
- j Døllægard
- j Skydæ
- effter gudz byrdh

Sande 1512, 4:1056:

- med thette worth opne breff
- pa westre Rawdene
- pa fornemph Rawdene
- i aar

Stokke 1512, 7:532:

- pa handerbandh
- j Lyder
- ffra Ewyndh Glødersson
- ær dagh (ock ar) som ffore segher

- ær (dagh ock) ar som ffore segher

Rakkestad 1512, 15:142:

- paa bode sider
- paa bode sidher
- paa Rackestade
- war dag (aar ock stadh) som forscriffuett stor
- war (dag) aar (ock stadh) som forscriffuett stor
- war (dag aar ock) stadh som forscriffuett stor

Aremark 1513, 21:712:

- Alle mend thette Breff hender fore kommer, Bekiendis wij efterne Ouden perszen och thorgauter thorszen

- medt fullan æidstaff

Gautestad 1521, 1:1057:

- met thette mith opne breff
- met flere danne men
- met ærlig (oc fornwmstok man)
- met (ærlig oc) fornwmstok man
- af vopn
- aff meg
- i østre garden
- i Skogn
- met (alle lwttwm oc) lwnnane
- fra meg (oc myne erwinge)
- fra (meg oc) myne erwinge

Sarpsborg 1522, 9:508:

- y Sarpsborg
- Gwdbrand Reiderson loffwede Gwdbrand Lafranson nørsthe Wesby
- ffraa Gwdbrand Reydersson (ok hans erfwingwm)
- wnder Gwdbrandr Laffranson (ok hans erfwingiom)
- loffwede Gwdbrande Laffranson forne Gwdbrand Reydersson ein godwylgye eyne
- med then beste
- er dagh (ok aar) som fore siger
- er (dagh ok) aar som fore siger

II Inndeling av materialet gruppert etter funksjon

Bruksområder der dativformene er bevart ut fra norrøne regler

I de fire følgende tabellene er det både klart markerte og tvetydige dativformer. Her er de klart markerte formene understreket. Den delen av paratagmet som ikke er relevant i eksemplet står i parentes.

Dativ som indirekte objekt

Straum 1501, 3:1022:

- Allom mannom som thetta breff see eller høre sendir Torsthen Jonsson och Aslach Gunnerson lagrettes men
- swarade tha forde Reydon hwem skal jach tet androm wtthan Tordh Halstensson som myn ombotz man ær

Eidsberg 1501, 1:1005:

- Ollom monnom them som thetta bref se eller høre sendæ Torgyls Euinds son oc Hans Hakons son suorne lagrettismen

Haathveit 1506, 2:1027:

- Ollom monnom them som thetta breff see eller høre kwngørom meir Tron Olaffson Kooll Helgheson Olaff Petharson Swndre Folkwardson

- skal och Torger giffwe Ase en koo

Rakkestad 1508, 1:1024:

- Ollom monnom teim som tetta bref se ader høræ scender Steinar Toreson Magnvss Asgavtson svorne logretes men

Hvaal 1510, 3:1049:

- Ollom mannm them swm thette breff seer eller høræ læssæ kennyss midh Erlandh Dyresson oc Ewyndh Thorwinsson

Sande 1512, 4:1056:

- Ollom monnom them som thetta breff see eller høre helse wii etther scriffne Anwndh Gwtormson oc Engielbrikth Olaffson sworne lagrettismen

- Olaff Neridson ... gaff honom siw pund lax

Stokke 1512, 7:532:

- Ollom manom thom som thetta breff see eller hore sender Ewyndh Gløderson Hanes Vyllemsson suorne lagrettis men

Rakkestad 1512, 15:142:

- Ollom monnom them som thetta breff see eller høyre sender Berg Clemetsson Gwnner Ormsson Amwnd Nielsson Gutbrand Reidersson Moons Asgawtsson Helie Olafson Simon Hermandsson Wlff Karlsson Ingelbriect Neridsson Karll Ionsson Bord Torsteinsson oc Tormod Ionsson

Sarpsborg 1522, 9:508:

- Ollom monnom them som thetta breff see eder høyre sender Trydicke Biørnson Tharald Pederson Thordh Eygildsson ok Siøffar Thorgiwllsson

- Gwdbrand Reyderon lowede honom sith jnzcigle

Annen bruk av dativ styrt av verb**Straum 1501, 3:1022:**

- holder tha handom saman

Eidsberg 1501, 1:1005:

- thau heldæ handom saman

Dativ brukt i adverbial, tidsledd**Haathveit 1506, 2:1027:**

- war jnsegle for thetta breff dege (och are) som førre seghir

- war jnsegle for thetta breff (dege och) are som førre seghir

I den følgende tabellen er ikke dativformene understreket fordi preposisjonene viser konteksten klart nok, og vi har ingen andre ledd som kan stå i dativ.

Dativ etter preposisjoner**Straum 1501, 3:1022:**

- j Strawme

- j Osloo
- j Rakkestade sokn
- j Aremark sokn
- Eidsberg 1501, 1:1005:**
- a snnedeghi
- med them skilordom
- i Brandzrudi
- for sinom
- fra (sek oc) sinom eruinghom
- Haathveit 1506, 2:1027:**
- a Haathwetom
- ffra henne
- med oretthe
- med ooss
- Rakkestad 1508, 1:1024:**
- i fasto
- medh teim skilordom
- i Ravne
- i Rakkastadh sokn
- i Skavn skipredo
- medh lvtum och lvninom
- fra forno
- i sama handerbandhe
- Hvaal 1510, 3:1049:**
- aff Hvolæ
- Sande 1512, 4:1056:**
- a Sandom
- a Sande
- for thy
- Stokke 1512, 7:532:**
- med thii skilordhe
- med allom thøm lwtthom (ock lwnendum)
- med (allom thøm lwtthom ock) lwnendum
- ffra ffwnno (ock nygho)
- ffra (ffwnno ock) nygho
- med thesso varo vpno breffwe
- j ffwllø ombode
- aff thiiitnemdum Andresse
- effter thii
- med myno
- Rakkestad 1512, 15:142:**
- j Oslo
- ffore Oss
- j Rette
- aa rettom stempnestad
- Gautestad 1521, 1:1057:**
- met myne
- poo myne
- i Otestad sokn
- poo Gawtestad

Sarpsborg 1522, 9:508:

- med them skilordom
- ffraa (Gwdbrand Reydersson ok) hans erfwingwm
- med allwm lwthwm (ok lwnnedwm)
- med (allwm lwthwm ok) lwnnedwm

Bruksområder der dativformer har falt bort

De følgende tabellene inneholder tekstutdrag der dativ helt eller delvis har falt bort. I parentes står deler av paratagmer som ikke er relevant. Deler av hypotagmer med dativ markert, er understreket.

Manglende markering av dativ som indirekte objekt**Straum 1501, 3:1022:**

- befalte tha forde Reydon forde Tordh Halstensson ath seliæ forde Daalen retthæ odalsmannen ighen

Rakkestad 1508, 1:1024:

- fornæmdh Tore hafde scelth fornemdh Bardh thva broder deildh

Skien 1511, 4:1054:

- fordæ Annundh skal geuæ atnendum Anders j margh gillæ (bare adjektivet er markert)

Stokke 1512, 7:532:

- Andress Knwsson ... pa sin verffarderss vengna saldhe adernendum Andress Knwsson orthogho boll

Aremerk 1513, 21:712:

- Alle mend thette Breff hender fore kommer, Bekiendis wij efterne Ouden perszen och thorgauter thorszen

Sarpsborg 1522, 9:508:

- Gwdbrand Reiderson loffwede Gwdbrand Lafranson nørsthe Wesby
- loffwede Gwdbrande Laffranson forne Gwdbrand Reydersson ein godwylgye eyne

Manglende markering i annen bruk av dativ styrt av verb

Ingen eksempler funnet

Manglende markering av dativ brukt i adverbial, tidsledd**Straum 1501, 3:1022:**

- fore thetta breff som giordh ær ar (och dagh) fore siger
- fore thetta breff som giordh ær (ar och) dagh fore siger

Rakkestad 1508, 1:1024:

- for tetta bref som giorth var dagh (och ar) som fyr seigher
- for tetta bref som giorth var (dagh och) ar som fyr seigher

Hvaal 1510, 3:1049:

- wor or (oc dag) som foræ sygher
- wor (or oc) dag som foræ sygher

Stokke 1512, 7:532:

- ær dagh (ock ar) som ffore segher
- ær (dagh ock) ar som ffore segher

Rakkestad 1512, 15:142:

- war dag (aar ock stadh) som forscriffuett stor

- war (dag) aar (ock stadh) som forscriffuett stor
 - war (dag aar ock) stadh som forscriffuett stor
- Sarpsborg 1522, 9:508:**
- er dagh (ok aar) som fore siger
 - er (dagh ok) aar som fore siger

Manglende markering av dativ ved preposisjoner

- Straum 1501, 3:1022:**
- j Marker
- Eidsberg 1501, 1:1005:**
- for sek
 - fra sek (oc sinom eruinghom)
- Haathveit 1506, 2:1027:**
- i ffordh Hathwetom
 - ppa bade siidhe
 - ffor siik
 - ffor hwart aar
- Rakkestad 1508, 1:1024:**
- i nædre Rakkastadh
 - af eino halfvo
 - af andro halfvo
 - i Hofdhan
- Hvaal 1510, 3:1049:**
- j Hogssoggen
 - aff enæ hallwæ
 - aff andræ halwæ
 - i løssæ
 - i ffastæ
 - i fwllom laglegh ombwssmendh eyæ
 - for thette offnæ breff
- Skien 1511, 4:1054:**
- met thettæ mit oppne breff
 - af Otter Nilson
 - i Skogan
 - j godhæ redhæ
 - i Skydan
 - met mino incigel
 - for thettæ bref
 - j Døllægard
 - j Skydæ
 - effter gudz byrdh
- Sande 1512, 4:1056:**
- med thette worth opne breff
 - pa westre Rawdene
 - pa fornempth Rawdene
 - i aar
- Stokke 1512, 7:532:**
- pa sydre Stockom
 - pa handerbandh

- aff eino halffwo
- aff andre halffwo
- j Lyder
- ffra Ewyndh Glødersson

Rakkestad 1512, 15:142:

- paa bode sider
- paa bode sidher
- paa Rackestade
- aa eyno halffwo
- j forne skipreide

Aremark 1513, 21:712:

- medt fullan æidstaff

Gautestad 1521, 1:1057:

- met thette mith opne breff
- met flere danne men
- met ærlig (oc fornwmstok man)
- met (ærlig oc) fornwmstok man
- af vopn
- aff meg
- i østre garden
- i Skogn
- met alle lwttwm (oc lwnnane)
- met (alle lwttwm oc) lwnnane
- for hwarie manne
- fra meg (oc myne erwinge)
- fra (meg oc) myne erwinge

Sarpsborg 1522, 9:508:

- y Sarpsborg
- ffraa Gwdbrand Reydersson (ok hans erfwingwm)
- wnder Gwdbrandr Laffranson (ok hans erfwingiom)
- med then beste

III Inndeling av dativformene gruppert etter ordklasser

Markerte dativformer. Tvetydige former er også tatt med her.

Substantiv
Fellesnavn
Straum 1501, 3:1022: mannom, sokn, handom
Eidsberg 1501, 1:1005: monnum, snnedeghi, handom, skilordom, eruinghom
Haathveit 1506, 2:1027: monnom, dege, are
Rakkestad 1508, 1:1024: monnom, skipredo, lvtum, lvninom, halfvo, skilordom, sokn, handerbandhe
Hvaal 1510, 3:1049: mannwm
Sande 1512, 4:1056: monnom
Stokke 1512, 7:532: manom, halffwo, skilordhe, breffwe, ombode, lwtthom, lwnendum
Rakkestad 1512, 15:142: monnom, Rette, halffwo, skipreide
Gautestad 1521, 1:1057: sokn, lwttwm, manne
Sarpsborg 1522, 9:508: monnom, skilordom, erfwingwm, lwtthwm, lwnnedwm

Egennavn
Straum 1501, 3:1022: Strawme, Oslo Eidsberg 1501, 1:1005: Brandzrudi Haathveit 1506, 2:1027: Haathwetom, Hathwetom, Ase Rakkestad 1508, 1:1024: Ravne Hvaal 1510, 3:1049: Hvolæ Sande 1512, 4:1056: Sandom, Sande Stokke 1512, 7:532: Stockom, Andresse Rakkestad 1512, 15:142: Oslo, stempnestad Gautestad 1521, 1:1057: Gawtestad

Pronomen
Straum 1501, 3:1022: hwem Haathveit 1506, 2:1027: ooss, henne Sande 1512, 4:1056: honom Rakkestad 1512, 15:142: Oss Sarpsborg 1522, 9:508: honom

Determinativ
Demonstrative determinativer
Eidsberg 1501, 1:1005: them Haathveit 1506, 2:1027: them Rakkestad 1508, 1:1024: teim, sama Hvaal 1510, 3:1049: them Sande 1512, 4:1056: them, thy Stokke 1512, 7:532: thom, thii, thøm, thesso Rakkestad 1512, 15:142: them Sarpsborg 1522, 9:508: them
Possessive determinativer
Eidsberg 1501, 1:1005: sinom Skien 1511, 4:1054: mino Stokke 1512, 7:532: myno, varo Gautestad 1521, 1:1057: myne
Kvantorer
Straum 1501, 3:1022: Allom Eidsberg 1501, 1:1005: Ollom Haathveit 1506, 2:1027: Ollom Rakkestad 1508, 1:1024: Ollom Hvaal 1510, 3:1049: Ollom Sande 1512, 4:1056: Ollom Stokke 1512, 7:532: Ollom, allom Rakkestad 1512, 15:142: Ollom Sarpsborg 1522, 9:508: Ollom, allwm

Adjektiv
Straum 1501, 3:1022: androm Haathveit 1506, 2:1027: oretthe

Rakkestad 1508, 1:1024: fasto, forno
Hvaal 1510, 3:1049: fwllom
Skien 1511, 4:1054: atternendum
Stokke 1512, 7:532: adernendum, ffwnno, nygho, thitnendum, vpno, ffwlllo
Rakkestad 1512, 15:142: rettom

Former som avviker fra norrønt

Substantiv
Fellesnavn
Straum 1501, 3:1022: odalsmannen, ar, dagh Haathveit 1506, 2:1027: siidhe, aar Rakkestad 1508, 1:1024: dagh, ar Hvaal 1510, 3:1049: hallwæ, or, dag, breff Skien 1511, 4:1054: breff, redhæ, incigel, bref, byrdh Sande 1512, 4:1056: breff, aar Stokke 1512, 7:532: handerbandh, dagh, ar Rakkestad 1512, 15:142: sider, sidher, dag, aar, stadh Aremark 1513, 21:712: mendt, æidstaff Gautestad 1521, 1:1057: breff, men, man, vopn, garden, lwnnane, erwinge Sarpsborg 1522, 9:508: dagh, aar
Egennavn
Straum 1501, 3:1022: Marker Rakkestad 1508, 1:1024: Bardh, Hofdhan Hvaal 1510, 3:1049: Hogssoggen Skien 1511, 4:1054: Otter, Nilson, Skogan, Anders, Skydan, Døllægard, Skydæ Sande 1512, 4:1056: Rawdene (to ganger) Stokke 1512, 7:532: Andress, Knwsson, Lyder, Ewyndh, Glødersson Rakkestad 1512, 15:142: Rackestade Gautestad 1521, 1:1057: Skogn Sarpsborg 1522, 9:508: Sarpsborg, Gwdbrand, Reydersson, Gwdbrandr, Laffranson

Pronomen
Eidsberg 1501, 1:1005: sek Haathveit 1506, 2:1027: siik Gautestad 1521, 1:1057: meg

Determinativ
Demonstrative determinativer
Hvaal 1510, 3:1049: thette Skien 1511, 4:1054: thettæ Sande 1512, 4:1056: thette Gautestad 1521, 1:1057: thette Sarpsborg 1522, 9:508: then
Possessive determinativer
Skien 1511, 4:1054: mit Sande 1512, 4:1056: worth

Gautestad 1521, 1:1057: mith
Kvantorer
Haathveit 1506, 2:1027: bade, hwart Rakkestad 1508, 1:1024: eino Hvaal 1510, 3:1049: enæ, bodhæ Stokke 1512, 7:532: eino Rakkestad 1512, 15:142: bode, eyno Aremark 1513, 21:712: Alle Gautestad 1521, 1:1057: flere, alle, hwarie

Adjektiv
Straum 1501, 3:1022: retthe Rakkestad 1508, 1:1024: nædre, andro, fornemdh Hvaal 1510, 3:1049: andræ, laglegh, offnæ, løssæ, ffastæ Skien 1511, 4:1054: oppne, godhæ Sande 1512, 4:1056: opne, westre, fornemph Stokke 1512, 7:532: sydre, andre Aremark 1513, 21:712: fullan Gautestad 1521, 1:1057: opne, danne, ærlig, fornwmstok, østre Sarpsborg 1522, 9:508: beste

Resultater
Antall undersøkte tilfeller av dativ totalt: 145 64 (44 %) av disse tilfellene, hadde ei bøyning tilnærmet lik det norrøne bøyingsmønsteret. 81 (56 %) av tilfellene viste avvik ifra et norrønt bøyingsmønster.
Antall undersøkte tilfeller av dativ som indirekte objekt: 20 13 (65 %) av disse tilfellene hadde de indirekte objektene endelser tilnærmet lik norrøne. 7 (35 %) av tilfellene viste brudd med et norrønt bøyingsmønster.
Antall undersøkte tilfeller av annen bruk av dativ styrt av verb: 2 Disse tilfellene hadde bøyingsformer tilnærmet lik norrøne (100 %).
Antall undersøkte tilfeller av dativ ved preposisjoner: 108 47 (44 %) av disse tilfellene viste bøyingsformer tilnærmet lik norrøne. 61 (56 %) av tilfellene viste brøt med et norrønt bøyingsmønster.
Antall undersøkte tilfeller av dativ i tidsledd: 15 2 (13 %) av disse hadde bøyingsformer tilnærmet lik norrøne. 13 (87 %) av disse brøt med norrøne bøyingsformer
Antall undersøkte fellesnavn i dativposisjon totalt: 77 40 (57 %) av disse hadde bøyingsformer tilnærmet lik norrøne. 37 (43 %) av disse brøt med norrøne bøyingsformer.
Antall undersøkte egennavn i dativposisjon totalt: 40 15 (37 %) av disse hadde bøyingsformer tilnærmet lik norrøne. 25 (63 %) av disse brøt med norrøne bøyingsformer.
Antall undersøkte pronomen i dativposisjon totalt: 9 6 (67 %) av disse hadde norrøne dativformer. 3 (33 %) av disse brøt med norrøne dativformer.
Antall undersøkte demonstrative determinativer i dativposisjon totalt: 18 13 (72 %) av disse hadde norrøne dativformer. 5 (28 %) av disse brøt med norrøne dativformer.

<p>Antall undersøkte possessive determinativer i dativposisjon totalt: 8 5 (63 %) av disse hadde bøyingsformer tilnærmet lik norrøne. 3 (37 %) tilfeller brøt med norrøne dativformer.</p>
<p>Antall undersøkte kvantorer i dativposisjon totalt: 23 11 (48 %) av disse hadde norrøne dativformer. 12 (52 %) tilfeller brøt med norrøne dativformer.</p>
<p>Antall undersøkte adjektiv i dativposisjon totalt: 36 13 (36 %) av disse hadde bøyingsformer tilnærmet lik norrøne. 23 (64 %) av disse brøt med norrøne dativformer.</p>

1. periode - Opplandsk 1400-1424

I Inndeling av materialet på formelt grunnlag

Dativmarkeringer i henhold til norrøne regler

Noen av tekstutdragene kan ha flere ledd som står i ulike kasus. Derfor har jeg i den følgende tabellen understreket hvilket ledd som står i dativ, dersom det finnes andre ledd i det aktuelle utdraget som ikke står i dativ. Deler av paratagmer som ikke er relevant i eksemplet, står i parentes.

Klart markerte dativformer
Sand (Nord-Odal) 1400, 5:395: <ul style="list-style-type: none">- <u>Ollum monnum þeim</u> sæim þetta bref sya ædher høeyra sænda Jærper Byornson ok Alfwer Amundason- j Odale- þau hafdho sælt <u>opnæmdum Einare</u> vi aura bol jardhar- j Bærghi- med lutum (ok lunnindum)- med (lutum ok) lunnindum- fra forno (ok nyyo)- fra (forno ok) nyyo- firir hwarium manne- vndan (sik ok) sinum arfwm- a dæighi (ok are)- a (dæighi ok) are
Aasnes 1400, 14:20: <ul style="list-style-type: none">- Þæt se <u>øllum godhom monnom</u> kunnikt at ek Sighbiorn Oghmundzson kiænniz- med þæsso mino brefwe- ek hæfuir sælt <u>Þordhe Þorgæirssyni</u> swa myklæ iord- j Gardhe- j Soløyium- j Sudrbærags <u>skoghenom</u>- firir hworium manne- med ollum þeim lutum (ok lunnyndum)- med (ollum þeim lutum ok) lunnyndum- fra forno (ok nyio)- fra (forno ok) nyio- af adrnæmfum Þordhe- j Soløum- med mino- a Arnese- j Soløyum
Olstad (Grue) 1400, 3:551: <ul style="list-style-type: none">- <u>Ollum monnum þeim</u> som þettæ bref sea ædr høyræ sændæ Sebiorn Þorbiornsson, ok Halstæin Hallwardzson- j Soløyium- a Olstodum- mæd þeim skillordhom

- mæd þæssom skilordhom
- mæd gudz loghum (ok hæilaghre kirkiu)
- gaf ok þa fyrnæmfdrÞordhær, Aslake syny sinom (ok Kristino æghin kono sinne), swa mykyn lutburd som han atte
- j Gardhe
- mæd retto
- mæd þæim skilordom
- a dægghi (ok are)
- a (dægghi ok) are

Flisnes (Grue) 1403, 11:108:

- Þæt se ollum godhom monnom kunnikt at ek Siwghurdr Þorstæinsson kiænniz þæss
- med þæsso mino brefwe
- j Røfsætre
- j Soløyium
- firir hwarium manne
- med ollum þæim lutum (ok lunnyndum)
- med (ollum þæim lutum ok) lunnyndum
- fra fonno (ok nyio)
- fra (fonno ok) nyio
- med (ia ok) handerbande
- j Røfsætrom
- j Flisunese
- med mino insigli

Ringsaker 1403, 4:730:

- Ollum monnum þæim sæm þettæ bref sea eder høyræ sendæ Þorkiæl Daffinzson ok Ogmund Þorlæifsson
- j Ringissakers stofwnne
- j Hamre
- a Ringissakre
- j Hiøllum
- eftir þi
- j (stad) degghi (ok are)
- j (stad) degghi ok) are

Grue 1405, 21:233:

- Allum Mannum them som thette breff szer eller hører sender Haack[.]dszøn
- i Solløyum
- i solløyum
- for forneffndum ackusziønum
- i Eidi sinum
- J forneffndum holmbum schogum
- for huerom Manne
- i Eidi Sinnom

Haug (Nord-Odal) 1407, 5:454:

- Ollum monnum þæim sæm þettæ bref sea ædher høyra sænder Þorkel Þorgeirsson
- j nordgardenom
- a Haughe
- j Sooløyum
- j Velli
- j Sooløyghum
- j Þoregarde

- firir hworium manne
- mædher fullum bokar eidhe
- af adernemfdom Olafue
- j Vællj
- a degghi (ok aare)
- a (degghi ok) aare

Frang (Stange) 1412, 7:357:

- Ollom monnom þeim sœm þettæ bref sea ædher hœyra sender Gunner Holtasson
- aa Heidmarkinne
- j landgangunne
- i Hegbergs wikinne
- j eidhi sinom
- or Frangæmyrenne
- med strondenne
- j einne lithlo bekkio rithlo
- at bekkenom
- j Hegberghs wikinæ
- med mino
- a degghi (ok aare)
- a (degghi ok) aare

Frastad i Vardal 1412, 1:632:

- Þet se ollum godhum monnum kunuœkt at mit Androder Grimsson ok Andres Þorgrimsson logretomen
- a Frastadhom konungsgarddenom
- j Wardale
- eftir logmans dome
- Olæifuer hafde stemft fyrnemfdhom Þorgrime
- a wapnæþinge
- j fastonne
- j Frastadhom
- meder æidi
- meder boker æidi
- efter þy
- a þridiæ are

Dofla (Furnes) 1412, 9:213:

- Ollum monnum þæim sem þettæ bref sia æder hœyre heilsom mit Eriker Ogmunsson ok Lafranz Jonson logretto men
- aa Fuurnese
- Ingebiorgh Wæsette dotter helt (j hand) Þorsteine Skœldulfue ssyni
- fire gudhi
- j Hamre
- med handerbandhe
- aa Þotne
- fraa (sek ok) sinum eruuinghum
- wnder (sire Andres ok) hans aruuinghum
- fire huarium manne
- med ollum lutum (ok lunnindum)
- med (ollum lutum ok) lunnindum
- fra forno (ok nyo)
- fra (forno ok) nyo

- aa degghi (ok are)

- aa (degghi ok) are

Søndre Land 1414, 5:502:

- Ollum monnum þeim sem þetta bref sea æder høyræ sændir Neridhir Þorstæinzson ok Ormstæin Gudbrandzson

- þeir hældo handom samman

- með þui skylhordhe

- fyrnæmdir Þolfuer borghadhe optnæmdom Gvnleki slykt

- meðh (fysche ok fyghle ok) ollum tyll laghom

- fir huerium manne

- fra funno (ok nyio)

- fra (funno ok) nyio

- æftir þui

- fra seer (ok sinum arfuyingum)

- fra (seer ok) sinum arfuyingum)

- a dæghe (ok are)

- a (dæghe ok) are

Hverven (Stange) 1416, 3:629:

- Ollom monnom þeim sëm thetta breff se æder høira sænder Gunnar Holtasson

- a Hwærfuene

- a medal Vidom

- Eskil stemde Narfua Thorbiørmasyni

- at lydha vattom sinom

- mæd allom tillundom

- a dæghe (oc are)

- a (dæghe oc) are

Voll (Grue) 1417, 7:367:

- Ollom monnom þeim sëm þetta bref sia ædher høyra sændæ Androder Joonsson

- j Soløyiom

- a Velle

- j Soløiom

- fyrnemder Paal hafde stemdt Aslake Andressyni

- var degi (ok are) som fyr segir

- var (degi ok) are som fyr segir

Haug (Nord-Odal) 1423, 5:560:

- Ollum monnum þeim sem þetta bref sea ædhir høyra sendhir Asle Þorirsson ok Hongeir Arnason

- a Sandenom

- a Romarike

- þeir heldo handom saman

- mæd þwi skilordhe

- a samu are (her skulle man ha forventet den svake formen *sama*, men muligens ending -u fra nøyt. sat. sg. sterk bøyning)

- Roar førnemdir seldhe Alfwe førnemdome eina ørttoogh mindre en xv øris booll jerdher

- j Þrouthenom

- fore hwariom manne

- mæd allom þeim luthum (ok lunnindom)

- mæd (allom þeim luthum ok) lunnindom

- fra forno (ok nyo)

- fra (forno ok) nyo

- a Houghe
- af Alfwe adhirnemdom
- aftir þwi
- var degghi (ok are) som fyr sighir
- var (degghi ok) are som fyr sighir
- Straum (Nord-Odal) 1423, 5:559:**
- Ollom monnom þeim sem þetta bref sea ædhir høyra sendir Joar Gutthorms son ok Asgouthir Oudbiorna son
- a kirkiu Stroume
- i fastonne
- þaw heldo handom saman
- mæd þui skilorde
- Þoue ok Ingebiörg seldho Alfwe førnemdum vi øris bool iærdher
- j Þrouthenom
- fore hwariom manne
- mæd samu handarbande (igjen skulle man ha forventet den svake formen *sama*, men muligens ending -u fra nøyt. sat. sg. sterk bøyning)
- mæd allom þeim luthum (ok lunnindom)
- mæd (allom þeim luthum ok) lunnindom
- fra forno (ok nyo)
- fra (forno ok) nyo
- af adhirnemdom Alfwe
- æptir þwi
- var degghi (ok are) som fyr sighir
- var (degghi ok) are som fyr sighir

Klart markerte dativformer, men med tvetydige ledd

Sand (Nord-Odal) 1400, 5:395:

- af einni halfuo (her er *halfuo* tvetydig)
- af annare halfuo
- j Vpstadha sokn (*sokn* er tvetydig)

Aasnes 1400, 14:20:

- j fyrnæmfdrí Grafw sokn (*fyrnæmfdrí* er markert, mens sokn er tvetydig. Stedsnavnet er nok også tvetydig)

Olstad (Grue) 1400, 3:551:

- mæd (gudz loghum ok) hæilaghre kirkiu (*kirkiu* er ei tvetydig form)
- gaf ok þa fyrnæmfdr Þordhær, (Aslake syny sinom) ok Kristino æghin kono sinne, swa mykyn lutburd som han atte (Både *Kristino* og *æghin kono* er tvetydige former, mens *sinne* er ei klart markert form)

Flisnes (Grue) 1403, 11:108:

- ek hæfwer sælt Arnæ Hauwardzsyni, swa mykin æighulut (*Arnæ* er tvetydig, mens *Hauwardzsyni* er klart markert)
- af fyrnæfdum Arnæ

Grue 1405, 21:233:

- a rettom tingstad (*stað* er ei tvetydig form)
- i Graffuo sochen
- j graffu soken

Haug (Nord-Odal) 1407, 5:454:

- Ingeriidh Eriks dotter ... hafde selt Olafue Semingssyni fadhur þeira fyrnemfdæ sytzkyne

(*fadhur* er en tvetydig form)

Dofla (Furnes) 1412, 9:213:

- Gefualder Olafson gaaf ok afhendhe ærlighum manne sire Adresse Ogmunssyni...suaa mykle jord sem han atte (*sire* er tvetydig)

Søndre Land 1414, 5:502:

- a annan dagha pascha (*pascha* er ei tvetydig form)

Hverven (Stange) 1416, 3:629:

- a siwnda are (*siwnda* er ei tvetydig form)

Voll (Grue) 1417, 7:367:

- þau byta synsta gardenum (*synsta* er tvetydig)

Haug (Nord-Odal) 1423, 5:560:

- af einne halfwo

- af annore halfwo

Straum (Nord-Odal) 1423, 5:559:

- af eine halfwo

- af annare halfwo

- j nidra gardenom (*nidra* er tvetydig)

Tvetydige former

Sand (Nord-Odal) 1400, 5:395:

- a Romariki

- med gudhs nadh

- firir os

Aasnes 1400, 14:20:

- med guds nad

Olstad (Grue) 1400, 3:551:

- mæd gudz naad

- j Grafw sokn (to tvetydige ledd)

Flisnes (Grue) 1403, 11:108:

- i Hofs sokn

- med gudz naad

- j Grafw sokn

Ringsaker 1403, 4:730:

- meder gudz nadh

- firir oker

Grue 1405, 21:233:

- Med gudz Naade

- effter bretiue Messzo

Haug (Nord-Odal) 1407, 5:454:

- mædher gudz naadh

- j Oslo

- j Grafw sokn

Frang (Stange) 1412, 7:357:

- a Frang

- j Stangasokn

- a book

Frastad i Vardal 1412, 1:632:

- meder guds nad

- meder okker

Dofla (Furnes) 1412, 9:213:

- med guz naad
- aa Dofloo
- j Austby (*býr* har ingen ending i dat.)
- j Hof sokn

Søndre Land 1414, 5:502:

- med gudhes naadh
- medh fyshche (ok fyghle ok ollum tyll laghom)
- medh (fyshche ok) fyghle (ok ollum tyll laghom)
- j sæmio

Hverven (Stange) 1416, 3:629:

- mæd gudz nadh

Voll (Grue) 1417, 7:367:

- j Grofw sokn
- mæder gudz nadh
- a book

Haug (Nord-Odal) 1423, 5:560:

- j Sandz sokn
- mæd gudz nadh

Straum (Nord-Odal) 1423, 5:559:

- a Romarike
- j Stroums sokn
- firir Mariomesso (svak fem. –u i alle oblike kasus)
- mæd gudz nadh
- j Sandz sokn

Avvik fra norrøne regler

I følgende tabeller, med eksempler på delvis markerte dativformer, er ordene i de leddene der dativ faktisk er markert, understreket.

Delvis markerte dativformer**Flisnes (Grue) 1403, 11:108:**

- j nørdræ gardhenom (ingen markering i adjektivet)

Grue 1405, 21:233:

- Med fullum Eidstaff (igjen er adjektivet markert, substantivet umarkert)
- for diszo forneffnder schoge (ingen markering i *forneffnder*)
- aff eine halffue (tallordet kan være dativ)

Haug (Nord-Odal) 1407, 5:454:

- j synztste gardenom (ingen markering i adjektivet)
- han antvardade en hustru Jngeride adernemfde...atte kyyr (egennavnet er markert, fellesnavnet tvetydig, mens adjektivet er umarkert)
- j þet sama iorde (*þet* er umarkert, *sama* tvetydig, mens *iorde* er markert)

Frang (Stange) 1412, 7:357:

- med fullum eidzstaf (adjektivet er markert, substantivet umarkert)
- i nørdræ Frangastodhene (adjektivet er umarkert, substantivet markert)
- j sydra Frangastodhenæ (adjektivet er umarkert, substantivet markert)
- nedhen at fynemfdom wegh (adjektivet markert, substantivet umarkert)

Frastad i Vardal 1412, 1:632:

- af fyrnemfdhom konunghs gard (her er substantivet umarkert, mens adjektivet er markert)

Søndre Land 1414, 5:502:

- aa syndre Lande (adjektivet umarkert, stedsnavnet markert)
- i syndre Lande

Hverven (Stange) 1416, 3:629:

- mæd fullom edzstaff (adjektivet er markert, substantivet umarkert)
- Thørbiørn Thørbiørnasson gaff Sigridhe dotther sinne halft medal Vida (i *dotther* skulle man ha forventet ending på –ur, evt. –or i dat.)
- tha samw geff som fadher hans gaff forda Sigridhe systher hans (dativform i egennavnet, men ikke i adjektivet. *Systher* er ei tvetydig form)

Voll (Grue) 1417, 7:367:

- mæder fullum eidstaf (adjektivet er markert, ikke substantivet)

Straum (Nord-Odal) 1423, 5:559:

- j førnemdom Oodall (bare markering i adjektivet. Egennavnet uten markering)

Bortfall av dativformer**Sand (Nord-Odal) 1400, 5:395:**

- vndan sik (ok sinum arfwm)

Flisnes (Grue) 1403, 11:108:

- med ia (ok handerbande)

Ringsaker 1403, 4:730:

- a laugerdaghen
- j stad (deghe ok are)

Grue 1405, 21:233:

- a Laugerdagen
- for mik (ingen pronomen med norrøne dativformer ble funnet i denne teksten)
- i grenszjøen
- i tandszjøen
- aff annar
- Var dag (och aar) szom forre Siger
- Var (dag och) aar szom forre Siger

Haug (Nord-Odal) 1407, 5:454:

- a þorsdagen
- firir mik (ingen pronomen med norrøne dativformer ble funnet i denne teksten)

Frastad i Vardal 1412, 1:632:

- a Þorgrim Þorstæinsson
- a huitæsunno æfthan

Dofla (Furnes) 1412, 9:213:

- j hand
- fraa sek (ok sinum eruuinghum)
- wnder sire Andres (ok hans aruinghum)

Hverven (Stange) 1416, 3:629:

- vm jordheno

Voll (Grue) 1417, 7:367:

- j heia
- af eina holfw
- af annara holfw

Haug (Nord-Odal) 1423, 5:560:

- j Odall
 - j førnemde Sandz sokn (*førnemde* er umarkert, og skulle ha endt med –ri etter norrøne regler. *Sokn* er ei tvetydig form)
 - a midfasto sunnadagh (ingen markering i *sunnadagh*)
- Straum (Nord-Odal) 1423, 5:559:**
- j Oodal

II Inndeling av materialet gruppert etter funksjon

Bruksområder der dativformene er bevart ut fra norrøne regler

I de fire følgende tabellene er det både klart markerte og tvetydige dativformer. Her er de klart markerte formene understreket. Den delen av paratagmet som ikke er relevant i eksemplet, står i parentes.

Dativ som indirekte objekt
<p>Sand (Nord-Odal) 1400, 5:395:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <u>Ollum monnum þeim</u> sæim þetta bref sya ædher høeyra sænda Jærper Byornson ok Alfwer Amundason - þau hafdho sælt <u>opnæmdum Einare</u> vi aura bol jardhar <p>Aasnes 1400, 14:20:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Þæt se <u>øllum godhom monnom</u> kunnikt at ek Sighbiorn Oghmundzson kiænniz - ek hæfuir sælt <u>Þordhe Þorgæirssyni</u> swa myklæ iord <p>Olstad (Grue) 1400, 3:551:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <u>Ollum monnum þeim</u> som þettæ bref sea ædr høeyræ sændæ Sebiorn Þorbiornsson, ok Halstæin Hallwardzson - gaf ok þa fyrnæmfdrÞordhær, <u>Aslake syny sinom</u> (ok Kristino æghin kono sinne), swa mykyn lutburd som han atte - gaf ok þa fyrnæmfdr Þordhær, (Aslake syny sinom) ok <u>Kristino æghin kono sinne</u>, swa mykyn lutburd som han atte <p>Flisnes (Grue) 1403, 11:108:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Þæt se <u>ollum godhom monnom</u> kunnikt at ek Siwghurdr Þorstæinsson kiænniz þæss - ek hæfwer sælt <u>Arnæ Hauwardzsyni</u>, swa mykin æighulut <p>Ringsaker 1403, 4:730:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <u>Ollum monnum þeim</u> sæm þettæ bref sea eder høeyræ sændæ Þorkiæl Daffinzson ok Ogmund Þorlæifsson <p>Grue 1405, 21:233:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <u>Allum Mannum them</u> som thette breff szer eller høerer sender Haack[.]dszøn <p>Haug (Nord-Odal) 1407, 5:454:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <u>Ollum monnum þeim</u> sæm þettæ bref sea ædher høeyra sændur Þorkel Þorgeirsson - Ingeriidh Eriks dotter ... hafde selt <u>Olafue Semingssyni fadhur</u> þeira fyrnemfdæ sytzkyne <p>Frang (Stange) 1412, 7:357:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <u>Ollom monnom þeim</u> sæm þettæ bref sea ædher høeyra sender Gunner Holtasson <p>Frastad i Vardal 1412, 1:632:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Þæt se <u>ollum godhum monnum</u> kunuckt at mit Androder Grimsson ok Andres Þorgrimsson logretomen <p>Dofla (Furnes) 1412, 9:213:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Gefualder Olafson gaaf ok afhendhe <u>ærlighum manne sire Adresse Ogmunssyni</u> ... suua

mykle jord sem han atte

Søndre Land 1414, 5:502:

- Ollum monnum þeim sem þetta bref sea æder høyræ sændir Neridhir Þorstæinzson ok Ormstæin Gudbrandzson

- fyrnæmdir Þolfuer borghadhe optnæmdom Gvnleki slykt

Hverven (Stange) 1416, 3:629:

- Ollom monnom þeim sëm thetta breff se æder høira sænder Gunnar Holtasson

Voll (Grue) 1417, 7:367:

- Ollom monnom þeim sëm Þetta bref sia ædher høyra sændæ Androder Joonsson

Haug (Nord-Odal) 1423, 5:560:

- Ollum monnum þeim sem þetta bref sea ædhir høyra sendhir Asle Þorirsson ok Hongeir Arnason

- Roar førnæmdir seldhe Alfwe førnæmdom eina ørttogh mindre en xv øris booll jerdher

Straum (Nord-Odal) 1423, 5:559:

- Ollom monnom þeim sem þetta bref sea ædhir høyra sendir Joar Gutthorms son ok Asgouthir Oudbiorna son

- Þoue ok Jngebiørg seldho Alfwe førnæmdom vi øris booll iærdher

Annen bruk av dativ styrt av verb

Frastad i Vardal 1412, 1:632:

- Olæifuer hafde stemft fyrnæmfdom Þorgrime

Dofla (Furnes) 1412, 9:213:

- Ollum monnum þeim sem þetta bref sia æder høyre heilsom mit Eriker Ogmunsson ok Lafranz Jonson logretto men

- Jngebiorgh Wæsette dotter helt (j hand) Þorsteine Skøldulfue ssyni

Søndre Land 1414, 5:502:

- þeir hældo handom samman

Hverven (Stange) 1416, 3:629:

- Eskil stemde Narfua Thorbiørnasyni

- at lydha vattom sinom

Voll (Grue) 1417, 7:367:

- fyrnæmder Paal hafde stemdt Aslake Andressyni

- þau byta synsta gardenum

Haug (Nord-Odal) 1423, 5:560:

- þeir heldo handom saman

Straum (Nord-Odal) 1423, 5:559:

- þaw heldo handom saman

Dativ brukt i adverbial, tidsledd

Voll (Grue) 1417, 7:367:

- var degi (ok are) som fyr segir

- var (degi ok) are som fyr segir

Haug (Nord-Odal) 1423, 5:560:

- var deghi (ok are) som fyr sighir

- var (deghe ok) are som fyr sighir

Straum (Nord-Odal) 1423, 5:559:

- var deghe (ok are) som fyr sighir

- var (deghe ok) are som fyr sighir

I den følgende tabellen er ikke dativformene understreket fordi preposisjonene viser konteksten klart nok, og vi har ingen andre ledd som kan stå i dativ.

Dativ etter preposisjoner
<p>Sand (Nord-Odal) 1400, 5:395:</p> <ul style="list-style-type: none"> - j Odale - a Romariki - med gudhs nadh - af einni halfuo - af annare halfuo - firir os - j Bærghi - j Vpstadha sokn - med lutum (ok lunnindum) - med (lutum ok) lunnindum - fra forno (ok nyyo) - fra (forno ok) nyyo - firir hwarium manne - vndan (sik ok) sinum arfwm - a dæighi (ok are) - a (dæighi ok) are <p>Aasnes 1400, 14:20:</p> <ul style="list-style-type: none"> - med Pæsso mino brefwe - j fyrnæmfdrí Grafw sokn - j Gardhe - j Soløyium - j Sudrbærge skoghenom - firir hworium manne - med ollum þæim lutum (ok lunnyndum) - med (ollum þæim lutum ok) lunnyndum - fra forno (ok nyio) - fra (forno ok) nyio - af adrnæmfðum Þordhe - j Soløum - med mino - a Arnese - j Soløyum - med guds nad <p>Olstad (Grue) 1400, 3:551:</p> <ul style="list-style-type: none"> - j Soløyium - j Grafw sokn - mæd gudz naad - a Olstodum - mæd þæim skillordhom - mæd þæssom skilordhom - mæd gudz <u>loghum</u> (ok hælaghre kirkiu) - mæd (gudz loghum ok) hælaghre kirkiu - j Gardhe - mæd retto

- mæd þæim skilordom
- a dægghi (ok are)
- a (dægghi ok) are
- Flisnes (Grue) 1403, 11:108:**
- med þæsso mino brefwe
- j Røfsætre
- j Soløyium
- j Grafw sokn
- firir hwarium manne
- med ollum þæim lutum (ok lunnyndum)
- med (ollum þæim lutum ok) lunnyndum
- fra fonno (ok nyio)
- fra (fonno ok) nyio
- med (ia ok) handerbande
- af fyrnæfdum Arnæ
- j Røfsætrom
- j Flisunese
- med mino insigli
- i Hofs sokn
- med gudz naad
- Ringsaker 1403, 4:730:**
- j Ringissakers stofwnne
- meder gudz nadh
- j Hamre
- a Ringissakre
- firir oker
- j Hiøllum
- eftir þi
- j (stad) degghi (ok are)
- j (stad degghi ok) are
- Grue 1405, 21:233:**
- effter Bretiue Messzo
- Med gudz Naade
- i Solløynum
- a rettom tingstad
- i Graffuo sochen
- i solløyum
- for forneffndum ackusziønum
- i Eidi sinum
- j graffu soken
- J forneffndum holmbum schogum
- for huerom Manne
- i Eidi Sinnom
- Haug (Nord-Odal) 1407, 5:454:**
- mædher gudz naadh
- j nordgardenom
- a Haughe
- j Sooløeyum
- j Velli
- j Sooløeyghum

- j Þoregarde
- j Oslo
- firir hworium manne
- mædher fullum bokar eidhe
- af adernemfdom Olafue
- j Grafw sokn
- j Vællj
- a deghi (ok aare)
- a (deghi ok) aare

Frang (Stange) 1412, 7:357:

- a Frang
- j Stangasokn
- aa Heidmarkinne
- a book
- j landgangunne
- med strondenne
- j einne lithlo bekkio rithlo
- at bekkenom
- i Hegbergs wikinne
- j eidhi sinom
- or Frangæmyrenne
- j Hegberghs wikinæ
- med mino
- a deghi (ok aare)
- a (deghi ok) aare

Frastad i Vardal 1412, 1:632:

- a Frastadhom konungsgarddenom
- j Wardale
- meder okker
- eftir logmans dome
- a wapnæþinge
- j fastonne
- j Frastadhom
- meder æidi
- meder boker æidi
- efter þy
- a þridiæ are
- meder guds nad

Dofla (Furnes) 1412, 9:213:

- aa Dofloo
- aa Fuurnese
- med guz naad
- fire gudhi
- j Hamre
- med handerbandhe
- j Austby
- j Hof sokn
- aa Þotne
- fraa (sek ok) sinum eruinghum
- wnder (sire Andres ok) hans aruinghum

- fire huarium manne
- med ollum lutum (ok lunnindum)
- med (ollum lutum ok) lunnindum
- fra forno (ok nyo)
- fra (forno ok) nyo
- aa degghi (ok are)
- aa (degghi ok) are

Søndre Land 1414, 5:502:

- a annan dagha pascha
- med gudhes naadh
- med þui skylhordhe
- fir huerium manne
- medh (fyshche ok fyghle ok) ollum tyll laghom
- medh fyshche (ok fyghle ok ollum tyll laghom)
- medh (fyshche ok) fyghle (ok ollum tyll laghom)
- fra funno (ok nyio)
- fra (funno ok) nyio
- j sæmio
- æftir þui
- fra seer (ok sinum arfuyingum)
- fra (seer ok) sinum arfuyingum
- a dæighe (ok are)
- a (dæighe ok) are

Hverven (Stange) 1416, 3:629:

- a Hwærfuene
- a siwnda are
- mæd gudz nadh
- a medal Vidom
- mæd allom tillundom
- a dægghi (oc are)
- a (dægghi oc) are

Voll (Grue) 1417, 7:367:

- j Soløyiom
- a Velle
- j Grofw sokn
- j Soløiom
- a book
- mæder gudz nadh

Haug (Nord-Odal) 1423, 5:560:

- a Sandenom
- j Sandz sokn
- a Romarike
- mæd gudz nadh
- af einne halfwo
- af annore halfwo
- mæd þwi skilordhe
- a samu are
- j Þrouthenom
- fore hwariom manne
- mæd allom þeim luthum (ok lunnindom)

- mæd (allom þeim luthum ok) lunnindom
- fra forno (ok nyo)
- fra (forno ok) nyo
- a Houghe
- af Alfwe adhirnemdom
- aftir þwi

Straum (Nord-Odal) 1423, 5:559:

- a kirkiu Stroume
- j Stroums sokn
- a Romarike
- firir Mariomesso
- i fastonne
- mæd gudz nadh
- af eine halfwo
- af annare halfwo
- j nidra gardenom
- mæd þui skilorde
- j Þrouthenom
- j Sandz sokn
- fore hwariom manne
- mæd samu handarbande
- mæd allom þeim luthum (ok lunnindom)
- mæd (allom þeim luthum ok) lunnindom
- fra forno (ok nyo)
- fra (forno ok) nyo
- af adhirnemdom Alfwe
- æptir þwi

Bruksområder der dativformer har falt bort

De følgende tabellene inneholder tekstutdrag der dativ helt eller delvis har falt bort. I parentes står deler av paratagmer som ikke er relevant. Deler av hypotagmer med dativ markert, er understreket.

Manglende markering av dativ som indirekte objekt

Hverven (Stange) 1416, 3:629:

- Thørbiørn Thørbiørnasson gaff Sigridhe dotther sinne halft medal Vida
- tha samw geff som fadher hans gaff forda Sigridhe systher hans

Haug (Nord-Odal) 1407, 5:454:

- han antvardade en hustru Jngeride adernemfde ... atte kyyr

Manglende markering i annen bruk av dativ styrt av verb

Ingen eksempler identifisert

Manglende markering av dativ brukt i adverbial, tidsledd

Grue 1405, 21:233:

- Var dag (och aar) szom forre Siger
- Var (dag och) aar szom forre Siger

Manglende markering av dativ ved preposisjoner

Sand (Nord-Odal) 1400, 5:395:

- vndan sik (ok sinum arfwm)

Flisnes (Grue) 1403, 11:108:

- j nørdræ gardhenom
- med ia (ok handerbande)

Ringsaker 1403, 4:730:

- a laugerdaghen
- j stad (degghi ok are)

Grue 1405, 21:233:

- a Laugerdagen
- for mik
- aff eine halffue
- Med fullum Eidstaff
- for diszo forneffnder schoge
- i grensziøen
- i tandsziøn
- aff annar

Haug (Nord-Odal) 1407, 5:454:

- a þorsdagen
- j synztste gardenom
- firir mik
- j þet sama iorde

Frang (Stange) 1412, 7:357:

- med fullum eidzstaff
- i nørðhra Frangastodhene
- j sydra Frangastodhenæ
- nedhen at fyrnemfdom wegh

Frastad i Vardal 1412, 1:632:

- a Þorgrim Þorstæinsson
- a huitæsunno æfthan
- af fyrnemfdhom konunghs gard

Dofla (Furnes) 1412, 9:213:

- j hand
- fraa sek (ok sinum eruuinghum)
- wnder sire Andres (ok hans aruinghum)

Søndre Land 1414, 5:502:

- aa syndre Lande
- i syndre Lande

Hverven (Stange) 1416, 3:629:

- mæd fullom edzstaff
- vm jordheno

Voll (Grue) 1417, 7:367:

- mæder fullum eidstaff
- j heia
- af eina holfw
- af annara holfw

Haug (Nord-Odal) 1423, 5:560:

- j Odall

- a midfasto sunnadagh
 - j førnemde Sandz sokn
Straum (Nord-Odal) 1423, 5:559:
 - j Oodal
 - j førnemdom Oodall

III Inndeling av dativformene gruppert etter ordklasser

Markerte dativformer. Tvetydige former er også tatt med her.

Substantiv
Fellesnavn
Sand (Nord-Odal) 1400, 5:395: monnum, nadh, halfuo, sokn, lutum, lunnindum, manne, arfw, dæighi, are
Aasnes 1400, 14:20: monnom, brefwe, skoghenom, manne, lutum, lunnyndum, nad, sokn
Olstad (Grue) 1400, 3:551: monnum, sokn, naad, skillordhom, skilordhom, syny, skilordom, loghum, æghin kono, kirkiu, dæighi, are
Flisnes (Grue) 1403, 11:108: monnom, brefwe, gardhenom, manne, lutum, lunnyndum, handerbande, insigli, sokn, naad
Ringsaker 1403, 4:730: monnum, stofwne, nadh, degghi, are
Grue 1405, 21:233: Mannum, Messzo, tingstad, Naade, sochen, Eidi, schoge, soken, schogum, Manne
Haug (Nord-Odal) 1407, 5:454: monnum, naadh, nordgardenom, manne, bokar eidhe, gardenom, fadhur, sokn, hustru, iorde, degghi, aare
Frang (Stange) 1412, 7:357: monnom, sokn, book, landgangunne, wikinne, bekkio, bekkenom, strondenne, eidhi, degghi, aare
Frastad i Vardal 1412, 1:632: monnum, konungsgarddenom, dome, wapnæþinge, fastonne, æidi, boker æidi, are, nad
Dofla (Furnes) 1412, 9:213: monnum, naad, ssyni, gudhi, manne, handerbandhe, sokn, eruinghum, aruinghum, lutum, lunnindum, degghi, are
Søndre Land 1414, 5:502: monnum, dagha, fyshche, fyghle, tyll laghom, pascha, naadh, handom, skylhordhe, sæmio, manne, arfuyingum, dæighe, are
Hverven (Stange) 1416, 3:629: monnom, are, vattom, tillundom, systher, dæighi, are
Voll (Grue) 1417, 7:367: monnom, sokn, nadh, gardenom, book, degi, are
Haug (Nord-Odal) 1423, 5:560: monnum, sokn, sunnadagh, nadh, handom, halfwo, skilordhe, manne, luthum, lunnindom, degghi, are
Straum (Nord-Odal) 1423, 5:559: monnom, sokn, fastonne, nadh, handom, halfwo, skilorde, handarbande, gardenom, manne, luthum, lunnindom, degghi, are
Egennavn
Sand (Nord-Odal) 1400, 5:395: Odale, Romariki, Einare, Bærghi, Vpstadha
Aasnes 1400, 14:20: Þordhe, Þorgærirssyni, Gardhe, Soløyium, Soløum, Arnese, Soløyum, Grafw
Olstad (Grue) 1400, 3:551: Soløyium, Olstodum, Aslake, Gardhe, Grafw, Kristino
Flisnes (Grue) 1403, 11:108: Røfsætre, Soløyium, Grafw, Røfsætrum, Arnæ, Hauwardzsyni
Ringsaker 1403, 4:730: Hamre, Ringissakre, Hiøllum
Grue 1405, 21:233: Solløyum, Graffuo, solløyum, ackusziønum, graffu, holmbum
Haug (Nord-Odal) 1407, 5:454: Haughe, Sooløeyum, Velli, Sooløeyghum, Þoregarde, Oslo, Grafw, Olafue, Semingssyni, Jngeride, Olafue, Vællj
Frang (Stange) 1412, 7:357: Frang, Heidmarkinne, Frangastodhene, Frangastodhenæ,

<p>Frangæmyrenne Frastad i Vardal 1412, 1:632: Frastadhom, Wardale, Þorgrime Dofla (Furnes) 1412, 9:213: Dofloo, Fuurnese, Þorsteine, Skøldulfue, Adresse, Ogmunssyni, Hamre, Austby, Þotne Søndre Land 1414, 5:502: Lande, Gvnleki Hverven (Stange) 1416, 3:629: Vidom, Narfua, Thorbiørnasyni, Sigridhe Voll (Grue) 1417, 7:367: Soløyiom, Velle, Soløiom, Aslake, Addressyni Haug (Nord-Odal) 1423, 5:560: Sandenom, Romarike, Alfwe, Þrouthenom, Houghe, Alfwe Straum (Nord-Odal) 1423, 5:559: Stroume, Romarike, Mariomesso, Alfwe, Þrouthenom</p>

Pronomen
<p>Sand (Nord-Odal) 1400, 5:395: os Ringsaker 1403, 4:730: oker Frastad i Vardal 1412, 1:632: okker Søndre Land 1414, 5:502: seer</p>

Determinativ
Demonstrative determinativer
<p>Sand (Nord-Odal) 1400, 5:395: þæim Aasnes 1400, 14:20: þæsso, þæim Olstad (Grue) 1400, 3:551: þæim, þæssom Flisnes (Grue) 1403, 11:108: þæsso, þæim Ringsaker 1403, 4:730: þæim, þi Grue 1405, 21:233: them, diszo Haug (Nord-Odal) 1407, 5:454: þæim, sama Frang (Stange) 1412, 7:357: þeim Frastad i Vardal 1412, 1:632: þy Dofla (Furnes) 1412, 9:213: þæim Søndre Land 1414, 5:502: þæim, þui Hverven (Stange) 1416, 3:629: þæim Voll (Grue) 1417, 7:367: þæim Haug (Nord-Odal) 1423, 5:560: þeim, þwi, samu Straum (Nord-Odal) 1423, 5:559: þeim, þui, þwi, samu</p>
Possessive determinativer
<p>Sand (Nord-Odal) 1400, 5:395: sinum Aasnes 1400, 14:20: mino Olstad (Grue) 1400, 3:551: sinom, sinne Flisnes (Grue) 1403, 11:108: mino Grue 1405, 21:233: sinum, Sinnom Frang (Stange) 1412, 7:357: sinom, mino Dofla (Furnes) 1412, 9:213: sinum Søndre Land 1414, 5:502: sinum Hverven (Stange) 1416, 3:629: sinom, sinne</p>
Kvantorer
<p>Sand (Nord-Odal) 1400, 5:395: Ollum, einni, hwarium Aasnes 1400, 14:20: øllum, hworium, ollum Olstad (Grue) 1400, 3:551: Ollum Flisnes (Grue) 1403, 11:108: ollum, hwarium</p>

Ringsaker 1403, 4:730: Ollum
Grue 1405, 21:233: Allum, huerom, eine
Haug (Odal) 1407, 5:454: Ollum, hworium
Frang (Stange) 1412, 7:357: Ollom, einne
Frastad i Vardal 1412, 1:632: ollum
Dofla (Furnes) 1412, 9:213: Ollum, huarium
Søndre Land 1414, 5:502: Ollum, huerium
Hverven (Stange) 1416, 3:629: Ollom, allom
Voll (Grue) 1417, 7:367: Ollom
Haug (Nord-Odal) 1423, 5:560: Ollum, einne, hwariom, allom
Straum (Nord-Odal) 1423, 5:559: Ollom, eine, hwariom, allom

Adjektiv

Sand (Nord-Odal) 1400, 5:395: annare, opnæmdum, forno, nyio
Aasnes 1400, 14:20: godhom, forno, nyio, adrnæmfum, fynæmfum
Olstad (Grue) 1400, 3:551: retto, hæilaghre
Flisnes (Grue) 1403, 11:108: godhom, fonno, nyio, fynæmfum
Grue 1405, 21:233: rettom, fullum, forneffndum (to ganger)
Haug (Nord-Odal) 1407, 5:454: adernemfdom, fullum
Frang (Stange) 1412, 7:357: fullum, lithlo, rithlo, fynemfdom
Frastad i Vardal 1412, 1:632: godhum, fynemfdhom, þridiæ
Dofla (Furnes) 1412, 9:213: ærlighum, forno, nyio
Søndre Land 1414, 5:502: annan, optnæmdom, funno, nyio
Hverven (Stange) 1416, 3:629: siwnda, fullom
Voll (Grue) 1417, 7:367: fullum, synsta
Haug (Nord-Odal) 1423, 5:560: annore, førnemdom, forno, nyio, adhirnemdom
Straum (Nord-Odal) 1423, 5:559: annare, førnemdom, førnemdom, forno, nyio, adhirnemdom, nidra

Former som avviker fra norrønt

Substantiv

Fellesnavn

Flisnes (Grue) 1403, 11:108: ia
Ringsaker 1403, 4:730: laugerdaghen
Grue 1405, 21:233: Laugerdagen, halfvue, Eidstaff, dag, aar
Haug (Nord-Odal) 1407, 5:454: þorsdagen
Frang (Stange) 1412, 7:357: eidzstaf, wegh
Frastad i Vardal 1412, 1:632: gard, æfthan
Dofla (Furnes) 1412, 9:213: hand
Hverven (Stange) 1416, 3:629: edzstaff, dotther, jordheno
Voll (Grue) 1417, 7:367: eidstaf, heia, holfw

Egennavn

Grue 1405, 21:233: grensziøen, tandsziøen
Frastad i Vardal 1412, 1:632: Þorgrim, Þorstæinsson
Dofla (Furnes) 1412, 9:213: Andres
Haug (Nord-Odal) 1423, 5:560: Odall
Straum (Nord-Odal) 1423, 5:559: Oodal, Oodall

Pronomen
Sand (Nord-Odal) 1400, 5:395: sik
Grue 1405, 21:233: mik
Haug (Nord-Odal) 1407, 5:454: mik
Dofla (Furnes) 1412, 9:213: sek

Determinativ
Demonstrative determinativer
Haug (Nord-Odal) 1407, 5:454: þet
Possessive determinativer
Ingen eksempler identifisert
Kvantorer
Voll (Grue) 1417, 7:367: eina

Adjektiv
Flisnes (Grue) 1403, 11:108: nørdræ
Grue 1405, 21:233: forneffnder, annar
Haug (Nord-Odal) 1407, 5:454: synztste, adernemfde
Frang (Stange) 1412, 7:357: nørðhra, sydra
Søndre Land 1414, 5:502: syndre (to ganger)
Voll (Grue) 1417, 7:367: annara, synsta
Haug (Nord-Odal) 1423, 5:560: førnemde

Resultater
Antall undersøkte tilfeller av dativ totalt: 292 247 (85 %) av disse tilfellene, hadde ei bøyning tilnærmet lik det norrøne bøyingsmønsteret. 45 (15 %) av tilfellene viste avvik ifra et norrønt bøyingsmønster.
Antall undersøkte tilfeller av dativ som indirekte objekt: 27 24 (89 %) av disse tilfellene hadde de indirekte objektene endelser tilnærmet lik norrøne. 3 (11 %) av tilfellene viste brudd med et norrønt bøyingsmønster.
Antall undersøkte tilfeller av annen bruk av dativ styrt av verb: 10 Disse hadde bøyning tilsvarende lik den norrøne (100 %).
Antall undersøkte tilfeller av dativ etter preposisjoner: 247 207 (84 %) av disse tilfellene viste bøyingsformer tilnærmet lik norrøne. 40 (16 %) av tilfellene viste brøt med et norrønt bøyingsmønster.
Antall undersøkte tilfeller av dativ i tidsledd: 8 6 (75 %) av disse hadde bøyingsformer tilnærmet lik norrøne. 2 (25 %) av disse brøt med norrøne bøyingsformer.
Antall undersøkte fellesnavn i dativposisjon totalt: 173 154 (89 %) av disse hadde bøyingsformer tilnærmet lik norrøne. 19 (11 %) av disse brøt med norrøne bøyingsformer.
Antall undersøkte egennavn i dativposisjon totalt: 93 85 (91 %) av disse hadde bøyingsformer tilnærmet lik norrøne. 8 (9 %) av disse brøt med norrøne bøyingsformer.

<p>Antall undersøkte pronomen i dativposisjon totalt: 8 4 (50 %) av disse hadde norrøne dativformer. 4 (50 %) av disse brøt med norrøne dativformer.</p>
<p>Antall undersøkte demonstrative determinativer i dativposisjon totalt: 28 27 (96 %) av disse hadde norrøne dativformer. 1 (4 %) av disse brøt med norrøne dativformer.</p>
<p>Antall undersøkte possessive determinativer i dativposisjon totalt: 13 Disse hadde bøyning tilsvarende lik den norrøne (100 %).</p>
<p>Antall undersøkte kvantorer i dativposisjon totalt: 34 33 (97 %) av disse hadde norrøne dativformer. 1 (3 %) tilfelle brøt med norrøne dativformer.</p>
<p>Antall undersøkte adjektiv i dativposisjon totalt: 63 51 (81 %) av disse hadde norrøne dativformer. 12 (19 %) av disse brøt med norrøne dativformer.</p>

2. periode - Opplandsk 1450-1474

I Inndeling av materialet på formelt grunnlag

Dativmarkeringer i henhold til norrøne regler

Noen av tekstutdragene kan ha flere ledd som står i ulike kasus. Derfor har jeg i den følgende tabellen understreket hvilket ledd som står i dativ, dersom det finnes andre ledd i det aktuelle utdraget som ikke står i dativ. Deler av paratagmer som ikke er relevant i eksemplet, står i parentes.

Klart markerte dativformer
<p>Stange 1452, 3:820:</p> <ul style="list-style-type: none">- Thet see <u>ollum</u> godhom <u>monnum</u> kunnycht <u>them</u> som thetta bref sea æder høra at ek Sighurder Alfson oc Jfwar Tiostolfson- j thesso brefwe- thau hello <u>handom</u> saman- mæd them skilmale- j Ekeberghe- j Skoghbygdenne- firi hwarium manne- mæd allom luthom (oc lunnandom)- mæd (allom luthom oc) lunnandom- fraa forno (och nyo)- fraa (forno och) nyo- vndan (sik och) sinom arfwom- efther thy <p>Stange 1453, 3:822:</p> <ul style="list-style-type: none">- Thet see <u>ollom</u> godhom <u>monnom</u> kunnycht them som thetta bref sea æder høra at ek Sighurder Alfsson och Jfwar Thiostolfson sworne loghrettomen kennoms- j thesso brefwe- thaw hello <u>handom</u> saman- mæd thy skilordhe- j lawso- j fasto- firi thy- j fyrnemfdo Ekeberghe <p>Raudstad (Vinger) 1455, 5:790:</p> <ul style="list-style-type: none">- <u>Ollom</u> <u>monnom</u> <u>them</u> som thetta bref see æder høyra senda Haluardher Siwgurdzson Biorn ok Pædher Tordz synir- j Sooløyom- firir gudhi- firir huarium manne- a Raudstade <p>Berger (Grue) 1457, 3:838:</p> <ul style="list-style-type: none">- <u>Ollum</u> <u>monnum</u> <u>þeim</u> sëm þetta bref sea ædher høyræ sænder Biorn Þordsson ok Haluardh Þordsson- j Sooløyium- j Sooløyiom- firi hwarium manne

- æfter ordum
- med ollum þeim lutum (ok lunnindum)
- med (ollum þeim lutum ok) lunnindum
- fraa forno (ok nyio)
- fraa (forno ok) nyio
- a Bergom
- j Soløyiom

Vardal 1457, 18:72:

- Þet se ollom godhom monnom kunnickt ath mith Þorer Guttormsson ok Þorer Þorgylsson
- a Brakum
- j Lande
- firi hworium menne
- a arom

Setre (Sør-Odal) 1459, 3:844:

- Ollom monnom theim som thetta bref sea æder høyra sender Finkæl Hakanson oc Orm Andresson
- a Setrum
- mæd twi skil orde
- firir hwarium manne
- mæd allom theim lutum (oc lunnindom)
- mæd (allom theim lutum oc) lunnindom
- fra fonno (oc nyo)
- fra (fonno oc) nyo
- fra (sik oc) sinom æruingiom
- eptir twi
- war dægi (oc are) som fir siger
- war (dægi oc) are som fir siger

Kråkeberg (Biri) 1460, 21:511:

- Þet se ollom godhom monnom kunikt, ath mer Bjarne Havforson ok Audhun Palson Logrettes Men vithum
- firi Gudi
- medh Skumsrudi
- a Biride
- a Krakaberghe

Hol (Stange) 1460, 5:825:

- Ollum monnum þeim som þetta bref se æder hære kungørom mer Chæthil Algotsson logrete man
- a Hoole
- a fyrnemdo Hoole
- gaf þa fyrnemder Eirikker Gudrone kono sinne halft store Markestade
- i Mikialsaasenom
- i Riidebui
- Gudrun adernemdh gaf Eirikke þer i motthe xii kørlag (af sinom penigom) honom
- af sinom penigom
- ok prestenom þil bordhældis
- a Wange
- etter þi

Langeland (Kongsvinger) 1460, 5:826:

- Ollom monnom theim som thetta bref sea æder høre sendir Hakon Thofueson Orm Andresson oc Thord Omundzson

- war dægi (oc are) som fyr segir
- war (dægi oc) are som fyr segir

Grefsheim (Nes) 1466, 2:861:

- Ollom monnom þeim som þetta bref sea eder høra sender Ketil Øysteinsson Pael Ellingxson Rolf Awdenson ok Pael Halsteinson

- a Nessi
- a Heidmarkenne
- med þeim skilordom
- a adernempdo Nessi
- fore henne (ok henna barnom ok allom androm)
- fore (henne ok) henna barnom (ok allom androm)
- fore (henne ok henna barnom ok) allom androm
- med henne
- med allom þeim lutum (ok lunnindom)
- med (allom þeim lutum ok) lunnindom
- fra forno (ok nyio)
- fra (forno ok) nyio
- fran (sig ok) sinom barnom (ok erfuingiom)
- fran (sig ok sinom barnom ok) erfuingiom
- j godom peninghom
- fran þeim (ok þeira erfwinghiom)
- fran (þeim ok) þeira erfwinghiom
- war degi (ok are) som før seghir
- war (degi ok) are som før seghir

Løken (Våler) 1471, 21:564:

- Ollom monnom them som thette bref see ellyr høyre Sender Jwer øysteinsson Haftor torgarsson peder torgarzsson

- j sool øyoom
- fra (sek ok) ærvingom sinom
- med lutum (ok lunninom)
- med (lutum ok) lunninom
- fra forno (ok niyo)
- fra (forno ok) niyo
- var degi (ok aare) som foore sæger
- var (degi ok) aare som foore sæger

Brotstad (Vardal) 1472, 2:884:

- Þet se ollom godhom monnom kunnickt ath ek Gudlæiker Siugursson kennes þes
- ek hafuer selt Gunnerre Gudbranssyni alt Skikilstade fore wtten swo mukyt som herre
Gaute Kane ok fru Salæigh Þorstæins dotter æigho þer

- firi huorium manne
- med ollom þæim lutum (ok lunnyndom)
- med (ollom þæim lutum ok) lunnyndom
- æinggo wnder skildo
- fra forno (ok nyio)
- fra (forno ok) nyio
- af fyrnemdom Gunnerre
- a Brostade
- j paska wikune

Skyttren (Grue) 1474, 2:893:

- Ollm mannom them som thetthe breff see aller hora sender Hunger oc Gutthorm

Hauordsinir Harald Jonson Kethil Olaffson

- aff bisskedheligom mannom
- i landhe
- i vathne
- i Skythre
- thikthe as thet tha radhalig vara allom thet Jon Hungerson firneder skuldhe fillia thil Miolnarud fiordoghen
- var degi (oc aare) som fore siger
- var (degi oc) aare som fore siger

Klart markerte dativformer, men med tvetydige ledd

Stange 1452, 3:820:

- af eyinne halfwo (*halfwo* er tvetydig)
- hon hafdhe sælth Redhare brodher sinom swa mykin egholuth som hon aatthe (*brodher* er tvetydig i norrønt)
- j sama handarbande (*sama* er tvetydig)

Stange 1453, 3:822:

- j sama handarbande

Vardal 1457, 18:72:

- fore v arom (tall uten uttrykt bøyingsform, tvetydig)
- i Brostade sokn (*sokn* er tvetydig)

Setre (Sør-Odal) 1459, 3:844:

- j Ullerne sokn
- af annore halfuo
- af eine halfuo (*halfuo* er tvetydig, mens *eine* er markert dativ med vokalreduksjon)
- toug hafde sælt Amunde firdom brodor sinom swa mykit som them bar i arf

Hol (Stange) 1460, 5:825:

- a sama aare
- hiala werande Hakone brodher hans (*brodher* er tvetydig, mens de andre leddene er klart markert)

Grefsheim (Nes) 1466, 2:861:

- Gudrid fornempd salde fornempdom her Alfue (ok fru Magnilde Oodz dottor) halft Lijd (adjektivet og egennavnet er klart markert, mens *her* er ubøyd lik *herra*)
- Gudrid fornempd salde (fornempdom her Alfue ok) fru Magnilde Oodz dottor halft Lijd (*Magnilde* er ei klar dativform, mens *fru* og *dottor* kan kalles tvetydige former)
- aa fornempda Nessi (en klar dativform av stedsnavnet *Nes*, men adjektivet er tvetydig)
- eptir førra skilorde (substantivet er markert, adjektivet tvetydig)

Løken (Våler) 1471, 21:564:

- i fornemdre sokn (sokn er tvetydig, mens adjektivet er en markert form med vokalreduksjon)

Brotstad (Vardal) 1472, 2:884:

- i Brostade sokn

Tvetydige former

Stange 1452, 3:820:

- j Stanga sokn

Stange 1453, 3:822:

- j Skoghn (stedsnavnet *Skaun*, som er ei tvetydig form)
- j Skoghbyghd (*bygð* har ingen distinktiv dativform i norrønt)

Raudstad (Vinger) 1455, 5:790:

- j Winger sokn
- firir oss

Berger (Grue) 1457, 3:838:

- j Grafw sokn

Vardal 1457, 18:72:

- i Hofs sokn

Setre (Sør-Odal) 1459, 3:844:

- a Raumariki (*riki* er ei tvetydig form)

Kråkeberg (Biri) 1460, 21:511:

- i Sigistads Sokn

Langeland (Kongsvinger) 1460, 5:826:

- j Oslo
- j Vinger sokn

Grefsheim (Nes) 1466, 2:861:

- i Wlenshofs sokn
- j Bergx sokn

Løken (Våler) 1471, 21:564:

- j Alffræjmssokn
- j valesokn

Skyttren (Grue) 1474, 2:893:

- meder ass (*ass* er en variant av *oss*, som er ei tvetydig form)

Avvik fra norrøne regler

I følgende tabeller, med eksempler på delvis markerte dativformer, er ordene i de leddene der dativ faktisk er markert, understreket.

Delvis markerte dativformer**Stange 1452, 3:820:**

- af adhre halfw (adjektivet er umarkert, mens substantivet er tvetydig)

Vardal 1457, 18:72:

- i fyrnemde bryllauppe (her er substantivet markert, men ikke adjektivet)
- Þronder Eiriksson gaf Jnggegerde dotter sine ... halft Kattestade (her er egennavnet markert, men ikke fellesnavnet og den possessive determinativen, som er underledd i det indirekte objektet)

Setre (Sør-Odal) 1459, 3:844:

- af Amunde fird (adjektivet er ikke markert, fordi det er forkortet)
- j fird Sætre (samme sak her)

Kråkeberg (Biri) 1460, 21:511:

- i Østre Skumsrudi (umarkert adjektiv, men stedsnavnet er markert)

Hol (Stange) 1460, 5:825:

- i store Markestadom (stedsnavnet er markert, ikke adjektivet)

Langeland (Kongsvinger) 1460, 5:826:

- af warum werduga fader biscop Gunnar (*warum* er markert, *werduga* tvetydig, og de tre siste leddene er umarkert)

Grefsheim (Nes) 1466, 2:861:

- af andre halfuone (ingen markering i *andre*, mens *halfuone* kan være dativ med redusert

Bortfall av dativformer**Stange 1452, 3:820:**

- vndan sik (och sinom arfwom)
- war dach (stadh oc aar) som firi seghir
- war (dach) stadh (oc aar) som firi seghir
- war (dach stadh oc) aar som firi seghir

Stange 1453, 3:822:

- war dach (stadh oc aar) som firi seghir
- war (dach) stadh (oc aar) som firi seghir
- war (dach stadh oc) aar som firi seghir

Raudstad (Vinger) 1455, 5:790:

- j fyrdæ sokn (*sokn* er tvetydig, men ingen markering i adjektivet, fordi det er forkortet)

Setre (Sør-Odal) 1459, 3:844:

- j Odal
- a handarband
- fra sik (oc sinom æruingiom)

Kråkeberg (Biri) 1460, 21:511:

- i fyrnemde Sigistads Sokn (*sokn* er tvetydig, men ingen markering i adjektivet)

Hol (Stange) 1460, 5:825:

- i Riidebw
- a fiorde dagh
- i brefuene

Langeland (Kongsvinger) 1460, 5:826:

- j Odal
- j Soløør

Grefsheim (Nes) 1466, 2:861:

- j Wardall
- a Grefsheim
- a Heidmark
- a handar band
- af einu halfuo (tvetydig substantiv, men *eino* er ikke markert)
- fran sig (ok sinom barnom ok erfuingiom)

Løken (Våler) 1471, 21:564:

- j store løykene
- botolf botolfsson og Gaadæ Amunsdotter æjngen kona hans. gaffwæ ok vnttæ Ottor aslaksson Amundrud
- fra sek (ok ærvingom sinom)

II Inndeling av materialet gruppert etter funksjon

Bruksområder der dativformene er bevart ut fra norrøne regler

I de fire følgende tabellene er det både klart markerte og tvetydige dativformer. Her er de klart markerte formene understreket. Den delen av paratagmet som ikke er relevant i eksemplet, står i parentes.

Dativ som indirekte objekt
<p>Stange 1452, 3:820:</p> <ul style="list-style-type: none">- Thet see <u>ollum</u> <u>godhom</u> <u>monnum</u> kunnycht them som thetta bref sea æder høra at ek Sighurder Alfson oc Jfwar Tiostolfson- hon hafdhe sælth <u>Redhare</u> <u>brodher</u> <u>sinom</u> swa mykin egholuth som hon aatthe
<p>Stange 1453, 3:822:</p> <ul style="list-style-type: none">- Thet see <u>ollom</u> <u>godhom</u> <u>monnom</u> kunnycht them som thetta bref sea æder høra at ek Sighurder Alfsson och Jfwar Thiostolfson sworne loghrettomen kennoms
<p>Raudstad (Vinger) 1455, 5:790:</p> <ul style="list-style-type: none">- <u>Ollom</u> <u>monnom</u> <u>them</u> som thetta bref see æder høyra senda Haluardher Siwgurdzson Biorn ok Pædher Tordz synir
<p>Berger (Grue) 1457, 3:838:</p> <ul style="list-style-type: none">- <u>Ollum</u> <u>monnum</u> <u>þeim</u> sæm þetta bref sea ædher høyra sender Biorn Þordsson ok Haluardh Þordsson
<p>Vardal 1457, 18:72:</p> <ul style="list-style-type: none">- Þet se <u>ollom</u> <u>godhom</u> <u>monnom</u> kunnickt ath mith Þorer Guttormsson ok Þorer Þorgylsson
<p>Setre (Sør-Odal) 1459, 3:844:</p> <ul style="list-style-type: none">- <u>Ollom</u> <u>monnom</u> <u>theim</u> som thetta bref sea æder høyra sender Finkæl Hakanson oc Orm Andresson- toug hafde sælt <u>Amunde</u> <u>firdom</u> <u>brodor</u> <u>sinom</u> swa mykit som theim bar i arf
<p>Kråkeberg (Biri) 1460, 21:511:</p> <ul style="list-style-type: none">- Þet se <u>ollom</u> <u>godhom</u> <u>monnom</u> kunikt, ath mer Bjarne Havforson ok Audhun Palson Logrettes Men vithum
<p>Hol (Stange) 1460, 5:825:</p> <ul style="list-style-type: none">- <u>Ollum</u> <u>monnum</u> <u>þeim</u> som þetta bref se æder høyre kungørom mer Chæthil Algotsson logrete man- Gudrun adernemdh gaf <u>Eirikke</u> þer i motthe xii kørlag (af sinom penigom) <u>honom</u>- gaf þa fyrnemder Eirikker <u>Gudrone</u> <u>kono</u> <u>sinne</u> halft store Markestade- ok <u>prestenom</u> þil bordhældis
<p>Langeland (Kongsvinger) 1460, 5:826:</p> <ul style="list-style-type: none">- <u>Ollom</u> <u>monnom</u> <u>theim</u> som thetta bref sea æder høra sendir Hakon Thofueson Orm Andresson oc Thord Omundzson
<p>Grefsheim (Nes) 1466, 2:861:</p> <ul style="list-style-type: none">- <u>Ollom</u> <u>monnom</u> <u>þeim</u> som þetta bref sea eder høra sender Ketil Øysteinsson Pael Ellingxson Rolf Awdenson ok Pael Halsteinson- Gudrid fornempd salde <u>fornempdom</u> <u>her</u> <u>Alfue</u> (ok fru Magnilde Oodz dottor) halft Lijd- Gudrid fornempd salde (fornempdom her Alfue ok) <u>fru</u> <u>Magnilde</u> <u>Oodz</u> <u>dottor</u> halft Lijd
<p>Løken (Våler) 1471, 21:564:</p> <ul style="list-style-type: none">- <u>Ollom</u> <u>monnom</u> <u>theim</u> som thette bref see ellyr høyre Sender Jwer øysteinsson Haftor torgarsson peder torgarzsson
<p>Brotstad (Våler) 1472, 2:884:</p>

- Þet se ollom godhom monnom kunnickt ath ek Gudlæiker Siugursson kennes þes
 - ek hafuer selt Gunnerre Gudbranssyni alt Skikilstade fore wtten swo mukyt som herre
 Gaute Kane ok fru Salæigh Þorstæins dotter æigho þer
Skyttren (Grue) 1474, 2:893:
 - Ollm mannom them som thetthe breff see aller hora sender Hunger oc Gutthorm
 Hauordsinir Harald Jonson Kethil Olaffson

Annen bruk av dativ styrt av verb

Stange 1452, 3:820:
 - thau hello handom saman
Stange 1453, 3:822:
 - thaw hello handom saman
Skyttren (Grue) 1474, 2:893:
 - thikthe as thet tha radhalig vara allom thet Jon Hungerson firneder skuldhe fillia thil
 Miolnarud fiordoghen

Dobbel dativ; latinsk dobbel ablativ

Hol (Stange) 1460, 5:825:
 - hiaa werande Hakone brodher hans
Brotstad (Våler) 1472, 2:884:
 - æinggo wnder skildo

Dativ brukt i adverbial, tidsledd

Setre (Sør-Odal) 1459, 3:844:
 - war dægi (oc are) som fir siger
 - war (dægi oc) are som fir siger
Langeland (Kongsvinger) 1460, 5:826:
 - war dægi (oc are) som fyr segir
 - war (dægi oc) are som fyr segir
Grefsheim (Nes) 1466, 2:861:
 - war degi (ok are) som før seghir
 - war (degi ok) are som før seghir
Løken (Våler) 1471, 21:564:
 - var degi (ok aare) som foore sæger
 - var (degi ok) aare som foore sæger
Skyttren (Grue) 1474, 2:893:
 - var degi (oc aare) som fore siger
 - var (degi oc) aare som fore siger

I den følgende tabellen er ikke dativformene understreket fordi preposisjonene viser konteksten klart nok, og vi har ingen andre ledd som kan stå i dativ.

Dativ etter preposisjoner

Stange 1452, 3:820:
 - j thesso brefwe
 - af eyne halfwo
 - mæd them skilmale
 - j Stanga sokn

- j Ekeberghe
- j Skoghbygdenne
- firi hwariom manne
- mæd allom luthom (oc lunnandom)
- mæd (allom luthom oc) lunnandom
- fraa forno (och nyo)
- fraa (forno och) nyo
- vndan (sik och) sinom arfwom
- j sama handarbande
- efther thy

Stange 1453, 3:822:

- j thesso brefwe
- mæd thy skilordhe
- j Skoghn
- j Skoghbygghd
- j lawso
- j fasto
- j sama handarbande
- firi thy
- j fyrnemfdo Ekeberghe

Raudstad (Vinger) 1455, 5:790:

- j Sooløyom
- firir gudhi
- j Wingher sokn
- firir huarium manne
- firir oss
- a Raudstade

Berger (Grue) 1457, 3:838:

- j Sooløyium
- j Sooløyiom
- j Grafw sokn
- firi hwarium manne
- æfter ordum
- med ollum þeim lutum (ok lunnindum)
- med (ollum þeim lutum ok) lunnindum
- fraa forno (ok nyio)
- fraa (forno ok) nyio
- a Bergom
- j Soløyiom

Vardal 1457, 18:72:

- a Brakum
- i Hofs sokn
- j Lande
- fore v arom
- i Brostade sokn
- firi hworium menne
- a arom

Setre (Sør-Odal) 1459, 3:844:

- a Setrum
- a Raumariki

- j Ullerne sokn
- af annore halfuo
- af eine halfuo
- mæd twi skil orde
- firir hwarium manne
- mæd allom theim lutum (oc lunnindom)
- mæd (allom theim lutum oc) lunnindom
- fra fonno (oc nyo)
- fra (fonno oc) nyo
- fra (sik oc) sinom æruingiom
- eptir twi

Kråkeberg (Biri) 1460, 21:511:

- firi Gudi
- medh Skumsrudi
- i Sigistads Sokn
- a Biride
- a Krakaberghe

Hol (Stange) 1460, 5:825:

- a Hoole
- a fyrnemdo Hoole
- i Mikialsaasenom
- i Riidebui
- af sinom penigom
- a Wange
- etter þi
- a sama aare

Langeland (Kongsvinger) 1460, 5:826:

- j Oslo
- j Vinger sokn

Grefsheim (Nes) 1466, 2:861:

- a Nessi
- a Heidmarkenne
- i Wllenshofs sokn
- med þeim skilordom
- j Bergx sokn
- a adernempdo Nessi
- fore henne (ok henna barnom ok allom androm)
- fore (henne ok) henna barnom (ok allom androm)
- fore (henne ok henna barnom ok) allom androm
- med henne
- med allom þeim lutum (ok lunnindom)
- med (allom þeim lutum ok) lunnindom
- fra forno (ok nyio)
- fra (forno ok) nyio
- aa fornempda Nessi
- eptir førra skilorde
- fran (sig ok) sinom barnom (ok erfuingiom)
- fran (sig ok sinom barnom ok) erfuingiom
- j godom peninghom
- fran þeim (ok þeira erfwinghiom)

- fran (þeim ok) þeira erfvinghiom

Løken (Våler) 1471, 21:564:

- j Alffræjmssokn
- i fornemdre sokn
- j valesokn
- j sool øyoom
- fra (sek ok) ærvingom sinom
- med lutum (ok lunninom)
- med (lutum ok) lunninom
- fra forno (ok niyo)
- fra (forno ok) niyo

Brotstad (Våler) 1472, 2:884:

- i Brostade sokn
- firi huorium manne
- med ollom þæim lutum (ok lunnyndom)
- med (ollom þæim lutum ok) lunnyndom
- fra forno (ok nyio)
- fra (forno ok) nyio
- af fyrnemdom Gunnerre
- a Brostade
- j paska wikune

Skyttren (Grue) 1474, 2:893:

- aff bisskedheligom mannom
- i landhe
- i vathne
- i Skythre
- meder ass

Bruksområder der dativformer har falt bort

De følgende tabellene inneholder tekstutdrag der dativ helt eller delvis har falt bort. I parentes står deler av paratagmer som ikke er relevant. Deler av hypotagmer med dativ markert, er understreket.

Manglende markering av dativ som indirekte objekt

Vardal 1457, 18:72:

- Þronder Eiriksson gaf Jnggegerde dotter sine ... halft Kattestade

Løken (Våler) 1471, 21:564:

- botolf botolfsson og Gaadæ Amunsdotter æjngen kona hans. gaffwæ ok vnttæ Ottor aslaksson Amundrud

Manglende markering i annen bruk av dativ styrt av verb

Ingen eksempler registrert

Manglende markering av dativ brukt i adverbial, tidsledd

Stange 1452, 3:820:

- war dach (stadh oc aar) som firi seghir
- war (dach stadh oc) aar som firi seghir

Stange 1453, 3:822:

- war dach (stadh oc aar) som firi seghir
- war (dach stadh oc) aar som firi seghir

Manglende markering av dativ ved preposisjoner**Stange 1452, 3:820:**

- af adhre halfw
- vndan sik (och sinom arfwom)

Raudstad (Vinger) 1455, 5:790:

- j fyrdæ sokn

Vardal 1457, 18:72:

- i fyrnemde bryllauppe

Setre (Sør-Odal) 1459, 3:844:

- j Odal
- a handarband
- fra sik (oc sinom æruingiom)
- af Amunde fird
- j fird Sætre

Kråkeberg (Biri) 1460, 21:511:

- i Østre Skumsrudi
- i fyrnemde Sigistads Sokn

Hol (Stange) 1460, 5:825:

- i Riidebw
- a fiorde dagh
- i store Markestadom
- i brefuene

Langeland (Kongsvinger) 1460, 5:826:

- j Odal
- j Soløør
- af warum werduga fader biscop Gunnar

Grefsheim (Nes) 1466, 2:861:

- j Wardall
- a Grefsheim
- aa fornempda Nessi
- a Heidmark
- af andre halfuone
- a handar band
- af eino halfuo
- fran sig (ok sinom barnom ok erfuingiom)

Løken (Våler) 1471, 21:564:

- j store løykene
- fra sek (ok ærvingom sinom)

III Inndeling av dativformene gruppert etter ordklasser

Markerte dativformer. Tvetydige former er også tatt med her.

Substantiv
Fellesnavn
Stange 1452, 3:820: monnum, brefwe, sokn, handom, halfwo, halfw, skilmale, brodher, manne, luthom, lunnandom, arfwom, handarbande
Stange 1453, 3:822: monnom, brefwe, handom, skilordhe, handarbande
Raudstad (Vinger) 1455, 5:790: monnom, gudhi, sokn, manne
Berger (Grue) 1457, 3:838: monnum, sokn, manne, ordum, lutum, lunnindum
Vardal 1457, 18:72: monnom, sokn, bryllauppe, menne, arom
Setre (Sør-Odal) 1459, 3:844: monnom, sokn, halfuo, skil orde, brodor, manne, lutum, lunnindom, æruingiom, dægi, are
Kråkeberg (Biri) 1460, 21:511: monnom, Gudi, Sokn
Hol (Stange) 1460, 5:825: monnum, kono, penigom, aare, brodher, prestenom
Langeland (Kongsvinger) 1460, 5:826: monnom, dægi, are, sokn
Grefsheim (Nes) 1466, 2:861: monnom, sokn, halfuo, skilordom, fru, barnom, lutum, lunnindom, halfuone, barnom, erfuingiom, peninghom, erfwinghiom, skilorde, degi, are
Løken (Våler) 1471, 21:564: monnom, sokn, ærvingom, lutum, lunninom, degi, aare
Brotstad (Våler) 1472, 2:884: monnom, sokn, manne, lutum, lunnyndom, æinggo, wikune
Skyttren (Grue) 1474, 2:893: mannom, landhe, vathne, degi, aare
Egennavn
Stange 1452, 3:820: Redhare, Ekeberghe, Skoghbygdenne
Stange 1453, 3:822: Ekeberghe, Skoghn, Skoghbyghd
Raudstad (Vinger) 1455, 5:790: Sooløyom, Raudstade
Berger (Grue) 1457, 3:838: Sooløyium, Sooløyiom, Bergom, Soløyiom
Vardal 1457, 18:72: Brakum, Lande, Inggegerde, Brostade
Setre (Sør-Odal) 1459, 3:844: Ullerne, Setrum, Raumariki, Amunde, Sætre
Kråkeberg (Biri) 1460, 21:511: Skumsrudi, Biride, Krakaberghe
Hol (Stange) 1460, 5:825: Hoole, Gudrune, Eirikke, Mikialsaasenom, Riidebui, Wange, Markestadom, Hakone
Langeland (Kongsvinger) 1460, 5:826: Oslo
Grefsheim (Nes) 1466, 2:861: Nessi, Heidmarkenne, Magnilde, Oodz dottor, Alfue
Løken (Våler) 1471, 21:564: sool øyoom
Brotstad (Våler) 1472, 2:884: Gunnerre, Gudbranssyni, Brostade
Skyttren (Grue) 1474, 2:893: Skythre

Pronomen
Raudstad (Vinger) 1455, 5:790: oss
Hol (Stange) 1460, 5:825: honom
Grefsheim (Nes) 1466, 2:861: henne
Skyttren (Grue) 1474, 2:893: ass, as

Determinativ
Demonstrative determinativer
Stange 1452, 3:820: thesso, them, sama, thy
Stange 1453, 3:822: thesso, thy, sama

<p>Raudstad (Vinger) 1455, 5:790: them Berger (Grue) 1457, 3:838: þeim Setre (Sør-Odal) 1459, 3:844: theim, twi Hol (Stange) 1460, 5:825: þeim, þi, sama Langeland (Kongsvinger) 1460, 5:826: theim Grefsheim (Nes) 1466, 2:861: þeim Løken (Våler) 1471, 21:564: theim Brotstad (Våler) 1472, 2:884: þæim Skyttren (Grue) 1474, 2:893: them</p>
Possessive determinativer
<p>Stange 1452, 3:820: sinom Setre (Sør-Odal) 1459, 3:844: sinom Hol (Stange) 1460, 5:825: sinne, sinom Langeland (Kongsvinger) 1460, 5:826: warum Grefsheim (Nes) 1466, 2:861: sinom Løken (Våler) 1471, 21:564: sinom</p>
Kvantorer
<p>Stange 1452, 3:820: ollum, eynne, hwarium, allom Stange 1453, 3:822: ollom Raudstad (Vinger) 1455, 5:790: Ollom, huarium Berger (Grue) 1457, 3:838: Ollum, hwarium Vardal 1457, 18:72: ollom, hworium Setre (Sør-Odal) 1459, 3:844: Ollom, eine, hwarium, allom Kråkeberg (Biri) 1460, 21:511: ollom Hol (Stange) 1460, 5:825: Ollum Langeland (Kongsvinger) 1460, 5:826: Ollom Grefsheim (Nes) 1466, 2:861: Ollom, allom, androm Løken (Våler) 1471, 21:564: Ollom Brotstad (Våler) 1472, 2:884: ollom, huorium Skyttren (Grue) 1474, 2:893: Ollm, allom</p>

Adjektiv
<p>Stange 1452, 3:820: godhom, forno, nyio Stange 1453, 3:822: godhom, lawso, fasto, fyrnemfdo Berger (Grue) 1457, 3:838: forno, nyio Vardal 1457, 18:72: godhom Setre (Sør-Odal) 1459, 3:844: annore, firdom, fonno, nyio Kråkeberg (Biri) 1460, 21:511: godhom Hol (Stange) 1460, 5:825: fyrnemdo, hiaa werande Langeland (Kongsvinger) 1460, 5:826: werduga Grefsheim (Nes) 1466, 2:861: fornempdom, adernempdo, forno, nyio, godom, fornempda, førra Løken (Våler) 1471, 21:564: fornemdre, forno, niyo Brotstad (Våler) 1472, 2:884: godhom, forno, nyio, fyrnemdom Skyttren (Grue) 1474, 2:893: bisskedheligom</p>

Verbpartisipper
Brotstad (Våler) 1472, 2:884: skildo

Former som avviker fra norrønt

Substantiv
Fellesnavn
Stange 1452, 3:820: dach, aar Stange 1453, 3:822: dach, aar Vardal 1457, 18:72: dotter Setre (Sør-Odal) 1459, 3:844: handarband Hol (Stange) 1460, 5:825: dagh, brefuene Langeland (Kongsvinger) 1460, 5:826: fader, biscoop Grefsheim (Nes) 1466, 2:861: handar band
Egennavn
Setre (Sør-Odal) 1459, 3:844: Odal Hol (Stange) 1460, 5:825: Riidebw Langeland (Kongsvinger) 1460, 5:826: Odal, Soløør, Gunnar Grefsheim (Nes) 1466, 2:861: Wardall, Grepshheim, Heidmark Løken (Våler) 1471, 21:564: løykene, Ottor, aslaksson

Pronomen
Stange 1452, 3:820: sik Setre (Sør-Odal) 1459, 3:844: sik Grefsheim (Nes) 1466, 2:861: sig Løken (Våler) 1471, 21:564: sek

Determinativ
Demonstrative determinativer
Ingen eksempler funnet
Possessive determinativer
Vardal 1457, 18:72: sine
Kvantorer
Grefsheim (Nes) 1466, 2:861: eino

Adjektiv
Stange 1452, 3:820: adhre Vardal 1457, 18:72: fyrnemde Kråkeberg (Biri) 1460, 21:511: Østre, fyrnemde Hol (Stange) 1460, 5:825: fiorde, store Grefsheim (Nes) 1466, 2:861: andre Løken (Våler) 1471, 21:564: store

Resultater
<p>Antall undersøkte tilfeller av dativ totalt: 188 155 (82 %) av disse tilfellene hadde ei bøyning tilnærmet lik det norrøne bøyingsmønsteret. 33 (18 %) av tilfellene viste avvik ifra et norrønt bøyingsmønster.</p>
<p>Antall undersøkte tilfeller av dativ som indirekte objekt: 23 21 (91 %) av disse tilfellene hadde de indirekte objektene endelser tilnærmet lik norrøne. 2 (9 %) av tilfellene viste brudd med et norrønt bøyingsmønster.</p>
<p>Antall undersøkte tilfeller av annen bruk av dativ styrt av verb: 3 Disse tilfellene hadde bøyingsformer tilnærmet lik norrøne (100 %).</p>
<p>Antall undersøkte tilfeller av dativ ved preposisjoner: 147 119 (81 %) av disse tilfellene viste bøyingsformer tilnærmet lik norrøne. 28 (19 %) av tilfellene brøt med et norrønt bøyingsmønster.</p>
<p>Antall undersøkte tilfeller av dativ i tidsledd: 14 10 (71 %) tilfeller hadde bøyning tilsvarende lik den norrøne. 4 (29 %) tilfeller brøt med norrøne bøyingsmønsteret</p>
<p>Antall undersøkte fellesnavn i dativposisjon totalt: 103 92 (89 %) av disse hadde bøyingsformer tilnærmet lik norrøne. 11 (11 %) av disse brøt med norrøne bøyingsformer.</p>
<p>Antall undersøkte egennavn i dativposisjon totalt: 54 43 (80 %) av disse hadde bøyingsformer tilnærmet lik norrøne. 11 (20 %) av disse brøt med norrøne bøyingsformer.</p>
<p>Antall undersøkte pronomener i dativposisjon totalt: 9 5 (56 %) av disse hadde bøyingsformer tilnærmet lik norrøne 4 (44 %) av disse brøt med norrøne dativformer.</p>
<p>Antall undersøkte demonstrative determinativer i dativposisjon totalt: 19 Disse tilfellene hadde bøyingsformer tilnærmet lik norrøne (100%).</p>
<p>Antall undersøkte possessive determinativer i dativposisjon totalt: 8 7 (88 %) av disse hadde norrøne dativformer. 1 (12 %) tilfelle brøt med norrøne dativformer.</p>
<p>Antall undersøkte kvantorer i dativposisjon totalt: 27 26 (96 %) av disse hadde norrøne dativformer. 1 (4 %) tilfelle brøt med norrøne dativformer.</p>
<p>Antall undersøkte adjektiv i dativposisjon totalt: 41 33 (81 %) av disse hadde norrøne dativformer. 8 (19 %) av disse brøt med norrøne dativformer.</p>

3. periode - Opplandsk 1500-1524

I Inndeling av materialet på formelt grunnlag

Dativmarkeringer i henhold til norrøne regler

Noen av tekstutdragene kan ha flere ledd som står i ulike kasus. Derfor har jeg i den følgende tabellen understreket hvilket ledd som står i dativ, dersom det finnes andre ledd i det aktuelle utdraget som ikke står i dativ. Deler av paratagmer eller preposisjonsfraser som ikke er relevant i eksemplet, står i parentes.

Klart markerte dativformer
Farberg (Ringsaker) 1498, 21:676: <ul style="list-style-type: none">- <u>Allum monnum theim</u> ssom thetta breff se eller høre, thet kenis vi Eirik karsson pedher pedhersson ok olaffh toresson svorne logrettemen- a farebergie- i holmz bekkenom- fyrie hwarium manne- som <u>theim badhum</u> vel ath nøghdhe- for thetta breff som giorth var (dagh ok) <u>ore</u> som før seigier
Grefsheim (Nes) 1500, 2:1012: <ul style="list-style-type: none">- med allom them luttom (och lundum)- med (allom them luttom och) lundum
Skikkelstad (Vardal) 1504, 2:1021: <ul style="list-style-type: none">- <u>Ollom monnom thøm</u> som thette breff se eller høyra sender Gunnar Gudbrandson oc Auden Gunnarson- at <u>arom</u> epter gudz bõrd- a Hauge- i Vardalle- fore horiom manne- En ther a mot fengom mit <u>thøm</u>- med ti vilkore- met tøm- met ollom lutum (oc lunindom)- met (ollom lutum oc) lunindom- fra forno (oc nyo)- fra (forno oc) nyo- fra døm (oc teires ervinger)- met teres lutum (oc lunindom)- met (teres lutum oc) lunindom- i varom skilmalom
Sivesin (Vestre Toten) 1505, 2:1024: <ul style="list-style-type: none">- meth (alle the lott oc) lwndwm
Frang (Stange) 1508, 3:1042: <ul style="list-style-type: none">- ffore hwariwm monnwm- medh (al lwtom oc) lwndwm- fra (mik oc) minom erwinghwm
Holmen (Åsnes) 1509, 2:1031: <ul style="list-style-type: none">- af them

Hammer (Stange) 1511, 2:1038:

- med allom luthom (och lundom)
- med (allom luthom och) lundom
- for hwaryom manne
- tha vill jægh frælsa honom jæmgoth gozs

Gran (Vardal) 1517, 8:493:

- Ollom mannom som thetta breff syaa eller hører kenness wii effterskriffne men Gwttorm Tordson sworn lagrettes man (a Hadelandh) Amundhe Torgerson Sywrdrh Kielson Tøsthen Pederson Tordh Kelson och Amundhe Ionson sworn lagrettes men
- i Lande
- wppa Gordhe
- adh the holdhe hondom samon
- med allom lutom (och lwndom)
- med (allom lutom och) lwndom
- efter thi

Kraby (Østre Toten) 1517, 4:1073:

- paa Tande

Humblestad (Fluberg) 1519, 4:1077:

- Allom mannom them som thette breff see eller høyre heelse wij effterscreffne Jens Matzsson sokneprest (a Fflwgebergh i Landh) Ffynboo Paalsson Erick Haraldzsson och Alff Amwndzsson swoorne lagrettis men
- paa Torpen (dativform, ifølge Rygh, bind 4, s. 219)
- thee heeldom handom samman
- med thee skiloorde
- med allom lwthom (oc lwnindom)
- med (allom lwthom oc) lwnindom

Rösem (Vardal) 1524, 15:267:

- Ollom them mannom som thette breff se eller høre, kennes vy sworn lagrettes men (paa Hadelandh) som sa hethe Ketell Laffransson Guttorm Stades Paelsson
- fra (segh och) synom erfuinghom
- vnder (Olaff Yuarsson och) hans erfuinghom
- jegh haffver vpboeret fyste penningh och syste och allom them som y kaup theyres kom
- med luttom (och lundhom)
- med (luttom och) lundhom
- a are (ok dege)
- a (are ok) dege

Klart markerte dativformer, men med tvetydige ledd**Humblestad (Fluberg) 1519, 4:1077:**

- j samme handherbande (*handerbande* klart markert, mens *samme* har blitt utsatt for vokalreduksjon)

Tvetydige former**Grefsheim (Nes) 1500, 2:1012:**

- i Fobergsokn
- med min modhers (ja och) samtykth

Skikkelstad (Vardal) 1504, 2:1021:

- i Brodstad
- a Skikkelstad

Frang (Stange) 1508, 3:1042:

- i Fron ssokn

Holmen (Åsnes) 1509, 2:1031:

- i Aosnes sogn
- i Alfuereim sogn
- i Nes sogn

Gran (Vardal) 1517, 8:493:

- i Flugwbergh sogn

Kraby (Østre Toten) 1517, 4:1073:

- paa Krageby (*býr* har ingen ending i dat.)
- i Skykelstadh
- j Faabæresogen

Humblestad (Fluberg) 1519, 4:1077:

- a Hwumblestad

Avvik fra norrøne regler

I følgende tabeller, med eksempler på delvis markerte dativformer, er ordene i de leddene der dativ faktisk er markert, understreket.

Delvis markerte dativformer**Farberg (Ringsaker) 1498, 21:676:**

- i nedhre moossz vtveghenum (markering mangler i adjektivet)
- fra fornefnhdum eiliff tordhsson (ingen markering i egennavnet)

Grefsheim (Nes) 1500, 2:1012:

- for hverie manne (bare substantivet har ei klar markering her)

Sivesin (Vestre Toten) 1505, 2:1024:

- Alle the gode mendh tøm som thette bræf sye heldher høre thet kendis iag Tørlof Sywardhson (bare markering i *tøm* her)
- for hwere manne (nok en gang er det bare substantivet som er klart markert)

Frang (Stange) 1508, 3:1042:

- medh al lwtom (oc lwndwm) (her er substantivet markert, mens kvantoren er umarkert, fordi den er forkortet)

Holmen (Åsnes) 1509, 2:1031:

- i hweriæ aore (substantivet har ei klar markering, mens kvantoren ikke har noen klar markering)
- for hweryæ manne (nok en gang er det kvantoren som har en noe uklar form)

Gran (Vardal) 1517, 8:493:

- aff eno haluo (substantivet markert, mens *eno* ikke er klart markert)
- i fwlle ombode (substantivet markert, mens *fwlle* ikke er klart makert)
- aff andro haluo (igjen har bare substantivet ei klar markering)
- med the shilorde (nok et eksempel på dette)
- fra hwarie manne (nok en gang er bare substantivet markert)

Kraby (Østre Toten) 1517, 4:1073:

- Alle mendh tøm som thette bref syer heldher høre thet kændhes vy æftherscrifne some lagrætis mendh (pa Thodhen) som saa hedhe Jens Olsen Bordh Halduorsen oc Gwdmwndh Ændhredsen (her er det bare *tøm* som har markering)

Humblestad (Fluberg) 1519, 4:1077:

- aff eeno halfwo (*eeno* er ikke en klar markering, men substantivet er markert)
- aff anner halfwo (nok en gang er bare substantivet markert)
- for hwærio manne (*hwærio* avviker fra norrøn form, mens substantivet er markert)

Rösem (Vardal) 1524, 15:267:

- for hverrie manne (igjen er det substantivet som er klart markert)
- med fornemdhom Ketell Laffransson (her har egennavnet mistet sin dativform)

Bortfall av dativformer

Farberg (Ringsaker) 1498, 21:676:

- i swadhebo
- eiliff tordhsson seldhe tordh finsson kuernestødhit (ingen markering i det indirekte objektet)
- for thetta breff som giorth var dagh (ok ore) som før seigier (ingen markering i tidsleddet *dagh*)

Grefsheim (Nes) 1500, 2:1012:

- Ffor alle danne men
- med thetta mith opne breff
- med min modhers ja (och samtykth)
- i Thenelagh
- i Stasbergh
- i sydherluthen
- i Gudbranzdalen
- fraa fornne (och nye)
- fraa (fornne och) nye
- fraa megh (och min modher)
- fraa (megh och) min modher

Skikkelstad (Vardal) 1504, 2:1021:

- fra (døm oc) teires ervinger (ingen markering i *ervingier*)
- met fult handerband
- mit thette iordeskypete (ingen markering i thette, mens substantivet har en tvetydig form)
- a badæ sider
- met Gisle Herleikson (oc Torger)
- met (Gisle Herleikson oc) Torger
- i Kattærud
- j Brodstadziernet
- a badæ halvæ
- for thettæ breff som giort var (a Skikkelstad) dag (oc ar) som før seger (ingen markering i tidsleddet; *dag*)
- for thettæ breff som giort var (a Skikkelstad dag oc) ar som før seger (ingen markering i tidsleddet; *ar*)

Sivesin (Vestre Toten) 1505, 2:1024:

- medh thette myth obene bref
- i ødhe gardh
- iag hafwer selth thenne brefwyser Olle Tordson i gardh
- pa Enestrandhen
- meth alle the lott (oc lwndwm)
- fra forne (oc nyge)
- fra (forne oc) nyge
- fra meg (oc myne arwyng)
- fra (meg oc) myne arwyng

- meth thette myt obene bref
- pa Thoten

Frang (Stange) 1508, 3:1042:

- fra forne (oc niyet)
- fra (forne oc) niyet
- ffor Grope
- fra mik (oc minom erwinghwm)
- pa Frangh (stedet må ifølge Rygh (bind 3, s. 164) opprinnelig ha vært et flertallsord)

Holmen (Åsnes) 1509, 2:1031:

- Alle men som thette bref see eller høre læses helsæ wij eftherscrefne Torsthen Ottherson Halsten Haraldson Jon Nielson sworne lagrettis men
- i Soeløgræ
- med sammen holde hander baon
- med gud
- med thette wor opne bref
- paa Holmen
- af enæ halfue
- af andre halfue
- med godhe mens incigle
- fra sig (ock syne eruinghe)
- fra (sig ock) syne eruinghe
- i Skiørberg
- af begge halfue

Hammer (Stange) 1511, 2:1038:

- med thette myt opne breff
- a Stanghæ
- pa Vaangh
- med myn gode fry vilya (*vilya* er ei form lik ei norrøn tvetydig dativform)
- jægh ... haffer saalth ærligh och beskedeligh man Maans Trvellsson myn gard Myr (egennavnene og underleddene *ærligh*, *beskedeligh* og *man* er ikke markert her)
- j Rydbo
- med myn moders samtycth
- fra forna (och nya)
- fra (forna och) nya
- fraa migh (och myna ærffwinghe)
- fraa (migh och) myna ærffwinghe
- aff myt fæderne

Gran (Vardal) 1517, 8:493:

- a Hadelandh
- i Landh
- Jorundh Skauogson solde aterde Torger Audulfsson helten (i Medelem) oc i ødegordh som heter Awrelundh (egennavnet, samt det forkortede underleddet *aterde*, er ikke markert)
- i Medelem
- fro forne
- var ... aar (och dagh) som før siger (ingen markering i det adverbiale tidsleddet)
- var ... (aar och) dagh som før siger (ingen markering i det adverbiale tidsleddet)

Kraby (Østre Toten) 1517, 4:1073:

- pa Thodhen
- medh jaaordh (och sammetyke)
- medh (jaaordh och) sammetyke

- af ene halfwe
- j Gwdbrandsdaln
- af andhre halfw
- fra Bernwlf (oc hans arwyng)
- fra (Bernwlf oc) hans arwyng
- fra forne Swendh (oc syne arwyng)
- fra (forne Swendh oc) syne arwyng
- for thette worth obene bref
- wor ... ar (oc dag) som fore sygher (ingen markering i det adverbiale tidsleddet)
- wor ... (ar oc) dag som fore sygher (ingen markering i det adverbiale tidsleddet)

Humblestad (Fluberg) 1519, 4:1077:

- a Fflwgebergh
- i Landh
- i forde Landh
- Halfwordh hafde saalth forde Endrit ein part i litle Tyndreym (ingen markering i det indirekte objektet her)
- i litle Tyndreym
- fra forne (och nyge)
- fra (forne och) nyge
- med voore insigle
- ær aar (dag och stad) som fore siger (ingen markering i det adverbiale tidsleddet)
- ær (aar) dag (och stad) som fore siger (ingen markering i det adverbiale tidsleddet)
- ær (aar dag och) stad som fore siger (ingen markering i det adverbiale tidsleddet)

Rösem (Vardal) 1524, 15:267:

- paa Hadelandh
- a Røsem
- fra segh (och synom erfuinghom)
- vnder Olaff Yuarsson (och hans erfuinghom)
- fra forne
- med glymske

II Inndeling av materialet gruppert etter funksjon

Bruksområder der dativformene er bevart ut fra norrøne regler

I de fire følgende tabellene er det både klart markerte og tvetydige dativformer. Her er de klart markerte formene understreket. Deler av paratagmer eller preposisjonsfraser som ikke er relevant i eksemplet, står i parentes.

Dativ som indirekte objekt
<p>Farberg (Ringsaker) 1498, 21:676:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <u>Allum monnum theim</u> ssom thetta breff se eller høre, thet kenis vi Eirik karsson pedher pedhersson ok olaffh toresson svorne logrettemen <p>Skikkelstad (Vardal) 1504, 2:1021:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <u>Ollom monnom thøm</u> som thette breff se eller høyræ sender Gunnar Gudbrandson oc Auden Gunnarson - En ther a mot fengom mit <u>thøm</u> <p>Hammer (Stange) 1511, 2:1038:</p>

<p>- tha vill jægh frælsa <u>honom</u> jæmgoth gozs</p> <p>Gran (Vardal) 1517, 8:493:</p> <p>- <u>Ollom mannom</u> som thetta breff syaa eller hører kenness wii effterskriffne men Gwttorm Tordson sworn lagrettes man (a Hadelandh) Amundhe Torgerson Sywrth Kielson Tøsthen Pederson Tordh Kelson och Amundhe Ionson sworn lagrettes men</p> <p>Humblestad (Fluberg) 1519, 4:1077:</p> <p>- <u>Allom mannom them</u> som thette breff see eller høyre heelse wij effterscreffne Jens Matzsson sokneprest (a Fflwgebergh i Landh) Ffynboo Paalsson Erick Haraldzsson och Alff Amwndzsson swoorne lagrettis men</p> <p>Rösem (Vardal) 1524, 15:267:</p> <p>- <u>Ollom them mannom</u> som thette breff se eller høre, kennes vy sworne lagretes men (paa Hadelandh) som sa hethe Ketell Laffransson Guttorm Stades Paelsson</p>

Annen bruk av dativ styrt av verb
<p>Farberg (Ringsaker) 1498, 21:676:</p> <p>- som <u>them badhum</u> vel ath nøghdhe</p> <p>Gran (Vardal) 1517, 8:493:</p> <p>- adh the holdhe <u>hondom</u> samon</p> <p>Humblestad (Fluberg) 1519, 4:1077:</p> <p>- thee heeldom <u>handom</u> samman</p> <p>Rösem (Vardal) 1524, 15:267:</p> <p>- jegh haffver vpboret fyste penningh och syste och <u>allom them</u> som y kaup theyres kom (overraskende med dativ i del av direkte objekt her)</p>

Dobbel dativ; latinsk dobbel ablativ
Ingen eksempler funnet

Dativ brukt i adverbial, tidsledd
<p>Farberg (Ringsaker) 1498, 21:676:</p> <p>- for thetta breff som giortth var (dagh ok) <u>ore</u> som før seigier</p> <p>Skikkelstad (Vardal) 1504, 2:1021:</p> <p>- at <u>arom</u> epter gudz børd</p>

I den følgende tabellen er ikke dativformene understreket fordi preposisjonene viser konteksten klart nok, og vi har ingen andre ledd som kan stå i dativ.

Dativ etter preposisjoner
<p>Farberg (Ringsaker) 1498, 21:676:</p> <p>- a farebergie</p> <p>- i holmz bekkenom</p> <p>- fyrie hwarium manne</p> <p>Grefsheim (Nes) 1500, 2:1012:</p> <p>- i Fobergsokn</p> <p>- med min modhers (ja och) samtykth</p> <p>- med allom them luttom (och lundum)</p> <p>- med (allom them luttom och) lundum</p> <p>Skikkelstad (Vardal) 1504, 2:1021:</p> <p>- a Hauge</p>

- i Vardalle
- fore horiom manne
- met ollom lutum (oc lunindom)
- met (ollom lutum oc) lunindom
- fra forno (oc nyo)
- fra (forno oc) nyo
- med ti vilkore
- met tøm
- fra døm (oc teires ervinger)
- i Brodstad
- met teres lutum (oc lunindom)
- met (teres lutum oc) lunindom
- i varom skilmalom
- a Skikkelstad
- Sivesin (Vestre Toten) 1505, 2:1024:**
- meth (alle the lott oc) lwndwm
- Frang (Stange) 1508, 3:1042:**
- i Fron ssokn
- ffore hwariwm monnwm
- medh (al lwtom oc) lwndwm
- fra (mik oc) minom erwinghwm
- Holmen (Åsnes) 1509, 2:1031:**
- i Aosnes sogn
- af them
- i Nes sogn
- i Alfuereim sogn
- Hammer (Stange) 1511, 2:1038:**
- med allom luthom (och lundom)
- med (allom luthom och) lundom
- for hwaryom manne
- Gran (Vardal) 1517, 8:493:**
- i Lande
- wppa Gordhe
- i Flugwbergh sogn
- med allom lutom (och lwndom)
- med (allom lutom och) lwndom
- efter thi
- Kraby (Østre Toten) 1517, 4:1073:**
- paa Tande
- paa Krageby
- i Skykelstadh
- j Faabæresogen
- Humblestad (Fluberg) 1519, 4:1077:**
- a Hwumblestad
- paa Torpen
- med thee skiloorde
- med allom lwthom (oc lwnindom)
- med (allom lwthom oc) lwnindom
- j samme handherbande
- Rösem (Vardal) 1524, 15:267:**

- fra (segh och) synom erfuinghom
- vnder (Olaff Yuarsson och) hans erfuinghom
- med luttom (och lundhom)
- med (luttom och) lundhom
- a are (ok dege)
- a (are ok) dege

Bruksområder der dativformer har falt bort

De følgende tabellene inneholder tekstutdrag der dativ helt eller delvis har falt bort. I parentes står deler av paratagmer som ikke er relevant. Deler av hypotagmer med dativ markert, er understreket.

Manglende markering av dativ som indirekte objekt
<p>Farberg (Ringsaker) 1498, 21:676: - eiliff tordhsson seldhe tordh finsson kuernestødhit</p> <p>Sivesin (Vestre Toten) 1505, 2:1024: - Alle the gode mendh <u>tøm</u> som thette bræf sye heldher høre thet kendis iag Tørlof Sywardhson - iag hafwer selth thenne brefwyser Olle Tordson i gardh</p> <p>Holmen (Åsnes) 1509, 2:1031: - Alle men som thette bref see eller høre læses helsæ wij eftherscrefne Torsthen Ottherson Halsten Haraldson Jon Nielson sworne lagrettis men</p> <p>Hammer (Stange) 1511, 2:1038: - jægh ... haffer saalth ærligh och beskedeligh man Maans Trvellsson myn gard Myr</p> <p>Gran (Vardal) 1517, 8:493: - Jorundh Skauogson solde aterde Torger Audulfsson helten (i Medelem) oc i ødegordh som heter Awrelundh</p> <p>Kraby (Østre Toten) 1517, 4:1073: - Alle mendh <u>tøm</u> som thette bref syer heldher høre thet kændhes vy æftherscrifne sorne lagrætis mendh (pa Thodhen) som saa hedhe Jens Olsen Bordh Halduorsen oc Gwdmwndh Ændhredsen</p> <p>Humblestad (Fluberg) 1519, 4:1077: - Halfwordh hafde saalth forde Endrit ein part i litle Tyndreym</p>

Manglende markering i annen bruk av dativ styrt av verb
Ingen eksempler funnet

Manglende markering av dativ brukt i adverbial, tidsledd
<p>Farberg (Ringsaker) 1498, 21:676: - for thetta breff som giortth var dagh (ok ore) som før seigier</p> <p>Skikkelstad (Vardal) 1504, 2:1021: - for thettæ breff som giort var (a Skikkelstad) dag (oc ar) som før seger - for thettæ breff som giort var (a Skikkelstad dag oc) ar som før seger</p> <p>Gran (Vardal) 1517, 8:493: - var ... aar (och dagh) som før siger - var ... (aar och) dagh som før siger</p> <p>Kraby (Østre Toten) 1517, 4:1073:</p>

- wor ... ar (oc dag) som fore sygher
- wor ... (ar oc) dag som fore sygher
- Humblestad (Fluberg) 1519, 4:1077:**
- ær aar (dag och stad) som fore siger
- ær (aar) dag (och stad) som fore siger
- ær (aar dag och) stad som fore siger

Manglende markering av dativ ved preposisjoner

Farberg (Ringsaker) 1498, 21:676:

- i swadhebo
- i nedhre moossz vtveghenum
- fra fornefndhum eiliff tordhsson

Grefsheim (Nes) 1500, 2:1012:

- Ffor alle danne men
- med thetta mith opne breff
- med min modhers ja (och samtykth)
- i Thenelagh
- i Stasbergh
- i sydherluthen
- i Gudbranzdalen
- fraa fornne (och nye)
- fraa (fornne och) nye
- for hverie manne
- fraa megh (och min modher)
- fraa (megh och) min modher

Skikkelstad (Vardal) 1504, 2:1021:

- fra (døm oc) teires ervinger
- met fult handerband
- mit thette iordeskyppte
- a badæ sider
- met Gisle Herleikson (oc Torger)
- met (Gisle Herleikson oc) Torger
- i Kattærud
- j Brodstadziernet
- a badæ halvæ

Sivesin (Vestre Toten) 1505, 2:1024:

- medh thette myth obene bref
- i ødhe gardh
- pa Enestrandhen
- meth alle the lott (oc lwndwm)
- fra forne (oc nyge)
- fra (forne oc) nyge
- for hwere manne
- fra meg (oc myne arwyng)
- fra (meg oc) myne arwyng
- meth thette myt obene bref
- pa Thoten

Frang (Stange) 1508, 3:1042:

- medh al lwtom (oc lwndwm)
- fra forne (oc niyet)

- fra (forne oc) niyet
- ffor Grope
- fra mik (oc minom erwinghwm)
- pa Frangh

Holmen (Åsnes) 1509, 2:1031:

- i Soeløgræ
- med sammen holde hander baon
- med gud
- med thette wor opne bref
- paa Holmen
- af enæ halfue
- af andre halfue
- med godhe mens incigle
- fra sig (ock syne eruinghe)
- fra (sig ock) syne eruinghe
- i hweriæ aore
- i Skiørberg
- for hweryæ manne
- af begge halfue

Hammer (Stange) 1511, 2:1038:

- med thette myt opne breff
- a Stanghæ
- pa Vaangh
- med myn gode fry vilya
- j Rydbo
- med myn moders samtycth
- fra forna (och nya)
- fra (forna och) nya
- fraa migh (och myna ærffwinghe)
- fraa (migh och) myna ærffwinghe
- aff myt fæderne

Gran (Vardal) 1517, 8:493:

- a Hadelandh
- i Landh
- aff eno haluo
- i fwlle ombode
- aff andro haluo
- med the shilorde
- fro forne
- i Medelem
- fra hwarie manne

Kraby (Østre Toten) 1517, 4:1073:

- pa Thodhen
- medh jaaordh (och sammetyke)
- medh (jaaordh och) sammetyke
- af ene halfwe
- j Gwdbrandsdaln
- af andhre halfw
- fra Bernwlf (oc hans arwynghe)
- fra (Bernwlf oc) hans arwynghe

- fra forne Swendh (oc syne arwyng)
- fra (forne Swendh oc) syne arwyng
- for thette worth obene bref

Humblestad (Fluberg) 1519, 4:1077:

- a Fflwgebergh
- i Landh
- i forde Landh
- i litle Tyndreym
- aff eeno halfwo
- aff anner halfwo
- for hwærio manne
- fra forne (och nyge)
- fra (forne och) nyge
- med voore insigle

Röseme (Vardal) 1524, 15:267:

- paa Hadelandh
- a Røsem
- for hverrie manne
- fra segh (och synom erfuinghom)
- vnder Olaff Yuarsson (och hans erfuinghom)
- fra forne
- med glymske
- med fornemdhom Ketell Laffransson

III Inndeling av dativformene gruppert etter ordklasser

Markerte dativformer. Tvetydige former er også tatt med her.

Substantiv
Fellesnavn
Farberg (Ringsaker) 1498, 21:676: monnum, manne, ore
Grefsheim (Nes) 1500, 2:1012: sokn, samtykth, luttom, lundum, manne, modher
Skikkelstad (Vardal) 1504, 2:1021: monnom, manne, arom, iordeskypete, vilkore, lutum, lunindom, skilmalom
Sivesin (Vestre Toten) 1505, 2:1024: lwndwm, manne
Frang (Stange) 1508, 3:1042: ssokn, monnwmm, lwndwm, lwtom, erwinghwm
Holmen (Åsnes) 1509, 2:1031: sogn, incigle, aore, manne
Hammer (Stange) 1511, 2:1038: luthom, lundom, samtycth, manne, vilya
Gran (Vardal) 1517, 8:493: mannom, hondom, haluo, ombode, shilorde, sogn, lutom, lwndom, manne
Kraby (Østre Toten) 1517, 4:1073: sogen
Humblestad (Fluberg) 1519, 4:1077: mannom, handom, halfwo, skiloorde, manne, lwthom, lwnindom, handherbande, insigle
Röseme (Vardal) 1524, 15:267: mannom, manne, erfuinghom, luttom, lundhom, are, dege
Egennavn
Farberg (Ringsaker) 1498, 21:676: farebergie, holmz bekkenom, moossz vtveghenum
Skikkelstad (Vardal) 1504, 2:1021: Hauge, Vardalle, Brodstad, Skikkelstad
Gran (Vardal) 1517, 8:493: Lande, Gordhe
Kraby (Østre Toten) 1517, 4:1073: Tande, Krageby, Skykelstadh

Humblestad (Fluberg) 1519, 4:1077: Hwmblestad, Torpen
--

Pronomen

Hammer (Stange) 1511, 2:1038: honom
--

Determinativ

Demonstrative determinativer

Farberg (Ringsaker) 1498, 21:676: theim Grefsheim (Nes) 1500, 2:1012: them Skikkelstad (Vardal) 1504, 2:1021: thøm, døm, ti, tøm Sivesin (Vestre Toten) 1505, 2:1024: tøm Holmen (Åsnes) 1509, 2:1031: them Gran (Vardal) 1517, 8:493: thi Kraby (Østre Toten) 1517, 4:1073: tøm Humblestad (Fluberg) 1519, 4:1077: them, samme, thee Rösem (Vardal) 1524, 15:267: them, theym

Possessive determinativer

Skikkelstad (Vardal) 1504, 2:1021: varom Frang (Stange) 1508, 3:1042: minom Rösem (Vardal) 1524, 15:267: synom

Kvantorer

Farberg (Ringsaker) 1498, 21:676: Allum, hwarium, badhum Grefsheim (Nes) 1500, 2:1012: allom Skikkelstad (Vardal) 1504, 2:1021: Ollom, horiom Frang (Stange) 1508, 3:1042: hwariwm Hammer (Stange) 1511, 2:1038: allom, hwaryom Gran (Vardal) 1517, 8:493: Ollom, allom Humblestad (Fluberg) 1519, 4:1077: allom Rösem (Vardal) 1524, 15:267: Ollom, allom

Adjektiv

Farberg (Ringsaker) 1498, 21:676: fornefndhum Skikkelstad (Vardal) 1504, 2:1021: forno, nyo Rösem (Vardal) 1524, 15:267: fornemdhom
--

Verbpartisipper

Ingen eksempler funnet

Former som avviker fra norrønt

Substantiv
Fellesnavn
<p>Farberg (Ringsaker) 1498, 21:676: dagh Grefsheim (Nes) 1500, 2:1012: men, ja, breff, sydherluthen Skikkelstad (Vardal) 1504, 2:1021: ervinger, handerband, sider, halvæ, dag, ar Sivesin (Vestre Toten) 1505, 2:1024: mendh, bref, gardh, lott, arwyng Holmen (Åsnes) 1509, 2:1031: men, gud, hander baon, bref, halfue, eruinghe Hammer (Stange) 1511, 2:1038: breff, man, ærffwinghe, fæderne Gran (Vardal) 1517, 8:493: aar, dagh Kraby (Østre Toten) 1517, 4:1073: mendh, jaaordh, sammetyke, halfwe, halfw, arwyng, bref, ar, dag Humblestad (Fluberg) 1519, 4:1077: aar, dag, stad Rösem (Vardal) 1524, 15:267: glymske</p>
Egennavn
<p>Farberg (Ringsaker) 1498, 21:676: swadhebo, tordh, finsson, eiliff, tordhsson Grefsheim (Nes) 1500, 2:1012: Stasbergh, Thenelagh, Gudbranzdalen Skikkelstad (Vardal) 1504, 2:1021: Kattærud, Brodstadziernet, Gisle, Herleikson, Torger Sivesin (Vestre Toten) 1505, 2:1024: Enestrandhen, Thoten, Olle, Tordson Frang (Stange) 1508, 3:1042: Frangh, Grope Holmen (Åsnes) 1509, 2:1031: Soeløgræ, Holmen, Skiørberg Hammer (Stange) 1511, 2:1038: Stanghæ, Vaangh, Maans, Trvellsson, Rydbo Gran (Vardal) 1517, 8:493: Hadelandh, Landh, Torger, Audulfsson, Medelem Kraby (Østre Toten) 1517, 4:1073: Thodhen, Gwdbrandsdaln, Bernwlf, Swendh Humblestad (Fluberg) 1519, 4:1077: Fflwgebergh, Landh, Endrit, Tyndreym Rösem (Vardal) 1524, 15:267: Hadelandh, Olaff, Yuarsson, Ketell, Laffransson, Røsem</p>

Pronomen
<p>Grefsheim (Nes) 1500, 2:1012: megh Sivesin (Vestre Toten) 1505, 2:1024: meg Frang (Stange) 1508, 3:1042: mik Holmen (Åsnes) 1509, 2:1031: sig Hammer (Stange) 1511, 2:1038: migh Rösem (Vardal) 1524, 15:267: segh</p>

Determinativ
Demonstrative determinativer
<p>Grefsheim (Nes) 1500, 2:1012: thetta Skikkelstad (Vardal) 1504, 2:1021: thette Sivesin (Vestre Toten) 1505, 2:1024: the, thette Holmen (Åsnes) 1509, 2:1031: thette Hammer (Stange) 1511, 2:1038: thette Gran (Vardal) 1517, 8:493: the Kraby (Østre Toten) 1517, 4:1073: thette</p>
Possessive determinativer
<p>Grefsheim (Nes) 1500, 2:1012: mith, min Sivesin (Vestre Toten) 1505, 2:1024: myth, myne, myt</p>

<p>Holmen (Åsnes) 1509, 2:1031: wor, syne Hammer (Stange) 1511, 2:1038: myt, myn, myna Kraby (Østre Toten) 1517, 4:1073: syne, worth Humblestad (Fluberg) 1519, 4:1077: voore</p>
Kvantorer
<p>Grefsheim (Nes) 1500, 2:1012: alle, hverie Skikkelstad (Vardal) 1504, 2:1021: badæ Sivesin (Vestre Toten) 1505, 2:1024: Alle, hwere Frang (Stange) 1508, 3:1042: al Holmen (Åsnes) 1509, 2:1031: Alle, enæ, hweriæ, hweryæ, begge Gran (Vardal) 1517, 8:493: eno, hwarie Kraby (Østre Toten) 1517, 4:1073: Alle, ene Humblestad (Fluberg) 1519, 4:1077: eeno, hwærio Röseme (Vardal) 1524, 15:267: hverrie</p>

Adjektiv
<p>Farberg (Ringsaker) 1498, 21:676: nedhre Grefsheim (Nes) 1500, 2:1012: danne, opne, fornne, nye Skikkelstad (Vardal) 1504, 2:1021: fult Sivesin (Vestre Toten) 1505, 2:1024: gode, obene, ødhe, forne, nyge Frang (Stange) 1508, 3:1042: forne, niyet Holmen (Åsnes) 1509, 2:1031: opne, andre, godhe Hammer (Stange) 1511, 2:1038: opne, gode, fry, ærligh, beskedeligh, forna, nya Gran (Vardal) 1517, 8:493: fwlle, andro, forne Kraby (Østre Toten) 1517, 4:1073: andhre, obene Humblestad (Fluberg) 1519, 4:1077: litle, anner, forne, nyge Röseme (Vardal) 1524, 15:267: forne</p>

Verbpartisipper
<p>Holmen (Åsnes) 1509, 2:1031: holde</p>

Resultater
<p>Antall undersøkte tilfeller av dativ totalt: 191 69 (36 %) av disse tilfellene hadde ei bøyning tilnærmet lik det norrøne bøyningsmønsteret. 122 (64 %) av tilfellene viste avvik ifra et norrønt bøyningsmønster.</p>
<p>Antall undersøkte tilfeller av dativ som indirekte objekt: 15 7 (47 %) av disse tilfellene hadde de indirekte objektene endelser tilnærmet lik norrøne. 8 (53 %) av tilfellene viste brudd med et norrønt bøyningsmønster.</p>
<p>Antall undersøkte tilfeller av annen bruk av dativ styrt av verb: 4 Disse (100 %) hadde former lik de norrøne dativformene.</p>
<p>Antall undersøkte tilfeller av dativ ved preposisjoner: 160 56 (35 %) av disse tilfellene viste bøyingsformer tilnærmet lik norrøne. 104 (65 %) av tilfellene brøt med et norrønt bøyningsmønster.</p>
<p>Antall undersøkte tilfeller av dativ i tidsledd: 12 2 (17 %) tilfeller hadde bøyning tilsvarende lik den norrøne. 10 (83 %) tilfeller brøt med norrønt bøyningsmønster.</p>
<p>Antall undersøkte fellesnavn i dativposisjon totalt: 100 59 (59 %) av disse hadde bøyingsformer tilnærmet lik norrøne. 41 (41 %) av disse brøt med norrøne bøyingsformer.</p>
<p>Antall undersøkte egennavn i dativposisjon totalt: 60 14 (23 %) av disse hadde bøyingsformer tilnærmet lik norrøne. 46 (77 %) av disse brøt med norrøne bøyingsformer.</p>
<p>Antall undersøkte pronomen i dativposisjon totalt: 7 1 (14 %) av disse hadde bøyingsformer tilnærmet lik norrøne 6 (86 %) av disse brøt med norrøne dativformer.</p>
<p>Antall undersøkte demonstrative determinativer i dativposisjon totalt: 23 15 (65 %) tilfeller hadde bøyning tilsvarende lik den norrøne. 8 (35 %) tilfeller brøt med norrønt bøyningsmønster</p>
<p>Antall undersøkte possessive determinativer i dativposisjon totalt: 16 3 (19 %) av disse hadde norrøne dativformer. 13 (81 %) tilfeller brøt med norrøne dativformer.</p>
<p>Antall undersøkte kvantorer i dativposisjon totalt: 32 14 (44 %) av disse hadde norrøne dativformer. 18 (56 %) tilfeller brøt med norrøne dativformer.</p>
<p>Antall undersøkte adjektiv i dativposisjon totalt: 37 4 (11 %) av disse hadde norrøne dativformer. 33 (89 %) av disse brøt med norrøne dativformer.</p>